

shoqëria civile & ZHVILLIMI

RAPORTI PËR ZHVILLIMIN NJERËZOR
Kosovë 2008

**UN
DP**

Kosovë

SHOQËRIA CIVILE DHE ZHVILLIMI

**Raporti për Zhvillimin
Njerëzor i Kosovës 2008**

Pikëpamjet e shprehura në këtë raport janë të autorit dhe nuk paraqesin domosdo ato të Programit të Kombeve të Bashkuara për Zhvillim ose të Zyrës Zvicerane për Bashkëpunim dhe Zhvillim.

Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë 2007 nuk do të mund të publikohej pa ndihmën bujare të Zyrës Zvicerane për Bashkëpunim dhe Zhvillim të Zyrës Ndërlidhëse të Zvicrës në Prishtinë.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Cooperation Office Kosovo

Ekipi i Projektit:

Faton Bislimi, Menaxher i Projektit, Njësia për Hulumtime dhe Politika
UNDP Kosovë

Mytahir Haskuka, Analist Programi, Udhëheqës i Njesisë për Hulumtime dhe Politika
UNDP Kosovë

Iris Duri, Statisticente, Njësia për Hulumtime dhe Politika
UNDP Kosovë

Përktheu në Shqip dhe Serbisht:

Conference Interpretation and Translation Services
Prishtinë, Kosovë

Editor për Anglishtë:

Amanda A. Morgan (Morgan Editorial Services)
SHBA

Produksioni: Rrota: www.rrota.com (Prishtinë, Kosovë)

Faqosja: Ardian Veliu
Korab Etemi
Ballina: Kushtrim Balaj
Ilustrimet: Agon Nitaj

Shtypi: Grafika Reznici (Prishtinë, Kosovë)

Autorët

Mytaher Haskuka
Zhvillimi njerëzor dhe shoqëria civile

Armend Bekaj
Historia e shoqërisë civile në Kosovë

Hasnije Ilazi
Mjedisi ligjor për shoqërinë civile në Kosovë

Shpend Ahmeti
Shoqëria civile dhe politika publike

Dardan Velija
Vizioni i qeverisë për shoqërinë civile

Mytaher Haskuka
Perceptimet, imazhi dhe pjesëmarrja në shoqërinë civile

Elton Skendaj
Krijimi i mekanizmave për bashkëpunim mes shoqërisë civile dhe qeverisë

Driton Tafallari
Bashkërendimi i shoqërisë civile në Kosovë

Virtyt Gacaferi
Mediat dhe shoqëria civile

Shenoll Muharremi
Integrimi në Bashkimin Evropian dhe shoqëria civile

Hajrulla Ceku
Qëndrueshmëria e shoqërisë civile

Faton Bislimi
Roli i zhvillimit të orientuar kah komuniteti në formësimin e Kosovës së re

Falënderime

Ekipi i Raportit të Zhvillimit Njerëzor të Kosovës dëshiron të falënderojë vecanërisht Zyrën Zvicerane për Bashkëpunim në Kosovë për kontributin e tyre të rëndësishëm për këtë raport.

Falënderime edhe për individët apo organizatat në vijim për ndihmesën e tyre në përgatitjen dhe rishikimin e këtij raporti:

Arjeta Byci Lleshi, SDC

Armen Cekic, CLARD Kosovo

Armend Muja & Burbuqe Dobranja, UNDP Ekipi për Komunikim

Departamenti për Regjistrim dhe Ndërlidhje me OJQ-të

Ekrem Gashi, UNKT

Fidan Hallaqi, Fondacioni Kosovar për Shoqëri Civile

Komisioni Parlamentar për Shërbime Publike, Qeverisje Lokale dhe Media

Mao Kawada, UNV / UNDP

Nora Ahmetaj

Rrita Refeja

Shqipe Pantina

Stafi i Fondacionit Kosovar për Shoqëri Civile

Vjosa Mullatahiri, UNDP

Parathënie

Ky është raporti për zhvillimin njerëzor i vitit 2008, i hartuar nga UNDP-ja në Kosovë, që temë boshite kishte shoqërinë civile dhe zhvillimin. Shoqëria civile në Kosovë në përgjithësi apo Organizatat e Shoqërisë Civile (OShC) në veçanti, kanë filluar procesin e transformimit në mënyra të shumta. Një mënyrë e punës apo modus operandi tanimë është krijuar në masë të madhe, e njëkohësisht janë krijuar edhe mënyrat për të bashkëpunuar më mirë njëra me tjetrën dhe me qeverinë. Megjithatë, puna e tyre ende kryesisht përcaktohet nga faktorët e jashtëm dhe jo nga vet ato. Ndër sfidat kryesore të organizatave të shoqërisë civile mund të cekën: statusi i pazgjidhur ligjor, tensionet e brendshme si rrjedhojë e konkurrencës për financimet e jashtme, ndasitë etnike që vetëm pjesërisht janë shëruar, mosbesimi i qytetarëve dhe mungesa e përqendrimit, të cilat kanë rezultuar me shumë organizata që kanë dëshirë për t'u riformësuar në bazë të prioritetëve të donatorëve.

Megjithëkëtë, shoqëria civile mund të luajë role të ndryshme me rritjen e pjekurisë të institucioneve politike dhe ekonomike të Kosovës, që mund të konsistojnë nga puna e kontrolluesit, në dhënien e kontributeve për politika e deri te ofrimi i shërbimeve sociale. Andaj, OShC-të kanë shumë vlera për të dhënë në rrugëtimin e Kosovës drejt një të ardhmeje përparimtare dhe të qetë.

Në këtë raport bashkohen njëmbëdhjetë autorë për një vështrim shumëdimensional të vendit të shoqërisë civile në agjendën zhvillimore të Kosovës. Raporti po ashtu bazohet në perceptimet e shoqërisë civile në anketën e Kosovës.

Pas një vështrimi nga afër të asaj se çka mendojmë kur themi “shoqëri civile” dhe çka mendojmë kur themi “zhvillim”, në raport vazhdohet me shqyrtimin e historikut të shoqërisë civile në Kosovë, kontekstit të saj ligjor, dhe mënyrat se si mund të ndikojë në politikat publike. Më tej në raport shqyrtohet shoqëria civile nga syri i qeverisë dhe e qytetarëve në përgjithësi, që pasohet me elaborimin e mënyrave se si OShC-të mund të punonin në mënyrë të efektshme së bashku me qeverinë, me njëra-tjetrën dhe me mediat, si dhe për mënyrat se si ato mund të ndikojnë në proceset e integriteteve evropiane dhe të përfitojnë nga to. Dy kapitujt e fundit cekin përmirësimet drejt të cilave OShC-të duhet të shkojnë dhe hulumtojnë potencialin të zhvillimit njerëzor në Kosovë të orientuar kah komuniteti.

Frode Mauring
Përfaqësues rezident
UNDP Kosovë

Përmbajtja

Përmbledhje e përgjithshme	11
Shkurtesat	15
1 Zhvillimi njerëzor dhe shoqëria civile	17
1.1 Zhvillimi njerëzor	17
1.2 Shoqëria civile	18
2 Historia e shoqërisë civile në Kosovë	35
2.1 Fillet	35
2.2 Shoqëria civile apo rezistenca civile?	36
2.3 Shoqëria civile pas vitit 1999: “Lulëzimi i OJQ-ve” dhe pasojat e tij	39
2.4 Përfundim	42
3 Mjedisi ligjor për shoqërinë civile në Kosovë	45
3.1 Statusi ligjor i sektorit joqeveritar në Kosovë	45
3.2 Mungesa e legjislacionit për sektorin e OJQ-ve	47
3.3 Monitorimi i sektorit të OJQ-ve	50
3.4 Perceptimet e qytetarëve për sektorin e OJQ-ve	51
3.5 Partneritetet	53
3.6 Përfundimet	55
4 Shoqëria civile dhe politika publike	57
4.1 Politika publike	57
4.2 Shoqëria civile dhe politika publike	58
4.3 Cikli i politikave publike	59
4.4 Përfundim	66
5 Vizioni i qeverisë për shoqërinë civile	69
5.1 Zhvillimi i ekonomisë shoqërore	69
5.2 Vizioni për qëndrueshmërinë financiare	73
6 Perceptimet, imazhi dhe pjesëmarrja në shoqërinë civile	77
6.1 Njohja e shoqërisë civile	77
6.2 Pjesëmarrja në shoqërinë civile	78
6.3 Çiltërsia i shoqërisë civile	79
6.4 Ndikimi i shoqërisë civile	80
6.5 Imazhi publik	81
6.6 Roli për shoqërinë civile	83
6.7 Mbajtja e qeverisë llogaridhënëse	83

Përmbajtja

7	Krijimi i mekanizmave për bashkëpunim në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë	87
7.1	Perceptimi publik i marrëdhënieve në mes të OJQ-ve dhe qeverisë	90
7.2	Bashkëveprimi i OJQ-ve të pakicave me institucionet e Kosovës	93
7.3	Nismat e OShC-ve për bashkëveprim kuptimplotë me institucionet e Kosovës	94
7.4	Përfundim	96
8	Bashkëpunimi i shoqërisë civile në Kosovë	99
8.1	Formimi i koordinimit të shoqërisë civile	99
8.2	Historiku	101
8.3	Koordinimi i OJQ-ve në Kosovë tani	102
8.4	Përfundim	106
9	Mediat dhe shoqëria civile	109
9.1	Mediat në Kosovë	109
9.2	Lidhjet në mes të mediave dhe shoqërisë civile	110
9.3	Marrëdhënia e veçantë	114
9.4	Përfundim	115
10	Integrimi në Bashkimin Evropian dhe shoqëria civile	117
10.1	Shoqëria civile dhe procesi i integrimit Evropian	118
10.2	Kosova dhe procesi i integrimit Evropian	121
10.3	Instrumentet, mekanizmat dhe strukturat e procesit të integrimit Evropian	123
10.4	Si mundet shoqëria civile të bëjë ndryshime	127
10.5	Përfundim	128
11	Qëndrueshmëria e shoqërisë civile	131
11.1	Zhvillimi i shoqërisë civile në Kosovë	132
11.2	Vetërregullimi dhe qeverisja e përmirësuar	133
11.3	Qëndrueshmëria financiare	136
11.4	Lidhja në rrjet dhe ndërtimi i koalicionit	139
11.5	Imazhi publik	141
11.6	Përfundim	142
12	Roli i zhvillimit të orientuar kah komuniteti në formësimin e Kosovës së re	145
12.1	Faktorët kyç të suksesit	146
12.2	Zhvillimi i orientuar kah komuniteti në veprim	148
12.3	ZhOK në Kosovë	150

Përmbajtja - Ilustrimet

Ilustrimi 4.1	Si diskutohen çështjet në Kosovë	59
Ilustrimi 4.2	63
Ilustrimi 4.3	Si mund të kontribuojë shoqëria civile në ciklin e politikave publike	66
Ilustrimi 5.1	A mbrojnë OShC-të të drejtat e personave nga qeveria?	70
Ilustrimi 6.1	Mënyra e përfshirjes në OShC	78
Ilustrimi 6.2	Vullnetarizmi dhe puna për organizatat joprofitabile dhe joqeveritare dhe pas vitit 1999	79
Ilustrimi 6.3	Të anketuarit që do të punonin si vullnetar	79
Ilustrimi 6.4	Përfitimet e ofruara nga OShC-të ndonjë personi ose familje	80
Ilustrimi 6.5	Cilat nga të poshtëshënuara përfaqësojnë interesat tuaja më së shumti?	81
Ilustrimi 6.6	Kujt i raportojnë OJQ-të? Kujt duhet t'i raportojnë OJQ-të?	82
Ilustrimi 6.7	Roli i shoqërisë civile në marrëdhënie me qeverinë	83
Ilustrimi 6.8	Kush mban qeverinë e Kosovës llogaridhënëse?	84
Ilustrimi 7.1	(e njëjtë si ilustrimi 6.6) Kujt i raportojnë OJQ-të? Kujt duhet t'i raportojnë OJQ-të?	91
Ilustrimi 7.2	(e njëjtë si Ilustrimi 6.7). Çfarë roli duhet të luajnë OShC-të në marrëdhënie me qeverinë?	91
Ilustrimi 7.3	A bashkëpunojnë organizatat e shoqërisë civile me qeverinë lokale dhe qendrore?	92
Ilustrimi 7.4	A mbajnë ndonjë nga këta akterë qeverinë e Kosovës përgjegjëse?	92
Ilustrimi 7.5	A janë OJQ-të në Kosovë të specializuara?	93
Ilustrimi 7.6	Si organizatat e shoqërisë civile në Kosovë caktojnë prioritetet e tyre?	93
Ilustrimi 9.1	A e konsideron shoqëria civile dhe mediat qeverinë përgjegjëse?	111
Ilustrimi 9.2	Kujt do t'i besoni më shumë, qeverisë, shoqërisë civile ose bizneseve?	114
Ilustrimi 9.3	Në sa storje do të përfshini shoqërinë civile?	114
Ilustrimi 11.1	Gradimi i OJQ-ve të Kosovës sipas indeksit për qëndrueshmëri të OJQ-ve	133

Përmbajtja - Tabelat

Tabela 3.1	Çfarë roli duhet të kenë organizatat e shoqërisë civile në raport me shtetin?	52
Tabela 3.2	Kujt duhet t'i raportojnë OJQ-të për aktivitetet e tyre?	53
Tabela 5.2	A keni punuar si vullnetar që nga viti 1999?	72
Tabela 5.2	Kërkesat e kujt marrin prioritetin më të lartë në OShC-të kosovare?	73
Tabela 6.1	Cilat nga këto grupe i takojnë shoqërisë civile?	77
Tabela 6.2	Cilat nga këto karakteristika i takojnë shoqërisë civile?	77
Tabela 6.3	Lloji i OShC-ve ku merret pjesë	78
Tabela 6.4	Përgjigjet ndaj deklaratës "OShC-të janë të hapura për pjesëmarrje publike"	80
Tabela 6.5	A keni pranuar ju ose familja juaj përfitime nga ndonjë aktivitet i shoqërisë civile?	80
Tabela 6.6	Çfarë është ndikimi i përgjithshëm i OShC-ve në shoqërinë kosovare?	81
Tabela 6.7	A përfaqëson ndonjëra nga OShC-të aktuale interesat tuaja personale?	81
Tabela 6.8	A janë OShC-të llogaridhënëse ndaj njerëzve?	82
Tabela 6.9	Si i caktojnë prioritetet e tyre organizatat kosovare të shoqërisë civile?	82
Tabela 6.10	Sektorët e zgjedhur si sektorë që kërkojnë mbështetje nga OShC-të, për nga gjinia	83
Tabela 7.1	89
Tabela 7.2	Strategjitë për bashkëpunim në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë	96
Tabela 9.1	Aktorët e perceptuar si pjesë të shoqërisë civile	112
Tabela 9.2	Përkufizimi i mediave nga gazetarët	113
Tabela 9.3	Mendimi i gazetarëve për karakteristikat e mediave	113

Përmbajtja - Rubrikat

Rubrika 1.1	Koncepti i zhvillimit njerëzor	17
Rubrika 1.2	Çka është shoqëria civile?	18
Rubrika 1.3	Përkufizimi i Kombeve të Bashkuara për shoqërinë civile	19
Rubrika 1.4	Shkurtesat e OJQ-ve	23
Rubrika 1.5	Shoqëria civile dhe kompanitë private—rekomandimet	24
Rubrika 1.6	Çka nënkupton zhvillimi njerëzor për demokracinë?	27
Rubrika 1.7	Puna e UNDP-së me shoqërinë civile	30
Rubrika 1.8	Parametrat kryesorë për rrjetet e OShC-ve	33
Rubrika 3.1	Liria e asociimit	46
Rubrika 3.2	CiviKosi për Ligjin mbi lirinë e asociimit	47
Rubrika 3.3	Sa janë aktive OJQ-të?	50
Rubrika 3.4	Mbështetja për OJQ-të nga qeveria	55
Rubrika 4.1	Në agjendë: ndërmarrjet publike	64
Rubrika 5.1	Elementët e ekonomisë së vendit	70
Rubrika 7.1	Marrëdhënia në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë	90
Rubrika 9.1	Metodologjia e anketës në internet “Media dhe shoqëria civile”	109
Rubrika 11.1	Zhvillimi i shoqërisë civile në Kosovë	133
Rubrika 11.2	Rregullimi i OJQ-ve	134
Rubrika 11.3	Çka është llogaridhënia?	135
Rubrika 11.4	Karta e llogaridhënies për OJQ ndërkombëtare	136
Rubrika 11.5	Resurset financiare për OJQ-të	137
Rubrika 11.6	Ligji një për qind	138
Rubrika 11.7	Filantropia private	138
Rubrika 11.8	Rast studimi i një kolapsi të OJQ-së	139
Rubrika 11.9	Parakushte për rrjet të suksesshëm të OJQ-ve	140
Rubrika 12.1	Fondi për zhvillimin e komuniteteve në Kosovë	149
Rubrika 12.2	Fondi për zhvillim të komunitetit zbaton ZhOK	150

Përmbledhje e përgjithshme

Gjatë dy dekadave të kaluara shoqëria civile në Kosovë ka përjetuar të gjithat, duke filluar nga represioni brutal e deri te ndihmesa intensive, e cila nganjëherë ka shkuar edhe deri te patronazhi. Tani shoqëria civile është duke u orvatur të gjejë zërin e saj autentik dhe të efektshëm në shtetin që shpalli pavarësinë në mënyrë të njëanshme, i cili duhet të tejkalojë pengesa të shumta ekonomike, shoqërore dhe politike. Duke u ballafaquar me sfidat e veta zhvillimore, shoqëria civile do t'i ndihmon Kosovës që ta bëjë të njëjtën. Një "sektor i tretë" i shkathtë dhe me besim në vete është thelbësor për funksionimin e demokracisë së shëndoshë.

Shoqëria civile e Kosovës ka lindur në erën e represionit dhe të kundërshtive. Ajo u pavarësua njëkohësisht me krijimin e 'institucioneve paralele' nga shqiptarët e Kosovës pasi që Jugosllavia ia morri statusin e autonomisë ish-krahinës së atëhershme në vitin 1989. Me këtë rast shoqëria civile mori një gamë të gjerë të kompetencave, duke filluar nga të drejtat e njeriut e deri te kujdesi shëndetësor dhe zbutja e varfërisë. Pas konfliktit të armatosur të vitit 1999, në kuadër të Administrimit të Kombeve të Bashkuara, Kosova përjetoi një dhënie të shpejtë të ndihmesës, dhe organizata vendore u themeluan për të punuar me donatorët e huaj në një vistër pothuajse të pakufishëm të projekteve. Kohëve të fundit, posaçërisht pas shpalljes së njëanshme të pavarësisë në shkurt të vitit 2008, donatorët po drejtojnë fondet e veta më shumë për qeverinë e më pak për shoqërinë civile. Andaj, mjedisi ku Organizatat e Shoqërisë Civile (OSHC) duhet të punojnë, dhe sfidat me të cilat ato ballafaqohen, prapë janë duke ndryshuar, duke kërkuar shkathtësi dhe qëndrime të reja. OSHC-të kanë filluar procesin e transformimit në disa mënyra, duke filluar nga hartimi i kodeve të mirësjelljes e deri te kërkimi i mënyrave për të përmirësuar

bashkëpunimin me njëra-tjetrën dhe me qeverinë. Në mesin e sfidave janë këto: statuti ligjor i pazgjidhur, tensionet e brendshme që vinë si rezultat i konkurrencës për financimet nga jashtë, ndasitë etnike që vetëm pjesërisht janë shëruar, mosbesimi i qytetarëve dhe mungesa e përqendrimit, të cilat rezultojnë me shumë organizata që kanë dëshirë të riformësohen në bazë të prioritetëve të donatorëve.

Shoqëria civile mund të plotëson një numër rolesh me rritjen e pjekurisë së institucioneve ekonomike dhe politike të Kosovës, duke filluar nga roli i monitoruesit, duke vazhduar me dhënien e kontributit në hartimin e politikave e deri te ofrimi i shërbimeve sociale. OSHC-të po ashtu kanë shumë vlera në dhënien e kontributit drejt rrugëtimit të Kosovës në integrimet evropiane.

Nganjëherë marrëdhëniet e OSHC-ve me qeverinë dhe me bizneset do marrin formën e kundërshtarëve, dhe nganjëherë ato do të ofrojnë dhe marrin përkrahje. Por cilado që të jetë detyra dhe cilido që të jetë roli, sukcesi i tyre do të varet në profesionalizimin e rritur dhe në një bazë të rezultateve më të qëndrueshme, si dhe në një ndjenjë më të fortë për atë se kush janë dhe se çka dëshirojnë të arrijnë. Ajo që organizatat e shoqërisë civile tani më kanë arritur është e mrekullueshme.

Raporti mbledh së bashku njëmbëdhjetë autorë për një vështrim shumëdimensional të vendit të shoqërisë civile në agjendën zhvillimore të Kosovës. Po kështu, raporti bazohet në *perceptimet e shoqërisë civile në anketën e Kosovës*.

Pas shqyrtimit nga afër të asaj se çka nënkuptojmë kur themi "shoqëri civile" dhe çka nënkuptojmë kur themi 'zhvillim', përmes raportit shqyrtohet historia e shoqërisë civile në Kosovë, konteksti i saj ligjor dhe mënyrat se si

mund të ndikojë në politikat publike. Më pastaj, raporti trajton shoqërinë civile nga pikëvështrimi i qeverisë dhe i qytetarëve në përgjithësi, para se t'i shqyrton mënyrat sesi OShC-të mund të punojnë në mënyrë të efektshme së bashku me qeverinë, me njëra-tjetrën dhe me mediat, si dhe mënyrat e ndikimit dhe të përfitimit të tyre nga procesi i integriteteve evropiane. Në dy kapitujt e fundit sugjerohen përmirësimet drejt të cilave OShC-të duhet të shkojnë dhe hulumtojnë potencialin e Zhvillimit të Orientuar nga Komuniteti (ZhOK) në Kosovë .

Zhvillimi njerëzor dhe shoqëria civile janë terme të hapura për interpretime të shumta. Zhvillimi nuk mund të matet thjesht sipas numrit të ndërtesave, rrugëve apo të trafostacioneve; por është më e rëndësishme të dihet nëse përmirëson mirëqenien e individit dhe aftësinë që ai ta merr jetën në duart e veta. Këtu zhvillimi ndërthuret me shoqërinë civile, e cila i inkurajon njerëzit të kenë fjalën e vet për vendimet që i prekin ata. Sa i përket debatit që zhvillohet lidhur me natyrën e saktë të shoqërisë civile — ai i përfshinë mediat? kishat? Organizatat që marrin subvencione nga korporatat apo nga qeveria? Grupet me bindje racore apo fetare? — ndoshta mënyra më e thjeshtë është që ajo të konsiderohet si sektor i tretë që gjendet mes qeverisë dhe bizneseve, me një vijë të hollë ndarëse nganjëherë qoftë në njërën apo në anën tjetër. Ndryshimet e fundit, duke filluar nga rënia e komunizmit e deri te zbulimi i internetit, kanë krijuar tokë të pëlleshme për zhvillimin e shoqërisë civile në Kosovë dhe në mbarë botën.

Historia e shoqërisë civile në Kosovë është pjesë e një historie më të gjerë të Evropës lindore gjatë rënies së komunizmit, por gjithashtu ka qenë e formësuar nga rrethanat e veçanta të Kosovës dhe nga shkatërrimi i Jugosllavisë. Kur Kosovës iu hoq autonomia në vitin 1989, shoqëria civile u

bë pjesë e rezistencës dhe bashkëpunonte nga afër me qeverinë paralele që u formua si akt i kundërshtimit të Beogradit dhe që ofronte shërbime alternative në fushën e shëndetësisë, të mirëqenies sociale dhe të arsimit. Suksesi i Lëvizjes për pajtimin e gjaqeve është vetëm një shembull i popullaritetit dhe i fuqisë së shoqërisë civile gjatë kësaj kohe. Shoqëria civile u ballafaqua me ndryshime rrënjësore pas ndërhyrjes së NATO-s në vitin 1999, me fokusimin e Misionit në Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) në ndërtimin e paqes dhe në rindërtim, si dhe me ardhjen në masë të madhe të donatorëve ndërkombëtarë, të cilët kërkonin nga OShC-të kenë rol kryesor, por gjithashtu nganjëherë, në mënyrë të butë apo edhe më pak të butë, duke i përkufizuar parametrat e këtij roli. Duke pasur qëllime të mira, vet vëllimi i përkrahjes dhe dinamika e shpejtë e ndryshimeve kanë krijuar sfida, me të cilat OShC-të ende po ballafaqohen t'i tejkalojnë.

Mjedisi ligjor për shoqërinë civile në Kosovë është ende i pazgjidhur. Ligji bazë për OJQ-të ishte i gatshëm për UNMIK-un që ta nënshkruante mu para shpalljes së pavarësisë në shkurt të vitit 2008. Tani Ligji i është kthyer Kuvendit për rishikim dhe OJQ-të do të donin të bëhen disa ndryshime në të. Tani për tani OJQ-të ende veprojnë sipas një rregulloreje të UNMIK-ut të vitit 1999. Edhe kur të miratohet Ligji për lirinë e bashkimit në shoqata të OJQ-ve, ekzistojnë disa çështje që ende kanë nevojë për t'u trajtuar. Statusi tatimor i OJQ-ve është ende i dykuptimtë, dhe hyrja e Ligjit në fuqi mund të vështirësojë donacionet dhe vullnetarizmin. Rrjedhimisht, shoqëria civile duhet të jetë pjesë e hartimit të ligjeve që e prekin atë.

Ndikimi i shoqërisë civile në politikat publike ka potencial të jetë thelbësor. Ajo mund të kontribuojë në cilëndo prej pesë fazave të

politikëbërjes: përcaktimin e agjendës, formulimin e politikave, vendimmarrjet, zbatimin dhe vlerësimin. Një nga instrumentet më të fuqishme për futjen e ndonjë çështjeje në agjendën publike dhe ndikimi në debatet pasuese janë mediat. Grupet e ekspertëve dhe OShC-të e tjera po ashtu mund të kenë ndikim mbi qeverinë në mënyrë të drejtpërdrejtë apo përmes partive politike, me të cilat ato nganjëherë janë të ndërlidhura. Në Kosovë, rruga më e mirë për të pasur ndikim mbi qeverinë është nganjëherë përmes ndonjë organizate ndërkombëtare apo agjencie të OKB-së. Në fazën e zbatimit, OShC-të shpesh mund të luajnë një rol për zbatimin e shërbimeve të autorizuar nga qeveria. Në këtë rast, roli i tyre është kyç në vlerësimin e rezultateve të politikave.

Vizioni i qeverisë për shoqërinë civile është pozitiv, por jo i përkufizuar mirë, dhe bashkëpunimi i deritanishëm ka qenë sporadik dhe shumë i varur nga individët. Qeveria dhe zyrtarët e OShC-ve shpeshherë ftohen në organizimet e njëritjetrit, por ekziston nevoja për një bashkëpunim më të thellë dhe më të institucionalizuar. Me angazhimin e disa ish-zyrtarëve qeveritarë nëpër OShC dhe anasjelltas, kuptueshmëria mes dy grupeve është shtuar. Megjithatë, ndikimi i tyre dobësohet me shkallën e perceptimit të tyre si të udhëhequra nga agjendat e donatorëve të tyre. Qeveria mund të ndihmojë përmes ngritjes së kapaciteteve për OShC-të dhe duke i përkrahur ato financiarisht, qoftë përmes financimit të drejtpërdrejtë apo përmes dhënies së shërbimeve qeveritare përmes një furnitori të jashtëm.

Perceptimi i qytetarëve për shoqërinë civile është i përzier. Një nga pesë kosovarët është i angazhuar në një mënyrë apo tjetër në ndonjë organizatë të shoqërisë civile, dhe vullnetarizmi ka shënuar një shkallë të rritjes që nga viti 1999. Por vetëm rreth një e treta e të anketuarve de-

klaruan për Anketën e perceptimit të shoqërisë civile në Kosovë se besonin që OShC-të janë të hapura për pjesëmarrje të qytetarëve, dhe vetëm gjysma e tyre mendonin se OShC-të përfaqësonin interesat tyre personale. OShC-të kanë shënuar rezultate relativisht të dobëta lidhur me llogaridhënien, ku shumë të anketuar kanë qenë të mendimit se vendimet e tyre ishin të ndikuara nga donatorët. Është e qartë se ende ka vend për përmirësime në kontaktimet e shoqërisë civile me qytetarët. Ushtrimi i aktiviteteve të monitorimit dhe dhënia e shërbimeve që qeveria nuk mund t'i ofrojë ishin dy funksione që të anketuarit i kanë cekur si më të rëndësishmet për t'u realizuar nga OShC-të.

Bashkëpunimi mes shoqërisë civile dhe qeverisë ka nevojë për mekanizma formalë për t'i ndihmuar që të zbatohet në mënyrë të lehtë. Një nga problemet ka qenë se OShC-të nuk kanë pasur ndonjë organizatë ombrellë që do t'i përfaqësonte interesat e tyre. Disa OShC kanë lidhje me partitë politike, gjë e cila daton nga koha e qeverisë paralele e viteve 1990. Ndërveprimi me institucionet qeveritare ka qenë më i vështirë për OShC-të e pakicave etnike. Disa OShC me entuziazëm kanë pranuar rolin e monitoruesit, por qeveria nuk i është përgjigjur pozitivisht kritikave të tyre. Kontributet nga grupet e ekspertëve janë pranuar më mirë. OShC-të me një specializim mjaft të mirë do të jenë më të besueshme për qeverinë sesa ato që kanë qasje universale.

Bashkërendimi mes OShC-ve mund t'ua lehtësojë arritjen e qëllimeve përmes fuqizimit të tyre si rezultat i rritjes së numrit, qasjes më të mirë në informata, transparencës më të madhe dhe besueshmërisë më të madhe tek donatorët, duke u ndihmuar atyre që të shtrijnë aktivitetet në rajone më të mëdha dhe duke ua lehtësuar disa nga detyrat administrative të projekteve. Alean-

cat mes OShC-ve mund të jenë të strukturuar apo të pastrukturuar, afatshkurta apo afatgjata. Rrjeti i Grave i Kosovës është një shembull i mirë i rrjetit të OShC-ve. Disa rrjete themelohen për t'i plotësuar kërkesat e donatorëve, por në përgjithësi rrjetet janë më të suksesshme në rastet kur udhëhiqen nga nevoja sesa kur udhëhiqen nga kërkesat e donatorëve.

Mediat dhe shoqëria civile kanë histori të përbashkët e cila ka qenë dukshëm e ndikuar nga represioni që pasoi pas heqjes së autonomisë së Kosovës në vitin 1989 dhe derdhjes së parave në formë të ndihmave humanitare pas vitit 1999. Sikurse ishte rasti me OJQ-të, pati një formim të bujshëm të medieve të reja. Gazetarët e anketuar në një anketë në internet që ishte plotësim i Anketës për perceptimet e shoqërisë civile në Kosovë, në të cilën pjesa më e madhe e këtij raporti është bazuar, thanë se ata mendonin se mediat dhe shoqëria civile kanë qëllim të ngjashëm; shumë syresh madje thanë se mediat ishin pjesë e shoqërisë civile. Shumica e gazetarëve të anketuar thanë se shoqëria civile do të ishte një temë e rëndësishme për të shkruar, por disa prej tyre sugjeruan se OShC-të kanë nevojë të ndërtojnë një besueshmëri, duke dhënë informata më të besueshme.

Integrimi në Bashkimin Evropian paraqet sfida dhe mundësi për shoqërinë civile të Kosovës. Ky proces është i ndërlikuar dhe teknik, dhe Kosova gjendet afër fillimit të tij. Përparimi drejt pranimit në BE ngërthen në vete hartimin e raporteve vjetore që vlerësojnë, në mes të tjerash, gjendjen e shoqërisë civile. Shoqëria civile e Kosovës vazhdimisht është vlerësuar si e dobët, por ekziston ndihmesa e dhënë nga BE-ja për fuqizimin e OShC-ve. Bazuar në raportet e përparimit, çdo vend kandidat harton një plan vepërimi për reforma. Këto plane mund të paraqesin

një mundësi për shoqërinë civile që të futet në listën e aktiviteteve përkrahëse të BE-së lidhur me reformat specifike.

Qëndrueshmëria e shoqërisë civile është edhe më e rëndësishme, duke marrë parasysh rolin kryesor që OShC-të e kanë luajtur në ndihmën e dhënë disa shteteve fqinje të Kosovës lidhur me hyrjen e tyre në Bashkimin Evropian. Tani që Kosova ka shpallur pavarësinë, ndoshta një pjesë energjisë së drejtuar drejt zgjidhjes së statusit të saj, tani mund të harxhohet në fuqizimin e shoqërisë civile. Rënia e financimeve të donatorëve tani po paraqet kërcënim për qëndrueshmërinë e OShC-ve. Përmirësimi i llogaridhënies do të merr edhe shumë kohë drejt bërjes së OShC-ve më të besueshme. Shoqëria civile duhet të gjejë mënyra për t'u bërë më pak e varur nga financimet e donatorëve të jashtëm. Ligji i ashtuquajtur "i një përqindëshit", i zbatuar për herë të parë në Hungari në vitin 1996, mund të jetë një opsion për drejtimin e parave nga tatimet tek OShC-të. Qëllimet e tjera esenciale janë edhe rrjetëzimi më i efektshëm dhe komunikimi më i mirë me qytetarët.

Zhvillimi i orientuar kah komuniteti është një qasje në projektet zhvillimore, që kryesisht financohet nga Banka Botërore, që është në përputhje të madhe me qëllimet dhe vlerat e shoqërisë civile. Ky zhvillim përqendrohet në përfshirjen e komuniteteve në projektet që janë të parapara t'u ofrojnë atyre përfitime ashtu që komuniteti të fuqizohet dhe projekti të përmirësohet. Ky lloj zhvillimi nuk është ndonjë shkop magjik — për shembull, komunitetet shpesh në vete kanë grupe konkurruese të interesit, dhe pjesëmarrja mund të jetë e vështirë për personat që janë të punësuar me orare të gjata dhe me paga të ulëta. Por, kur ky zhvillim zbatohet në mënyrë të kujdesshme, mund të korrë rezultate premtuese.

Shkurtesat

ZhOK	Zhvillimi i Orientuar kah Komuniteti
FZhK	(Kosovë) Fondi për Zhvillimin e Komunitetit
OShC	Organizatë e Shoqërisë Civile
KE	Komisioni Evropian
PVPE	Plani i Veprimit për Partneritet Evropian
BE	Bashkimi Evropian
MIZB	Menaxhimi i Integruar i Zonës Bregdetare
IPA	Instrumenti i Paraaderimit
KACI	Veprimi i Kosovës për Iniciativë Qytetare
KAN	Rrjeti i Veprimit i Kosovës
KEK	Korporata Energjetike e Kosovës
KFOS	Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur
RZhNjK	Raporti i Zhvillimit Njerëzor i Kosovës
KIPRED	Instituti i Kosovës për Hulumtime Publike dhe Zhvillim
KMDLNJ	Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut
KODI	Instituti i Kosovës për Hulumtime dhe Dokumentim
RrGK	Rrjeti i Grave i Kosovës
RrRK	Rrjeti i Rinisë i Kosovës
LDK	Lidhja Demokratike e Kosovës
OJQ	Organizatë Joqeveritare
GBNP	Grupi Bashkëndues për Ndërtimin e Paqes i OJQ-ve
GBK	Grupi i OJQ-ve për Bashkëndimin e Kthimeve
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
PP	Përfitues Publik
IPVQ	Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes
PTK	Posta dhe Telekomunikacioni i Kosovës
RAE	Romët, Ashaklitë dhe Egjiptasit
MSA	Marrëveshja për Stabilizim dhe Asocim
PSA	Procesi i Stabilizim-Asocimit
MPS	Mekanizmi Përcjellës i Stabilizimit
ATK	Administrata Tatimore e Kosovës
UNDP	Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara
UNHCR	Komisionari i Lartë i Kombeve të Bashkuara për Refugjatë
UNMIK	Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë
UPSUP	Unioni i Pavarur i Studentëve të Universitetit të Prishtinës
USAID	Agjencia e Shteteve të Bashkuara të Amerikës për Zhvillim Ndërkombëtar

1

■ Zhvillimi njerëzor
dhe shoqëria civile

Mytaher Haskuka

1 Zhvillimi njerëzor dhe shoqëria civile

Mytaher Haskuka

1.1 Zhvillimi njerëzor

Ekzistojnë shumë përkufizime të zhvillimit, ku të gjitha ato ngërthejnë në vete fjalët rritje, përparim, zgjerim — fjalët që nënkuptojnë diçka më shumë. Zhvillimi mund të përkufizohet si një proces i rritjes apo përparimit. Zhvillimi nuk nënkupton gjithmonë ndryshimet revolucionare, por paraqet një proces të përcaktuar që ka për qëllim përmirësimin e jetës së të gjithë qytetarëve. Koncepti i zhvillimit njerëzor i vendos njerëzit, si dhe nevojat e dëshirat e tyre në qendër të procesit.

Zhvillimi njerëzor kërkon të rrisë numrin e zgjedhjeve të qytetarëve, duke i zgjeruar aftësitë dhe mundësitë e tyre për të pasur jetë të qetë dhe të shëndoshë, për të qenë të ditur, për të pasur një standard të dinjitetshëm jetese dhe për të marrë pjesë aktive në jetën e komunitetit. Procesi tenton të nivelizojë kushtet dhe të krijojë mundësi për të gjithë, posaçërisht për më të rrezikuarit, në mënyrë që të maksimizojë potencialin e çdo personi. Në bazë të kësaj perspektive, politika zhvillimore nuk duhet të bazohet vetëm në krijimin e më shumë të hyrave, por zhvillimi ekonomik duhet të jetë mjet për arritjen e një qëllimi e jo vet qëllimi. Qasja e bazuar në zhvillimin njerëzor i kushton vëmendje të duhur ndikimit të politikave zhvillimore dhe mënyrës sesi ato shndërrohen në standard dhe mirëqenie më të mirë jetësore.

Gjatë viteve të fundit, qasja e zhvillimit njerëzor ka vënë theks të shtuar në liritë themelore

politike dhe njerëzore për të balancuar theksin e saj në zhvillimin e drejtë dhe të barabartë socio-ekonomik. Në këtë drejtim, të qenit në gjendje për të marrë pjesë në vendimmarrje që ndikojnë jetën e dikujt është komponent përbërës i mirëqenies njerëzore, andaj rritja e mundësive për pjesëmarrje në proceset vendimmarrëse është vetvetiu një përfitim në procesin e zhvillimit njerëzor. Në një perspektivë afatgjatë, pjesëmarrja është shumë e rëndësishme pasi që çon në internalizimin e proceseve, të institucioneve dhe të vlerave që janë rezultat i këtyre proceseve. Pjesëmarrja e mirëfilltë e zgjeron komunikimin, gjë që mund të çojë në dialog dhe kuptueshmëri të përmirësuar sociale. Rrjedhimisht, po ashtu i ul tensionet brenda shoqërisë dhe mund të ndihmojë në parandalimin dhe zgjidhjen e konfliktit.

Rubrika 1.1

Koncepti i zhvillimit njerëzor

Qëllimi themelor i zhvillimit është rritja e mundësive të zgjedhjeve të njerëzve. Në parim, këto zgjedhje mund të jenë të pakufishme dhe mund të ndryshojnë me kalimin e kohës. Njerëzit shpesh i vlerësojnë të arriturat që nuk mund të shihen fare apo që nuk shihen menjëherë në shifrat e të hyrave dhe të rritjes ekonomike, siç janë: qasja më e mirë në dituri, shërbimet më të mira të ushqimit dhe të shëndetësisë, standard jetësor më i siguar, siguria kundër krimit dhe dhunës fizike, plotësimi i orarit për aktivitetet të lira, liritë politike dhe kulturore dhe ndjenja e pjesëmarrjes në aktivitetet e komunitetit. Objektivi i zhvillimit është krijimi i mjedisit mundësues në mënyrë që njerëzit të kenë jetë të gjatë, të shëndoshë dhe kreative.

— Mahbub ul Haq, themelues, Raporti i zhvillimit njerëzor

1.2 Shoqëria civile

Shoqëria civile nuk është asgjë nëse nuk është shumëngjyrëshe nga aspekti konceptual dhe heterogjene. Pas diskutimeve që kanë zgjatur me shekuj, ende nuk ekziston një përkufizim i pranueshëm nga të gjithë. Koncepti është debatuar dhe përkufizuar në mënyra të ndryshme gjatë historisë, duke filluar nga Aristoteli, i cili e shihte fjalën “civile” si domethënie “të shtetit”; kështu, “shoqëria civile” i referohej ndërveprimeve kolektive të personit me shtetin, si qytetar i polisit. Në bazë të Sokratit, argumenti publik përmes dialektikës ishte imperativ për të siguruar qytetërimin në polis dhe një jetë të mirë për njerëzit.

Sot, shoqëria civile zakonisht përkufizohet si sektor i tretë, ku si sektorë të tjerë kemi sektorin publik dhe atë privat, në të cilët njerëzit mund të bashkohen rreth vlerave, normave dhe interesave të përbashkëta. Shoqëria civile përbëhet nga shoqatat që formësojnë ndërveprimin njerëzor jashtë dy sektorëve të tjerë. Kufijtë e sektorit janë të mjegullt dhe vështirë të përkufizohen në mënyrë të saktë. Në referimet e përditshme, termi përdoret për përfaqësimin e institucioneve, siç janë organizatat vullnetare dhe organizatat joqeveritare të shërbimeve. Disa hulumtues e zgjerojnë fushëveprimin e sektorit për të përfshirë familjen, kishën, grupet joformale të shoqërisë, lëvizjet shoqërore dhe mediat.

Rubrika 1.2 Çka është shoqëria civile?

Shoqëria civile është koncept i pazakontë pasi që gjithmonë duket të kërkon përkufizimin para se të zbatohet apo diskutohet. Pjesërisht, kjo ndodh për shkak se koncepti është përdorur rrallë në diskurse para fundviteve të tetëdhjeta dhe, rrjedhimisht, njerëzit janë shumë të pafamiliarizur me të. Deri në një masë, kjo është si rezultat i dykuptimisë së trashëguar apo i elasticitetit të konceptit.

Ndoshta mënyra më e mirë për të parë shoqërinë civile është si “sektor i tretë”, e ndarë nga qeveria dhe biznesi. Në këtë drejtim, shoqëria civile i referohet në thelb asaj që quhet “institucione të ndërmjetme”, siç janë asociacionet profesionale, grupet fetare, sindikatat dhe organizatat e qytetarëve për avokim, që përfaqësojnë zërat e sektorëve të ndryshëm të shoqërisë dhe e begatojnë pjesëmarrjen e qytetarëve në demokraci.

Por kjo nuk zgjidh çdo çështje të përkufizimit, të cilën mund ta ngrisë ideja e shoqërisë civile. Shumë do të thonin se shtypi i lirë dhe energjik është element thelbësor në shoqërinë civile. Shumica e gazetave dhe e stacioneve televizive në ShBA udhëhiqen si biznese fitimprurëse – a duhet ato të llogariten si shoqëri civile, si pjesëtare të sektorit të tretë apo a duhet ato të shihen si pjesë e botës komerciale?

Problemi i dytë i ndërlidhur me konceptin e shoqërisë civile është se ky është një term strikt objektiv dhe përkufizues, i cili, për shembull, trajton Ligën e Votuesve Femra apo Ku Klux Klanin njëjtë si “organizatat e qytetarëve të sektorit të tretë”? Apo a nënkupton koncepti i shoqërisë civile vlerat e tjera të ndërlidhura: për shembull, përkushtimin për demokraci dhe trajtimin e barabartë të të gjithë qytetarëve para ligjit? Është e tepërt të thuhet se kjo do të përfshinte edhe KKK-në.

Kemi edhe një çështje më të vështirë të lidhur me vlera: A është kjo ide e shoqërisë civile në përputhje me subvencionet substanciale të shtetit për një numër të madh të organizatave të sektorit të tretë, siç ndodh në disa pjesë të Evropës? A është në përputhje me subvencionet substanciale të korporatave të shumë organizatave të sektorit të tretë, siç ndodh në Amerikë? A ekzistojnë lloje të shoqërisë civile amerikane dhe evropiane (franceze, suedeze, gjermane, etj)?

Rishtypur nga Civil Society International, Çka është shoqëria civile? (www.civilsoc.org/whatisCS.htm)

Ekziston një pajtueshmëri e përgjithshme se shoqëria civile është një arenë e veprimit vullnetar kolektiv rreth interesave, qëllimeve dhe vlerave të përbashkëta që dallohen nga familja, shteti dhe institucionet profitkërkuese. Është një hapësirë e posaçme në shoqëri, ku njerëzit bashkohen për të debatuar, për të hyrë në shoqata dhe për të tentuar të ndikojnë shoqërinë në përgjithësi. Shoqëritë civile janë rregullime organike të njerëzve, të formësuara nga ndryshoret e shumta që vazhdojnë të evoluojnë në çdo vend. Si manifestim i mënyrës së angazhimit të qytetarëve në shoqata me qëllim të përmirësimit të jetës së tyre, të shprehjes dhe ndjekjes së interesave të tyre, të këmbimit të informatave, të ndërmjetësimit të dallimeve dhe të krijimit të marrëdhënieve sociale stabile, institucionet shoqërore janë po aq të ndryshme ashtu siç janë edhe njerëzit që i themelojnë ato.

Rubrika 1.3

Përkufizimi i Kombeve të Bashkuara për shoqërinë civile

Shoqëria civile i referohet shoqatave të qytetarëve (jashtë familjeve, miqve dhe bizneseve të tyre) të krijuara vullnetarisht për avancimin e interesave, ideve dhe ideologjive të tyre.

— Paneli i personave eminentë për marrëdhëniet mes Kombeve të Bashkuara dhe të shoqërisë civile, i emëruar nga Sekretari. Marrë nga: <http://www.un.org/reform/civilsociety/panel.shtml>

Për shkaqe të thjeshtësisë, shumë akademikë, donatorë ndërkombëtarë dhe profesionistë të fushës zhvillimore e trajtojnë shoqërinë civile si një shoqëri që buron mes familjes dhe shtetit, e barabartë me sektorin e vetinuar vullnetar të përbërë nga individët që bashkohen në mënyrë të lirë dhe formale, të cilët tentojnë të

arrijnë qëllime përmes organeve fetare, fondacione, klubeve rekreative, shoqatave profesionale, komisioneve të veprimit, sindikatave, lëvizjeve shoqërore dhe kështu me radhë.

Në këtë drejtim, shoqëria civile mund të shihet si bazë, mbi të cilën ndërtohet kapitali shoqëror. Ajo plotëson ekzekutivin, legjislativin dhe mediat e pavarura për ofrimin e kushteve të nevojshme në mënyrë që zhvillimi dhe demokracia të lulëzojnë.¹ Po kështu, ajo u përgjigjet shpesh çështjeve të barabarësisë shoqërore që anashkalohen nga institucionet profitkërkuese.

Ngritja e shoqërisë civile në skenën vendore dhe botërore politike përbën një nga zhvillimet kryesore të tri dekadave të fundit.² Përdërisa ekzistojnë dallime të shumta në vende dhe regjione të ndryshme, ajo çka është në zemrën e kësaj lëvizjeje është ndryshimi i marrëdhënieve mes shteteve dhe qytetarëve të tyre. Kur zbatohet pozitivisht, shpesh ky ndryshim përcjellët me begatimin e konceptit dhe të praktikës së të drejtave. Shkaqet e kësaj dinamike janë të shumta. Shembujt përfshijnë rënien e diktaturave dhe kolapsin e sistemeve socialiste, zbulimin e teknologjive të reja dhe të instrumenteve të rrjetëzimit, siç është interneti, si dhe suksesin e lëvizjeve të padhushme në “pronësi të njerëzve” në vendet, siç është Bullgaria, Republika Çeke dhe Polonia, si dhe fushatat globale për çështjet, siç është ndalimi i minave tokësore. Lëvizjet e avokimit kanë mundësinë e ndikimit të çdo gjëje, duke filluar nga organet shumëpalëshe, siç është Organizata Botërore e Tregtisë e deri te reformat e pushtetit lokal. Shoqëria civile po ashtu ka

fuqizuar kapacitetin e saj operativ si një instrument për ofrimin më të mirë të shërbimeve dhe për modernizim, duke ia hequr shtetit barrën e detyrave që më mirë mund të trajtohen nga organizatat joqeveritare. Pranimi gjithnjë më i madh i shoqërisë civile bazohet në besimin që njerëzit janë qytetarë me të drejta dhe obligime të mbrojtura me ligj e jo qytetarë që varen nga privilegjet apo të drejtat.

Përderisa dimensionin e kontributeve të prekshme mund të debatohet, shumë mendimtarë dhe profesionistë të çështjeve zhvillimore pajtohen se një shoqëri civile e gjallëruar dhe e organizuar është bazë e çdo shteti/kombi modern. Njëkohësisht, ky sektor nuk duhet të shihet si ilaç për të gjitha të këqijat apo si një përçues beninj drejt demokracisë dhe zhvillimit ekonomik. Disa studiues gjithashtu theksojnë rolin negativ që nganjëherë mund ta luajnë organizatat e shoqërisë civile; për shembull, ato mund ta rrisin rolin e shoqatave joformale në krahasim me mekanizmat formalë dhe disa organizata mund të ndjekin qëllime jodemokratike apo ksenofobike ose mund të punojnë për qëllime jomorale ose të paligjshme. Gjatë shqyrtimit të fenomenit social, siç është rritja e aktiviteteve të shoqërisë civile, rrallëherë ka përgjigje të vetme apo përfundimtare, por më shumë ato janë të shumëfishta dhe ndryshuese që varen nga konteksti. Ky kontekst përfshinë faktorët mjedisorë, institucionalë, të raporteve dhe faktorët e tjerë.

Organizatat e shoqërisë civile

Organizatat në kuadër të shoqërisë civile përfshijnë anëtarësi të gjerë që nuk vjen nga

institucionet shtetërore apo nga ato tregtare, dhe që dallojnë në bazë të qëllimit, filozofisë, ekspertizës dhe fushëveprimit të aktivitetit të tyre. Organizatat e Shoqërisë Civile (OShC) përfshijnë organizatat me orientim filantropik apo të ofrimit të shërbimeve, shoqatat e komunitetit, shoqatat që pasqyrojnë interesa të posaçme, siç janë bizneset, grupet e avokimit për mbrojtjen e përfitimit të përbashkët dhe grupet profesionale, siç janë sindikatat. Ato janë autonome, vullnetare, shoqata jofitimprurëse që kanë një qeverisje të strukturuar dhe kornizë organizative. Ato veprojnë në kuadër të kufijve të përcaktuara me ligj dhe i mbrojnë interesat publike jashtë sferës politike.

Shumë profesionistë pajtohen se sektori i shoqërisë civile është i përbërë nga entitetet që janë:

- organizata—kanë strukturë dhe punojnë në mënyrë të rregullt, pavarësisht nga regjistrimi ligjor
- privat—nuk janë zyrtarisht pjesë e shtetit
- jofitimprurëse – shpërndarëse—nuk u shpërndajnë fitime aksionarëve apo një numri drejtorësh dhe kryesisht janë jokomerciale në aktivitetet e tyre
- vetëqeverisëse—i kontrollojnë punët e veta
- vullnetare—pjesëmarrja nuk kërkohet sipas ligjit apo nuk është e obligueshme³

OShC-të nuk veprojnë në vakuum. Ato janë të lidhura me kushtet shoqërore, politike, ekonomike dhe demografike. Dinamika e vlerave politike, popullata e re, privatizimi, pjesëmarrja a rritur e femrave në fuqinë punëtore dhe globalizimi janë duke ndikuar thellësisht

në natyrën e përbërjen e shoqërisë dhe, rrjedhimisht, në natyrën e OShC-ve. Si rezultat, gjatë dy dekadave të kaluara, është shënuar një trend domethënës në rritjen e organizatave të shoqërisë civile të qëndrueshme dhe të riorientuara kah zhvillimi në krahasim me organizatat humanitare apo ato filantropike. Një trend tjetër ka qenë dalja në skenë e partneriteteve dhe marrëdhënieve kontraktuale mes organizatave joqeveritare dhe (apo) sektorit privat me autoritetet publike në shërbim të zhvillimit afatgjatë.⁴

Në kuadër të kategorisë së OShC-ve kemi organizatat joqeveritare apo OJQ-të, entitetet më së shumti të asociura me shoqërinë civile formale.⁵ OJQ-të zakonisht përkufizohen si organizata që nuk janë pjesë e qeverisë dhe nuk përfitojnë nga financimet e rregullta të qeverisë dhe, rrjedhimisht, janë të pavarura nga qeveritë. Edhe pse ky term mund të përfshijë teknisht korporatat fitimprurëse, përdorimi i tij në përgjithësi kufizohet në grupet shoqërore, kulturore, ligjore dhe mjedisore të avokimit, me qëllime kryesisht jokomerciale. OJQ-të zakonisht janë organizata jofitimprurëse që së paku një pjesë të financimit të tyre marrin nga burimet private. Termi organizatë joqeveritare hyri në përdorim me themelimin e Kombeve të Bashkuara në vitin 1945, me dispozitat e nenit 71 të kapitullit 10 të Kartës së Kombeve të Bashkuara⁶ për ta përshkruar rolin konsultativ të organizatave që nuk janë as qeveri e as shtete anëtare. Roli jetik i OJQ-ve dhe i “grupeve të tjera të mëdha” në zhvillimin e qëndrueshëm është cekur në kapitullin 27 të Agjendës 21, që çuan në rregullimet e ndryshuara për marrëdhëniet konsultative mes Kombeve të Bashkuara dhe organizatave joqeveritare.⁷

Për shkak se termi OJQ konsiderohet si shumë i gjerë nga disa, shumë OJQ tani parapëlqejnë termin organizatë private vullnetare.

Një raporti i OKB-së i vitit 1995 për qeverisjen globale vlerësoi se ishin afër 29.000 OJQ ndërkombëtare. Numri në vitin 2001 u vlerësua të jetë 40.000. Numrat e OJQ-ve në vendet e caktuara janë edhe më të lartë: ShBA-ja ka rreth 2 milionë OJQ, shumica e tyre të formuara në 30 vjetët e fundit. Rusia ka 277.000 OJQ. India vlerësohet të ketë mes 1 milion dhe 2 milionë OJQ. Gjatë një dite krijohen me dhjetëra të tilla. Vetëm në Keni, çdo vit formohen diku rreth 240 OJQ.⁸

Procesi i regjistrimit të OJQ-ve në Kosovë është relativisht i shkurtër, dhe bëhet përmes parashtrimit të kërkesës dhe dhënies së informave Departamentit për regjistrimin e OJQ-ve dhe ndërlidhjen me to, i cili gjendet në kuadër të Ministrisë së Shërbimeve Publike. Kushtet për regjistrimin e OJQ-ve janë si në vijim:

1. Emërtimi zyrtar i organizatës
2. Përshkrimi i organizatës (a është organizatë apo fondacion)
3. Adresa e organizatës
4. Qëllimet e organizatës
5. Emrat dhe adresat e themeluesve
6. Emrat, adresat dhe informatat e tjera për delegatët

Procedura e ngjashme vlen për edhe për OJQ-të ndërkombëtare, me një kusht shtesë që ka të bëjë me dhënien e dëshmisë se OJQ-ja është organizatë apo fondacion e regjistruar në përputhje me ligjin në vendin tjetër.

Departamenti për regjistrim të OJQ-ve dhe ndërlidhje me to gjithashtu ka Divizionin për raportim dhe monitorim, e cili pranon dhe analizon raportet vjetore me paraqitjen e pasqyrave financiare të OJQ-ve, monitoron veprimtaritë e OJQ-ve me qëllim të konstatimit se në çfarë mase ato e respektojnë statusin e tyre dhe ligjet e tjera obligative, si dhe rekomandon avancimet e nevojshme, bashkëpunon me institucionet e tjera, ofron statusin e privilegjuar publik, merr vendime për pezullimin e statusit të privilegjuar publik, revokon dhe i çregjistron OJQ-të.

Informatat për Departamentin janë transparente dhe mund të gjenden në faqen zyrtare të internetit të Departamentit: <http://www.ks-gov.net/mshp/Departments.aspx>.

Në këtë faqe të internetit po ashtu mund të gjenden formularët për aplikim dhe materialet e tjera në gjuhën shqipe, angleze dhe në atë serbe. Për më tepër, përshkrimi i Departamentit në gjuhën shqipe, angleze dhe në atë serbe mund të gjendet në faqen zyrtare të internetit. Në bazë të të dhënave të fundit statistikore, të ofruara nga Departamenti i regjistrimit të OJQ-ve dhe ndërlidhjes me to, ekzistojnë 4917 OJQ vendore të regjistruara dhe 447 OJQ ndërkombëtare.

Historia

Zhvillimi dhe përhapja e organizatave të organizuara të shoqërisë civile është përjetuar ndryshe në vendet në zhvillim. Kjo ka ndodhur kryesisht për shkak të ndikimeve të brendshme historike dhe sistemeve politike,

por gjithashtu ka ndodhur pjesërisht edhe për shkak të ndikimeve të jashtme, siç janë paratë dhe ideologjia e perëndimit. Andaj, shumica e organizatave të shoqërisë civile në botën në zhvillim mbesin në fazën fillestare të pjekurisë institucionale. Ato ende nuk kanë konsoliduar plotësisht identitetet e veta në mënyrë të pavarur nga përkrahësit e tyre ndërkombëtarë.

OShC-të dhe partitë politike

OShC-të dhe partitë politike ndërlidhen dhe bëjnë aktivitete të ngjashme në masë mjaft të madhe. Në shumë vende, ekziston nevoja serioze që të bëhet një dallim më i qartë mes këtyre të dyjave. Për shembull, në disa vende të Evropës dhe të Amerikës latine, partitë politike janë duke u ballafaquar që të ruajnë bazën e tyre votuese, kështu që ato funksionojnë në mënyrë tradicionale në konkurrencë me OShC-të. Shumë parti politike në Evropën Perëndimore kanë themeluar OJQ-të e veta për t'i plotësuar më tej agjendat e veta.

Në anën tjetër, në disa vende, sikurse në Tailandë dhe në Filipine, ligjet parashohin përfaqësimin e OJQ-ve në parlamente, dhe OShC-të propozojnë kandidatë për poste qeveritare. Opsioni tjetër paraqet një çështje në vendet ku shoqëria është pak a shumë e polarizuar, sikurse në Evropën Juglindore. Një lidhje tjetër mes OShC-ve dhe partive politike në këtë regjion është se shumë politikanë të tanishëm janë ish-udhëheqës të OShC-ve dhe shumë udhëheqës të OShC-ve janë ish-politikanë që nuk janë rizgjedhur dhe kanë dëshiruar të mbesin publikisht aktivë dhe të pranishëm.⁹

Çka i dallon grupet e shoqërisë civile nga partitë politike është qëllimi për kontrollin e pushtetit. OShC-të janë të interesuara me një veprim në fushën publike dhe i adresohen shtetit pa kërkuar kontroll mbi shtetin. Nga ana tjetër, qëllimi i partive politike është fitorja në zgjedhje dhe ushtrimi i pushtetit.¹⁰

Në bazë të anketës për perceptimet e shoqërisë civile në Kosovë, vetëm 3% e kosovarëve mendojnë se partitë politike i përkasin shoqërisë civile ”

Rubrika 1.4

Shkurtesat e OJQ-ve

Në mesin e shkurtesave për llojet e ndryshme të organizatave joqeveritare janë këto:

- OJQN—OJQ Ndërkombëtare
- OJQNOB—OJQ Ndërkombëtare e Orientuar në Biznes
- OJQFN—OJQ Fetare Ndërkombëtare
- OJQN—OJQ Ndërkombëtare
- OJQDQ—OJQ e Drejtuar nga Qeveria (e cila mund të jetë themeluar për t'u kualifikuar për ndihma nga jashtë)
- OJQKA—OJQ Kuaziautome

Një shembull i OJQK-së është Organizata Ndërkombëtare për Standardizim, e cila nuk është OJQ e plotë në kuptim të fjalës, pasi që anëtarët e saj janë shtetet e jo individët.

Përmbledhur nga NonProfitExpert.com, "NGOs: Non-Governmental Organizations," www.non-profitexpert.com/ngo.htm

OShC-të dhe sektori privat

Organizatave e shoqërisë civile dhe organizatat e sektorit privat (bizneset) kanë shumë ngjashmëri. Për shembull, të dyjat i përkasin sektorit joshtetëror, bazohen në veprime vullnetare dhe ndërmarrësi individuale, mund të ndryshojnë strukturën e tyre, personelin dhe fushën e fokusit shumë shpejtë, ofrojnë shërbime dhe udhëheqin drejt zhvillimit.

Në bazë të anketës për perceptimet e shoqërisë civile në Kosovë, vetëm 4% e kosovarëve mendojnë se sektori privat është pjesë e shoqërisë civile. ”

Në anën tjetër, ekzistojnë dallime përcaktuese mes dy sektorëve, ku dallimi më i madh është se i pari është jofitimprurës dhe i fundit është fitimprurës. Qëllimet, aktivitetet, shërbimet dhe produktet e sektorit privat janë të orientuar në profitin e pronarëve dhe të aksionarëve. Ndërsa, së paku në teori, qëllimet, aktivitetet, shërbimet dhe produktet e OShC-ve nuk janë të parapara për përfitime financiare të udhëheqësve apo të këshillit ose të krijojnë fitim për organizatën, por të krijojnë përfitime për shoqërinë ku ata punojnë – edhe pse disa hulumtues theksojnë se kjo nuk mund të jetë gjithmonë e vërtetë. Në të shumtën e rasteve OShC-të nuk i shesin produktet dhe shërbimet e veta, ndërsa bizneset këtë e bëjnë.

Një dallim tjetër mes dy sektorëve është se kontributi kryesor i OShC-ve në proces është vullnetarizmi dhe aktivizimi social, që krijon kapitalin social apo kolektivizmin, ndërsa kontributi kryesor i bizneseve në proces është profesionalizimi dhe caktimi i çmimeve në treg, që më së shpeshti potencojnë kapitalin privat dhe individualizmin.

OShC-të llogariten si më shumë transparente ndaj qytetarëve për atë se ato zakonisht konsiderohen si përgjegjëse ndaj donatorëve, përfituesve dhe OShC-ve të tjera. Nga ana tjetër, organizatat biznesore nuk kërkohet të jenë transparente ndaj qytetarëve, dhe ato i japin llogari vetëm pronarëve apo aksionarëve të tyre.

Në bazë të Forumit botëror të shoqërisë civile, marrëdhënia mes sektorit privat dhe OJQ-ve ka pesë karakteristika:

1. Marrëdhënia balancohet përmes konfrontimit dhe elaborimit.
2. Krijimi i partneriteteve mes këtyre dy sektorëve nuk mjafton për sjelljen e përgjegjësive sociale të korporatave.
3. Marrëdhëniet bazohen në iniciativat vullnetare.
4. Marrëdhëniet janë të bazuara në OJQ-të dhe në sindikatat.
5. Shoqëria civile duhet t'i monitorojë kompanitë në një vistër fushash, duke përfshirë të drejtat e njeriut, kushtet e punës, patentat, qasjen në barëra dhe në ushqime.¹¹

Rubrika 1.5 Shoqëria civile dhe kompanitë private—rekomandimet

Organizatat e shoqërisë civile duhet të luajnë një rol aktiv në monitorimin e punëve të kompanive private.

Informatat lidhur me kompanitë private duhet të jenë të qasshme për organizatat e shoqërisë civile.

Organizatat e shoqërisë civile duhet t'ndikojnë në përkufizimin e kriterëve dhe në vlerësimin e sjelljeve të korporatave.

Decentralizimi i procesit të vlerësimit të korporatave duhet të sigurohet. Organizatat e shoqërisë civile dhe organet shtetërore duhet të luajnë rol shumë të rëndësishme në këtë drejtim.

Marrëdhëniet e drejtpërdrejta mes organizatave të shoqërisë civile dhe sektorit privat nuk duhet të jenë dëmtoese për rolin rregullativ të qeverive dhe të sektorit publik.

Organizatat e shoqërisë civile duhet të rrisin ndikimin e tyre mbi kompanitë private dhe publike, duke e maksimalizuar komunikimin me të gjitha palët, siç janë mediat, arsimit, akademitë, ata që merren me fushata, aleancat strategjike dhe rrjetet.

Organizatat e shoqërisë civile duhet të kërkojnë që sektorit privat të respekton dallimet kulturore në qasjen e tyre ndaj zhvillimit.

Organizatat e shoqërisë civile duhet t'u bëjnë presion qeverive veriore dhe jugore për të rifuqizuar kriteret e tyre shoqërore dhe mjedisore në fushën e investimeve të huaja të drejtpërdrejta, të politikave të prokurimit dhe në marrëdhëniet e tjera ekonomike.

Rishtypur nga Forumi për shoqëri civile, "Përmbledhje e përgjithshme: Grupi punues për sektorin privat," www.worldcivilsociety.org/REPORT/EN/06/18-jul-02/exec_summ_wg_private_sector.html

Disa OJQ në Kosovë veprojnë si kompani private, pasi që më shumë janë të interesuara në përfitime personale se sa për të mirën publike” - pjesëmarrës në grupin e fokusit. ”

OShC-të dhe llogaridhënia

Ndikimi më i madh i OJQ-ve në zhvillimin njerëzor ishte në fushën e arsimit përmes projekteve të shkrimleximit” – pjesëmarrës në grupin e fokusit. ”

Mund të thuhet se OShC-ve u mungojnë mekanizmat e llogaridhënies për fushata të votimit dhe ato zgjedhore, si dhe për programet e partive politike. Ngjashëm me këtë, numri i anëtarëve në partitë politike është shumë më i madh se në OShC; kjo është në veçanti e vërtetë për Evropën Juglindore. Por me rastin e ndërveprimit me sektorin shtetëror dhe atë të bizneseve, supozohet se OShC-të zyrtarisht përfaqësojnë interesat e shoqërisë dhe zërin e njerëzve. Po ashtu, edhe kjo e ngrit çështjen e llogaridhënies.

Nocioni i llogaridhënies është në veçanti i ndërlikuar tek OShC-të, për shkak të shumësisë së akterëve, me të cilët shoqëria civile ka kontakte dhe ndaj të cilëve rrjedhimisht është

llogaridhëne. OShC-të mund të kenë tri drejtime të llogaridhënies. Ekziston drejtimi “i lartë” i llogaridhënies ndaj themeluesve, donatorëve, qeverive apo akterëve të tjerë të jashtëm dhe llogaridhënia në drejtimin e “poshtëm” ndaj grupeve të komunitetit, aktivistëve dhe përfituesve të tjerë.¹² Disa hulumtues, po ashtu flasin për llogaridhënien “horizontale” në marrëdhëniet mes akterëve të shoqërisë civile që e shohin vetën si pjesë e proceseve publike, për dallim nga kultura konkurruese brenda komunitetit të biznesit. Andaj, mund të thuhet se kur funksionojnë në mënyrë të duhur, OShC-të mund të jenë po aq llogaridhëne, sa janë edhe partitë politike.

Kodet etike të mirësjelljes të OShC-ve

Në shumë forume dhe konferenca ndërkom-bëtare është theksuar nevoja e kodeve dhe parimeve etike për organizatat e shoqërisë civile. Aty thuhet se disa marrëveshje etike dhe të llogaridhënies duhet të miratohen me qëllim të ndërtimit të bazës së anëtarësisë për OShC-të, dhe të kontribuimit dhe shërbimit të mirëfilltë ndaj njerëzve të komunitetit dhe shoqërisë. Në bazë të një kodi të mirësjelljes për OJQ-të:

OJQ-të në nivel qendror dhe ato në atë komunal (si në jug, ashtu edhe në veri) duhet:

- Të jenë të rrënjësura në çështjet e vendit ku veprojnë
- Të kenë një numër të caktuar të anëtarëve
- Të kenë sisteme të hapura demokratike të punës, barazi gjinore, zgjidhje konsultative të problemeve, praktika jodiskriminuese

- Të kenë udhëzime të qarta lidhur me konfliktin e interesit
- Të kenë kodin e etikës për punonjësit
- Të botojnë raportin vjetor dhe pasqyrat financiare të audituara
- Të jenë jofitimprurëse, partiake dhe apolitike
- Të avancojnë drejtësinë dhe barazinë, të zbusin varfërinë dhe të ruajnë integritetin kulturor
- Të përpiqen të përmirësojnë mjedisin në përgjithësi—fizik, biologjik dhe njerëzor
- Të kenë një strukturë të drejtë të pagave, me një shkallë të besueshme mes punëtorit me pagë më të lartë dhe atij me më të ulët
- Të jenë të sqarta me njerëz dhe t'ua mos imponojnë agjendat e tyre
- Të bazojnë tërë punën e tyre në burimet që njerëzit i kanë në dispozicion, në ekspertizën e tyre, në institucionet ekzistuese, në kulturë dhe fe; të jenë të vetëqëndrueshme dhe njëkohësisht të hapura për ndihmesë të dhënë nga partnerët e ndryshëm
- T'i shmangen korrupsionit qoftë material po shpirtëror
- Të lehtësojnë përpjekjet e njerëzve
- Të këmbëjnë informatat me të gjithë anëtarët; të themelojnë mekanizmat e nevojshëm për grumbullimin dhe këmbimin e përvojave; dhe të përfshihen në mënyrë aktive në vetëdijesimin mjedisor dhe në aftësi
- Të artikulojnë një kornizë të gjerë politike dhe kod të etikës për t'i udhëzuar punët e tyre të brendshme dhe punën me grupet e komunitetit dhe organizatat popullore, si dhe marrëdhëniet e tyre me Jugun, OJQ-të dhe Veriun
- Të sigurojnë nivelet më të larta të llogaridhënies, duke filluar me anëtarët e tyre —njerëzit (këtu përfshihet vlerësimet e pakompromise që përfshijnë edhe popullatën lokale)¹³

Shoqëria civile dhe zhvillimi njerëzor

Ndikimi më i madh i OJQ-ve në zhvillimin njerëzor ishte në fushën e arsimit përmes projekteve të shkrimleximit” – pjesëmarrës në grupin e fokusit. ”

Shumica e profesionistëve të fushës zhvillimore pajtohen se zhvillimi njerëzor është ngushtë i lidhur me të drejtën për t'u bashkuar në shoqata dhe për të marrë pjesë në aktivitete. Shoqëria civile mund të fuqizojë zhvillimin njerëzor, duke i rritur mundësitë dhe qasjen në burime. Për shembull, përmes krijimit të mekanizmave për të qenë zë i njerëzve të rrezikuar apo të cenueshëm gjatë debateve për politikat publike, OShC-të mund të ndihmojnë në krijimin e një mjedisi, ku njerëzit do të mund të merrnin pjesë në jetën e komunitetit, aspekt ky i rëndësishëm i zgjedhjes dhe mundësisë për futje në procese zhvillimore.

Njëkohësisht, organizatat shoqërisë civile i kontribuojnë zhvillimit njerëzor përmes pjesëmarrjes dhe partneritetit, duke inkurajuar dialogun për qeverisjen dhe prosperitetin ekonomik. OShC-të inkurajojnë pjesëmarrjen në formulimin e politikave, në plani-

fikim, zbatim, monitorim dhe vlerësim të programeve zhvillimore, ku kjo zakonisht rezulton me përmirësim të ofrimit të shërbimeve publike, të qeverisjes dhe të pjesëmarrjes në përgjithësi.

Kontributi i OShC-ve në zhvillimin njerëzor mund që po ashtu t'i atribuohet projekteve të suksesshme që përmirësojnë kushtet e jetesës dhe avancojnë shfrytëzimin e qëndrueshëm të mjedisit. Ajo që e dallon kontributin e OShC-ve ndaj zhvillimit njerëzor nga ai i shtetit dhe i sektorit privat është se OShC-të mund të luajnë një rol të rëndësishëm në rregullimin e praktikave të padrejta të tregut, në avokimin kundër politikave të shtetit që neglizhojnë njerëzit e cenueshëm dhe në mobilizimin e opinionit publik për ndryshime. Kështu, OShC-të mund të ndihmojnë në çrënjosjen e varfërisë, në përkrahjen e Objektivave Zhvillimore të Mijëvjeçarit (OZhM) dhe në avokimin për të drejtat e barabarta në mënyrë shumë më të efektshme se sektorët e tjerë të shoqërisë.

Gjatë dekadës së fundit, OShC-të—përfshirë edhe OJQ-të, lëvizjet popullore, sindikatat, federatat e grave, shoqatat formale dhe jo-formale, koalicionet e bazës dhe organizatat e popujve autoktonë—kanë dalë si një forcë e fuqishme për drejtësi shoqërore dhe barazi përtej kufijve shtetërorë dhe brenda tyre. Kjo vjen në masë të madhe si rezultat i ndikimit të globalizimit në sistemin ndërqeveritar, rolit të ndryshuar të shtetit komb dhe të ndikimit në rritje të erës së informacionit. OShC-të kanë zbatuar fushata të suksesshme që në mënyrë të efektshme po formësojnë marrëveshjet shtetërore dhe ndërkombëtare—për çështjet që fillojnë prej minave tokësore dhe shlyerjes së borxheve e deri të barërat e përbalueshme financiarisht kundër HIV/AIDS-it—si dhe kanë ndihmuar në themelimin e institucioneve të reja, siç është Gjykata Ndërkombëtare Penale dhe Forumi i Përhershëm për Çështjet e Popujve Autoktonë. Ato po ashtu ka vënë themelet për diskutime lokale dhe globale për zgjedhjet e politikave alternative—duke

Rubrika 1.6 Çka nënkupton zhvillimi njerëzor për demokracinë?

Përmes qasjes për zhvillimin njerëzor identifikohen tri argumente në përkrahje të demokracisë. I pari, respektimi i dinjitetit njerëzor përfshinë të konsideruarit e njerëzve në atë mënyrë që ata vet të vendosin për fatin e vet, pavarësisht se sa mund të jenë të varfër materialisht. Të qenit në gjendje për të marrë pjesë në marrjen e vendimeve që ndikojnë në jetë është komponent përbërës i mirëqenies së njeriut. I dyti, demokracia është instrument shumë i përshtatshëm në avancimin e komponentëve të tjerë të mirëqenies së njeriut. Nëse qeveria nuk ofron kujdes të duhur shëndetësor për të gjithë, nuk ofron pjesëmarrje politike për ata që kanë mbetur jashtë saj apo nuk i përfaqëson zërat e tyre, atëherë reforma e ofrimit të shërbimeve është thelbësore. Amartya Sen është e famshme për thënien e saj se uria shkaktohet nga mosreagimi i qeverisë ndaj kërkesave të njerëzve e jo nga mungesa e ushqimit. Demokracia gjithashtu ndihmon në marrjen e vendimit për prioritetet e politikave dhe për zgjedhjet në dispozicion, duke marrë parasysh burimet e kufizuara dhe kufizimet financiare për avancimin e të gjitha dimensioneve të zhvillimit njerëzor. Argumenti i tretë është roli konstruktiv që demokracia e luan në formësimin e vlerave. Ajo qartëson dhe ndërton vlerat dhe prioritetet e shoqërisë, për shembull, shoqin e ndërtnuar rreth vlerës së tolerancës apo të barazisë shoqërore.

Rishtypur nga Zéverine Deneulin, "What Does a Human Development Approach Say About Democracy?" *HDRO-HD Insights*, Zyra për Raportin e zhvillimit njerëzor, shtator 2007 (qasja u bë më 26 shtator 2008 përmes: http://hdr.undp.org/en/media/HDInsights_Sept2007.pdf).

filluar nga “dëgjimet publike të qytetarëve” për fushat, siç janë varfëria dhe AIDS-i, e deri te forumet paralele të OJQ-ve në konferenca të Kombeve të Bashkuara, në kuvendet popullore dhe në forume shoqërore—me qëllim të këmbimit të përvojave dhe të debatimit, si dhe të propozimit të alternativave ekonomike dhe shoqërore.

Thënë në përgjithësi, shoqëria civile dhe zhvillimi njerëzor janë të lidhura në shumë mënyra. Shoqëria civile i ofron shërbime popullatës dhe vendeve, të cilat shtetet dhe bizneset private nuk i arrijnë. Ato përkrahin të drejtën e njeriut për t’u bashkuar, për të shprehur pikëpamjet e tyre dhe për të hyrë në dialog publik. Në një afat të gjatë, kjo vepron si valvulë sigurie, duke e inkurajuar shoqërinë që t’i trajtojë çështjet para se ato të arrijnë pikën kritike. Në këtë drejtim, shoqëria civile mund të jetë një forcë shumë e rëndësishme për parandalimin e konfliktit dhe ndërtimin e paqes. Përmes ofrimit të mënyrës që grupet shoqërore të marrin pjesë dhe t’i komunikojnë shqetësimet, ato kryejnë funksionin e monitoruesit si për sektorin publik, ashtu edhe për tregun, duke i kanalizuar zërat e anëtarëve dhe të konsumatorëve.

Po ashtu thuhet se shoqëria civile mund të luajë rol thelbësor në zhvillimin njerëzor, duke e lehtësuar qasjen e komuniteteve dhe individëve në informata, vendimmarrje, drejtësi dhe burime.

OShC-të dhe të drejtat e njeriut

Në bazë të anketës për perceptimet e shoqërisë civile, rreth 55% të kosovarëve e ndërlidhin shoqërinë civile me mbrojtjen e të drejtave të njeriut. ”

OShC-të luajnë rol të rëndësishëm në avancimin e të drejtave të njeriut në botën në zhvillim dhe, rrjedhimisht, meritojnë që edhe të drejtat dhe liritë e tyre të mbrohen. Përgjegjësitë e tyre në mbrojtjen e të drejtave janë të trefishta. Ato përkrahin caktimin e standardeve; u bëjnë presion qeverive të tyre për t’i ratifikuar traktatet e rëndësishme për të drejtat e njeriut; ato dokumentojnë shkeljet e këtyre traktateve dhe shkeljet e tjera të të drejtave të njeriut; si dhe krijojnë dhe monitorojnë mekanizmat e zbatimit.¹⁴ Të drejtat e tyre përfshijnë, në mes të tjerash, të drejtat për të: ndërmarrë veprime të përbashkëta, të njihen si entitetet ligjore, të vendosin për anëtarësinë, të tentojnë të arrijnë objektiva ligjore pa ndërhyrje të paduhura nga shteti, të shprehin vetveten në mënyrë të lirë, të ruajnë privatësinë e vet dhe të përdorin e të tjetërsojnë pronën.¹⁵

Krijimi i kornizës pozitive dhe mundësuese ligjore dhe rregullative për shoqërinë civile dhe për organizatat e saj përkatëse është i një rëndësie shumë të madhe, sepse i

mbron të drejtat themelore të njeriut. Në dokumentin më të rëndësishëm, Deklaratën Universale për të Drejta të Njeriut (1948) thuhet “Çdokush ka të drejtën në lirinë e të bashkuarit dhe të anëtarësimit në shoqata në mënyrë të qetë.” Deklarata Universale nuk është traktat, por është rezolutë e Asamblesë së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara, dhe rrjedhimisht, nuk është ligjërish obligative. Ekzistojnë konventa të tjera të rëndësishme ndërkombëtare lidhur me mbrojtjen e të drejtave të shoqërisë së pavarur civile, duke përfshirë Konventën Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (1966) dhe Konventën Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (1966).

Gjithashtu ia vlen të theksohet se Komuniteti i demokracive fillimisht përbëhej prej 110 qeverive, të cilat aq sa kanë mundur kanë luajtur rol në avancimin e të drejtave të njeriut. Deklarata e Varshavës shërben si një numër parimesh të bazuara në të drejta për shtete anëtare të Komunitetit. Teksti i Deklaratës së Varshavës drejtpërsëdrejti bazohet në praktikën dhe ligjet ndërkombëtare, duke përfshirë Deklaratën Universale dhe konventat e lartpërmendura ndërkombëtare. Në këtë dokument qartazi ceket se shtetet anëtare nënshkruese do të avancojnë, e jo vetëm të vëzhgojnë, shoqërinë civile dhe mediat e pavarura në ushtrimin e të drejtave demokratike të tyre. Më tej në dokument thuhet se “pjesëmarrja e bazuar në informata nga të gjithë elementet e shoqërisë, nga meshkujt dhe femrat, në jetën ekonomike dhe politike të vendit, duke përfshirë pjesëmarrjen e personave nga grupet pakica, është

bazike për një demokraci të gjallëruar dhe të qëndrueshme”¹⁶. Pas hartimit të tij në qershor të vitit 2000, Komuniteti i demokracive përfshiu të gjitha vendet e Bashkësisë së Shteteve të Pavarura të ish-Bashkimit Sovjetik, duke përfshirë Rusinë dhe Kaukazin. Me rastin e mbajtjes së mbledhjes së tetë ministrove të Komunitetit në Santiago të Kilit, në gusht të vitit 2005, pjesëmarrja dhe diskutimi i OShC-ve ishin temat kryesore të organizimit.

Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), duke miratuar pikëpamjen e bazuar në të drejta të njeriut lidhur me zhvillimin njerëzor, pohoi se i ndanë obligimet me qeveritë përkitazi me të drejtat e njeriut. Në këtë drejtim, OShC-të kanë të drejta legjitime, të kodifikuara në konventat, marrëveshjet dhe ligjet ndërkombëtare. Njerëzit kanë të drejtë të veprojnë si kërkues dhe monitorues të politikave dhe veprimeve të UNDP-së, së bashku me qeverinë dhe përmes saj si bartës të detyrave.¹⁷

Në anën tjetër, filozofia e bazuar në të drejta e sfidave zhvillimore të OShC-ve, në veçanti të OJQ-ve ndërmjetësuese, pasqyron obligimet e tyre. Disa OShC kërkojnë rol në politikëbërje pasi që ato përfaqësojnë dhe i japin llogari grupeve të caktuara. Të tjerat bazojnë kërkesën e tyre në ekspertizë dhe interes. Në përpjekjet e tyre për të ndikuar politikën, çështja kryesore për OShC-të është llogaridhënia e bazuar në ekspertizë; ato nuk duhet të tentojnë të veprojnë si përfaqësues, përveç nëse mund të demonstrojnë se kanë anëtarësi që u jep atyre mandat dhe kontroll efektiv mbi qëndrimet e politikave që kanë miratuar.

Rubrika 1.7 Puna e UNDP-së me shoqërinë civile

Karta e Kombeve të Bashkuara i jep UNDP-së mandat të fuqishëm për të punuar me organizatat e shoqërisë civile. Gjithashtu, objektivi i UNDP-së për zhvillimin njerëzor të qëndrueshëm, i cili i vendos njerëzit në qendër të zhvillimit, nuk mund të arrihet pa një angazhim të madh të shoqërisë civile. Duke marrë parasysh fuqinë kolektive të OShC-ve në krijimin e agjendave sociale, ekonomike dhe politike, si në nivelin lokal ashtu edhe në atë botëror, është e qartë se fuqizimi i partneriteteve lokale me OShC-të është thelbësor për UNDP-në për të mbetur akterë zhvillimorë relevant dhe i efektshëm.

Në Samitin e Mijëvjeçarit në vitin 1999 është cekur se partneriteti me OShC-të është kyç në plotësimin e premtimeve të Deklaratës së Mijëvjeçarit. OShC-të janë burim thelbësor, anëtare dhe partner i UNDP-së në avancimin e objektivave dhe parimeve të zhvillimit të qëndrueshëm njerëzor. UNDP-ja ka shënuar përparim domethënës si në zgjerimin, ashtu edhe në thellimin e ndërveprimit të vet me OShC-të në të gjitha nivelet e punës së saj. Në veçanti, UNDP-j ka zhvilluar një imazh në krijimin e hapësirës me qeveritë për perspektivat e OShC-ve, të cilat duhet të dëgjohen dhe të përfshihen në politikat dhe programet. Gjatë kësaj pune, UNDP-ja është e vetëdijshme se OShC-të nuk janë zëvendësim i qeverisë, por janë të një rëndësie qendrore për qeverisje të qëndrueshme.

UNDP bashkëpunon me OShC-të, objektivat, vlerat dhe filozofia zhvillimore e të cilit korrespondojnë me mandatin e tij të përgjithshëm. UNDP-ja gjithashtu angazhohet me OShC-të që merren me politikat publike dhe qeverisjen në kuptimin e vendosjes në nivelin vendor dhe në atë ndërkombëtar. Partneriteti me OShC-të, në veçanti në nivel të zyrës së vendit, është i rrënjësor në analizat dhe vlerësimet e informuara të gjendjes në vend, duke përfshirë rolin, kompetencat dhe nevojat e OShC-ve.

Në maj të vitit 2000 u formua Komisioni këshillëdhënës i UNDP -OShC-ve, i cili ndërvepronte drejtpërsëdrejti me administratorin e UNDP-së dhe caktonte rregullimet formale statusore me OShC-të. Qëllimi i shprehur i këtij hapi, ishte që të sigurojë që organizata të bëhet më e hapur dhe e ndjeshme ndaj agjendave brenda shoqërisë civile. Komisioni këshillëdhënës i UNDP-OShC-së propozoi temat vijuese prioritare për bashkëpunim:

- Zvogëlimi i varfërisë dhe borxhi i qëndrueshëm
- Globalizimi përfshirës —demokratizimi i tregtisë dhe i financave
- Parandalimi i konfliktit dhe ndërtimi i paqes
- Të drejtat e njeriut dhe zhvillimi njerëzor
- Angazhimi i sektorit privat

Bazuar në përvojën e Komisionit këshillëdhënës në seli, disa zyra të vendit kanë themeluar komisione këshillëdhënëse shtetërore. Botsuana ka qenë e para që ka bërë një gjë të tillë (2003), e pasuar nga Brazili (2004). UNDP-ja avancon dhe përkrah komisionet këshillëdhënëse të shoqërisë civile në nivel të vendit si mekanizma për avokim të politikave dhe debateve, si dhe japin këshilla për drejtimin e politikave të UNDP-së, dhe është mjet i UNDP-së për shfrytëzimin e njohurive dhe ekspertizës lokale.

Pse bashkëpunon UNDP-ja me OShC-të?

Interesi i UNDP-së në krijimin e partneriteteve me OShC-të vjen nga shumë arsye.

Përmirësimi i kushteve të të varfërve dhe të të përjashtuarve është arsyetimi kryesor për ekzistimin e UNDP-së si agjenci zhvillimore. Bashkëpunimi me OShC-të që artikulojnë nevojat dhe aspiratat e të varfërve është një kusht i praktikës së mirë pa të cilin nuk bëhet.

Qeveritë në vendet në zhvillim nuk mund që vetëm të plotësojnë të gjitha detyrat e kërkuara për zhvillimin e qëndrueshëm njerëzor. Ky qëllim kërkon pjesëmarrjen aktive dhe partneritet me qytetarët dhe organizatat e tyre.

Derisa përkrahja e jashtme mund të ndihmojë, qeverisja e përmirësuar duhet të vijë nga brenda dhe duhet të jetë në pronësi nga vendi dhe qytetarët e tij. Andaj, OShC-të kanë rol jetik në cilësinë e pjesëmarrësve, legjitimizuesve dhe miratuesve të politikave dhe veprimeve të qeverisë, si monitorues të sjelljes së regjimeve dhe të agjencive publike, dhe si bashkëpunëtorë në përpjekjet për zhvillimin e vendit.

Nga këndvështrimi i të drejtave të njeriut, UNDP-ja së bashku me qeveritë anëtare, ka detyra dhe obligime ndaj të varfërve dhe të përjashtuarve, të cilëve u mohohen të drejtat ndërkombëtarisht të pranuar. Për t'i plotësuar këto obligime, organizata duhet të bashkëpunojë me një vistër të aktorëve civilë dhe t'i përfshijë ata në programet e saj.

Qëndrimet, përkrahja publike, puna dhe suksesi i UNDP-së në të ardhmen varen nga besimi i shumë palëve.

Pse bashkëpunojnë OShC-të me UNDP-në?

Interesi i OShC-ve për bashkëpunim me UNDP-në varet nga shkalla e krijimit të vlerës së përbashkët të shtuar nga bashkëpunimi i tillë. Nga këndvështrimi i OShC-ve, disa faktorë që garantojnë bashkëpunim me UNDP-në janë:

- Në nivel të vendit: marrëdhënia e besimit mes qeverive të vendeve në zhvillim dhe UNDP-së, si dhe aftësia e UNDP-së për të negociuar një hapësirë për dialog dhe bashkëpunim mes qeverisë dhe OShC-ve.
- Paradigma e zhvillimit njerëzor si një pikë e rëndësishme nismëtare dhe bazë për dialog, veprim, avokim të përbashkët dhe fushata me shoqërinë civile
- Mandati i gjerë i UNDP-së, i cili jo vetëm që është më tërësor në krahasim me agjencitë e tjera sektoriale dhe agjencitë që merren me çështje specifike, por gjithashtu është më në përputhje me mënyrën e ndërvarur në bazë të së cilës, shumë OShC i shikojnë çështjet zhvillimore dhe të konfliktit
- Roli bashkërendues i UNDP-së në sistemin e Kombeve të Bashkuara dhe Grupi zhvillimor i Kombeve të Bashkuara si në nivel global, ashtu edhe në nivel shtetëror
- Potenciali i UNDP-së si një aleat dhe burim i resurseve për nismat e OShC-ve për zhvillimin njerëzor
- Potenciali i UNDP-së për ta dalluar vetveten në aspektin intelektual nga këshillat konvencionale të politikave me qëllim të avancimit të globalizimit përfshirës

Përmbledhur nga UNDP-ja dhe organizatat e shoqërisë civile: Dokumenti i praktikave për bashkëpunim.

Përkufizimi i praktikave më të mira dhe i sfidave për OShC-të

Aktivitetet e suksesshme zhvillimore nga shoqëria civile kanë avancuar nocionin e praktikës më të mirë të OShC-ve në fushën e zbutjes së varfërisë dhe në aktivitetet e tjera të shoqërisë

civile. Ngjarjet globale gjithashtu kanë ndihmuar përcaktimin e agjendave të reja për avancimin e konceptit të praktikave të mira zhvillimore, posaçërisht samitet botërore sociale të OKB-së për zhvillim të mbajtura në vitin 1995 dhe 2000. Këto takime kanë theksuar se shpërndarja e njohurive përmes rrjetëzimit

dhe partneriteteve është esenciale për këmbimin e praktikave më të mira për organizatat e shoqërisë civile.

Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë (UNESCO) nënvizon se ekzistojnë katër karakteristika të praktikave më të mira, posaçërisht në fushën e varfërisë dhe të përjashtimit nga shoqëria:

1. Shembujt e praktikave më të mira janë inovativ dhe zhvillojnë zgjidhje të reja e kreative për problemet e përbashkëta.
2. Ato bëjnë ndryshime. Një projekt me praktika më të mira demonstroi ndikim pozitiv dhe të prekshëm në kushtet jetësore në cilësinë e jetës apo në mjedisin e individëve, grupeve ose komuniteteve në fjalë.
3. Ato kanë efekt të qëndrueshëm. Një praktikë e mirë kontribuon në çrrënjosjen e qëndrueshme të varfërisë apo të përjashtimit nga shoqëria, në veçanti përmes përfshirjes së pjesëmarrësve.
4. Ato kanë potencial të përsëritjes. Një praktikë e mirë shërben si model për krijimin e politikave dhe nismave edhe në vendet e tjera. Në retrospektivë, në kuptimin zhvillimor duket e logjikshme që të ofrohen modele të suksessit që mund të përsëriten apo të shfrytëzohen për qëllime të zgjerimit për t'i shërbyer numrit më të madh të përfituesve.

Nga ana tjetër, hulumtimet në shoqëritë dhe shtetet në zhvillim tregojnë se ekzistojnë disa sfida në zhvillimin e OShC-ve:

1. **Qëndrueshmëria financiare dhe anëtarësia:** Shumica e OShC-ve nuk kanë qëndrueshmëri financiare dhe varen shumë

nga donatorët. Në rastin e Kosovës, të gjithë donatorët janë organizata ndërkombëtare, pasi që sektori privat nuk është i zhvilluar dhe nuk financon apo merr pjesë në nismat e shoqërisë civile. Në të njëjtën kohë, anëtarësimi në këto organizata është një çështje për shqetësim. Përveç disa organizatave të mëdha, shumica e OShC-ve nuk kanë më shumë se dy apo tre anëtarë aktivë; zakonisht anëtarësia nuk paguhet.

2. **Mjedisi politik dhe legjislativ:** Ende mbetet një dallim i madh mes qëllimeve të shprehura në diskursin politik dhe realitetin në terren. Shoqëria civile rrallëherë apo fare konsiderohet si partner i barabartë në hartimin fillëtar të planeve, dhe pjesëmarrja zakonisht është e kufizuar në sesione konsultative. Autoritetet organizatave ndërkombëtare e fokusojnë vëmendjen në rolin e shoqërisë civile në ofrimin e shërbimeve dhe, nganjëherë, në avokim; ndërsa funksionet e monitorimit që përkrahin zhvillimin civil dhe demokratik shihen si të dyshmta.
3. **Çështjet e brendshme:** Këtu përfshihen misionet e mjegullta dhe të shumta, mungesa e praktikave demokratike brenda organizatave, kapacitetet e dobëta teknike të punonjësve dhe marrëdhëniet prej së larti-poshtë mes OShC-ve dhe anëtarësisë së tyre. Shpesh ndodh që këto të jenë simptoma të papërvojës, por ato rezultojnë me nivel të ulët të besimit të qytetarëve ndaj OShC-ve dhe kufizojnë aftësinë e tyre për t'i ndikuar politikën qeveritare. Përderisa ekzistojnë dëshmi për një profesionalizëm shumë më të lartë, posaçërisht brenda shoqatave të biznesit, OJQ-ve të orientuara në zhvillim dhe grupeve të avokimit, prapëseprapë ekziston nevoja

e ngritjes së përgjithshme të kualifikimeve. Shumë rrallë ndodh që OShC-të të vlerësojnë dhe të masin ndikimin e përgjithshëm të punës së tyre; dhe nëse e bëjnë këtë, rrallë ndodh që rezultatet e këtyre vlerësimeve dhe matjeve të përdoren për strategjitë e tyre të ardhshme. Kjo mungesë e vizionit për të ardhmen po ashtu ndodh për shkak të vështirësive financiare, që ndikojnë në aftësinë për të vlerësuar të arriturat dhe për të bërë plane për të ardhmen. Funkzioni i tyre si monitorues i aktiviteteve të qeverisë apo të sektorit është ende mjaft i kufizuar.

4. **Rrjetëzimi:** Ekzistojnë disa rrjete, por ato mbesin të shkapërderdhura dhe me afate të kufizuara kohore, mbështetën në nismat dhe financimet e donatorëve të jashtëm dhe zakonisht mbesin jozyrtare. Në Kosovë, disa që u krijuan në të kaluarën zakonisht ishin pjesë e projektit të financuar nga donatorët ndërkombëtarë dhe kanë funksionuar vetëm deri sa projekti ka qenë aktiv. Pasi që ato nuk shndërrohen në rrjete zyrtare me mandat dhe objektiva, menjëherë pas përfundimit të financimit, përfundon edhe puna e tyre.
5. **Mjedisi shoqëror dhe kulturor:** Një problem serioz është mungesa e kulturës së vullnetarizmit, që manifestohet me shkallë të ulëta të pjesëmarrjes së të rinjve.¹⁸ Një mangësi tjetër është të kuptuarit e dobët të vlerës së punës kolektive. Aktivitetet ndërgrupore nuk janë të shumta, ndërsa partneritetet nuk shfrytëzohen në mënyrë të mjaftueshme.

Rubrika 1.8

Parametrat kryesorë për rrjetet e OShC-ve

Rrjetet e OShC-ve janë po aq të forta sa janë edhe anëtarët e tyre. Ndaj, institucionalizimi i kodit të mirësjelljes për anëtarët e rritë besueshmërinë.

Përmbajtja dhe përqendrimi i rrjetit duhet të bazohet në anëtarët e tij.

Institucioni mikpritës i rrjetit duhet të luajë rolin e lehtësuesit dhe nuk duhet tentojë t'i menaxhojë drejtpërsëdrejti anëtarët e tij. Menaxhimi i aktiviteteve të rrjetit më së miri bëhet përmes një këshilli të zgjedhur.

Strukturat e forta të komunikimit (duke përfshirë takimet sy me sy, forumet, drejtoritë e OShC-ve, publikimet dhe diskutimet elektronike) janë të nevojshme për të mbajtur rrjetin dhe për t'i mbajtur aktivë dhe të angazhuar anëtarët e tij.

Rrjeti duhet ta bëjë punën e anëtarëve të tij më të efektshme dhe duhet të shmang ngarkimin e tyre me detyra shtesë.

Lidhjet me rrjetet e tjera ndërkombëtare janë burime të rëndësishme të përkrahjes dhe të të mësuarit.

2. Historia e shoqërisë civile në Kosovë

Armend Bekaj

2. Historia e shoqërisë civile në Kosovë

Armend Bekaj

2.1 Fillet

Fillet e shoqërisë civile në Kosovë mund të shihen nga dy pikëpamje të ndryshme: nga një vështrim i gjerë i ndryshimeve socio-politike në Evropën Juglindore apo nga një përqendrim më i afërt në Kosovë në fund të viteve të 1980-ta dhe në fillimvitet e 1990-ta. Lindja e shoqërisë civile, si një pushtet alternativ dhe balancues ndaj establishmentit politik, ishte fenomen i zakonshëm në ditët e fundit të bllokut komunist. Këtu duhet të merren parasysh ndryshimet e përgjithshme politike që me rrëmbim po ndodhnin në vendet e Evropës Qendrore dhe të asaj Lindore në fund të viteve 1980-ta dhe në fillim të viteve 1990-ta. Rënia e komunizmit dhe e Murit të Berlinit, politika e lëvizjes *Solidarnost* në Poloni dhe Revolucioni i Purpurt në Çekosllovakia u paraprinë dhe u shkaktuan pjesërisht nga efekti gërryes dhe çlirimtar i lëvizjeve të shoqërisë civile.

Këto lëvizje jehuan në tërë kontinentin, duke përfshirë ish-Jugosllavinë.¹⁹ Filozofia bazë e këtyre lëvizjeve ishte e lidhur me nocionet e autonomisë dhe vetorganizimit, me nismat nga baza për dhënie të mendimeve alternative dhe kritike. Ato i shtuan ngjyrë dhe llojllojshmëri gjendjes politike monolite të Evropës Qendrore dhe Lindore, dhe si të tilla filluan ta minojnë sistemin nga brenda dhe nga poshtë. Natyrisht, nismat e tilla të pavarura, shikoheshin me dyshime dhe armiqësi, pasi që ato ishin të zotuar për t'i sfiduar regjimet në pushtet.

Shoqëria civile në ish-Jugosllavi dhe rrjedhimisht edhe në Kosovë, ishte pjesë e trajektore së njëjtë të zhvillimit. Në fundvitet e 1980-ta, filluan të themelohen organizatat e para të shoqërisë civile, kryesisht të organizuara nga të rinjtë, në veçanti studentët, si dhe nga shkrimtarët e gazetarët. Lindja e shoqërisë civile rriti shpresat se Jugosllavia do të hyjë në erën e re të pluralizmit politik dhe tolerancës. Ekzistonte optimizmi, kur njëkohësisht monopoli komunist rrëzohej në Jugosllavi dhe në vendet e tjera, se organizatat e shoqërisë civile do të plotësonin vakuumin, duke dhënë alternativa paqësore dhe kreative.²⁰ Megjithatë, ngjarjet në Kosovë në fundvitet e 1980-ta—të pasuara nga kriza e përshkallëzuar në pjesën tjetër të ish-Jugosllavisë—sollën zhgënjim të këtyre shpresave. Derisa tranzicioni paqësor nga sundimi totalitar dhe njëpartiak në pushtete pluraliste dhe demokratike, i përkrahur nga kontributet e shoqërisë civile, u bë i mundur në pjesë të madhe të bllokut komunist, shoqëria civile e Kosovës përjetoi një lloj tjetër të zhvillimit.

Me përqendrim më të afërt në Kosovë, fillet e shoqërisë së saj civile janë të lidhura ngushtë me zhvillimet politike në ish-Jugosllavi në fundvitet e 1980-ta, në veçanti, kur kriza politike në Kosovë nxiti shfuqizimin e autonomisë së saj nga Beogradi në vitin 1989 dhe represioni i përshkallëzuar që pasoi. Gjatë kësaj kohe OJQ-të ndërkombëtare filluan për herë të parë të shprehin interesin për Kosovën. Megjithatë, projektet e tyre të

para ishin të fokusuar për ngritjen e vetëdijes ndëretnike në mesin e shqiptarëve dhe serbëve, si dhe komuniteteve të tjera, përmes organizmit të punëtorive dhe aftësimeve, lehtësimit të programeve të shkrim-leximit nëpër fshatra, themelimit të qendrave shëndetësore për nëna dhe fëmijë e kështu me radhë.²¹ Nismat e tilla, megjithatë nuk patën efektin e dëshiruar të zbutjes së mospajtimeve në rritje, dhe si të tilla dukeshin se po zbatoheshin në vend të gabuar dhe rrjedhimisht si jashtë kontekstit duke marrë parasysh se gjendja e përgjithshme shoqërore-politike në Kosovë po përkeqësohej çdo ditë. Për këtë arsye, doli në shesh shoqëria civile në Kosovë, e cila gradualisht morri formën e rezidencës së padhunshme qytetare.

2.2 Shoqëria civile apo rezistenca civile?

Në librin e tij *Rezistenca civile në Kosovë (Civil Resistance in Kosovo)*, Houard Klark (Howard Clark) jep një pasqyrë të përgjithshme të strukturave paralele në ngritje të Kosovës gjatë viteve të 1990-ta: “Derisa regjimi [serb] kishte krijuar monopolin e vet mbi strukturat e shtetit, shqiptarët e Kosovës iu kundërvyen kësaj me vetorganizimin e tyre dhe me aktivitete vetanake.”²² Ky deklaram e vendos ngritjen e shoqërisë civile në Kosovë në një kontekst tjetër, më të lokalizuar, të përshkruar më lartë. Kjo ka të bëjë me organizatat e para të shoqërisë civile që u krijuan në mënyrë të pavarur në Kosovë. Lindja e tyre bashkoi shoqërinë kosovare në fundvitet e 1980-ta dhe gjatë viteve të 1990-ta. Fuqia dhe origjinaliteti i tyre rrodhi nga natyra e tyre

autentike që vinte nga baza, nga mënyra e lindjes dhe instinkti i tyre i natyrshëm dhe nga nevoja për t’i ndihmuar shoqërisë në Kosovë. Ato dukeshin se kanë të përbashkët përqendrimin në rezistencën civile dhe në protestat e padhunshme kundër regjimit në Beograd, në padëgjueshmërinë qytetare dhe në solidaritetin me popullsinë shqiptare të Kosovës.

Element unik i organizatave të shoqërisë civile ishte bashkëpunimi i tyre me strukturat politike paralele që po krijoheshin në të njëjtën kohë. Qeveria paralele e Kosovës udhëhoqej nga partia pacifiste Lidhja Demokratike e Kosovës (LDK), organi kryesor politik në mesin e shqiptarëve të Kosovës. Për shkak të sfidave të përbashkëta që kishin, siç ishte përkeqësimi i kushteve politike dhe ekonomike dhe gjendja e vështirë e shqiptarëve të Kosovës, udhëheqja politike në krye me LDK-në bashkëpunoi ngushtë me shoqërinë civile. Ata formuan një front të bashkuar kundër regjimit të Serbisë, duke dhënë udhëzime për rezistencën qytetare në rritje. Megjithatë, ky bashkëpunim i ngushtë kishte domethënien se vija ndarëse mes lëvizjes politike dhe shoqërisë civile shpesh ishte e mjegullt.

Për shembull, njëra nga organizatat e para të pavarura të themeluara në Kosovë ishte Këshilli për Mbrojtjen e Lirive dhe të Drejtave të Njeriut (KMDLNj). E formuar në dhjetor të vitit 1989, kjo organizatë luajti rol të rëndësishëm në monitorimin dhe dokumentimin e shkeljeve të të drejtave të njeriut dhe të keqtrajtimit policor gjatë viteve të 1990-ta. Sipas fjalëve të njërit prej udhëheqësve, KM-

DLNj-ja ishte “pjesë e rezistencës së përgjithshme”, por jo pjesë e politikës: megjithatë, rrethanat ishin të tilla që “nuk ka mundur të jetë indiferente ndaj politikës që zhvillohej përreth saj”.²³ KMDLNj-ja ua shpërndante informatat që i merrte mediave vendore dhe ndërkombëtare për t’ua tërhequr vëmendjen në shkeljet e të drejtave të njeriut. Në teori, ishte e hapur edhe për serbët e Kosovës dhe për komunitetet e tjera etnike, por në fakt u bë organ civil, përmes të cilit shqiptarët e Kosovës mund t’i shprehnin shqetësimet e veta.

Një OJQ tjetër shumë e rëndësishme që u formua menjëherë pas KMDLNj-së dhe LDK-së, më 10 maj 1990, ishte Shoqata Nëna Terezë, e cila u bë shtyllë e sistemit paralel shëndetësor dhe të mirëqenies sociale. Ajo ishte një organizatë e pavarur humanitare që u përpoq të mbetet jashtë politikës së partive. Shoqata luajti rol qendror në ofrimin e shërbimeve mjekësore dhe në shpërndarjen e ushqimit, si dhe në forma të tjera të ndihmës humanitare në të gjitha pjesët e Kosovës, posaçërisht në vendet rurale. Organizata u mbështet në përkrahjen dhe solidaritetin e popullatës gjatë viteve të 1990-ta. Kjo shoqatë u formua nga bizneset private dhe donacionet nga Kosova, dhe më vonë dhe nga donatorët e jashtëm, duke filluar me Karitasin (Caritas). Për një kohë shumë të gjatë, Nëna Terezë zbatonte politikën që nuk përfshinte para të gatshme, duke kërkuar nga donatorët vetëm donacione në natyrë. Mospasja e parave të gatshme e zbuti rrezikun nga bastisjet e policisë.²⁴

Shoqata ia arriti të zgjerojë punën e saj, në veçanti si rezultat i kontributit solidar prej

3 për qind të pagave që vinte nga diaspora shqiptare. Ambulanca e parë mjekësore e Nënës Terezë ishte hapur në Prishtinë më 30 mars 1992. Rrjeti i saj u zgjerua shumë shpejt, kështu deri në vitin 1998 u hapën më shumë se 90 ambulanca në mbarë Kosovën. Organizata ka punësuar më shumë se 7.000 vullnetarë, të cilët shpërndanin ndihma humanitare për rreth 350.000 njerëz në mbarë Kosovën.²⁵ Gjatë fushatës së bombardimit nga NATO-ja në pjesën e parë të vitit 1999, shoqata Nëna Terezë luajti rol kyç në shpërndarjen e furnizimeve ushqimore. Pas konfliktit të armatosur, shoqata vazhdoi të shpërndajë ushqime për të varfrit, duke i ndihmuar kështu qeverisë dhe bashkësisë ndërkombëtare në përpjekjet e tyre për rindërtim. Në qershor të vitit 2002, Nëna Terezë ia barti të gjitha përgjegjësitë për të varfrit e mbetur Ministrisë së Punës dhe Mirëqenies Sociale të qeverisë së përkohshme, gjegjësisht ish-Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes (IPVQ).²⁶

Solidariteti me popullatën dhe rezistenca civile kundër regjimit të Serbisë ishin parimet kryesore të organizatave të shoqërisë civile. Një forcë tjetër shtytëse ishte ideja e vullnetarizmit dhe e fuqizimit të grupeve të marginalizuara. E tillë ishte edhe puna e organizatës Motrat Qiriazi, të udhëhequr nga Safete Rugova. Kjo filloi në vitin 1990 si një program i shkrim-leximit në paralagjet e Prishtinës, dhe shpejt u zgjerua në 64 zyra në mbarë Kosovën. Përveç organizimit të kurseve të gjuhës, Motrat Qiriazi kanë punuar me komunitetin lokal në regjionin jugor të Hasit në hapjen e bibliotekës dhe të shkollave të mesme, si dhe kanë organizuar ngjarje kulturore.²⁷

Nganjëherë organizatat e shoqërisë civile arritën një dinamikë të tillë dhe mobilizuan aq shumë njerëz sa që dukej se kushtet po piqeshin për një lëvizje sociale të shkallës së gjerë.²⁸ Nisma për pajtimin e gjaqeve në mesin e shqiptarëve në fillim të viteve 1990 morri përmasat e një lëvizjeje shoqërore. Këshilli i pajtimit, i udhëhequr nga profesori i respektuar Anton Çetta, ndihmoi në eliminimin e praktikës tradicionale të hakmarrjes në shoqërinë e shqiptarëve të Kosovës. Fushata gëzoi një përkrahje të gjerë, pasi që solidariteti në mesin e shqiptarëve u rrit si rezultat i kërcënimit të jashtëm të personifikuar në regjimin e Beogradit. Kjo ka çuar në lëvizjen gjithëkombëtare për pajtimin e gjaqeve që rezultoi me pajtimin e më shumë se 2000 familjeve.²⁹ Kjo ishte një nismë autentike qytetare me një mobilizim të shkallës së gjerë me nivelin bazë të popullatës, e cila solli rezultate konkrete.

Më vonë në vitin 1997, Unioni i Pavarur i Studentëve të Universitetit të Prishtinës (UPSUP) filloi të organizojë protesta të padhunshme kundër uzurpimit të objekteve universitare nga Beogradi. Kjo lëvizje paraqiti një pikë kthese të durimit në mesin e studentëve shqiptarë, të cilët kishin studiuar nëpër shtëpi private gjatë tërë dekadës së viteve 1990, pa qasje në objektet universitare dhe në objektet e tjera. Këto protesta gjithashtu krijuan një dinamikë të tillë brenda Kosovës dhe jashtë saj me potencial të mundshëm të bashkimit të tërë shoqërisë. Edhe pse ato kishin ish-in të orientuara kundër represionit serb, ato gjithashtu përfaqësuan një kryengritje kundër rezistencës pasive të LDK-së, e cila gradualisht po humbte përkrahjen në mesin e popullin.

Edhe pse marrëdhëniet e shoqërisë civile me të ashtuquajturat institucione paralele u bënë gjithnjë e më shumë të hidhura, në fillim shoqëria civile ishte pothuajse pjesë e integruar e qeverisë, të udhëhequr nga LDK-ja. Në fakt, OJQ-të e para ishin qartazi të përfshira në më shumë se avokim për të drejtat civile kundër një shteti represiv; ato pothuajse ishin organizata kuaziqeveritare.³⁰ Si shoqata Nëna Terezë, ashtu edhe KMDLNJ-ja u bënë fole e shoqërisë civile si dhe pjesë e sistemit paralel të qeverisjes para luftës, duke e zgjeruar kështu përkufizimin e shoqërisë civile.

Bashkëpunimi i ngushtë mes organizatave politike dhe shoqërisë civile e mjegulloi vijën ndarëse mes këtyre të dyjave. Shoqëria civile e Kosovës në vitet 1990 nuk kishte për qëllim të sfidonte punën e qeverisë së udhëhequr nga LDK-ja. Në fakt, roli i saj ishte të plotësonte, të shtojë apo të veprojë në emër të qeverisë paralele kurdo që kjo ka qenë e nevojshme. Për më tepër OJQ-të mbetën të ngulitura brenda ndasive të tyre etnike dhe u shërbyen komuniteteve të tyre.

Në fund të viteve 1990, për shembull në protestat e UPSUP-së të përshkruara më lartë, pakënaqësia nuk është adresuar vetëm drejt Beogradit, por shoqëria civile gjithnjë e më shumë e kritikonte paaftësinë e Prishtinës për të prodhuar rezultate përmes rezistencës pasive. Organizatat e tjera të formuara gjatë kësaj kohe ishin edhe Komiteti i Helsinkit për Kosovën, Asociacioni i sindikatave të pavarura, grupet e ndryshme të grave që dolën nga forumi i grave të LDK-së, Qendra për mbrojtjen e grave dhe fëmijëve, si dhe organizata

me përbërje të përzier etnike e quajtur Post-pesimistët. Kjo e fundit ruajti marrëdhënien e punës me homologen e saj në Beograd. Shoqëria civile bëri përpjekje të tjera për t'i ikur ndarjes etnike. Gjatë viteve 1997-98, u organizuan takime të shumta dhe punëtori mes udhëheqësve studentorë të UPSUP-së dhe kolegëve të tyre nga Universiteti i Beogradit.

OJQ-të e tjera që ekzistonin para luftës së vitit 1999 dhe që ishin të hapura për ndërveprime përtej vijave etnike ishin edhe Veprimi i Kosovës për Iniciativa Qytetare (Kosovo Action for Civic Initiative- KACI); Riinvesti dhe Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur (KFOS). Ato nuk kanë pasur e as që kanë mundur të kenë mbështetje aq të madhe popullore sikurse që patën shoqata Nëna Terezë dhe KMDLNj-ja, dhe ato vazhduan me qëndrime kritike ndaj LDK-së gjatë viteve 1990.

2.3 Shoqëria civile pas vitit 1999: "Lulëzimi i OJQ-ve" dhe pasojat e tij

Periudha e menjëhershme e pasluftës në Kosovë është shënuar me një lulëzim të paparë të OJQ-ve si vendore, ashtu edhe ndërkombëtare. Kosova u bë një teren i pasur eksperimental për mbjelljen e farës së ndërtimit të paqes dhe pajtimit. Disa vite të para pas vitit 1999 ishin koha prosperuese për të ashtuquajturin lulëzim të OJQ-ve. Shoqëria civile ishte një nga sektorët e parë që u rregullua përmes ligjit. Më 15 nëntor 1999, Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) shpalli Rregulloren 1999/22, për regjistrimin dhe punën e organizatave joqeveritare në

Kosovë. Neni 8 i kësaj Rregulloreje thekson parimin kryesor që të gjitha OJQ-të duhet të ruajnë autonominë e tyre politike, dhe parasheh që, "OJQ-të nuk mund të angazhohen në grumbullim të fondeve apo në fushata për përkrahje të partive politike a të kandidatëve për poste politike, e as që mund të propozojnë, regjistrojnë apo në çfarëdo mënyre tjetër të pranojnë kandidatë për post publik."³¹

Përderisa në vitet 1990 ajo ishte e lidhur me rezistencën civile dhe lëvizjet shoqërore, shoqëria civile pas vitit 1999 përjetoi një transformim të shpejt dhe të nevojshëm në dukje dhe qasje. Përqendrimi i NATO-së në aktivitete humanitare është zëvendësuar me gjuhën e sponsoruar nga OKB-ja të ndërtimit të paqes, rindërtimit, pajtimit dhe të shumetnicitetit. Në këtë kohë të re, organizatat e shoqërisë civile, si të rejtat ashtu edhe të vjetrat, befasisht u drejtuan në rrjedhat politike dhe u panë si një pjesë e domosdoshme e përpjekjeve të ndërtimit të paqes. Procesi i këtij transformimi "krijoi nevojën për një ndryshim radikal të përqendrimit të organizatave të shoqërisë civile nga politika e rezistencës në politikën e rindërtimit dhe të shtetndërtimit".³² Organizatat e vjetra të shoqërisë civile ishin në gjendje të dalin nga prapaskena dhe të bëjnë ndryshime dramatike në qasjen e tyre. KMDLNj-ja e zgjeroi fushëveprimin e saj dhe i përfshiu në radhët e veta edhe pakicat. Puna e këtij këshilli u diversifikua dhe u departamentalizua në disa kategori, duke përfshirë edhe lobimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe të pakicave, si dhe dhënien e kontributit për legjislaturën e të drejtave të njeriut.³³ Në anën tjetër, shoqata Nëna Terezë u përfshi

nga afër në dialogun qytetar dhe ndëretnik dhe në ndërtimin e infrastrukturës me Komisionarin e Lartë të Kombeve të Bashkuara për Refugjatë (UNHCR).³⁴

Kosova përjetoi një qeveri dyshtyllëshe pas vitit 1999. OJQ-të u deshën të veprojnë si një pushtet balancues jo vetëm ndaj IPVQ-ve por edhe ndaj pushtetit ekzekutiv të UNMIK-ut. Përveç krijimit të një drame të padrejtë të pushtetit, një barazi e tillë anomalike nënkuptonte që shpesh shoqëria civile kishte vështirësi të gjente adresën e duhur për avokimin e interesave të saj. Thënë shkurt, niveli shtesë i qeverisjes (UNMIK) krijoi hapësirë për dalime dhe ikje nga përgjegjësia.

Gjithashtu, siç u theksua në Blair et al.'s *Kosovo Civil Society Assessment*,³⁵ një nga prioritetet kryesore dhe burimet kryesore të financimit ndërkombëtar mbeti avancimi i marrëdhënieve të mira mes shqiptarëve dhe serbëve si dhe pakicave të tjera. Përveç kësaj, duke marrë parasysh shkallën e lartë të papunësisë (rreth 60%), shoqëria civile kishte përgjegjësinë e posaçme për të qenë zë i rinisë. Duke marrë parasysh se rreth 60% e popullatës së Kosovës është nën moshën 25 vjeçare, kjo detyrë është në veçanti sfiduese.³⁶

Ngritja e OJQ-ve gjithashtu është përcjellë nga një ndjenjë e skepticizmit publik, të mos themi e paranojës, lidhur me karakterin e tyre të ri. Ende ekziston frika se organizatat e shoqërisë civile nuk udhëhiqen nga nevojat autentike dhe të rrënjësura thellë, por se ato u hyn projekteve për t'i kënaqur donatorët e jashtëm dhe për t'i plotësuar kërkesat

e tyre. Citati i mëposhtëm i përmbledhë këto shqetësime:

*Përveç imponimit, [UNMIK] përdorë stimulime përmes privilegjeve dhe parave — parave në veçanti, të cilat në Kosovë vazhdojnë të derdhen pa pra drejt këtyre kanaleve, të cilat kërkojnë shkatërrimin e identitetit të shqiptarëve të Kosovës dhe krijimin e të ashtuquajturës shoqëri civile pa identitet apo me identitet të transplantuar. Të gjitha OJQ-të në Kosovë ... financohen për këtë arsye: që shoqëria e re e Kosovës nuk është e paraparë përmes pavarësisë eventuale të Kosovës, por se statusi i saj është relativizuar përmes shoqërisë tolerante dhe një identiteti të braktisur.*³⁷ ”

Shumë kanë dyshuar se qëllimet e vërteta të OJQ-ve janë të nxitura nga profiti; akuzat për korrupsion dhe favorizime gjithashtu kanë qenë të lidhura me disa organizata.

Një çështje tjetër është nëse OJQ-ja lokale mund të jetë e vetëqëndrueshme. Natyrisht, prania e OJQ-ve të mëdha ndërkombëtare ka qenë nxitëse për ngritje të kapaciteteve të OJQ-ve lokale. Megjithatë, duhet të ekzistojë kujdesi të krijimin mundshëm të marrëdhënies patron-shërbëtor, ku OJQ-të ndërkombëtare marrin shumën e mëdha të granteve në emër të fuqizimit të shoqërisë lokale civ-

ile.³⁸ Në fakt, me rënien graduale të ndihmës ndërkombëtare, disa autorë kanë ngritur shqetësimet se organizatat e shoqërisë civile “mund t’i braktisin agjendat e tyre të miratuara më parë në favor të një gjëje më radikale dhe ndarëse”³⁹ apo mund të shkatërrohen si pasojë e mungesës së qëndrueshmërisë dhe vazhdimësisë së programeve. Ekziston një shqetësim legjitim se varshmëria nga donatorët mund të shkatërrohet qasjen nga poshtëllartë të shoqërisë civile. Për më tepër, është argumentuar se kjo “qasje darviniane në zhvillimin e OJQ-ve” ka krijuar një mjedis stimulues për ndërmarrësinë e OJQ-ve, posaçërisht gjatë vitit 2001 dhe 2002. Marketingu promovues i ngjashëm me atë të biznesit i shoqërisë civile mund të ketë çuar në “humbjen e fondeve në projektet relativisht të parëndësishme dhe me ndikim të ulët”.⁴⁰

Periodha e pasviteve 1999 ka shënuar disa fushata të suksesshme, siç janë: “Boll Ma!”, e organizuar në maj të vitit 2001 nga Forumi. Qëllimi i kësaj fushate ka qenë të fillojë një debat publik për dhunën në familje dhe të rrisë bashkëpunimin e popullatës vendore me policinë në luftimin e krimit, e cila ka tërhequr një vëmendje të madhe në media. Në nëntor të vitit 2003, Rrjeti Kosovar i Veprimit (KAN) ka organizuar një fushatë për nënshkrimin e petitionit, të quajtur “Të gjithëve na mungojnë”, e cila i ftonte pushtetarët që ta zgjidhin fatin e të pagjeturve nga lufta. Përmes kësaj fushate u mbledhën 230.000 nënshkrime.⁴¹

Shoqëria civile është vënë para një testi serioz kur ngjarjet e marsit 2004 e futen mbarë Kosovën në trazira. Një numër organizatash e

qortuan UNMIK-un për një trajtim të vështirë të procesit të paqes. Shoqata e invalidëve të luftës dhe Unioni i Pavarur i Studentëve dolën me deklarata të ashpra kundër UNMIK-ut. Në anën tjetër, shoqëria civile u bë temë e kritikave të rrepta nga ana e disa organizatave ndërkombëtare. Grupi Ndërkombëtar i Krizave i akuzoi përfaqësuesit e OJQ-ve se kanë qenë tepër ngurrues në dënimin e sulmuesve dhe për rreshtimin e tyre prapa vijave etnike. Shqetësimet e vjetra i bënë ata të “ngadalshëm të kuptojnë tmerrin e asaj, në çka u shndërruan protestat për një kohë shumë të shpejtë”, tha Grupi Ndërkombëtar i Krizave.⁴² Megjithatë, në një reagim të menjëhershëm ndaj trazirave, 57 OJQ kosovare organizuan një mbledhje urgjente për të themeluar një forum të OJQ-ve dhe lëshuan deklaratë ku dënohej dhuna dhe ku ftoheshin palët që të angazhohen për paqe. Në Deklaratën e tyre të përbashkët të shoqërisë civile të Kosovës, të datës 19 mars 2004, OJQ-të pjesëmarrëse u pajtuan të veprojnë si forum për parandalimin e konflikteve në krizat e mundshme në të ardhmen.⁴³

Një anë më pozitive është se zhvillimi i komponentit të ekspertëve në shoqërinë civile të Kosovës ka qenë shembull i profesionalizimit dhe i kapaciteteve serioze të hulumtimit në mesin e punonjësve vendorë. KACI ka marrë rolin prijës në fushën e arsimit. Në vitin 2002, Instituti i Kosovës për Hulumtime dhe Dokumentim (KODI) morri nismën për dokumentimin dhe arkivimin e dëshmive të krimeve të luftës në Kosovë, dhe më vonë hapi dialogun publik për zbatueshmërinë e drejtësisë tranzicionale në Ballkan. Në vitet e fundit, ka shqyr-

tuar reformat e pushtetit lokal në komunat e Kosovës. Instituti i Kosovës për Hulumtime Publike dhe Zhvillim (KIPRED) vazhdon të ofrojë dokumente të politikave për temat aktuale politike, si dhe të organizojë kurse të aftësimeve. Grupet e ekspertëve kanë krijuar marrëdhënie pune me qeverinë dhe institucionet e tjera, duke ia mundur këtyre të fundit të përfitojnë në masë të madhe nga njohuria e tyre profesionale. Megjithatë, ndërveprimi mes shoqërisë civile dhe qeverisë ende ka vend për përmirësime në intensifikimin dhe profesionalizimin e marrëdhënies së tyre të punës.⁴⁴

2.4 Përfundim

Pas vitit 1999, shoqëria civile në Kosovë ka përjetuar ndryshim drastik të rolit të saj. Në vitet 1990-ta, çështja kryesore ishte rezistenca civile, që nganjëherë gati sa s'kalonte në lëvizje shoqërore, me kapacitet për të bashkuar përkrahjen nga niveli bazë në një masë të madhe. Ajo shpesh bashkëjetonte në solidaritet me strukturat paralele dhe kryesisht ishte e ndarë sipas vijave etnike. Shoqëria civile e asaj kohe kryesisht lindi nga nevoja për rezistencë dhe ishte autentike në natyrën e saj.

Në vitin 1999, me hyrjen në kohën e "lulëzimit të OJQ-ve", dukej e nevojshme që roli i shoqërisë civile duhej të ndërrohej. Pra, kishte zhvillime që nuk kishin të bënin me rezistencën civile, me shprehje më të pakta pakënaqësive në formë të protestave.⁴⁵ Në vend të kësaj, agjenda e shoqërisë civile shpesh u bë e dominuar nga programe për ndërtimin

e institucioneve, pajtimin dhe rindërtimin, të drejtat e njeriut dhe qeverisjen e mirë.

Ekziston një argument që duhet të ceket se shoqëria civile tani për tani po ballafaqohet me një ndryshim tjetër të drejtimit, pas shpalljes së pavarësisë së Kosovës, më 17 shkurt 2008. Kjo ndodh për shkak se shoqëria civile pritet dhe inkurajohet që të merr rol më prokativ në përparimin e projekteve që konsiderohen të rëndësishme nga organizatat donatore. Ekzistojnë grantet e gatshme për ngritjen e kapaciteteve për ministritë dhe OJQ-të nga donatorët ndërkombëtarë, të cilët janë të gatshëm të përkrahin institucionet lokale që kanë njohuritë dhe përvojën e dëshirueshme profesionale. Megjithatë, është argumentuar se shoqëria civile po vuan nga mungesa e kapaciteteve për thithjen granteve dhe për zbatimin e projekteve në mënyrë të suksesshme.⁴⁶ Ky problem duket të jetë i pranishëm për një kohë mjaft të gjatë.

Në *Raportin e progresit të Kosovës për vitin 2008*, Komisioni Evropian paraqet një pasqyrë të zymtë të shoqërisë civile dhe të aftësisë së saj për vetëqëndrueshmëri.⁴⁷ Edhe pse ekzistojnë më shumë se 4.600 organizata të shoqërisë civile që aktualisht janë të regjistruara në Ministrinë e Shërbimeve Publike, shumica prej tyre mbesin shumë të varura nga financimet afatshkurtra të donatorëve të huaj. Shumica e tyre janë të vogla dhe ekzistencën e kanë të rrezikuar. Ato shpesh hibernojnë aktivizohen varësisht nëse shihet në horizont ndonjë donacion i huaj. Gjithashtu, Komisioni Evropian ka vlerësuar se "në përgjithësi, shoqëria civile mbetet e dobët" derisa qeveria

“nuk ka qasje strategjike për bashkëpunim me organizatat e shoqërisë civile”.⁴⁸

Studimet e tjera kanë identifikuar mangësi që mund të kenë efekt negativ në zhvillimin e shoqërisë civile. Qytetarët vazhdojnë të kenë nivel të ulët të pranimin të punës së OJQ-ve, kryesisht për shkak të keqkuptimeve për arsyen e ekzistimit të tyre. Po ashtu, rritja e pritur e përgjegjësive të qeverisë pas pavarësisë ka pasur efekt në pritjet për performancën me të cilat ballafaqohet shoqëria civile,⁴⁹ e cila në përgjithësi është dobët pajisur për marrjen e përgjegjësive shtesë.

Shoqëria civile ka kaluar një rrugë të gjatë që nga viti 1999. Tani ajo nuk është më e fokusuar në rezistencën civile dhe është shumë më pak etnikisht e ndarë. Në kontelacionin e ri politik, agjenda e OJQ-ve ka kaluar në avancimin e të drejtave të njeriut, të dialogut

ndëretnik dhe të demokratizimit. Megjithatë, krizat, siç ishte ajo e cekur më lartë kanë treguar se ato kanë nevojë për konsolidim shtesë të parimeve të tyre themelore. Roli i tyre proaktiv në tejkalimin e vijave etnike, si dhe nismat e tyre autentike nga nivelet bazë kanë ndihmuar në krijimin e formulës për zhvillimin e tyre të vazhdueshëm.

Ky kapitull u bazua në intervistat me personat në vijim:

- Ibrahim Makolli, ish-anëtar i KMDLNj-së, Prishtinë, 10 nëntor 2008.
- Igballe Rogova, Rrjeti i Grave të Kosovës, Prishtinë, 31 tetor 2008.
- Luan Shllaku, Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur, Prishtinë, 17 tetor 2008.
- Naim Rashiti, grupi Ndërkombëtar i Kri-zave, Prishtinë, 29 tetor 2008.
- Zef Shala, Shoqata Nëna Terezë, Prishtinë, 30 tetor 2008.

3. Mjedisi ligjor për shoqërinë civile në Kosovë

Hasnije Ilazi

3 Mjedisi ligjor për shoqërinë civile në Kosovë

Hasnije Ilazi

3.1 Statusi ligjor i sektorit joqeveritar në Kosovë

Zhvillimi i sektorit civil në Kosovë në periudhën që nga konflikti i armatosur i vitit 1999 nuk ka ecur përpara paralelisht me zhvillimin e institucioneve të vendit. Ndonëse viti 1999 mund të duket të jetë pika kur institucionet e qeverisë dhe organizatat e shoqërisë civile kanë filluar nga zeroja, një numër i organizatave dhe shoqatave joqeveritare, lokale dhe ndërkombëtare, kanë qenë aktive edhe para dhe gjatë konfliktit.

Pas hyrjes së forcave të NATO-s në Kosovë, e cila u pasua nga themelimi i UNMIK-ut dhe ardhjes së donatorëve ndërkombëtarë, ndodhi një ekspansion i organizatave joqeveritare pothuaj në çdo fushë të jetës shoqërore. Madje në disa fusha organizatat joqeveritare morën rolin e zëvendësimit të institucioneve që nuk ekzistonin. Organizatat e shoqërisë civile gjatë kësaj kohe u zhvilluan shumë më shpejt se institucionet qeveritare, edhe pse jo të gjitha me të njëjtën shpejtësi.

Deri në nëntor të vitit 1999 organizatat e shoqërisë civile vepruan në një vakuim ligjor, i cili paraqiste një pengesë mjaft të madhe për zhvillimin e tyre. Më 15 nëntor 1999, UNMIK-u miratoi Rregulloren 9/22 për regjistrimin dhe funksionimin e organizatave joqeveritare në Kosovë, e cila ishte hapi i parë drejt krijimit të një statusi institucional dhe ligjor për sektorin e OJQ-ve. Njësia e UN-

MIK-ut për regjistrimin dhe bashkërendimin e OJQ-ve u themelua si një mekanizëm për zbatimin e kësaj Rregulloreje.

Dy vite më vonë, në shtator 2001, UNMIK-u miratoi Rregulloren nr. 2001/19 për degën ekzekutive të Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes, e cila paraqiste bazën ligjore për themelimin dhe funksionimin e institucioneve qeveritare të vendit. Sipas kësaj Rregulloreje, Ministria e Shërbimeve Publike ishte përgjegjëse të “ndihmojë në administrimin e politikave që kanë të bëjnë me dokumentet civile, regjistrimin e automjeteve dhe regjistrimin e OJQ-ve”.⁵⁰

Në korrik 2004, Ministria e Shërbimeve Publike futi në fuqi Udhëzimin administrativ MPS 2004/6, përmes të cilit u themelua Divizioni i OJQ-ve në kuadër të Departamentit të shërbimeve të regjistrimit. Me hyrjen në fuqi të këtij udhëzimi, përgjegjësia për regjistrimin, monitorimin dhe bashkërendimin e OJQ-ve i ishte dorëzuar institucioneve shtetërore. Në mars të vitit 2006, me synimin për të caktuar kapacitete të shtuara për ofrimin e shërbimeve për OJQ-të, Divizioni i OJQ-ve u ngrit në Departamentin për regjistrimin dhe ndërlidhjen e OJQ-ve (Vendimi 01/97, MSHP).

Departamenti për regjistrimin dhe ndërlidhjen e OJQ-ve është përgjegjës për regjistrimin e organizatave të shoqërisë civile dhe ai e mban regjistrin e më shumë se 4.600 OJQ-ve vendore dhe ndërkombëtare. Departamenti

monitoron 280 organizata të shoqërisë civile që kanë status të privilegjuar publik dhe që kanë të drejtë të gëzojnë mbështetje financiare nga buxheti i konsoliduar i Kosovës.

Liria e bashkimit në shoqata është e garantuar me Kushtetutën e Republikës së Kosovës që ka hyrë në fuqi qershor të vitit 2008.

Rubrika 3.1

Liria e asociimit

Liria e asociimit është e garantuar. Liria e asociimit ngërthen të drejtën e secilit për të themeluar një organizatë pa pasur nevojë të sigurojë leje, për të qenë ose për të mos qenë anëtar i një organizate, si dhe për të marrë pjesë në aktivitete të një organizate.

— Kushtetuta e Republikës së Kosovës, Neni 44

Rregullorja e sektorit të OJQ-ve pas konfliktit të armatosur të vitit 1999 - Rregullorja 99/22, kishte për "qëllim të rregullojë organizatat joqeveritare në Kosovë"⁵¹ dhe të krijojë një ambient të favorshëm për zhvillimin e OJQ-ve dhe në përgjithësi të shoqërisë civile. Ajo përcaktonte rregullat për regjistrimin e organizatave joqeveritare vendore dhe ndërkombëtare, statusin e tyre, parimet e brendshme të qeverisjes dhe procedurat e shpërbërjes. Në kohën kur ishte hartuar kjo Rregullore, ajo ishte konsideruar si një ndër kornizat më të mira në rajon për OJQ-të, sepse ajo siguronte regjistrimin e shpejtë të organizatave joqeveritare dhe ndihmonte në parandalimin e ndikimit të panevojshëm nga shteti në sektorin e shoqërisë civile.

Me ndryshimin e gjendjes, kryesisht për shkak të kalimit të shoqërisë kosovare nga e ashtuquajtura "periudhë e emergjencës" në

një mjedis të konsoliduar institucional, lindi nevoja për ndryshimin e legjislacionit për të pasqyruar realitetin e ri. Gjatë vitit 2004, IPVQ-të hartuan Ligjin për lirinë e asociimit në organizata joqeveritare. Duke pasur për bazë Rregulloren 99/22, ky ligj u hartua me pjesëmarrjen e mbi 200 organizatave joqeveritare, të gjitha partive politike të Kosovës dhe të gjitha komuniteteve që jetojnë në Kosovë.

Më 23 shkurt 2005, Kuvendi i Kosovës miratoi ligjin me disa ndryshime. Megjithatë, igji kurrë nuk u shpall nga UNMIK-u, kështu që kurrë nuk hyri në fuqi dhe Rregullorja 99/22 vazhdoi të jetë dokument i obligueshëm ligjor për OJQ-të.

Pas deklarimit të Pavarësisë së Kosovës, ky ligj dhe një varg i gjatë i ligjeve të tjera që ishin miratuar nga Kuvendi i Kosovës por që nuk ishin shpallur nga UNMIK-u, u kthyen në Kuvend për shqyrtim të mëtejshëm nga komisionet parlamentare përkatëse. Edhe në kohën kur ky dokument po dërgohet në shtyp, Ligji për lirinë e asociimit ende ka qenë duke u shqyrtuar nga Komisioni kuvendor shërbime publike, administratë lokale dhe media.

Ligji e ka si qëllim të vetin "krijimin e një mjedisi ligjor që forcon dhe zhvillon shoqërinë civile dhe që zbaton të drejtën e lirisë së asociimit".⁵² Në të përfshihen kushtet dhe procedurat për regjistrimin e OJQ-ve, obligohen institucionet përkatëse të krijojnë një regjistër të OJQ-ve, si dhe rregullohet qeverisja e brendshme, statusi dhe kërkesa për raportimin financiar të OJQ-ve.

Kthimi i ligjit për rishqyrtim në Kuvend i ka dhënë mundësi shoqërisë civile të bëj komente dhe sugjerime të reja. Në një letër dërguar Kuvendit, përfaqësuesit e mbi 100 OJQ-ve të grumbulluara rreth Platformës CiviKos ngritën shqetësimet e tyre për ligjin. Në këtë vazhdë, janë duke vazhduar debatet për çështjet, siç është për shembull, kompletimi i kuadrit ligjor me ligjet shtesë që sigurojnë funksionim më të mirë të sektorit të shoqërisë civile.

Rubrika 3.2

CiviKosi për Ligjin mbi lirinë e asociimit

Këto deklarata paraqesin propozimet e CiviKosit për Ligjin për lirinë e asociimit në OJQ.

Çdo person në Kosovë gëzon të drejtën e asociimit në një OJQ.

Çdo person, pavarësisht racës, besimit, kombësisë, gjinisë, etj., ka të drejtë të regjistrojë një OJQ në përputhje me kushtet e përcaktuara në këtë Ligj. Asnjë person nuk ka nevojë të regjistrojë një OJQ për të qenë në gjendje të shfrytëzojë të drejtën e asociimit.

Asnjë person nuk është i obliguar të bashkohet me dikë kundër vullnetit të tij dhe asnjë person nuk do të diskriminohet në asnjë mënyrë për shkak të vendimit të tij për tu bashkuar ose për të mos u bashkuar.

— Platforma CiviKos, Letra e hapur për deputetët e Kuvendit të Kosovës, 15 shtator 2008

3.2 Mungesa e legjislacionit për sektorin e OJQ-ve

Përkundër faktit se liria e asociimit garantohej me Kushtetutë, mungesa e legjislacionit që e mbështet këtë është e evidente. Ky fakt është shënuar edhe në *Raportin e Progresit për Kosovën 2008* të Komisionit Evropian.⁵³

Ligji për lirinë e asociimit në OJQ, siç u theksua më lartë, ende nuk është miratuar nga Kuvendi i Kosovës dhe kuadri i tanishëm ligjor është joadekuat për ambientin e ri të krijuar dhe nuk i plotëson kushtet e shoqërisë civile. Duke marrë parasysh se ekzistojnë mbi 4.600 organizata të shoqërisë civile të regjistruara nga Ministria e Shërbimeve Publike, kjo paraqet problem serioz jo vetëm për funksionimin e organizatave të shoqërisë civile por edhe për funksionimin e institucioneve qeveritare në raport me sektorin e OJQ-ve. Përveç Ligjit për lirinë e asociimit në OJQ, ekziston një nevojë urgjente për zbatimin ose ndryshimin e ligjeve që rregullojnë çështje specifike që janë me rëndësi për sektorin e OJQ-ve, siç janë vullnetarizmi, donacionet, e veçanërisht, tatimet.

Kuadri i vjetruar, i paqartë dhe jo i plotë ligjor vazhdon të paraqes pengesë serioze për funksionimin e OJQ-ve. Ajo ka çuar në situata të paqarta dhe në interpretime të gabuara që kanë dëmtuar aktivitetet e OJQ-ve në Kosovë. Për shembull, OJQ-ve të cilave u ishte dhënë statusi i privilegjuar publik (PP ose PBO) nga Ministria e Shërbimeve Publike u ishte kërkuar më vonë nga Ministria e Ekonomisë dhe Financave dhe nga Administrata Tatimore që të paguajnë tatimet.⁵⁴

Në nivel operacional, çështja e financimit dhe donacioneve të OJQ-ve është me siguri problemi kryesor që duhet të adresohet përmes legjislacionit. Për momentin, OJQ-të në Kosovë kanë dy mundësi për financim: vetëfinancimi ("krijimi i të ardhurave nga çdo aktivitet i ligjshëm i ndërmarrë nga OJQ-ja me pronën dhe resurset e saj"⁵⁵) dhe donacionet ("paratë,

fondet, kontributet materiale, trashëgimia, pagesat e anëtarësimit, dhuratat, prona e patundshme ose personale⁵⁶); këto të fundit nuk përkufizohen saktësisht në ligj.

Rregullorja për Regjistrimin dhe veprimin e OJQ-ve ua lejon të gjitha OJQ-ve që të angazhohen në aktivitete ekonomike për financimin e aktiviteteve të tyre jofitimprurëse, për aq kohë sa profiti të shfrytëzohet për mbështetjen e objektivave legjitime të OJQ-së dhe nuk u shpërndahen drejtorëve ose zyrtarëve të tjerë të OJQ-së. Ende, pothuaj rregullisht nga OJQ-të kërkohet që të paraqesin vërtetimet e tyre të regjistrimit për tatim (vërtetimet për Tatimin në Vlerën e Shtuar - TVSH) ose, së paku, vërtetimet se i kanë paguar tatimet, para se ato të kenë të drejtë t'i ofrojnë shërbime qeverisë ose ndërmarrjeve publike.

Sipas Ligjit ekzistues për tatimet, deri në 5 për qind e profitit të tatueshëm të korporatës mund të lejohet⁵⁷ si shpenzime dhe ai mund të jepet si donacion për “qëllime humanitare, shëndetësore, arsimore, fetare, shkencore, kulturore, mbrojtje të mjedisit dhe sportive”⁵⁸. Nuk ka lirime tatimore për donacionet nga individët. Donacionet e një OJQ-je konsiderohen si të ardhura që i nënshtrohen tatimit. Problemi i rregullores qëndron në interpretimin kontradiktor nga Administratat Tatimore e Kosovës (ATK), e cila zakonisht gabon duke vendosur tatim të tepërt. Ka pasur situata kur institucioneve qeveritare që kanë marrë donacione u është kërkuar të trajtojnë donacionet si të ardhura dhe të zbatojnë tarifën dhe procedurat e rregullta tatimore.⁵⁹ Sqarimi i çështjes së fi-

nancimit është thelbësor për funksionimin e OJQ-ve.

Në praktikë, mund të jetë jashtëzakonisht vështirë për një OJQ që të marrë donacione, veçanërisht donacione që nuk janë në para, nga organizatat ose bizneset jashtë vendit. Donacionet në mallra ka ndodhur të ndalohen në kufi nga doganat, duke kërkuar nga organizatat pranuese të mallit të paguajnë të njëjtat tatime që paguhen edhe për importet e rregullta.⁶⁰ Rregullorja është e tejkualuar duke pasur parasysh rolin gjithnjë e më të vogël të UNMIK-ut. Ajo po ashtu është shumë e kufizuar, madje diskriminuese, për OJQ-të për arsye së përjashtimit e donacioneve nga TVSH-ja nuk aplikohen për OJQ-të pasi që ato shumicën e herëve janë të rezervuara për UNMIK-un dhe për institucionet qeveritare:

Importet, hyrjet e mallit nga brendia e RFJ-së ose furnizimet e financuara nga të ardhurat nga grantet e dhëna për UNMIK-un ose përmes UNMIK-ut për ministritë ose departamentet (Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes) dhe drejtoritë e administratës së përkohshme të qeverisë, agjencitë qeveritare, organizatat qeveritare dhe joqeveritare, për mbështetjen e programeve dhe projekteve humanitare dhe të rindërtimit;⁶¹

Udhëzimi i fundit administrativ për trajtimin tatimor të OJQ-ve me status të privilegjuar publik, i lëshuar më 14 korrik 2007 nga ATK, fatkeqësisht vetëm e vazhdon, madje e përkeqëson interpretimin edhe ashtu të paqartë dhe arbitrar të ligjeve në të cilat ajo është dashur të bazohet. Në mes të tjerash, ATK-ja i jep vetes të drejtë "...të kryejë auditime dhe të përcaktojë se a është një OJQ duke vepruar në pajtim me statusin e saj të privilegjuar publik"⁶², ndonëse ATK nuk është institucioni që e ka dhënë atë status dhe nuk është e autorizuar të kryejë kontrole të tilla në emër të institucionit që e jep atë status – e që është Ministria e Shërbimeve Publike.

Paragrafi më poshtë përdorë formulimin që është veçanërisht interesant: "Ka mundësi që një OJQ që ka një profit të caktuar, të mos ketë vepruar në pajtim me statusin e saj të privilegjuar publik. (ATK beson se një OJQ ka të drejtë të ketë një profit të caktuar nëse ai profit është përdorur për qëllime të tjera dhe nuk është përdorur për të përfituar drejtori ose zyrtarët e tjerë të OJQ-së ose me qëllim të ndarjes së pagave shumë të larta⁶³ për zyrtarët dhe punonjësit e OJQ-së.)"⁶⁴. Përcaktimi i pragut se sa është një "profit i caktuar" dhe "pagat shumë të larta" është lënë në diskrecion të inspektorit të ATK-së. Dokumenti më tej thekson:

Nëse ATK përcakton se një OJQ nuk është duke vepruar në pajtim me statusin e privilegjuar publik, atëherë ATK-ja ia lëshon asaj OJQ-je një njoftim për këtë, duke e njoftuar atë se do t'i nënshtrohet tatimit në fitim nga data kur është lëshuar njoftimi. ATK e dërgon një kopje të këtij njoftimi në zyrën për regjistrimin e OJQ-ve. Me anë të këtij njoftimi OJQ-ja mund të informohet edhe për të drejtën e saj të apelojë kundër atij vendimi në Zyrën për regjistrimin e OJQ-ve, ku pastaj mund të rishqyrtohet vendimi dhe mund të konfirmohet se a do t'i vazhdohet apo do t'i hiqet asaj statusi.

Këtu udhëzimi është në kontradiktë të qartë me vetveten dhe zbulon se ATK-ja nuk ka të drejtë të heq statusin e OPP-së, i cili mund të jepet ose të mos jepet vetëm nga Zyra për regjistrimin e OJQ-ve, që është një institucion krejtësisht tjetër. Sidoqoftë, vendimi i ATK-së do të ndikojë menjëherë në statusin e OJQ-së, pavarësisht procedurës së ankesës që mund ta bën OJQ-ja.

Edhe regjistrimi mund të jetë problem. Ekzistojnë dy lloje të subjekteve që mund të regjistrohen në Kosovë, OJQ-të dhe bizneset, dhe përvoja ka treguar se ka nevojë edhe për nënllloje të tjera. Për shembull, nuk ka ndonjë variant për regjistrimin e organizatave private jofitimprurëse, çështje kjo që ka ardhur në pah me përhapjen e institucioneve private të arsimit. Këto organizata do të mund të bënin pjesë fare mirë në organizatat me status privat jofitimprurës.⁶⁶ Por ato nuk mund të regjistrohen si të tilla, sepse nuk ka ndonjë dispozitë as në kornizën ligjore për OJQ-të as në atë për bizneset për këtë lloj të organizatave. Prandaj, në shumicën e rasteve ato përfundojnë duke u regjistruar si biznese ose ndonjëherë, si në rastin e IPKO-s [“Internet Project Kosova”]⁶⁷, edhe si biznes edhe si OJQ.

Nuk ka asnjë dispozitë për vullnetarizmin në ligjet e Kosovës. Sipas ligjit të tanishëm, vullnetarit ose praktikantit duhet t’i lëshohet kontrata e punës, varësisht nga diskrecioni i inspektorateve të ndryshme të punës ose atyre tatimore, ndryshe organizata mund të gjobitet rëndë.

Sqarimi i statusit ligjor është shumë me rëndësi për sektorin e OJQ-ve. Dykuptimësitë e tanishme e pengojnë funksionimin e OJQ-ve në çdo fazë.

3.3 Monitorimi i sektorit të OJQ-ve

Korniza ligjore nuk u ofron institucioneve instrumentet për monitorimin dhe vlerësimin e funksionimit të OJQ-ve, veçanërisht nëse ato

përpiqen të kenë ose tashmë e gëzojnë statusin e privilegjuar publik. Vetëm nga OJQ-të me status të PP kërkohet të paraqesin raporte vjetore pranë Departamentit për Regjistrimin dhe Ndërlidhjen e OJQ-ve. Nga OJQ-të e tjera nuk kërkohet të auditohen ose të paraqesin raporte financiare. Ligji nuk e specifikon qartë as të drejtën e shtetit për të monitoruar punën e të gjitha OJQ-ve e as procedurat që duhet të respektojë çfarëdo monitorimi⁶⁸ — për shembull, se a duhet të ketë ndonjë njoftim paraprak për ndonjë inspektim dhe çfarë kushtesh të raportimit duhet të ekzistojnë. Mungesa e qartësisë ligjore krijon rrezikun që nëse zyrtarët e një agjencie, siç është Administrata Tatimore, e interpretojnë ligjin në mënyrë të lirë, një OJQ mund të akuzohet për shkelje të ligjit. Përveç mbrojtjes së OJQ-ve, Rregullorja në fuqi duhet të sigurojë edhe të drejtën e shtetit për monitorimin e punës së OJQ-ve për të parandaluar menaxhimin e keq financiar, pastrimin e parave dhe aktivitetet e tjera që mund të dëmtojnë interesin publik. Monitorimi dhe vlerësimi i OJQ-ve po ashtu mund të ndihmojë qeverinë të identifikojë partnerët e duhur për të ndihmuar në ofrimin e shërbimeve publike dhe për zbatimin e politikave.

Rubrika 3.3 Sa janë aktive OJQ-të?

Shoqërisë civile në Kosovë i mungon administrata. Shoqatat, organizatat e sportit, sindikatat, të gjitha regjistrohen si OJQ. Ndonëse ato janë të shumta në numër, shumica e OJQ-ve nuk janë aktive. Ato janë regjistruar në kohën kur shpërndaheshin donacione të shumta dhe disa prej tyre janë mbyllur, nganjëherë edhe pa i plotësuar obligimet.

— Një pjesëmarrës në takimin e grupit të fokusuar për Reportin e zhvillimit njerëzor në Kosovë 2008

3.4 Perceptimet e qytetarëve për sektorin e OJQ-ve

Opinionit publik në Kosovë nuk është sa duhet i informuar për bazën ekzistuese ligjore për organizatat joqeveritare. Hulumtimi i zhvilluar në tetor të vitit 2008 tregon se 38 për qind e të anketuarve nuk kanë njohuri për bazën ligjore për sektorin e OJQ-ve, ndërsa 50 për qind nuk e dinë se a i plotëson legjislacioni ekzistues nevojat e OJQ-ve.

Një numër i madh i të pjesëmarrësve në anketim (40.4 për qind) theksuan se nuk besojnë se Kosova e ka gjithë legjislacionin që i duhet në fushën e shoqërisë civile. Kur u pyetën pse, 33.5 për qind e fajësuan vullnetin politik, grupet e vogla të interesit dhe interesat individuale (28.1 për qind) dhe pengesat nga UNMIK dhe organizatat ndërkombëtare (15.5 për qind). Një përqindje më e vogël (10.4 për qind) theksuan mungesën e përcaktimit të vet shoqërisë civile si një prej faktorëve. Ka pasur dallime të theksuara në përgjigjet sipas grupeve etnike. Derisa shumica e shqiptarëve dhe pakicave joserbe e shihnin mungesën e vullnetit politik si arsye kryesore për mungesën e legjislacionit, qytetarët serbë i shihnin interesat personale dhe të grupeve të caktuara të interesit si arsye kryesore.

Shumica e të anketuarve (88 për qind), pavarësisht përkatësisë etnike, u pajtuan se OJQ-të duhet të rregullohen me ligj.

Më shumë se gjysma e të anketuarve (53.5 për qind) thanë se nuk e dinin se a ekziston

bashkëpunimi ndërmjet pushtetit qendror dhe shoqërisë civile, ndërsa 28.8 për qind thanë se ai bashkëpunim ekzistonte. Sa i përket pushtetit lokal, numri më i madh (46.3 për qind) theksuan se nuk e dinin nivelin e bashkëpunimit me shoqërinë civile; 29.4 për qind thanë se nuk kishte bashkëpunim dhe 24.3 për qind thanë se kishte bashkëpunim. Për dallim nga të anketuarit nga radhët e shumicës shqiptare, ata nga pakica serbe thanë se shoqëria civile kishte bashkëpunim më të mirë me pushtetin lokal se sa me atë qendror. Ky rezultat nuk është befalshëm duke marrë parasysh se komuniteti serb në përgjithësi bashkëpunon me nivelin lokal më shumë se me pushtetin qendror. Megjithatë, qëndrimi i të anketuarve nga shumica shqiptare është pak befalshëm, pasi që konsiderohet se pushteti lokal duhet të jetë më afër qytetarëve dhe të kenë bashkëpunim me ta dhe me partnerët lokalë nga shoqëria civile.

Kur është fjala për rolin e shoqërisë civile në raport me qeverinë dhe institucionet qeveritare, mendimet janë të ndara: 22.5 për qind mendojnë se shoqëria civile duhet të ofrojë shërbimet për të cilat qeveria nuk i ka kapacitetet, 20.1 për qind mendojnë se roli i shoqërisë civile është të shërbejë si monitorues (kontrollues), 15.1 për qind e shohin shoqërinë civile si monitor për punën e qeverisë. Në vendin e katërt me 12.2 për qind është opinionit se shoqëria civile duhet të jetë partnere në zbatimin e politikave qeveritare, ndërsa 10.2 për qind mendojnë se shoqëria civile duhet të kryej hulumtime dhe vlerësime për nevojat e qeverisë.

Tabela 3.1	Çfarë roli duhet të kenë organizatat e shoqërisë civile në raport me shtetin?		
	N	Përqindja	Përqindja e rasteve
Të shërbejë si kontrollues	415	20.1	33.2
Të ofrojë shërbimet që s'mund t'i ofrojë qeveria	465	22.5	37.2
Të monitorojë punën e qeverisë	312	15.1	24.9
Të bëj vlerësimin e nevojave	211	10.2	16.9
Të shërbejë si mjet komunikimi në mes të qytetarëve dhe shtetit	169	8.2	13.5
Të jetë partner zbatues me qeverinë	252	12.2	20.1
Nuk e di/Nuk kam përgjigje	245	11.8	19.6
Gjithsej	2,069	100.0	165.4

Pikëpamjet e qytetarëve për raportet mes shtetit dhe shoqërisë civile mund të gjinden në përgjigjet e tyre në pyetjen: Kujt i raportojnë OJQ-të për aktivitetet financiare dhe zhvillimore? Këtu, 47 për qind e të anketuarve thanë se OJQ-të i raportojnë donatorëve, 17.8 për qind thanë se ato iu raportojnë institucioneve përkatëse, ndërsa 10.4 për qind thanë se raportet i marrin organizatat ndërkom-bëtare. Vetëm 4.9 për qind thanë se OJQ-të i

raportojnë qeverisë, dhe 4.7 për qind thanë se ata u raportojnë qytetarëve.

Përgjigjet e grupeve të ndryshme të komuniteteve dallonin. Të gjithë u pajtuan se në radhë të parë OJQ-të u raportonin donatorëve. Në vendin e dytë, sipas të anketuarve nga popullata shumicë shqiptare dhe nga pakicat joserbe, ishin institucionet, ndërsa të anketuarit nga pakica serbe i vinin qytetarët dhe qeverinë në vendin e dytë.

Në pyetjen se kujt *duhet* t'i raportojnë OJQ-të, përgjigjet dallonin nga përgjigjet për gjendjen e tanishme. Përqindja më e shpeshtë (22.7 për qind) thanë se OJQ-të duhet tu raportojnë qytetarëve; 21.3 për qind thanë donatorëve dhe 20.5 për qind thanë se duhet t'i raportojnë qeverisë. Derisa të anketuarit shqiptarë dhe serbë pajtoheshin se OJQ-të duhet në radhë të parë t'i raportojnë qytetarëve dhe donatorëve, të anketuarit nga pakicat joserbe thanë se raportet duhet tu dërgohen institucioneve qeveritare: qeverisë (65.7 për qind) dhe Kuvendit (52.8 për qind).

Hulumtimi e qartëson se qytetarët e Kosovës kanë mungesë të informatave për rolin e shoqërisë civile, ligjet që e rregullojnë atë dhe raportin e saj me institucionet qeveritare. Përkundër kësaj, qytetarët e ndajnë mendimin se raporti në mes të institucioneve të qeverisë dhe shoqërisë civile dhe përgjegjësitë e secilit duhet të qartësohen me ligj dhe bashkëpunimi ndërmjet këtyre të dyjave duhet të jetë në nivel shumë më të lartë.

Tabela 3.2		Kujt duhet t'i raportojnë OJQ-të për aktivitetet e tyre?			
		Shqiptarët	Serbët	Tjerë	Gjithsej
Donatorëve	Numri	429	46	104	579
	% brenda përkatësisë etnike	49.4%	22.5%	58.4%	
Institucioneve përkatëse	Numri	291	11	23	325
	% brenda përkatësisë etnike	33.5%	5.4%	12.9%	
Organizatave ndërkombëtare	Numri	144	18	14	176
	% brenda përkatësisë etnike	16.6%	8.8%	7.9%	
Qytetarëve	Numri	478	87	50	615
	% brenda përkatësisë etnike	55.0%	42.6%	28.1%	
Qeverisë	Numri	407	31	117	555
	% brenda përkatësisë etnike	46.8%	15.2%	65.7%	
Kuvendit	Numri	226		94	320
	% brenda përkatësisë etnike	26.0%	.0%	52.8%	
Asnjërit	Numri			1	1
	% brenda përkatësisë etnike	.0%	.0%	.6%	
Nuk e di/ Nuk kam përgjigje	Numri	106	11	25	142
	% brenda përkatësisë etnike	12.2%	5.4%	14.0%	
Gjithsej	Numri	869	204	178	1251

3.5 Partneritetet

Përkundër zhvillimit të sektorit të shoqërisë civile dhe progresit të qartë në zhvillimin dhe funksionimin e institucioneve demokratike të shtetit që nga vitit 1999, bashkëpunimi ndërmjet qeverisë dhe organizatave të shoqërisë civile nuk ka qenë i mjaftueshëm. Gjatë tri viteve të fundit është vërejtur një qasje më pozitive nga institucionet qeveritare drejt organizatave të shoqërisë civile, por bashkëpunimi ka qenë i fragmentuar dhe i parregullt.

Institucionet ishin kryesisht të fokusuar në përfshirjen e kohëpaskohshme të sho-

qërisë civile në hartimin e ose debatimin e politikave publike. Por kjo më shumë është bërë në mënyrë individuale, duke angazhuar njerëz nga shoqëria civile si ekspertë të ndonjë çështjeje, e jo në nivel të organizatave. Përfaqësuesit e shoqërisë civile po ashtu janë përfshirë në vendimmarrje përmes përfshirjes së tyre në bordet e agjencive qeveritare dhe ndërmarrjeve publike.

Në shumicën e rasteve, bashkëpunimi ndërmjet institucioneve dhe shoqërisë civile është zhvilluar në sektorë specifik, me ministritë ose agjencitë e caktuara, për arsye se ato ishin prapa në ofrimin dhe kontraktimin

e shërbimeve. *Raporti i Progresit për Kosovën 2008* i Komisionit Evropian thekson: “Qeveria nuk ka qasje strategjike për bashkëpunim me organizatat e shoqërisë civile”,⁶⁹ dhe kjo pasqyron thelbin e problemit.

Nënshkrimi i Memorandumit të Mirëkuptimit ndërmjet Qeverisë së Kosovës dhe Platformës CiviKos në nëntor 2007 ishte një hap para në ndërtimin e një partneriteti afatgjatë bazuar në përgjegjësi dhe obligime të qarta ndërmjet institucioneve qeveritare dhe organizatave të shoqërisë civile. Qëllimi i memorandumit ishte “që të krijohet kornizën për bashkëpunim ndërmjet Qeverisë së Kosovës dhe organizatave të shoqërisë civile, e cila do të rezultojë me hartimin e strategjisë së Qeverisë së Kosovës për bashkëpunim me organizatat e shoqërisë civile”.⁷⁰ Koalicioni i organizatave joqeveritare CiviKos ka ofruar edhe Platformën për partneritet ndërmjet qeverisë dhe shoqërisë civile, por as Platforma e as Memorandumi nuk janë zbatuar ende në praktikë.

Për dallim nga vendet me demokraci të zhvilluara ku institucionet qeveritare punojnë në partneritet me shoqërinë civile dhe me sektorin privat në fushat si hartimi dhe zbatimi i politikave publike, ofrimi i shërbimeve publike për qytetarët dhe ndihma në problemet ekonomike dhe sociale, në Kosovë ky potencial akoma nuk ka filluar të përmbushet.

Organizatave joqeveritare në Kosovë ende konsiderohen si opozitë, sikur aktivitetet e tyre të ishin të përqendruara pothuaj tërësisht në monitorimin e punës së institucioneve qe-

veritare dhe në zbulimin dhe përmirësimin e gabimeve të tyre.

Për të krijuar kushtet themelore për një partneritet kuptimplotë mes shtetit dhe shoqërisë civile, përfaqësuesit politik duhet të kuptojnë se zhvillimi dhe zbatimi i politikave publike nuk janë të drejta dhe përgjegjësi ekskluzive të institucioneve qeveritare.

Angazhimi aktiv dhe i bashkërenduar i shoqërisë civile duhet të theksojë:

- Rolin e rëndësishëm të shoqërisë civile në hartimin, rishikimin dhe zbatimin e politikave publike, të cilat janë të rëndësishme dhe mund të ndikojnë në jetën e përditshme të qytetarëve dhe grupeve të tjera që preken drejtpërdrejtë nga këto politika.
- Kapacitetin për të ofruar shërbime profesionale
- Gatishmërinë për partneritet kuptimplotë në procesin e arritjes së objektivave të rëndësishëm për progresin e përgjithshëm.

Kjo kërkon rritjen e kapaciteteve dhe profesionalizmit të organizatave të shoqërisë civile, po ashtu edhe një bashkëpunim më të mirë ndërmjet organizatave dhe vet sektorit civil.

Në anën tjetër, institucionet përkatëse duhet të krijojnë kushtet për një partneritet të mirëfilltë, i cili përfshinë:

- Miratimin dhe zbatimin e legjisllacionit përkatës
- Ofrimin e një mbështetjeje më të madhe për OJQ-të, duke ofruar lehtësira tatimore

dhe duke dedikuar një përqindje të buxhetit të qeverisë për sektorin civil

- Pjesëmarrje më të madhe e OJQ-ve në vendimmarrje
- Fillimin e ofrimit të shërbimeve publike përmes sektorit të shoqërisë civile

3.6 Përfundimet

Rubrika 3.4

Mbështetja për OJQ-të nga qeveria

Ndonëse nuk ekziston ndonjë mekanizëm që qeveria të ofrojë financim të qëndrueshëm për OJQ-të, ka pasur disa iniciativa nga ministrinë e caktuara për financimin e OJQ-ve. Departamenti i rinisë i Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, së bashku me disa donatorë, çdo vit kanë mbështetur rreth 30 qendra rinore dhe rreth 150 OJQ që punonin me rininë. Për vitin 2008, 92 për qind e buxhetit të Departamentit është planifikuar për financimin e shoqërisë civile dhe shpenzohet përmes OJQ-ve për zbatimin e projekteve në pajtim me politikat zhvillimore të rinisë.

Intervistë e autorit me Z. Fatmir Hoxha, Drejtor i *Departamentit të Rinisë (DiR)*, 2008

Bashkëpunimi kuptimplotë në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile fillon me përcaktimin e të drejtave dhe përgjegjësive të secilit sektor përmes një kornize ligjore e cila e formalizon atë bashkëpunim. Propozohen këto veprime:

- Institucionet e qeverisë duhet të krijojnë një kornizë legjislative e cila siguron një mjedis të favorshëm për funksionimin e organizatave të shoqërisë civile.
- Shoqëria civile duhet të insistojë në hartimin e legjislacionit që do t'i mundësojë asaj të marrë pjesë në formulimin dhe rishqyrtimin

e politikave, monitorimin e institucioneve qeveritare, marrë pjesë në vendimmarrje, në ofrimin e shërbimeve dhe të sigurojë financim të qëndrueshëm për funksionimin e organizatave të shoqërisë civile.

Bashkëpunimi kuptimplotë ndërmjet dy sektorëve bazohet në “njohjen e vlerave të përbashkëta, pranimin e përgjegjësive të përbashkëta për çështjet përkatëse dhe në ndarjen e resurseve financiare dhe njerëzore të njëri-tjetrit”.⁷¹ Propozohen këto veprime:

- Institucionet qeveritare duhet të rishikojnë rolin e tyre si ofrues ekskluziv të shërbimeve publike dhe të identifikojnë aktivitetet që mund të kryhen nga sektori i shoqërisë civile dhe nga sektori privat.
- Organizatat e shoqërisë civile duhet të punojnë për ndërtimin e kapaciteteve dhe profesionalizmit të tyre.

Duhet të zhvillohet një bashkëpunim afatgjatë dhe i qëndrueshëm ndërmjet shtetit dhe shoqërisë civile me qasje strategjike për bashkëpunim. Propozohen këto veprime:

- Institucionet qeveritare duhet të zbatojnë zotimet e marra në Memorandumin e Mirëkuptimit, të nënshkruar me organizatat e shoqërisë civile (Platforma CiviKos 2007), i cili përfshinë hartimin e strategjisë për bashkëpunim.
- Organizatat e shoqërisë civile duhet të punojnë më shumë për informimin e qytetarëve rreth shoqërisë civile dhe të përmirësojnë bashkëpunimin brenda vet organizatave të shoqërisë civile.

4. ■ Shoqëria civile dhe politika publike

Shpend Ahmeti

4 Shoqëria civile dhe politika publike

Shpend Ahmeti

Politika publike është një nga shkencat më të reja në botë. Grupet hulumtuese - organizata të shoqërisë civile qëllimi i të cilave është të ndikojnë në politikat publike - janë një lloji më i ri i organizatave joqeveritare. Prapëseprapë, numri i grupeve hulumtuese në botë, prej vendeve autokratike deri te ato më demokratike, janë rritur dukshëm dhe ndikimi i tyre në procesin e politikave publike ka qenë mahnitës. Ky kapitull trajton ndikimin e shoqërisë civile në politikat publike, mundësitë në Kosovë për të arritur këtë ndikim dhe efektet që kjo mund të ketë në procesin në Kosovë.

4.1 Politika publike

Në tekste përdoren disa përkufizime të politikës publike. Një nga përkufizimet më gjithëpërfshirëse është dhënë nga William Jenkins, i cili thotë se politika publike është një “tërësi e vendimeve të ndërlidhura të marra nga akterët politikë ose grupet e akterëve në lidhje me qëllimet dhe mjetet për arritjen e tyre në një situatë specifike kur, në parim, akterët duhet të kenë fuqi për t’i arritur ato vendime”.⁷² Ky përkufizim e sheh politikën publike si një proces që ka disa faza të ndryshme dhe që përfshin shumë vendime. Aspekti tjetër i rëndësishëm i përkufizimit është referimi që ai i bën aktorëve politikë, të cilët jo gjithmonë janë në qeveri.

Në një përkufizim më të thjeshtë dhe ndoshta i pari që është dhënë ndonjëherë, Tomas Daj (Thomas Dye) e quante politikën publike “çdo gjë që qeveria vendos ta bëjë apo mos

ta bëjë”.⁷³ Çdo gjë që bën qeveria ndikon në jetën e qytetarëve që jetojnë në atë vend. Është shumë me rëndësi që qytetarët të kenë të drejtë të japin mendimin e tyre për zgjedhjet që i bëjnë qeveritë. Nuk mjafton që qytetarët ta bëjnë këtë duke votuar në zgjedhje. Është shumë me rëndësi që zëri i tyre të dëgjohet gjatë gjithë procesit të vendimeve të ndërlidhura, për të cilat fliste Xhenkins (Jenkins). Shoqëria civile ka përgjegjësinë që të jetë zëri i qytetarëve i cili nganjëherë nuk mund të dëgjohet në këtë proces.

Ky kapitull trajton pjesën teorike të procesit të politikave publike, fazat e ndryshme të tij dhe se si mund të jetë aktive shoqëria civile në këtë proces, por po ashtu trajton edhe atë se si do të zbatohet ajo teori në praktikë në rastin e Kosovës.

Ka shumë shembuj kur shoqëria civile ndikon në politikat publike në mbarë botën. Në Shtetet e Bashkuara të Amerikës çdo ditë ka shembuj të tillë nëpër gazeta ku përfaqësues të ndryshëm ngritin zërat e tyre për ta shtyrë qeverinë të trajtojë ndonjë çështje të caktuar dhe të ndikojnë në atë se si do ta zgjidh qeveria atë. Disa organizata të shoqërisë civile janë aq afër me qeveritë dhe partitë politike sa që këto të fundit gjejnë në to mbështetje ideologjike.

Ky ndikim nuk është i pranishëm vetëm në vendet demokratike. Shumë prej reformave në vendet në tranzicion në Evropën Qendrore dhe Lindore janë filluar nga organizatat e shoqërisë

civile. Ka më mijëra raste të organizatave të shoqërisë civile që kanë pasur sukses si promotor të ndryshimeve në këto vende.⁷⁴

4.2 Shoqëria civile dhe politika publike

Para vitit 1999

Kosova nuk është ishull dhe roli i shoqërisë civile ka qenë shumë i rëndësishëm gjatë gjithë historisë së saj të fundit. Nuk duhet të kthehemi shumë prapa në histori për të parë rëndësinë e shoqatës Nëna Terezë. E themeluar më 1990 si reagim ndaj gjendjes së vështirë politike, në më pak se pesë vjet kjo organizatë ia doli të ketë një rrjet prej 7.000 aktivistësh që punonin në më shumë se 40 degë në mbarë Kosovën, duke siguruar shpërndarjen e ndihmave për të varfrit.

Natyra e shoqërisë civile në periudhën e para konfliktit të armatosur ka qenë ajo e shpërndarjes së ndihmës emergjente dhe mbijetesës. Ndikimi në politikat publike nuk ka qenë prioritet për atë numër të vogël të organizatave të shoqërisë civile që ishin aktive në atë periudhë. Komunikimi me qeverinë nuk ishte opsion, siç nuk ishte as puna me mediat, pasi që mediave të pavarura nuk u lejohej të vepronin.

Pas vitit 1999

Pas përfundimit të konfliktit të armatosur në Kosovë, më shumë se 4.000 organizata u regjistruan si organizata joqeveritare. Megjithatë, struktura qeverisëse ishte më ndryshe nga ajo në pjesën tjetër të botës. Kosova qeverisej

me Rezolutën 1244 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, e cila e vuri Kosovën në mënyrë efikase nën qeverisjen e Misionit të Kombeve të Bashkuara në Kosovë. Kosova po ashtu pati Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes (IPVQ), udhëheqës lokalë që janë zgjedhur në zgjedhjet qendrore dhe komunale. Kjo e vështirësoj procesin e vendim-marrjes në të cilin nuk kishte ndonjë vend të qartë për shoqërinë civile. Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm ishte përgjegjës për shpalljen e legjislacionit, por nuk mundi të pajtohet me disa iniciativa të ndërmarra nga IPVQ-të. Për shumicën nga problemet e mëdha IPVQ-të do t'i kalonin në përgjegjësinë e Kombeve të Bashkuara dhe UNMIK-u po ashtu i drejtohej udhëheqësve të Kosovës kur shoqëria civile kërkonte ndonjë përgjigje.

Edhe pse në numër të vogël, politikat publike u ndikuan në disa faza. Ligji për Qasje në Dokumente, rregulloret për inspektimin e ushqimit në nivelin lokal, dhe legjislacioni për zgjedhjet ishin ndër fushat ku shoqëria civile ishte kyçe në bërjen e ndryshimeve në politikat publike.

Megjithatë, ekzistojnë shumë gjëra që lënë për tu dëshiruar. Shumë çështje në të cilat përqendrohej shoqëria civile ishin të orientuar nga donatorët, sepse financimi në masë të madhe vinte nga donatorët. Nganjëherë, çështjet më të vështira dhe më të përhapura nuk prekeshin fare për shkak të problemeve financiare. Mekanizmat për të punuar dhe ndikuar te qeveria nuk kanë qenë të krijuar. Shoqëria civile ishte e ndarë dhe rrallë krijoheshin koalicione për ndonjë çështje.

Me ratifikimin e Kushtetutës së Kosovës roli i shoqërisë civile është qartësuar dhe është stabilizuar procesi i politikave. Me këtë organizatat kosovare marrin përgjegjësi të reja, që të flasin për qytetarët zëri i të cilëve nuk dëgjohej, të ofrojnë zgjidhje e jo vetëm të kritikojnë, dhe të edukojnë qytetarët e Kosovës për problemet e politikave dhe për zgjidhjet e mundshme. Në botë ekzistojnë modele të ndryshme se si mund të bëhet kjo. Ky është proces i mësimt për secilin dhe nëse Kosova dëshiron të bëhet vend demokratik me qëllim të prosperitetit dhe zhvillimit për të gjithë, çdokush duhet të luajë rolin e vet.

4.3 Cikli i politikave publike

Procesi i politikës publike në teori zhvillohet sipas një modeli racional. Ekzistojnë modele të ndryshme por shumica janë të bazuara në një formë racionale të zgjidhjes së problemeve në mënyrë kreative: ne identifikojmë problemin, shqyrtojmë të gjitha variantet e mundshme, zgjedhim një zgjidhje, e zbatojmë atë dhe pastaj vlerësojmë rezultatet. Edhe pse politika ndikon në çdo fazë të politikave, shumica e ekspertëve pajtohen se ekzistojnë pesë faza në çdo proces të politikave:

1. caktimi i agjendës
2. formulimi i politikave
3. vendimmarrja
4. zbatimi i politikave
5. vlerësimi i politikave

Caktimi i agjendës

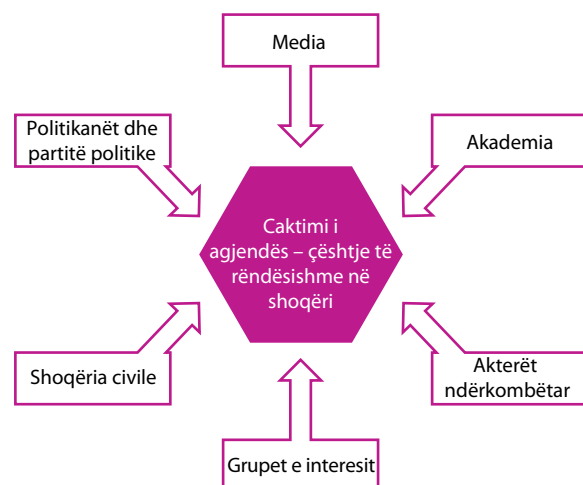
Caktimi i agjendës është pika me të cilën fillojnë çdo politikë. Kjo është faza në të cilën

zgjidhen disa çështje për diskutim nga aktorët e ndryshëm në shoqëri ndërsa disa të tjera refuzohen. Në rastin e Kosovës, ky është momenti kur ne kemi vendosur të diskutojmë për pensionet për të moshuarit dhe kemi hedh poshtë diskutimet për të drejtat e qenve endacakë nëpër qytete.

Në fazat e hershme të ciklit të politikave, ekzistojnë disa mekanizma formal dhe joformal për t'i përfshirë çështjet në agjendë. Janë zhvilluar disa studime për këta mekanizma dhe ende nuk ka përgjigje definitive, por vetëm ide. Është e qartë se çështjet futen në agjendë nëse ato diskutohen nga aktorët kyç në një shoqëri. Nganjëherë, mediat janë instrument në përqendrimin e vëmendjes në një çështje të caktuar dhe në futjen e saj në agjendë. Ndonjëherë, janë politikanët ata që e fillojnë procesin e politikave, ndonjëherë grupet e caktuara të interesit e ndonjëherë janë ekspertët ata që fillojnë të flasin për ndonjë çështje të caktuar.

Në vendet më të zhvilluara, këta mekanizma janë më të zhvilluar dhe zakonisht ekziston

Ilustrimi 4.1 Si diskutohen çështjet në Kosovë

një grup i qartë i varianteve për të ndikuar në atë që do të diskutohet. Në vendet më pak të zhvilluara, si Kosova, mekanizmat janë shumë më joformal dhe janë zhvilluar në mënyrë *ad oc*.

Organizatrat e shoqërisë civile që përpiqen të kuptojnë se si mund të vihen çështjet në agjendë dhe cilat çështje do të ngrihen mund të bazohen në disa teori.

Teoria e konvergencës

Është e qartë se Kosova nuk mund të jetë ndryshe nga vendet e tjera në fazën e njëjtë të zhvillimit dhe tranzicionit. Për këtë arsye, shumë shpesh Kosova shikon vendet fqinje për gjetjen e varianteve për diskutimet e politikave. Ka shumë raste në të cilat shoqëria kosovare është mbështetur në informata nga ish Jugosllavia dhe Shqipëria, për shkak të besimit të madh se këto vende janë duke kaluar nëpër të njëjtën fazë të tranzicionit. Kjo po ashtu ndikon në zgjedhjet e politikave në këtë fazë të hershme të ciklit.

Për shembull, një çështje do të përfshihet shpesh në agjendë nëse ajo është duke u diskutuar në vendin fqinj. Në çdo vend që është në tranzicion nga komunizmi, janë një varg çështjesh që janë diskutuar në mënyrë shumë të ngjashme dhe pothuaj sipas të njëjtës radhë kronologjike. Ato çështje përfshijnë privatizimin, përfaqësimin, qasjen në dokumente publike, pensionet, hapjen e dosjeve të kohës së komunizmit dhe, veçanërisht në vendet e Ballkanit, përfitimet për veteranët e luftës. Të gjitha këto janë çështje që në mënyrë të pash-

mangshme gjenden në agjendat publike pa varësisht shoqërisë civile ose politikanëve të një vendi, pasi që qytetarët e kërkojnë atë në një proces normal i tranzicionit.

Kjo formë përshkruhet si teori e konvergencës.⁷⁵ Organizatat e shoqërisë civile në Kosovë, duke parë vendet që janë në fazë të njëjtë të zhvillimit, duhet të jenë në gjendje të parashikojnë se cilat çështje do të ngrihen dhe të përgatiten më mirë për të ndikuar në politikat publike.

Cikli i vëmendjes ndaj çështjes

Ekspertët e tjerë besojnë se çdo çështje futet në agjendë për shkak se vëmendja që i kushtojnë mediat dhe aktorët e tjerë në shoqëri e detyron qeverinë të reagojë.⁷⁶ Kjo në mënyrë të veçantë vlen për Kosovën, ku në një shoqëri të re politikanët nga të gjitha partitë reagojnë ndaj opinionit publik. Kjo është arsyeja pse mediat kanë fuqi tepër të madhe për të shtyrë çështjet lart dhe poshtë në agjendë – dhe arsyeja pse OJQ-të dhe grupet hulumtuese nganjëherë e orientojnë punën e tyre drejt mediave, duke shpresuar se publiciteti do të krijojë edhe kërkesën për zgjidhje të politikave në të cilat OJQ-të do të mund të luajnë një rol më të madh. Pa media, OJQ-të në vendet në zhvillim do ta kishin të vështirë për të ndikuar në politika.

Në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, sukcesi i instituteve matet me numrin e herëve që puna e tij është cituar në gazeta në krahasim me buxhetin e tyre. Ndikimi i OJQ-ve matet me atë sa ato mund të ndikojnë në media.

Aleancat ideologjike

Në shumë vende të zhvilluara, OJQ-të në fushën e politikave publike, veçanërisht institutet hulumtuese janë të lidhur ngushtë me parti të caktuara politike, ose më mirë të thuhet me ideologji; institutet hulumtuese mund të jenë të majtë, konzervativ ose liberal. Grupet e tilla hulumtuese si në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, Mbretërinë e Bashkuar, Gjermani dhe në vendet e Bashkimit Evropian (BE) janë të shumtë.

Kur një parti politike e cila e ka të njëjtën ideologji është në pushtet, institutet hulumtuese përdorin lidhjet direkte me partinë për të ndikuar në zgjedhjen nga ana e qeverisë të çështjeve që duhet adresuar. Pas zgjedhjeve të fundit në Shtetet e Bashkuara të Amerikës shumë institute hulumtuese të majtë ose janë duke punuar për administratën e re në përcaktimin e agjendës ose të sigurohet që çështjet të hyjnë në agjendën e radhës. Në anën tjetër, institutet hulumtuese më konzervativ përgatiten të punojnë më shumë me media dhe me opinionin publik për të siguruar që çështjet që ata besojnë të jenë të rëndësishme të mos harrohen nga administrata e re.

Mobilizimi, inicimi nga jashtë dhe inicimi nga brenda

Një model tjetër⁷⁷ kategorizon tri mënyra përmes të cilave çështjet mund të hyjnë në agjendë si mobilizimi, inicimi nga jashtë dhe inicimi nga brenda. Në regjimet totalitare dhe jodemokratike, çështjet futen në agjendë përmes mobilizimit, i cili ndodh kur qeveria

e vë ndonjë çështje në agjendë, pa diskutime apo kërkesa publike dhe përpiqet të promovojë çështjen dhe të bind njerëzit se ajo është me rëndësi.

Inicimi nga jashtë ndodh kur një grup jashtë strukturave të qeverisë e artikulon një çështje, përpiqet ta promovojë atë para pjesëve tjerë të shoqërisë dhe pastaj bën trysni mbi qeverinë që ta përfshijë atë në agjendë.

Në inicimin nga brenda, grupet e interesit që kanë qasje të veçantë në qeveri, promovojnë një çështje, por nuk janë aq të interesuara ta paraqesin atë për diskutim publik.

Rasti i Kosovës

Duke zbatuar këto teori për ngjarjet në Kosovë mund të nxjerrim këto përfundime.

Shoqëria civile është vetëm një ndër aktorët që mund të ndikojnë në zgjedhjen e temave për tu diskutuar nga shoqëria. Në Kosovë, mediat kanë qenë shumë me ndikim në fazat e përcaktimit të agjendës në procesin e politikave. Kjo ndodh për arsye se politikanët kujdesen shumë për imazhin e tyre publik dhe mediat në Kosovë kanë ndikim të fuqishëm te qytetarët. Si rezultat i kësaj, kryeartikujt e mëdhenj për ndonjë çështje në gazeta dhe në mediat elektronike janë zakonisht shenja se politikanë do ta trajtojnë atë temë.

Për shkak të gjendjes specifike në të cilën ka qenë Kosova që nga viti 1999, edhe aktorët ndërkombëtar kanë luajtur një rol të madh në përcaktimin e agjendave, zakonisht duke

qenë vendimmarrësit kryesor për ndonjë legjislacion të caktuar. Akademia kryesisht nuk ka qenë shumë aktive, për dallim nga vendet më të zhvilluara; dhe grupet e veçanta të interesit zakonisht janë grumbulluar rreth interesave të biznesit.

Nëse shoqëria civile është e orientuar nga donatorët, atëherë edhe përcaktimi i agjendave është e orientuar nga donatorët. Megjithatë, shoqëria civile në Kosovë gjatë viteve dhe kohëve të fundit ka zhvilluar shumë organizata të shoqërisë civile bazë, të cilat janë bërë instrumente për të futur çështje të ndryshme në agjendë.

Shoqëria civile në Kosovë në mënyrë të suksesshme ka ndikuar në agjendë në tri mënyra:

1. Përmes komunikimit të drejtpërdrejtë: Një numër i organizatave të shoqërisë civile kanë kontakte të shkëlqyeshme me partitë politike dhe qeverinë. Ato zakonisht përdorin këto kontakte për të ndikuar tek vendimmarrësit për tu dhënë prioritet disa çështjeve. Kjo hap mundësinë që këto organizata të ofrojnë zgjidhje në një fazë të mëvonshme. Kjo zakonisht në radhë të parë ka përfshirë qeverinë; vetëm tash së voni Kuvendi ka filluar të luajë një rol më të madh.
2. Përmes punës me media: Organizatat e shoqërisë civile shpesh organizojnë manifestime dhe prezantojnë publikime në media, të cilët mund të rrisin vetëdijen e qytetarëve dhe të ndikojnë në opinionin publik, duke inkurajuar kështu qeverinë që të trajtojë një çështje ose të mbrojë vendimin e saj që të mos e trajtojë atë.

3. Përmes punës me organizatat ndërkombëtare: OJQ-të ndërkombëtare, zyrat e vendeve mike dhe agjencitë e Kombeve të Bashkuara të gjitha kanë ndikuar në politikat publike në Kosovë. Për shkak të natyrës unike të gjendjes në Kosovë, ndikimi i tyre në Kosovë ka qenë shumë më i madh se në vendet e tjera. Shoqëria civile nganjëherë e ka pasur më të lehtë të përpiket të ndikojë në një organizatë ndërkombëtare, se sa t'i drejtohet drejtpërdrejtë qeverisë.

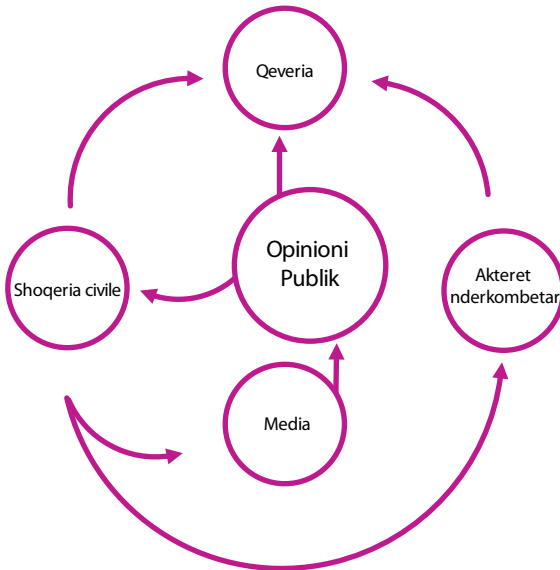
Është e qartë se shumë çështje të Kosovës janë edhe çështje rajonale. Shumica e vendeve në rajon kanë kaluar nëpër të njëjtat faza dhe kanë diskutuar të njëjtat politika.

Roli i procesit të integritimit evropian

Qëllimi i secilit vend të Ballkanit është integrimi evropian. Secili vend është në procesin e integritimit, ndonëse në faza të ndryshme. Kjo me siguri është përcaktuesi kryesor i çështjeve politike në secilin vend; bazuar në teorinë e konvergencës, Kosova me siguri do të ballafaqohet me të njëjtat çështje.

Kjo është me rëndësi që të kuptohet nga shoqëria civile në Kosovë. Fatkeqësisht, procesi i integritimit evropian kuptohet si proces krejtësisht teknokratik dhe burokratik në të cilin kushtet janë të lidhura me miratimin e ligjeve. Shoqëria civile mund të ketë ndikim të rëndësishëm në agjendën e politikave në Kosovë duke parashikuar çështjet që duhet të trajtohen, duke ua sqaruar ato qytetarëve dhe duke ndikuar te qeveria për të bërë ndryshimet e nevojshme.

Ilustrimi 4.2

Formulimi i politikave

Shoqëria civile ka qenë instrument në procesin e Bashkimit Evropian në të gjitha vendet që janë në fazën e hyrjes—kohëve të fundit në mënyrë të veçantë në Bullgari. Faza e përcaktimit të agjendës do të ndikohet në masë të madhe nga procesi i integritimit evropian dhe si e tillë mund të jetë shumë e parashikueshme.

Faza e dytë e ciklit të politikave quhet formulimi i politikës. Pasi të jetë pranuar nga qytetarët se problemi është me rëndësi, hapi tjetër është diskutimi i të gjitha varianteve për të gjetur zgjidhjen. Në shoqëritë e zhvilluara politike, zgjidhjet e mundshme diskutohen nga spektri politik.

Numri i instrumenteve të politikave që qeveritë mund të përdorin për tu marrë me këto probleme është shumë i madh. Shem-

bujt më të qartë përfshijnë tatimet dhe subvencionet, ofrimin e shërbimeve, rregulloret, decentralizimi dhe centralizimi – debatet e rëndësishme në një vend nuk marrin fund kurrë. Shoqëria civile mund të luaj një rol të madh në sugjerimin e instrumenteve të politikave që qeveria duhet të përdor dhe në komentimin e propozimeve të ekspertëve.

Institutet hulumtuese luajnë një rol të rëndësishëm në këtë fazë të ciklit të politikave. Termi “institut hulumtues” në fillim përshkruante mbledhjen e strategëve ushtarak. Më vonë, ai term u përdor për organizatat që sugjeronin politikën dhe strategjitë. Një përkufizim më formal përshkruan institut hulumtues si “organizata të pavarura të angazhuara në hulumtime shumë-disiplinore me qëllim të ndikimit në politikën publike”.⁷⁸

Institutet hulumtuese zakonisht kalojnë një kohë të madhe të kohës duke publikuar raportet e tyre. Ata dallojnë nga akademia për atë se atyre u duhet të vënë në shënjestër politikanët dhe mediat për të arritur ndikimin e tyre, dhe si rezultat i kësaj ata disi e kanë ndryshuar qasjen e tyre. Ata zakonisht krijojnë raporte të shkurtra në formë të informacioneve politike dhe kalojnë mjaft kohë duke shkruar artikuj dhe opinione në gazeta për të ndikuar në politikën publike.⁷⁹

Gjatë periudhës së formulimit të politikave, organizatat e shoqërisë civile bashkë me pjesët e tjera të shoqërisë si akademia, mediat dhe organizatat ndërkombëtare mund të propozojnë zgjidhjet për politikën. Kjo po ashtu

është një fazë ku shoqëria mund të luajë rol kyç në përmirësimin e informacioneve të dhëna nga politikanët dhe në testimin e qëndrueshmërisë së kërkesave të qeverisë dhe opozitës.

Në 20 vitet e fundit numri i instituteve hulumtuese është shtuar dukshëm në mbarë botën, duke filluar nga vendet me sisteme njëpartiake deri te demokracitë. Në shumë vende ato janë të lidhura me partitë politike ose me ideologji të caktuara. Në shumicën e vendeve të zhvilluara, ekzistojnë institute hulumtuese në anën e majtë dhe në anën e djathtë të spektrit politik.

Institutet hulumtuese kanë qenë të pranishëm edhe në Kosovë, dhe shumë organizata të shoqërisë civile këtu e kanë luajtur

rolin e instituteve hulumtuese. Kohëve të fundit, ka pasur shumë raste të pjesëmarrjes aktive të shoqërisë civile në formulimin e politikave.

Vendimmarrja

Faza e vendimmarrjes është atëherë kur institucionet qeveritare e zgjedhin kursin e politikës së tyre. Në këtë fazë, roli i palëve të tjera të interesit, me përjashtim të qeverisë, bie në masë të madhe dhe organizatat e shoqërisë civile zgjedhin një mënyrë më të drejtpërdrejtë për të ndikuar në bërjen e politikave përmes komunikimit me qeverinë. Siç u tha më lartë, në vendet e zhvilluara, institutet hulumtuese shpesh janë të lidhur drejtpërdrejtë me parti politike përmes të cilit ata mund të ndikojnë në qeveri.

Rubrika 4.1 Në agjendë: ndërmarrjet publike

Shumë çështje të politikave janë diskutuar gjerë e gjatë nga shoqëria civile në Kosovë. Dhe për secilën prej tyre, organizatat e ndryshme kanë ofruar zgjidhje. Një shembull interesant i kohëve të fundit është diskutimi për ndërmarrjet publike në Kosovë —veçanërisht për Postën dhe Telekomunikacionin në Kosovë (PTK) dhe Korporatën Energjetike të Kosovës (KEK). PTK ka akumuluar më shumë se 200 milionë euro fitime. KEK ka humbur para dhe është duke marrë subvencione nga qeveria të cilat tejkalojnë shumën prej 50 milionë eurosh në vit. Kohëve të fundit, qeveria e ka vënë privatizimin e këtyre dy kompanive në agjendë publike. Faza e formulimit të politikave ka qenë shumë aktive. Mediat kanë raportuar gjerësisht për këtë çështje dhe organizatat e shoqërisë civile kanë qenë mjaft të zëshme në këtë aspekt. Në rastin e PTK-së, shoqëria civile e ka kontestuar kohën dhe natyrën e privatizimit.

Institucionet e ndryshme qeveritare kanë metoda të ndryshme për të marrë vendimet. Kur bëhet fjalë për infrastrukturën, qeveria përdor analizat e leverdisë. Në rastet e tjera, përdoren analizat cilësore. Një nga autorët më të njohur për politikën publike, Deborah Stone, thotë se çdo vendim i qeverisë duhet të ketë parasysh katër qëllime:

1. Barazinë: Vendimet të jenë të drejta për të gjithë.
2. Efikasitetin: Arritjen e rezultateve më të mira me sa më pak investim.
3. Lirinë: Vendimi të mos rrezikojë lirinë e njerëzve.
4. Sigurinë: Të plotësojë nevojat minimale të shoqërisë.⁸⁰

Shoqëria civile dhe veçanërisht organizatat hulumtuese mund të luajnë rol në zhvillimin e analizave mbi të cilat qeveria mund të mbështet vendimet e veta. Zakonisht, ato ngritin zërin e tyre nëse besojnë se disa prej këtyre objektivave nuk janë të mbrojtura. Kjo po ashtu është një fazë kur shoqëria civile mund të luajë një rol më të madh në testimin e qëndrueshmërisë së vendimeve të qeverisë.

Zbatimi i politikave

Zbatimi i politikave është faza e katërt e ciklit të politikave. Kjo është një ndër fazat më të rëndësishme, sepse asnjë politikë nuk ka vlerë nëse nuk zbatohet. Kosova ka plotë shembuj të legjislacionit dhe politikave të bazuara në praktikën më të mira të cilat nuk janë zbatuar kurrë pasi që çështjet që ato trajtonin nuk arritën kurrë të jenë në agjendë.

Organizatave të shoqërisë civile luajnë në rol kyç në ofrimin e shërbimeve në emër të qeverisë. Në vitet e 90ta, për shembull, Shoqata “Nëna Terezë” u shpërndau ndihma ushqimore të gjitha familjeve që kishin nevojë. Rrjeti funksionoi shumë mirë dhe ajo kishte pika shpërndarëse në shumicën e zonave të Kosovës, dhe “Nëna Terezë” mbeti instrumenti kryesor për shpërndarjen e ndihmës humanitare gjatë gjithë dhjetëvjeçarit.

Shumë njerëz mund të argumentojnë se “Nëna Terezë” edhe sot ka shumë më shumë kapacitete për shpërndarjen e ndihmës së që ka ndonjë agjenci qeveritare. Në shumë vende të botës ndodh që qeveritë të zgjedhin organizatat e shoqërisë civile për zbatimin

e politikave, për shkak të kapacitetit që ato kanë për ta bërë një gjë të tillë.

Gjatë fatkeqësive natyrore, qeveritë në mbarë botën ndihmojnë përpjekjet e ndihmës humanitare duke financuar organizatat e shoqërisë civile që janë të specializuara në këtë fushë. Shtetet e Bashkuara të Amerikës i kanalizuan përpjekjet e ndihmës në rastet e uraganeve përmes Kryqit të Kuq sepse ai kishte kapacitete më të mëdha se sa qeveria për ofrimin e ndihmës.

Fondi për Zhvillimin e Komuniteteve është një shembull i një OJQ-je kosovare e cila është e përqendruar në zbatimin e projekteve për komunitete, veçanërisht në infrastrukturë. Ata janë të mirënjohur për projektet e leverdishme, të cilat janë shumë më pak të kushtueshme sesa ato të organizatave ndërkom-bëtare dhe shumë më efikase se ato të agjencive qeveritare. Ekzistojnë shumë raste kur Fondi për Zhvillimin e Komuniteteve është angazhuar nga qeveria për zbatimin e politikave në infrastrukturë për një arsye të thjeshtë -se ato bëjnë punë më të mirë.

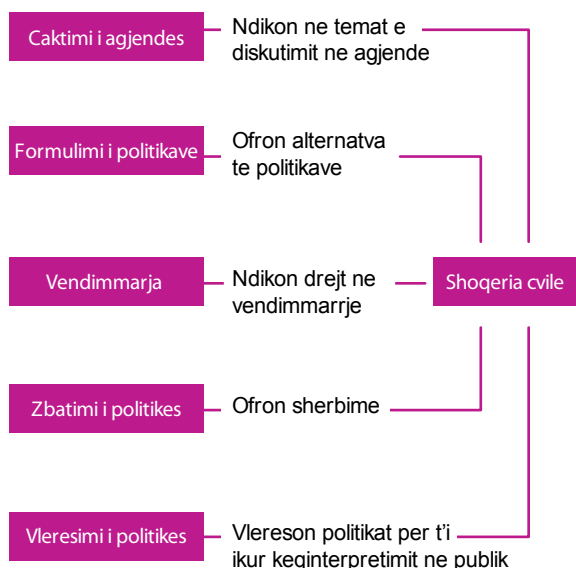
Vlerësimi i politikave

Faza e fundit e ciklit të politikave është vlerësimi. Ekzistojnë tri qasje të ndryshme për të vlerësuar se a e ka arritur qëllimin një politikë e zbatuar: qasja administrative, gjyqësore dhe politike.⁸¹ Vlerësimet administrative – për shembull, auditimet – bëhen nga agjencitë qeveritare. Në vlerësimet gjyqësore, gjykatat shikojnë anën ligjore të politikave. Vlerësimet politike janë një fushë në

të cilën shoqëria civile mund të luajë një rol më të madh, ku mediat dhe organizatat joqeveritare i mbështesin ose kritikojnë politikat duke u bazuar në atë se a i kanë arritur ato qëllimet e tyre apo jo.

Kjo fazë është shumë e rëndësishme, sepse përcakton se a vazhdohet, ndryshohet ose përfundohet një politikë dhe shoqëria civ-

Ilustrimi 4.3 Si mund të kontribuojë shoqëria civile në ciklin e politikave publike

ile duhet të jetë shumë aktive në këtë. Në shumë raste, partitë politike i japin informata qytetarëve për sukseset apo dështimet e politikave të qeverisë. Organizatat e shoqërisë civile duhet të luajnë një rol jo mbështetës duke testuar dhe raportuar në mënyrë objektive për rezultatet e politikave. Kjo mund të rezultojë në hartimin e politikave më konkurruese dhe më të suksesshme.

4.4 Përfundim

Hartimi i politikave publike është proces shumë i rëndësishëm për çdo vend, sepse vendimet që merren gjatë këtij procesi ndikojnë në jetën e çdo qytetari. Shoqëria civile shërben si zë i qytetarëve gjatë gjithë procesit. Ajo mund të kanalizojë atë zë, të ndihmojë në formulimin e opinionëve dhe të ofrojë zgjidhje. Ekzistojnë mënyra të ndryshme me të cilat shoqëria civile mund të ndikojë në proces, dhe ndikimi i saj zakonisht zhvillon konkurrencën e ideve, e cila pastaj në mënyrë të pashmangshme qon në politika më të mira dhe në një jetë më të mirë të qytetarëve.

5. Vizioni i qeverisë për shoqërinë civile

Dardan Velija

5. Vizioni i qeverisë për shoqërinë civile

Dardan Velija

Ky kapitull analizon pikëvështrimin e qeverisë së Kosovës në drejtim të zhvillimit të shoqërisë civile dhe rekomandon një qasje më të qartë. Kosova gjendet në një pikë kthese të rëndësishme historike. Me shpalljen e pavarësisë, qeveria e Kosovës ka përvetësuar qeverisje që më herët mbahej nga përfaqësuesit e Organizatës së Kombeve të Bashkuara. Perceptimi i njerëzve në lidhje me qeverinë gjithashtu ka ndryshuar: qytetarët tani besojnë se qeveria është në kontroll dhe ka nevojë që të udhëheqë vendin. Zhvillimin i shoqërisë civile është çelësi për ndërtimin e një shoqërie funksionale dhe ngritjen e përgjegjësisë së qeverisë.

Qeverisë i mungon vizioni i qartë i shoqërisë civile, edhe pse sipërfaqësisht e njeh rëndësinë e saj. Kjo është për shkak të mungesës së kuptimit të rolit të shoqërisë civile dhe mungesës së kapacitetit brenda vet qeverisë. Përderisa ka bashkëpunim në mes të qeverisë dhe OJQ-ve, ai është sporadik dhe ad hoc.

Spektori i OJQ-ve lulëzoi pas konfliktit të vitit 1999. Nevojitet plotësimi i nevojave që dukeshin të pafund nga dëmtimet e shkaktuara nga konflikti. Kjo çoi në themelimin e mijëra OJQ-ve. Gjendja tani ka ndryshuar, dhe organizatat e shoqërisë civile duhet të adaptojnë një rol më shumë mbikëqyrës. Gjithashtu ka shumë vend për partneritet në adresimin e çështjeve brengosëse për vendin. Organizatat e shoqërisë civile duhet të jetë në gatshme për të luajtur të dyja rolet, dhe qeveria duhet të jetë e gatshme që të asistojë.

Qeveria duhet të ketë vizion të qartë si të kujdeset për angazhimin e qytetarëve në të gjithë sektorët e mundshëm, duke ruajtur autonominë e OShC-ve por duke i përfshirë ato në kryerjen e detyrave dhe promovimin e një shoqërie civile të pjekur. Deklarata e Parisit për efektshmërinë e ndihmave fton qeveritë që të marrin udhëheqjen në koordinim të ndihmave dhe përfshirje të shoqërisë civile dhe sektorit privat. Mundësimi i OShC-ve që të marrin fonde për aktivitetet e tyre do të paraqiste një hap të madh në këtë drejtim. Bile edhe një sjellje e mirë e qeverisë në drejtim të angazhimit të OShC-ve do të ishte një hap i dobishëm.

5.1 Zhvillimi i ekonomisë shoqërore

Zhvillimi i ekonomisë shoqërore duhet të bëhet prioritet i qeverisë. Kjo shihet si sektor kyç në Evropë. Në Bashkimin Evropian janë rreth 10 milionë vende pune në ekonominë shoqërore dhe anëtarësimi në ndërmarrjet e ekonomisë shoqërore është shumë më i gjerë, që llogaritet gjer në 150 milionë.⁸²

Përderisa janë mbi 4.000 OJQ të regjistruara në Kosovë dhe iniciativa të panumërta të paregjistruara, Raporti i progresit i Komisionit Evropian për vitin 2008 deklaroi se sektori i shoqërisë civile mbetet i dobët në Kosovë. Megjithatë, në krahasim me vendet tjera në region, OJQ-të në Kosovë kanë terren shumë më të lehtë për të punuar. Percep-

timi i përgjithshëm është pozitiv. OJQ-të nuk shihen si agjentë të shteteve të tjera. Ka shembuj të shumtë të angazhimeve të OJQ-ve në zbatim të projekteve me qeverinë. Kjo është evidente në nivel qendror dhe lokal, ku OJQ-të ndihmojnë në fusha të ndryshme.

Ekonomia e vendit përbëhet nga sektori privat, sektori publik, ekonomia shoqërore, kurse në vendet në zhvillim përfshihet edhe ekonomia joformale.

Rubrika 5.1 Elementët e ekonomisë së vendit

Ekonomia e vendit përbëhet nga sektori privat, sektori publik, ekonomia shoqërore, kurse në vendet në zhvillim përfshihet edhe ekonomia joformale.

OJQ-të si mbikëqyrëse

Një numër i OJQ-ve mund të kategorizohet si organizata mbikëqyrëse ose grupe presioni. Ky është sektor shumë i rëndësishëm i shoqërisë civile që kujdeset për qeverisje më të mirë duke bërë presion mbi qeverinë. Ky sektor duhet të zhvillohet tutje dhe duhet të ruaj autonominë nga qeveria.

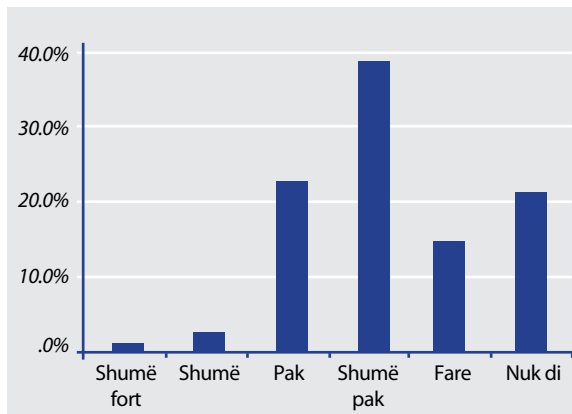
Para pavarësisë, organizatat e shoqërisë civile kanë qenë relativisht të buta në marrëdhëniet e tyre me qeverinë, pasi që e kanë perceptuar atë si kampione për zgjidhjen e statusit final të Kosovës. Përderisa statusi mbeti në harresë, besohej se mosmarrëveshja ose presioni i tepruar mund të dëmtojë perspektivën për zhvillimin e Kosovës. Bile më herët, marrëdhënia e veçantë që OShC-të kishin me qeverinë e Kosovës në azil gjatë viteve 90-ta krijuan një kulturë të marrëdhënieve paqësore në mes të të dyjave. Aktualisht,

duke pasur mungesë të një opozite të fuqishme dhe të zëshme, sektori i OShC-ve ka qenë mjaft pasiv me qeverinë. OShC-të ndihen të pasigurta në lidhje me ushtrimin e presionit ndaj qeverisë kur as opozita politike nuk e bën këtë.

Sipas *Anketës mbi perceptimin e Shoqërisë Civile në Kosovë*⁸³, roli i OShC-ve në mbrojtjen e të drejtave të qytetarëve nga qeveria nuk është konsideruar si i mjaftueshëm. Vetëm shumë pak persona shprehën mendimin e tyre se OShC-të bëjnë shumë në mbrojtjen e të drejtave të qytetarëve. Grupi më i madh i të anketuarve thanë se OShC-të punojnë shumë pak në mbrojtjen e këtyre të drejtave.

Ilustrimi 5.1

A mbrojnë OShC-të të drejtat e personave nga qeveria?

Nuk ka pengesa administrative

Qeveria nuk pengon zhvillimin e sektorit të shoqërisë civile. Procesi i regjistrimit është shumë i lehtë, dhe kontrolli qeveritar mbi aktivitetet e OJQ-ve është minimal. Aktualisht OJQ-të rregullohen me Rregulloren e UNMIK-ut 1999/22, që jep kornizë shumë të favorshme për funksionimin e tyre.

Qeveria ka shpallur një nismë në vitin 2005 për të hartuar ligjin e ri për OJQ-të që do të zëvendësonte Rregulloren. Përfaqësuesit e OJQ-ve të Kosovës dhe ekspertët e pavarur për funksionimin e OJQ-ve morën pjesë në hartimin e ligjit. Ligji u miratua me ndryshime të caktuara që u kundërshtuan fuqishëm nga OJQ-të. Më pas u bllokua e Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm, dhe që atëherë ende nuk është miratuar.

Në disa raste përfaqësuesit e OJQ-ve kanë raportuar se janë kërcënuar pas botimit të raporteve ose aktiviteteve të organizuara të cilat nuk i shkonin përshtati qeverisë ose aktorëve tjerë. Në një rast, Ministria e Shërbimeve Publike dërgoi shërbyesit civil për të kontrolluar deklaratat financiare të OJQ-së Çohu! pasi që kjo publikoi një raport që kritikonte qeverinë. OJQ-ja refuzoi qasjen kontrolluese. Partitë qeveritare kanë sulmuar OJQ-të se janë të lidhura me partitë opozitare. Kjo ka dëmtuar marrëdhënien në mes të qeverisë dhe këtyre organizatave.

Institucionalizimi i bashkëpunimit

Kanalet e komunikimit në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile mbesin të dobëta. Shumica varen nga individët. Nëse një individë në një institucion qeveritar ka përvojë nga sektori i shoqërisë civile, ajo mund të ndihmojë në ushqimin e një qasjeje pozitive në drejtim të OShC-ve.

Në mes të qeverisë dhe OJQ-ve mbahen takime *ad hoc*. Ato mbahen në bazë të ftesës nga të dyja palët, por zakonisht bashkëpun-

imi është sipërfaqësor dhe pro forma dhe i mungojnë elementet e bashkëpunimit të mirëfilltë. Qeveria dhe parlamenti shpesh ftojnë OJQ-të që të marrin pjesë në grupet e tyre punuese, duke dhënë OJQ-ve një platformë për të shprehur pikëvështrimet e tyre. OJQ-të gjithashtu ftojnë zyrtarët qeveritar për të marrë pjesë në aktivitete siç janë konferenca, dhe zyrtarët qeveritar shpeshherë shfrytëzojnë këtë platforma për të shtyrë përpara agjendën e tyre. Bile edhe kryetari dhe kryeministri i Kosovës kanë marrë pjesë rregullisht në hapjet e konferencave të shoqërisë civile.

Bashkëpunimi i Kuvendit me OJQ-të është përmirësuar dukshëm gjatë viteve të kaluara, dhe tani OJQ-të marrin pjesë rregullisht në aktivitetet e Kuvendit. Megjithatë përfaqësuesit e shoqërisë civile besojnë se ende ka vend për bashkëpunim. Ata kanë rekomanduar hapjen e një zyre në Kuvendi, ku qytetarët mund të marrin përgjigje ndaj pyetjeve të tyre dhe të shprehin brengat e tyre.⁸⁴ Fakti se deputetët e Kuvendit nuk kanë një zyrë në komunë gjithashtu paraqet një brengë. Praktika më e mirë nga parlamentet tjera është hapja e një librerie për opinionin e gjerë, në veçanti studentët.

Gjithashtu ishin disa përpjekje të kufizuara për të institucionalizuar bashkëpunimin në mes të qeverisë dhe organizatave të shoqërisë civile. Në vitin 2006 Qendra për trajnim dhe resurse në avokaci tentoi organizimin e një fushate lobimi me qeverinë. Në po atë vit, një nismë tjetër e quajtur CivilKos synoi që të bënte të njëjtën duke organizuar nënshkrimin e memorandumit të mirëkuptimit me kryem-

inistrin. Memorandumi u nënshkrua gjatë një konference publike në vitin 2007, por shumë pak është bërë në zbatimin e tij që nga ndërimi i qeverisë.

Imazhi i OJQ-ve brenda qeverisë

Përderisa OJQ-të nuk gëzojnë imazhin më të mirë, së paku nuk perceptohen si agjentë të huaj, siç është rasti në vendet tjera, siç janë ish-republikat Sovjetike, Serbia, Maqedonia dhe Lindja e Mesme. Komuniteti ndërkombëtar gëzon një imazh relativisht pozitiv, që gjithashtu vendos OJQ-të e mbështetura nga donacionet e jashtme në pozitë avantazhi. Megjithatë perceptimi i shoqërisë civile brenda qeverisë ndonjëherë mund të jetë negativ. OJQ-të shpesh perceptohen se përfitojnë nga donacionet e jashtme. Perceptimet e tilla dëmtojnë bashkëpunimin në mes të dy palëve.

Pasi që disa ministra, deputetë parlamenti dhe këshilltarë politik vijnë nga sektori i shoqërisë civile, marrëdhënia në mes të dy sektorëve është përmirësuar shumë. Shumë njerëz kanë ikur nga shoqëria civile dhe janë bashkangjitur partive politike ose qeverisë, dhe ka pasur edhe raste kur personat pasi që kanë shërbyer në qeveri kanë shkuar që të punojnë me shoqërinë civile. Kalimi nga shoqëria civile në qeveri kuptohet kryesisht pozitivisht, pasi që personat që kanë mësuar konceptet kryesore lidhur me menaxhimin dhe rrjetin në shoqërinë civile sjellin me vete përvojën në qeveri. Të gjitha partitë politike kanë njohur vlerën e kapaciteteve njerëzore brenda sektorit jo-qeveritar dhe synojnë joshjen e tyre.

Organizatave të shoqërisë civile ishin për shumë persona pikë fillimi për hyrjen në politikë.

OJQ-të në përgjithësi kanë gëzuar imazh pozitiv në Kosovë, në veçanti gjatë viteve të 90-ta, kur ato luajtën rol thelbësor në ofrimin e shërbimeve. Organizatat siç janë Shoqata Nëna Terezë dhe Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut ishin unike në tërë botën në shërbime dhe aktivitete që ato kryen. “Dikur nënvizoja se nëse një shtet i ri dëshiron që të mësojë si të zhvillojë ‘sektorin e tretë’ në shtetin e tyre, duhet të vijë në Kosovë”⁸⁵ tha një përfaqësues i shoqërisë civile. Mund të thuhet se në vitet e nëntëdhjeta e tërë shoqëria e Kosovës funksionoi si një OJQ.

Kjo sjellje ndryshoi plotësisht pas vitit 1999. Pjesëmarrja e qytetarëve në aktivitetet e shoqërisë civile ra dukshëm, dhe u ngulit perceptimi se qeveria duhet të ofrojë të gjitha shërbimet e domosdoshme. Anketat treguan se vetëm 12.1 % e personave ishin paraqitur vullnetar pas vitit 1999 (shih tabelën 5.1).

Tabela 5.1 A keni punuar si vullnetar që nga viti 1999?

Valide		Frekuenca	Për qind	Për-qindja valide	
				Për-qindja valide	Për-qindja kumulative
	Po	151	12.1	12.1	12.1
	Jo	1,093	87.4	87.4	99.4
	Nuk e di	7	0.6	0.6	100.0
	Gjithsej	1,251	100.0	100.0	

Ngritja e kapacitetit

Brenda qeverisë nuk ka vizion për ngritjen e kapacitetit të OJQ-ve. Edhe pse sektori i shoqërisë civile është në pozitë shumë më të mirë sesa para disa viteve, ende ka shumë vend për përmirësime në aftësitë menaxhuese të personelit të OJQ-ve. Disa OJQ kanë sugjeruar që qeveria të organizojë mbështetje për përmirësimin e aftësive menaxhuese të personelit të OJQ-ve.

Përmirësimi i aftësive është i rëndësishëm më të madhe, jo vetëm për OJQ-të, por edhe për rolin e tyre në rritje si një “inkubator për politikanë”, në veçanti në mungesë të korporatave dhe organizatave të tjera që mund të kishin marrë këtë rol. Duke përmirësuar aftësitë e udhëheqësve dhe stafit të OJQ-ve, vendi do të shtojë numrin e menaxherëve në dispozicion.

Pronësia lokale e shoqërisë civile

Që nga lulëzimi i OJQ-ve pas 1999, vazhdimisht është diskutuar nëse llojet e OJQ-ve të themeluara i shkojnë përshtati Kosovës. Përderisa njohuritë e fituara nga ndërkombëtarët janë vlerësuar si të vlefshme, thuhet se OJQ-të duhet të përqendrohen më shumë mbi Kosovën. Pronësia e shoqërisë civile duhet të jetë kosovare.

Anketat tregojnë se OShC-të në përgjithësi kuptohen se japin prioritet aktiviteteve të tyre në bazë të kërkesave të donatorëve e jo nevojave të komunitetit.

		Frekuenca	Për qind	Përqindja valide	Përqindja kumulative
Valid	Donatorët	673	53.8	53.8	53.8
	Komuniteti	151	12.1	12.1	65.9
	Qeveria	48	3.8	3.8	69.7
	Asnjëri	60	4.8	4.8	74.5
	Nuk di/ pa përgjigje	319	25.5	25.5	100.0
Gjithsej		1,251	100.0	100.0	

5.2 Vizioni për qëndrueshmërinë financiare

Qeveria nuk ka vizion për promovimin e qëndrueshmërisë financiare në sektorin e OJQ-ve, që është problemi kryesor në themelimin e një shoqërie aktive civile në Kosovë. Zhvillimi i ngadalshëm ekonomik është duke kontribuar në mungesën e mbështetjes për OJQ-të, që i lë ato plotësisht të varura në mbështetje nga donatorët e jashtëm. Kosova ka traditë të gjatë të filantropisë. Sidoqoftë mbështetje ofrohet vetëm për zbutje të varfërisë dhe infrastrukurën e komunitetit. Shumë pak jepet për aktivitetet e OShC-ve dhe OJQ-ve.

Qeveria gabimisht mendon se ka mbështetje të mjaftueshme për OJQ-të nga donatorët e huaj dhe mbështetja qeveritare është e panevojshme. Kjo sjellje është problematike për dy arsye. E para. Shoqëria civile që nuk rrjedh plotësisht nga shoqëria vendore e ka të vështirë që të adresojë problemet e shoqërisë. E dyta,

me shumicën e mbështetjes nga donatorët e huaj në drejtim të asistencë teknike për qeverinë, OJQ-të janë duke u përballë me sfidat e qëndrueshmërisë financiare. Prandaj qeveria duhet që të krijojë një vizion për mënyrën e financimit të organizatave të shoqërisë civile.

Aktualisht nuk është duke u bërë ndonjë planifikim për të përgatitur mbështetjen për OShC-të, prandaj shumica e aktiviteteve varën kryesisht ose plotësisht në mbështetjen e donatorëve të huaj. Natyrisht se kjo mbështetje do të mbetet një faktor shumë i rëndësishëm në zhvillimin e sektorit profesional të OJQ-ve, por përfshirja e financimit Kosovar do të ndryshojë dinamikën e angazhimit të shoqërisë civile. Perceptimi i komunitetit OJQ si ndihmë i inspiruar nga jashtë do të ndryshojë. Kjo gjithashtu do të ngritë nivelin e ngasjes në mesin e organizatave tjera të shoqërisë civile që të kërkojnë më shumë llogaridhënie nga OJQ-të.

Qeveria mund të asistojë OJQ-të përmes mbështetjes direkte financiare (duke nënkontraktuar punët) dhe indirekt, që do të thotë gjithçka nga krijimi i një mjedisi më të lehtë tatimor për OJQ-të që i mundëson ata shfrytëzimin e lokaleve publike pa pagesë.

Modeli një për qind

Shumë shtete përdorin të ashtuquajturin “modeli një për qind”, që mundësoj tatimpaguesit ndarjen e një pjese nga tatimet e tyre për OShC-në e zgjedhur. Qeveria më pas plotëson shumën e nevojshme. Kjo strukturë jo vetëm që përforcon OShC-të dhe vet sek-

torin, por përparon idenë se shoqëria civile është më shumë se vetëm OJQ. Mediat dhe biznesi gjithashtu mund të ndihmojnë në ndërtimin e shoqërisë civile. Disa herë grupe të OJQ-ve kanë tentuar që të bindin qeverinë që të krijojnë një skemë të tillë. Ky model ka filluar për herë të parë në Hungari në vitin 1996 dhe më vonë është përcjellë nga shumë shtete të Evropës qendrore dhe lindore, ku është dëshmuar si i suksesshëm. Disa shtete e kanë përdorë këtë model si llotari ku pjesa kryesore e përfitimeve financonte OShC-të.

Skemat e tilla mund të menaxhohen nga një agjenci qeveritare, ku menaxhmenti mund t'i delegohet ndonjë OJQ-je. Megjithatë ruajtja e autonomisë së OJQ-ve është thelbësore për ekzistencën e një shoqërie civile kumbuese. Prandaj edhe nëse një skemë e tillë menaxhohet nga qeveria, ajo duhet të ketë pjesëmarrje shumicë nga OShC-të.

Nënkontraktimi i detyrave qeveritare te shoqëria civile

Vetëm një numër shumë i kufizuar i OJQ-ve janë kontraktuar në të kaluarën nga qeveria. Kjo praktikë duhet të zgjerohet edhe më tej. Shumë shtete janë duke u drejtuar kah OJQ-të për shërbimet që ato i kryejnë më së miri.

Gjatë viteve 90-ta, OShC-të luajtën një rol të pazëvendësueshëm në ofrimin e shërbimeve të ndryshme siç janë ndihmat dhe arsimit. Kjo traditë është dobësuar pasi që shoqëria shikon shtetin si ofrues i plotë i shërbimeve. Por herët a vonë, njerëzit ka gjasa që të kuptojnë se

qeveria nuk mund të adresojë të gjitha nevojat e shoqërisë transformuese dhe se OJQ-të dhe OShC-të ende janë të nevojshme.

Gjatë viteve pas konfliktit, OJQ-të kanë luajtur rol thelbësor në adresimin e shumë nevojave që nuk mund të adresohen plotësisht nga qeveria, siç janë barazia gjinore dhe të drejtat e pakicave. Por ato mund të plotësojnë përpjekjet e qeverisë në fushat siç janë arsimi, kujdesi shëndetësor dhe infrastruktura komunale.

Një përfaqësues i shoqërisë civile shprehu se shteti mund të përfshijë shoqërinë civile edhe në nivel më të thellë për të krijuar një sistem të punëve publike. Ose fundja qeveria mund të inkurajojë institucionet e veta që të kontraktjnë punët me organizatat e komunitetit e jo me kompanitë private, kurdo që është e mundur.⁸⁶ "Për shembull, nëse duhet shtruar gypat e ujësjellësit në ndonjë fshat ose nëse duhet të ndërtohet ose rinovohet ndonjë ndërtesë, pse të mos shfrytëzohet këshilli lokal për të punësuar kolektivisht banorët për të kryer punët (e me këtë zvogëlohen mundësitë për nepotizëm dhe korrupsion). Nëse ndonjë fshat nuk ka këshill, kjo do të ishte një shtytje e mirë për ta vendosur këshillin."⁸⁷

Burimet

Përfundimet e grupit të fokusit. *Çfarë është roli i OJQ-ve në Kosovë*. I mbajtur në Prishtinë më 8 tetor 2008.

Përfundimet e grupit të fokusit. *Çfarë është roli i komunitetit ndërkombëtar në Kosovë*. I mbajtur në Prishtinë më 9 tetor 2008.

Programi Zhvillimor i Kombeve të Bashkuara, *Perceptimet e shoqërisë civile në Kosovën*. Prishtinë: UNDP, 2008

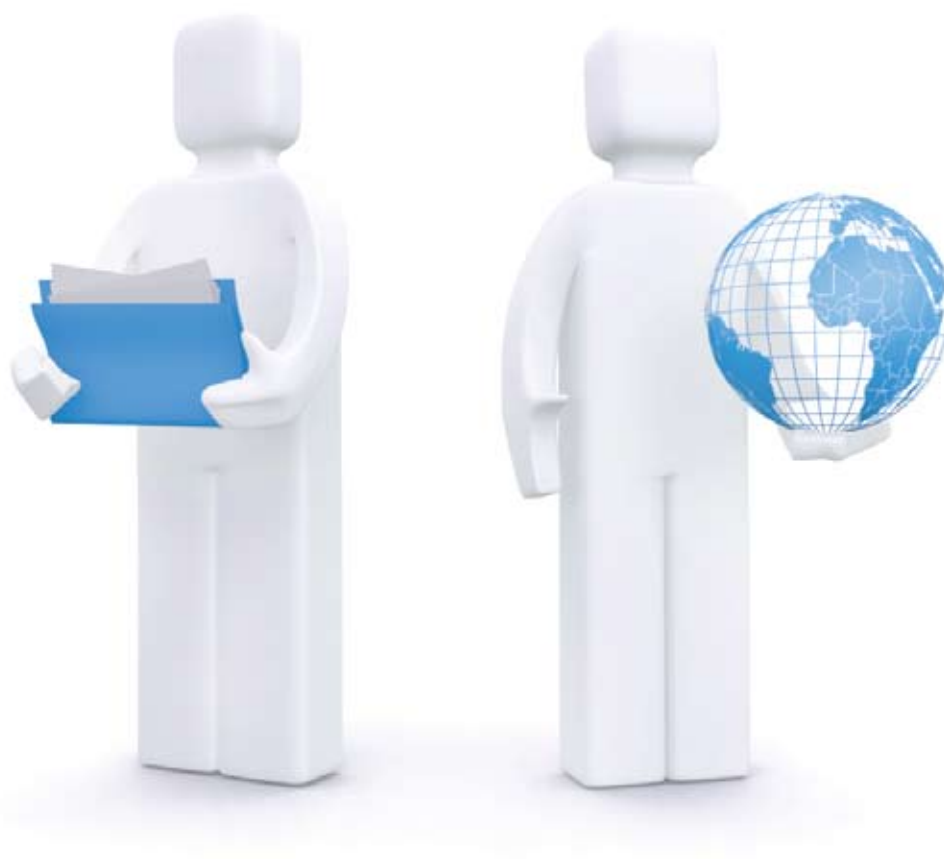
Intervistë me Albert Lilën, shef i CiviKos (26 tetor 2008)

Intervistë me Argjentina Grazhdanin, ekspert i shoqërisë civile (20 tetor 2008)

Intervistë me Dr. Karmit Zysman (25 tetor 2008)

Intervistë me Habit Hajredinin, shef i qeverisjes së mirë, Zyra e Kryeministrit (26 tetor 2008)

Intervistë me Luan Shllakun, drejtor i KFOS

6. ■ Perceptimet, imazhi dhe pjesëmarrja në shoqërinë civile

Mytaher Haskuka

6 Perceptimet, imazhi dhe pjesëmarrja në shoqërinë civile

Mytaher Haskuka

6.1 Njohja e shoqërisë civile

Kosovarët janë të informuar mirë lidhur me shoqërinë civile. Rreth 87% e të anketuarve thanë se janë të njohur me këtë term. Përqindja ishte më e lartë te të anketuarit shqiptarë dhe ata të komuniteteve të tjera⁸⁸, dhe ishte më e ulët te serbët. Kur asocioni termin “shoqëri civile” me aktorët tjerë në shoqëri, shumica e kosovarëve së pari mendojnë për OJQ-të, e më pas për sindikatat dhe më pas njerëzit/organizatat e komunitetit (shih tabelën 6.1). Një numër i konsiderueshëm i të anketuarve gjithashtu asocioi mediat me shoqërinë civile, duke reflektuar në debat akademik lidhur me çështjen nëse mediat i përkasin sektorit të shoqërisë civile, sektorit privat ose publik. Edhe pse përgjigjet nuk dallonin shumë për nga kombësia, një numër i konsiderueshëm i të anketuarve serbë gjithashtu asocioan partitë politike me shoqërinë civile.

	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej
OJQ-të	90.3%	56.4%	91.5%	88.3%
Sindikatat	65.1%	43.1%	66.5%	63.9%
Njerëzit/ organizatat e komunitetit	30.3%	38.2%	18.2%	30.1%
Mediat	14.7%	22.1%	11.4%	14.9%
Partitë politike	1.5%	18.6%	2.3%	2.6%
Bizneset private	2.9%	14.2%	1.1%	3.5%

Sa i përket vlerave, shoqëria civile në Kosovë është e asociuar me të drejtat e njeriut, vullnetarizëm dhe ofrim shërbimesh, përderisa demokratizimi dhe mbështetja për grupet e rrezikuara u asocioan vetëm nga disa të anketuar (shih tabelën 6.2).

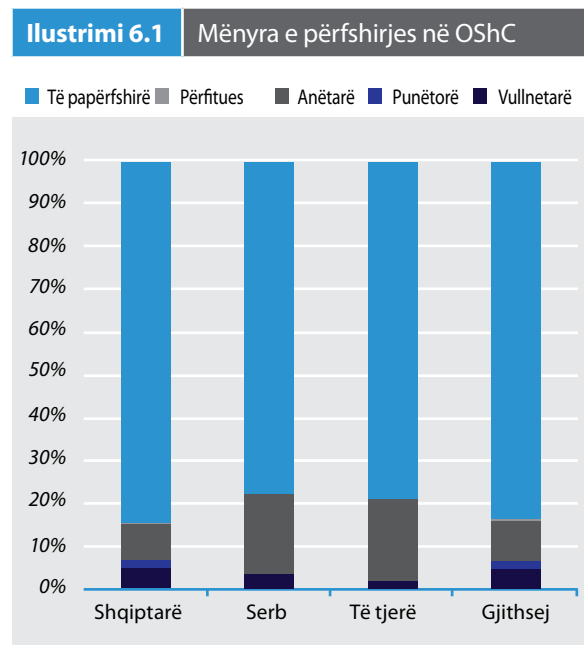
	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej
Vullnetarizëm	56.6%	42.2%	30.1%	54.1%
Qëllime jo profitabile	26.7%	26.5%	15.9%	26.1%
Advokaci	18.9%	1.5%	5.7%	17.1%
Të drejtat e njeriut	54.7%	45.1%	72.2%	55.2%
Ofrimi i shërbimeve	45.2%	32.8%	63.6%	45.5%
Llogaridhënie	19.6%	13.7%	8.0%	18.6%
Transparencë	25.2%	10.8%	10.2%	23.4%
Përfaqësim	23.2%	5.4%	56.8%	24.2%
Grupet e rrezikuara	2.5%	9.8%	0.0%	2.7%
Demokratizim	4.7%	26.5%	5.1%	6.0%

Mund të përfundohet se në përgjithësi kosovarët kanë pasur përvojë me organizatat e shoqërisë civile dhe asociojnë saktë shoqërinë civile me akterët e ndryshëm. Çdo i katërti kosovar asocion shoqërinë civile me qëllimet joprofitabile, përfaqësim dhe transparencë, përderisa një nga gjashtë persona asocion shoqërinë civile me avokim. Ndosh-

ta rezultati më i rëndësishëm është se vetëm gjashtë kosovarë nga 100 asocian shoqërinë civile me demokratizim dhe tre nga 100 asocian atë me grupet e rrezikuara. Kjo është në veçanti e rëndësishme, pasi që ky grup është një nga grupet më të rrezikuara në Kosovë në kuptim të gjendjes socio-ekonomike të tyre.

6.2 Pjesëmarrja në shoqërinë civile

Çdo i gjashti kosovar merr pjesë në ndonjë organizatë të shoqërisë civile - 10 për qind si anëtarë, 5 për qind si vullnetarë dhe rreth 2 për qind si punëtorë.

Organizatrat më të popullarizuara për përfshirje janë klubet sportive, të përcjella nga sindikatat, klubet kulturore dhe shoqatat lokale.

Tabela 6.3 Lloji i OShC-ve ku merret pjesë

	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej
Shoqata profesionale	1.5%	1.5%	.0%	1.4%
Shoqata lokale	3.1%	1.5%	10.2%	3.4%
Shoqata kombëtare	.5%	.0%	.0%	0.4%
Klube sportive	5.6%	3.4%	13.0%	6.0%
Klube kulturore	3.3%	.5%	9.0%	3.5%
Grupe të komunitetit	2.0%	4.9%	10.2%	2.6%
OJQ	3.2%	1.0%	1.1%	3.0%
Sindikata	4.0%	13.2%	1.1%	4.4%

Pjesëmarrja qytetare

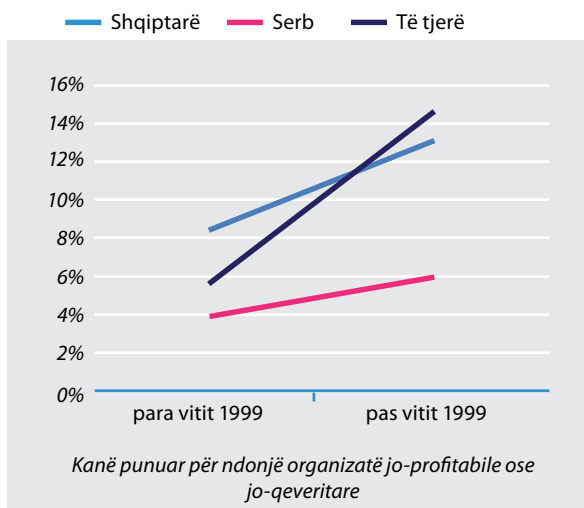
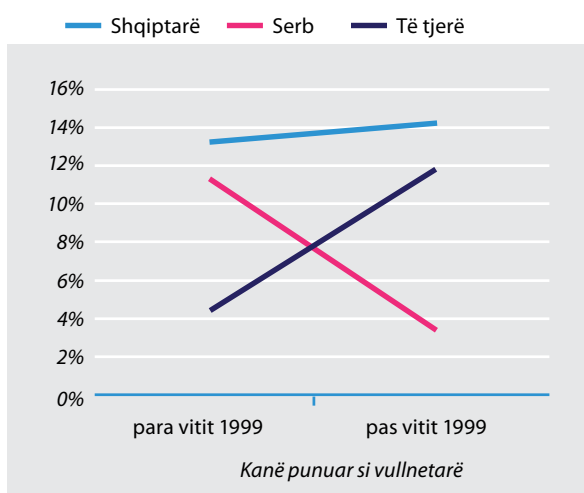
Ngjashëm me pjesëmarrjen në OShC, rreth 19 për qind e kosovarëve marrin pjesë në aktivitetet qytetare siç janë zbatimi i projekteve nga qeveritë lokale ose OJQ-të, nismat qytetare, peticionet ose debatet publike. Në përgjithësi, krahasuar me vitin 2004,⁸⁹ ka trende pozitive, në veçanti një rritjen e pjesëmarrjes nëpër debate publike dhe takime dhe në zbatim të projekteve të qeverisë lokale dhe OJQ-ve. Njëkohësisht pjesëmarrja në protesta publike dhe nënshkrime të peticioneve ka rënë.

Përkundër supozimit se pjesëmarrja qytetare ishte më e lartë para konfliktit të vitit 1999, rezultatet e anketës tregojnë se në përgjithësi kishte rënie në punë vullnetare dhe punë për organizatat jo-qeveritare dhe joprofitabile (OJP). Ngritja më e dukshme është te komunitetet tjera, ku puna vullnetare është ngritur

për 8 për qind, përderisa puna për OJP dhe OJQ është shtuar për 9 për qind. Në mesin e shqiptarëve, vullnetarizmi është ngritur dukshëm për 1 për qind përderisa puna për OJP dhe OJQ është ngritur për 5 për qind. Trendi i vetëm rënës është parë te vullnetarizmi në mesin e serbëve që ka rënë për 8 për qind, përderisa puna për OJP dhe OJQ ka shënuar ngritje për 2 për qind.

Ilustrimi 6.2

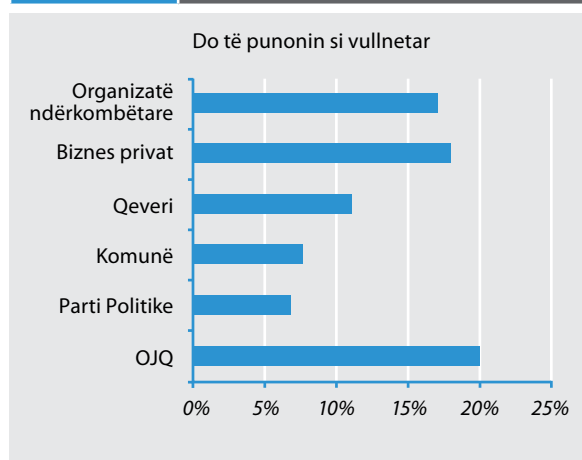
Vullnetarizmi dhe puna për organizatat joprotabile dhe joqeveritare dhe pas vitit 1999

Të pyetur nëse do të dëshironin të punonin si vullnetar në organizata të ndryshme, rreth 20 për qind e të anketuarve thanë se do të punonin si vullnetar për ndonjë OJQ, përderisa vetëm 7 për qind thanë se do të paraqiteshin vullnetar për parti politike.

Ilustrimi 6.3

Të anketuarit që do të punonin si vullnetar

6.3 Çiltërsia i shoqërisë civile

Më pak se një e treta e kosovarëve mendojnë se OShC-të janë të hapura për pjesëmarrje publike. (Nuk ka të dhëna të krahasueshme për sektorët tjerë). Pasi që një nga rolet e OShC-ve është promovimi i pjesëmarrjes, kjo është statistikë brengosëse, dhe në veçanti është deklaruar nga pakicat.

Vetëm një nga dhjetë të anketuarit nga komunitetet tjera mendon se OShC-të janë të hapura për pjesëmarrje publike. Kjo mundësisht shpjegon numrin e ultë të të anketuarve që dëshirojnë të punojnë si vullnetarë.

Tabela 6.4		Përgjigjet ndaj deklaratës "OSHC-të janë të hapura për pjesëmarrje publike"			
	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej	
Pajtohen	32.1%	10.3%	9.5%	29.4%	
Nuk pajtohen	22.6%	36.3%	47.8%	24.9%	
Nuk dinë/pa përgjigje	45.3%	53.4%	42.7%	45.7%	
Gjithsej	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

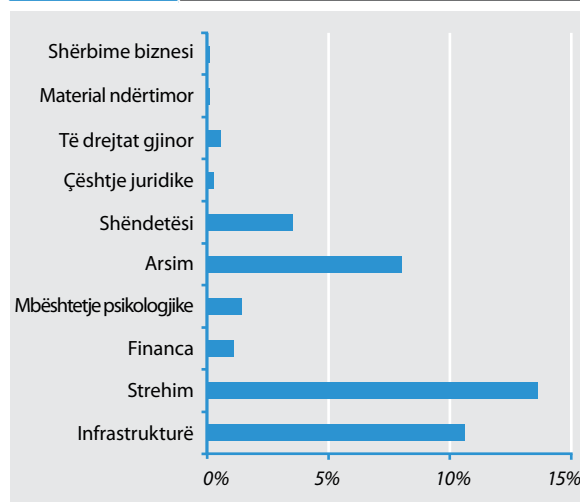
6.4 Ndikimi i shoqërisë civile

Çdo e katërta familje kosovare ka përfituar nga ndonjë aktivitet i shoqërisë civile. Numri i personave që përfitojnë nga aktivitetet e shoqërisë civile është më i lartë sesa numri i personave që marrin pjesë në organizatat e shoqërisë civile, por me dallim të vogël në përqindje. Kjo përqindje është më e lartë në mesin e pakicave tjera dhe më e ulëta në mesin e serbëve. Sidoqoftë një numër i konsiderueshëm i serbëve u përgjigjën "nuk e di" dhe mund të kenë përfituar nga organizatat ndërkombëtare, pasi që në zonat ku jetojnë shumica e aktiviteteve janë kryer nga OJQ-të ndërkombëtare.

Tabela 6.5		A keni pranuar ju ose familja juaj përfitime nga ndonjë aktivitet i shoqërisë civile?			
	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej	
Po	25.9%	18.1%	42.7%	26.4%	
Jo	70.4%	62.3%	57.3%	69.1%	
Nuk e di	3.7%	19.6%	—	4.5%	
Gjithsej	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	

Asistenca për strehim është ofruar si forma më e zakonshme e përfitimit nga OShC-të, që reflekton rolin kryesor që këto organizata kanë luajtur në riparim dhe rinovimin e shtëpive të dëmtuara nga konflikti. Kjo është përcjellë me asistencë në infrastrukturë, që ishte një nga prioritetet e fazës emergjente. Përfitimet në arsim dhe shëndetësi gjithashtu janë përmendur nga një numër i madh i të anketuarve, që reflekton investimet në sektorin publik dhe investimet në formë të asistencës dhe trajnimit për arsim dhe shëndetësi.

Ilustrimi 6.4 Përfitimet e ofruara nga OShC-të ndonjë personi ose familje

Të pyetur se çka mendojnë në lidhje me ndikimin e OShC-ve në shoqërinë kosovare, një numër i konsiderueshëm thanë se ndikimi ishte pozitiv dhe negativ. Një e treta e të anketuarve thanë se ndikimi ishte shumë pozitiv ose pozitiv, përderisa rreth 5 përqind thanë se ishte negativ. Nuk ka dallim të madh në mendime në bazë të kombësisë ose gjinisë.

Tabela 6.6 Çfarë është ndikimi i përgjithshëm i OShC-ve në shoqërinë kosovare?				
	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej
Shumë pozitiv	4.8%	2.0%	0.6%	4.4%
Pozitiv	30.4%	19.0%	19.6%	29.1%
Pozitiv dhe negativ	61.2%	66.2%	67.4%	61.9%
Negativ	3.0%	11.8%	10.7%	4.0%
Shumë negativ	0.6%	1.0%	1.7%	0.6%
Gjithsej	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

6.5 Imazhi publik

Opinionii publik në Kosovë është i ndarë në lidhje se sa është përfaqësuese shoqëria civile. Pak mbi gjysma e kosovarëve mendojnë se OShC-të “paksa” përfaqësojnë interesat e tyre personale, vetëm rreth 3 për qind thonë se OShC-të përfaqësojnë “shumë” mendimet e tyre. Trendët janë të ngjashëm për të gjitha komunitetet. Analizat statistikore për nga gjinia, mosha dhe regjioni nuk tregojnë dallime të mëdha në këtë çështje.

Tabela 6.7 A përfaqëson ndonjëra nga OShC-të aktuale interesat tuaja personale?				
	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej
Po, shumë	2.9%	3.9%	1.1%	2.8%
Paksa	50.8%	49.5%	61.3%	51.4%
Jo fare	46.3%	46.6%	37.6%	45.8%
Gjithsej	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

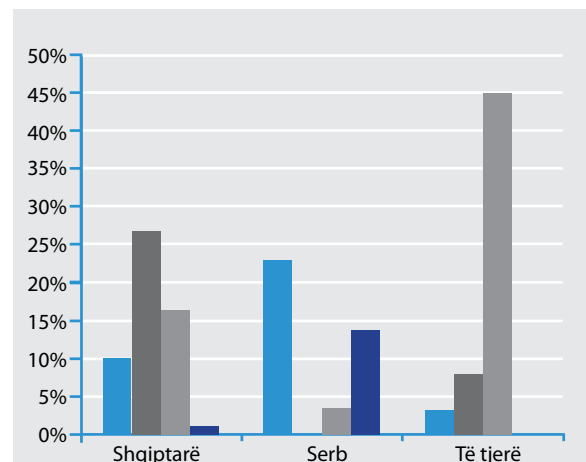
Përfaqësimi

Në mesin e atyre që mendojnë se OShC-të përfaqësojnë interesat e tyre, shumica mendojnë se OJQ-të e mëdha të Kosovës janë më

së shumti përfaqësuese. Megjithatë përgjigja dallon për nga kombësia. Shqiptarët thanë se OJQ-të e mëdha të Kosovës janë më së shumti përfaqësuese, të përcjellë nga OJQ-të lokale. Rezultatet e serbëve tregojnë mungesën e tyre në integrim të vërtetë në shoqërinë kosovare, pasi që shumica zgjedhën OJQ-të ndërkombëtare, të përcjellë me shoqatat joformale. Asnjë serb nuk zgjedhi OJQ-të kosovare. Ato në grupin e të tjerëve më së shpeshti zgjedhën OJQ-të lokale si më përfaqësueset.

Ilustrimi 6.5 Cilat nga të poshtëshënuarat përfaqësojnë interesat tuaja më së shumti?

- OJQ të mëdha ndërkombëtare
- OJQ të mëdha ndërkombëtare
- OJQ lokale
- Shoqata joformale

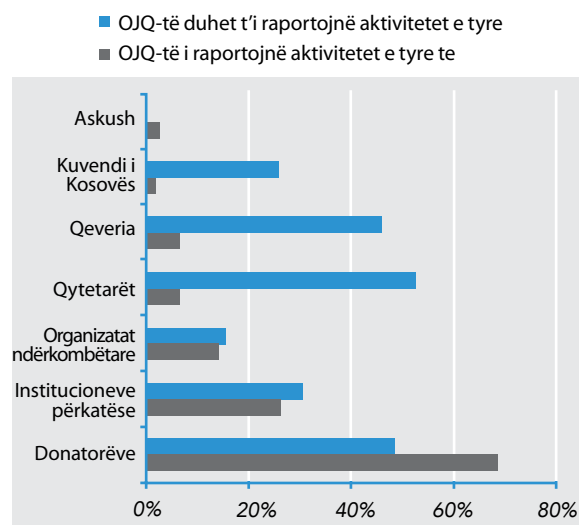
Llogaridhënia

Në kuptim të llogaridhënies, vetëm disa thanë se OShC-të janë llogaridhënese ndaj njerëzve: Vetëm 5 për qind thanë se shumica e OShC-ve janë llogaridhënese, dhe 23 për qind thanë se disa janë llogaridhënese. Komunitetet e tjera në lidhje me këtë ishin më pesimistë, ku vetëm rreth 10 për qind thanë se shumica ose disa OShC janë llogaridhënese.

Tabela 6.8	A janë OShC-të llogaridhënese ndaj njerëzve?			
	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej
Shumica e tyre janë llogaridhënës	5.5%	1.0%	1.7%	5.0%
Disa janë llogaridhënës	24.2%	21.6%	7.9%	23.0%
Vetëm disa janë llogaridhënese	47.6%	51.4%	67.4%	49.1%
Asnjëra nuk është llogaridhënese	22.7%	26.0%	23.0%	22.9%
Gjithsej	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Analiza e pyetjeve “Kujt i raportojnë OJQ-të?” dhe “Kujt duhet t’i raportojnë?” tregon se kosovarët nuk janë të kënaqur me praktikën aktuale të raportimit. Ata preferojnë që OJQ-të t’i raportojnë qytetarëve dhe institucioneve kosovare më shumë sesa donatorëve. Dallimi më i madh është parë në pyetjen për

Ilustrimi 6.6 Kujt i raportojnë OJQ-të? Kujt duhet t’i raportojnë OJQ-të?

raportim te qytetarët: Vetëm 6 për qind thanë se OJQ-të i raportojnë qytetarëve, përderisa 53 për qind thanë se kështu duhet. Asnjë i anketuar nuk tha se OJQ-të nuk duhet t’i raportojnë askujt, që tregon edhe një herë se kosovarët janë goxha mirë të njoftuar me llogaridhënien dhe parimet e përgjithshme të punës së OJQ-ve.

Në kuptim të prioriteteve, shumica e kosovarëve thonë se organizatat e shoqërisë civile i caktojnë prioritetet në pajtim me atë çfarë thonë donatorët. Një nga 10 thanë se ata caktojnë prioritetet sipas komunitetit, dhe vetëm një nga 50 tha sipas qeverisë. Me përjashtim të serbëve që mendojnë më shumë se kombësitë tjera se OShC-të caktojnë prioritetet në pajtime me qeverinë dhe kategoritë tjera thanë se nuk ka dallim të madh në bazë të kombësisë. Ngjashëm, mendimet për këtë çështje nuk ndryshojnë sipas gjinisë ose moshës.

Tabela 6.9 Si i caktojnë prioritetet e tyre organizatat kosovare të shoqërisë civile?

	Shqiptarët	Serbët	Të tjerët	Gjithsej
Në bazë të kërkesës nga donatorët	54.2%	52.5%	53.4%	54.0%
Në bazë të nevojave të komunitetit	10.2%	18.1%	14.0%	10.9%
Në bazë të prioriteteve të qeverisë	1.7%	15.2%	1.1%	2.5%
Asnjë	5.5%	1.0%	5.6%	5.3%
Nuk di/ pa përgjigje	28.4%	13.2%	25.9%	27.3%
Gjithsej	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

6.6 Roli për shoqërinë civile

Edhe pse strehimi ishte përfitimi më i madh nga OShC-të që u raportua nga të anketuarit, kur u pyetën se cilit sektor iu duhet mbështetje nga OShC-të, vetëm 6 për qind zgjodhën strehimin. Të tre sektorët e përmendur nga të anketuarit si më të nevojshmit për përfshirje të OShC-ve ishin infrastruktura (23 për qind), punët në anti-korrupsion (20 për qind) dhe mbështetje financiare (16 për qind). Prioriteti i parë i shqiptarëve për OShC-të ishte infrastruktura (26 për qind), për serbët ishte sektori shëndetësor (18 për qind), përderisa për komunitetet tjera ishte anti-korrupsioni (49 për qind).

Analizuar për nga gjinia, edhe pse prioritetet e para, dyta dhe të treta për meshkujt

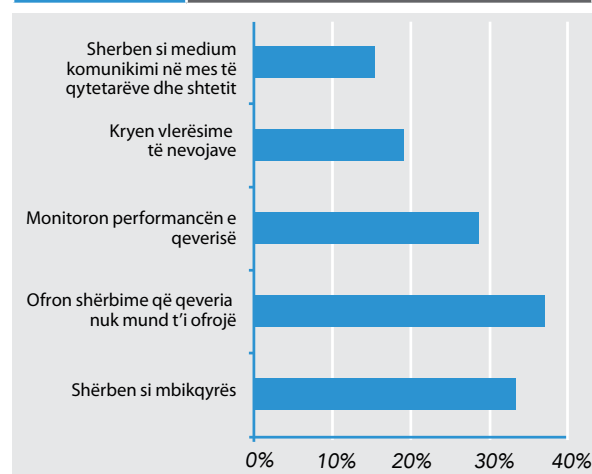
Tabela 6.10	Sektorët e zgjedhur si sektorë që kërkojnë mbështetje nga OShC-të, për nga gjinia	
	Meshkuj	Femra
Infrastruktura	24.9%	20.3%
Strehimi	6.4%	6.0%
Mbështetja financiare	16.3%	16.0%
Mbështetje psikologjike/Sociale	3.7%	2.9%
Arsimi	8.4%	10.5%
Shëndetësi	11.8%	14.1%
Çështje juridike	2.1%	1.9%
Demokrati	0.3%	0.3%
Mjedisi	1.3%	3.2%
Të drejtat gjinore	1.3%	2.8%
Marrëdhënie ndëretnike	2.7%	1.7%
Mbikëqyrje qeveritare	0.6%	0.3%
Anti-korrupsion	20.0%	19.8%
Gjithsej	100.0%	100.0%

dhe femrat ishin të ngjashme, femrat zgjodhën shëndetin dhe arsimin më shpesh se meshkujt, me dallime të vogla për mjedisin. Në kuptim të debatit dhe resurset e zotuar për të drejtat gjinore, është interesant fakti se vetëm rreth 3 për qind e femrave zgjodhën të drejtat gjinore si fushë që kërkon mbështetje të OShC-ve.

6.7 Mbajtja e qeverisë llogaridhënëse

Edhe pse në kuptim të llogaridhënies të anketuarit nuk treguan shumë besim të lartë te OShC-të, kur u pyetën se çfarë duhet të jetë roli i shoqërisë civile në marrëdhënie me qeverinë, një numër substancial i personave (33 për qind) u përgjigjën se OShC-të duhet të veprojnë si mbikëqyrës dhe të monitorojnë punën e qeverisë. Mbi 37 për qind thanë se OShC-të duhet të ofrojnë shërbime të cilat qeveria nuk mund t'i ofrojë.

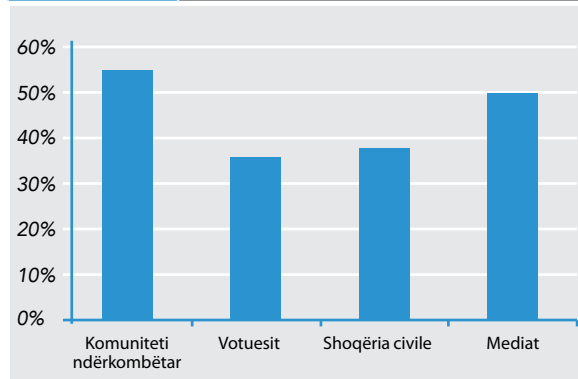
Ilustrimi 6.7 Roli i shoqërisë civile në marrëdhënie me qeverinë

Nëse përgjigjet se shoqëria civile duhet të monitorojë performancën e qeverisë kombinohen me përgjigjet se shoqëria civile duhet të veprojë si mbikëqyrës ato bashkë marrin rreth 60 për qind, e kur u pyetën lidhur me gjendjen aktuale, shumica e të anketuarve thanë se komuniteti ndërkombëtar është akteri kryesor që mban qeverinë llogaridhënëse, e përcjellë nga mediat. Shoqëria civile dhe votuesit u kuptuan si entitete më pak të rëndësishme për mbajtjen e qeverisë llogaridhënëse.

Ilustrimi 6.8

Kush mban qeverinë e Kosovës llogaridhënëse?

7

Krijimi i mekanizmave për bashkëpunim në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë

Elton Skendaj

7 Krijimi i mekanizmave për bashkëpunim në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë

Elton Skendaj

Kosova është duke ndërtuar institucionet demokratike të qeverisjes dhe shoqërinë civile njëkohësisht. Bashkëveprimi në mes të shtetit dhe shoqërisë civile është thelbësor për zhvillimin e kapacitetit institucional dhe një qytetarie demokratike. Shtetit të ri të Kosovës i duhet shoqëria civile me qëllim që të shtyjë përpara pjesëmarrjen e qytetarëve, përfaqësimin dhe llogaridhënien. Një nga konstatimet kyçe të literaturës shkencore sociale për shtetndërtimin është se shteti përforcon kapacitetin e tij për të plotësuar kërkesat e publikut për përfaqësim dhe mbrojtje.⁹⁰ Shoqëria civile gjithashtu kërkon një shtet funksional që të ketë hapësirë ligjore për të zhvilluar shoqatat dhe për të artikulluar kërkesat e veta në emër të qytetarëve. Aktualisht bashkëveprimi në mes të shtetit të Kosovës dhe shoqërisë civile është *ad hoc* dhe kryhet në nivel personal. Duhet të ndërtohen mekanizmat më të fortë institucional me qëllim që të sjellin shoqërinë civile dhe qeverinë bashkë për dialog, politikëbërje dhe avokim.

Shoqëria civile në mesin e shumicës etnike shqiptare në Kosovë kishte marrëdhënie komplekse me shtetin që nga lufta e dytë botërore. Nën Jugosllavinë socialiste të Titos, organizatat dhe fytyrat e themeluara nga shteti, siç janë sindikatat, përforcuan depërtimin e shtetit në shoqëri. Pasi që Beogradi shfuqizoi autonominë e Kosovës në vitin 1989, shoqëria civile e Kosovës veprroi si lëvizje shoqërore që rezistonte institucionet shtetërore të Serbisë duke krijuar institucionet paralele në

shëndetësi, arsim dhe mirëqenie gjatë viteve 90-ta.⁹¹ Shkalla e vullnetarizmit ishte e lartë në mesin e shqiptarëve gjatë kësaj periudhe pasi që njerëzit ndihmonin njeri-tjetrin për të mbijetuar duke paguar 3 për qind të tatimit vullnetar në të hyra për të mbështetur institucionet paralele.⁹² Prej grupeve të ndryshme brenda lëvizjes së rezistencës në Kosovë dolën shoqëria civile dhe organizatat e partitë politike që synonin ndërtimin e shtetit pas vitit 1999. Një aktivist i shoqërisë civile në grupin e fokusit tha se perceptimi i përgjithshëm i marrëdhënies në mes të shoqërisë civile dhe shtetit ishte se “para vitit 1999, synimi jonë ishte që të ndërrojmë sistemin, kurse tani synojmë zhvillimin e sistemit”.⁹³

Pas konfliktit të armatosur të vitit 1998-1999 dhe ndërhyrjes së komunitetit ndërkombëtar, derdhja e fondeve të mëdha ndërkombëtare për rindërtim dhe ndërtim të institucioneve shtetërore transformoi të gjithë sektorët e shoqërisë në shoqëri civile. Shumë OJQ u themeluan gjatë natës pasi që donatorët ndërkombëtarë kërkonin partnerë lokalë për projektet e tyre në infrastrukturë dhe shërbime. UNMIK-u miratoi një rregullore të përshtatshme në vitin 1999 që mundësoi regjistrimin e mbi 4.000 OJQ-ve gjer në vitin 2008. Pasi që institucionet vetëqeverisëse filluan të ndërtohen pas vitit 1999, organizatat e shoqërisë civile u angazhuan në shumë aktivitete që shpesh janë prerogativë e institucioneve të qeverisë qendrore dhe lokale, siç janë rindërtimi i shtëpive, shërbimet e mirëqenies sociale, botimi i li-

brave për sistemin arsimor dhe grumbullimi i mbeturinave. Aktivitetet kryesore të OJQ-ve më pas përfshinë ofrimin e shërbimeve, e jo bërjen e politikës ose avokimin. Përqendrimi afatshkurtër i bazuar në projekte i shumicës së OJQ-ve i bëri ato plotësisht të pavarura nga financimi donator dhe pengoi specializimin e tyre.⁹⁴ Kjo vazhdon të jetë problem, pasi që disa OJQ kanë zhvilluar kapacitetin e tyre për bërje të politikës dhe avokim.

Gjatë periudhës 1999-2001, UNMIK-u përfshiu OJQ-të në strukturën e vet administrative si pjesë të organit këshillëdhënës, Këshilli tranzitor. Përkundër faktit se anëtarët e vet ishin më pak ndikues sesa përfaqësuesit e partive politike, Këshilli luajti një rol të rëndësishëm në bërje të politikës. Përveç kësaj, individët nga shoqëria civile u emëruan nga UNMIK-u në departamentet e tij administrativ, duke kryer rolin e administratës civile gjer në zgjedhjet e vitit 2001 të cilat rezultuan me Kuvendin dhe qeverinë e Kosovës.⁹⁵

Me themelimin e Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovën në vitin 2002 dhe largimin e përfaqësuesve të OJQ-ve nga strukturat e UNMIK-ut, shoqëria civile humbi ndikimin e vet direkt në bërje të politikës. Ekzekutivët e UNMIK-ut tani priten që shoqëria civile e Kosovës të luaj rolin e avokimit në drejtim të institucioneve vetëqeverisëse të Kosovës. Institucionet vetëqeverisëse dhe shoqëria civile shpesh mbanin takime për tema të caktuara, por megjithatë shoqëria civile nuk kishte lidhje direkte të institucionalizua me qeverinë.

Një problem është se OJQ-të nuk kishin një platformë të përgjithshme që do të koordinonte përpjekjet e tyre. Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE), misioni i mëhershëm i së cilës në Kosovë ishte zhvillimi i shoqërisë civile, u mundua që të krijojë një organizatë ombrellë për të gjitha OJQ-të, kuvendin e OJQ-ve, por OJQ-të kryesore e kundërshtuan. Pula⁹⁶ thotë se ky kundërshtim “reflekton dyshimin e pjesëtarëve të shoqërisë civile të Kosovës për çfarëdo lloj organizimi masiv me synim që të ‘përfaqësojë shoqërinë civile’ dhe mënyrën e defektive me të cilën OSBE u mundua që të bashkojë të gjitha OJQ-të nën një ombrellë të vetme”. Sidoqoftë është më lehtë të ndërtohen koalicionet në mes të OJQ-ve që kanë ndonjë mision ose fokus të caktuar për çështje të përbashkët.

Konkurrenca intensive për fondet e donatorëve dhe antagonizmat personale gjithashtu pengojnë që rrjetet e OJQ-ve të kenë zë të unifikuar. Pula thotë se rrjetet e OJQ-ve nuk kanë strukturë të qartë po identifikohen me udhëheqës individual dhe janë të organizuar si “klika” rreth donatorëve të caktuar:

OJQ-të e caktuara synojnë që të identifikohen si aleate me ndonjë tjetër si klikë, dhe klikat e caktuara synojnë që të asociohen me donatorin ose grupin e caktuar të donatorëve. Antagonizmi që ekziston në mes të grupeve të tilla tejkalon atë çka mund të quhet “konkurrencë e pastër” sepse armiqësitë dhe mungesa e tolerancës ka tendencë të zgjerimit në nivel më të larët personal.⁹⁷”

Përkundër mungesës së mekanizmave institucionale, përfaqësuesit e shoqërisë civile dhe zyrtarët qeveritarë bashkëveprojnë dhe komunikojnë shpesh në nivel personal. Dëshmitë anekdotike tregojnë se personat e shoqërisë civile në shumë raste punojnë në qeveri ose janë të zgjedhur në Kuvendin e Kosovës dhe anasjelltas. Bashkëveprimet e tilla personale lehtësojnë rrjedhën e ideve në mes të dy sektorëve dhe janë një tregues të bashkëpunimit. Në anën tjetër bashkëpunimi i tillë mund të parandalojë kritikën e ashpra nga OJQ-të drejtuar qeverisë, pasi që pjesa elite e OJQ-ve dëshiron që të ruaj mundësinë për tu bërë zyrtar qeveritar.

Pasi që edhe partitë politike edhe organizatat e shoqërisë civile kanë filluar punën me rezistencë gjatë viteve të 90-ta, disa OJQ janë të lidhura me partitë politike dhe kanë qasje më të mirë në qeveri kur këto parti janë në qeveri. Shoqata Nëna Terezë për shembull tradicionalisht ka pasur lidhje me LDK-në, përderisa Shoqata e Veteranëve të Luftës (ShVL) dhe Shoqata e Invalidëve të luftës (ShIL) janë të lidhura me Partinë Demokratike të Kosovës (PDK) dhe Aleancën për Ardhmërinë e Kosovës (AAK).⁹⁸ Tabela 7.1 përmbledh përgjigjet në anketën e mbajtur për këtë raport që sugjeron se aktivistët e shoqërisë civile kanë gjasë më të mëdha për tu bërë anëtarë të partive politike.

Tabela 7.1		Pjesëmarrës në OJQ		
		Pa pjesëmarrje	Pjesëmarrje në OJQ	Gjithsej
A jeni anëtar i ndonjë partie politike?	Po	29.0%	40.6%	29.3%
	Jo	68.3%	56.3%	67.9%
	Nuk e di/ pa përgjigje	2.7%	3.1%	2.7%
	Gjithsej	100.0%	100.0%	100.0%

Përderisa organizatat ndërkombëtare pritnin që shoqëria civile të llobojë, këshillojë dhe monitorojë institucionet lokale, mungesa e qartësisë së përgjegjësive të secilit institucion e vështirësuan ushtrimin e rolit nga shoqëria civile. Aktivistët e shoqërisë civile ishin edhe të frustruar pasi që shpeshherë kishin qasje shumë më të vogël në UNMIK, qeverisësin e vërtetë, sesa te qeveria lokale.⁹⁹ Sipas Igballe Rogovës,¹⁰⁰ UNMIK-u nuk u përgjigj kërkesave të Rrjetit të Grave të Kosovës për zbatimin e Rezolutës 1325 të OKB-së që urdhëronte përfshirjen e grave në të gjitha aspektet e ndërtimit të paqes. Prandaj aktivistët e shoqërisë civile u dekurajuan pasi që OKB në këtë rast nuk ishte i hapur për zbatimin e rezolutës së vet.

Rubrika 7.1**Marrëdhënia në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë**

Teoria liberale e shoqërisë civile e sheh atë si kundërpeshë natyrore ndaj depërtimit të shtetit në jetën private të individëve. Studiuesit sikur Xhon Lok (John Locke) dhe Xhon Stjuart Mill (John Stuart Mill) e panë rolin shtetit si të kufizuar dhe të shoqërisë të fuqishëm, duke supozuar se shteti do të jetë më i fortë nëse shoqëria civile është e dobët. Një pikëvështrim tjetër sheh shoqërinë civile dhe shtetin si mbështetëse të njëra tjetrës. Aleksis de Tokvill (Alexis de Tocqueville), aristokrat frëng, ishte i impresionuar me numrin aq të vogël të amerikanëve në qytet që do të organizoheshin për të zgjidhur problemet e komunitetit. Robert Putnam azhurnoi teorinë e Tokvillit, duke thënë se shoqëria civile përgatitë individët me sjelljet e bashkëpunimit dhe zgjidhje të problemeve e me këtë përmirëson qeverisjen. Kur donatorët ndërkombëtarë investuan shumë resurse në ndërtimin e shoqërisë civile në Kosovë dhe pjesën tjetër të Evropës lindore, ata përcollën teorinë e Putnamit se shoqëria më e fortë civile do të rezultojë në shtet të fuqishëm. Vet Putnami ishte skeptik lidhur me ndërtimin e shpejtë të shoqërisë civile nga më lartë, pasi që u deshën shekuj për Italinë veriore gjersa zhvilloi një shoqëri të fortë civile.

Në bazë të Tokvillit, *Demokracia në Amerikë* (Nju Jork: Westvaco, 1999), Putnam, Robert D., Robert Leonardi dhe Raffaella Nanetti, *Vënia e demokracisë në veprim: Traditat qytetare në Italinë moderne* (Princeton, NJ: shtypi i universitetit Princeton, 1993); Putnam, Robert D., *Bowling Alone: Kolapsi dhe ringjallja e komunitetit amerikan* (Nju Jork: Simon & Schuster, 2000).

Shumë studiues pajtohen se kushtet e ndryshme shoqërore ndërtojnë lloje të ndryshme të shoqërisë civile. Shoqëria civile disidente në Evropën lindore komuniste ka qenë antagonist për shtetin totalitar, përderisa kjo e fundit përdorte organizatat masive për të kontrolluar dhe disiplinuar individët.¹⁰¹

Howard¹⁰² gjithashtu thotë se shoqëria civile në Evropën lindore pas komunizmit është në përgjithësi më e dobët sesa në regjionet tjera në botë për shkak të trashëgimisë komuniste. Në Kosovë, shoqëria rezistente në mesin e shqiptarëve shumicë mori një qëndrim nacionalist për të reaguar ndaj qeverisë represive të Beogradit që përdori nacionalizmin për të shmangur sfidat politike.¹⁰³

Organizatat ndërkombëtare dhe donatorët krijuan një lloj të ri të shoqërisë civile, e përbërë kryesisht nga OJQ-të që ofrojnë shërbime të rëndësishme për popullatën pas konfliktit. Organizatat ndërkombëtare dhe donatorët dolën si aktorë kyç që ndërtuan shoqërinë civile dhe shtetin në Kosovë. Në njërën anë, organizatat ndërkombëtare (UNMIK, OSBE dhe BE) morën funksionet e qeverisjes para delegimit të disa nga to te institucionet lokale. Në anën tjetër, organizatat ndërkombëtare nënkontraktuan shumicën e shërbimeve të tyre me organizatat e shoqërisë civile që synonin plotësimin e kërkesave. Me pavarësinë e Kosovës, marrëdhënia në mes të shtetit dhe shoqërisë civile është duke u rikonfiguruar përsëri. Edhe shteti edhe shoqëria civile kërkojnë vendosje më të madhe në shoqëri e më pak në komunitetin ndërkombëtar.

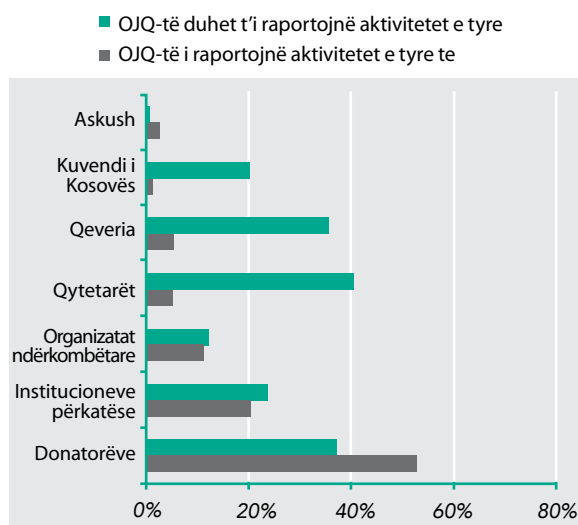
7.1 Perceptimi publik i marrëdhënieve në mes të OJQ-ve dhe qeverisë

Grafikonet e poshtme tregojnë dallimet në perceptim që ka popullata në lidhje me llogaridhënien e OJQ-ve në Kosovë. Ilustrimi 7.1 tregon perceptimet publike lidhur me kujt

OJQ-të i raportojnë dhe kujt duhet t'i raportojnë aktivitetet e tyre. Nuk është çudi se 47% e të anketuarve besojnë se OJQ-të i raportojnë donatorëve. Më pak se 5 për qind besojnë se OJQ-të i raportojnë qeverisë ose direkt qytetarëve. Kontrasti në mes të perceptimit si funksionon llogaridhënia e OJQ-ve në praktikë dhe si duhet të funksionojë bëhet e qartë nga përgjigjet e anketës lidhur me kujt OJQ-të duhet t'i raportojnë. Mesatarisht, të anketuarit thanë se OJQ-të duhet t'i raportojnë qytetarëve (22 për qind) si dhe donatorëve e qeverisë (secili me rreth 21 për qind). Kjo mund të interpretohet si thirrje për llogaridhënie më të madhe të OJQ-ve ndaj publikut dhe qeverisë.

Ilustrimi 7.1 (e njëjtë si ilustrimi 6.6)

Kujt i raportojnë OJQ-të? Kujt duhet t'i raportojnë OJQ-të?

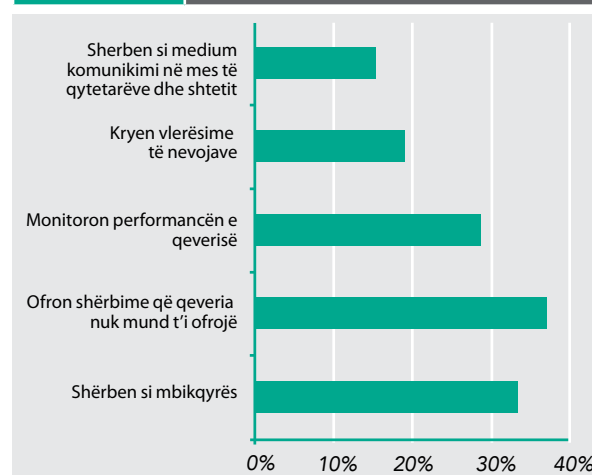

Duke gjykuar nga përgjigjet e qytetarëve, opinion i gjerë pret që OShC-të të luajnë një rol aktiv në marrëdhëniet e tyre me qeverinë (ilustrimi 7.2). Përgjigja më e zakonshme (22.5 për qind) lidhur me llojin e rolit që OShC-të

duhet të luajnë ishte se ato duhet të ofrojnë shërbime që qeveria nuk është në gjendje që të ofrojë. Ne do të interpretonim këtë konstatim me kujdes. OJQ-të natyrisht se mund të ofrojnë shumë lloje të shërbimeve eksperte në veçanti në periudhën menjëherë pas konfliktit të armatosur. Megjithatë në afat të gjatë nuk duhet të presim që ato të kryejnë punët e qeverisë në shumë fusha, e me këtë pengojnë ndërtimin e kapacitetit të qeverisë. Përgjigjet e tjera, në radhitje prej fundit, ishte që shoqëria civile të jetë mbikëqyrës, të monitorojë punën e qeverisë, të jetë partner zbatues me qeverinë, të kryejë vlerësimin e nevojave dhe të jetë një medium komunikimi në mes të qytetarëve dhe shtetit.

Ilustrimi 7.2 (e njëjtë si ilustrimi 6.7)

Çfarë roli duhet të luajnë OShC-të në marrëdhënie me qeverinë?

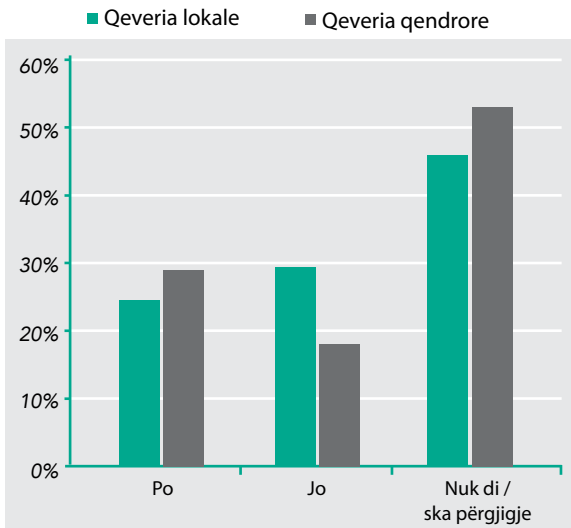

Siç mund të shihet nga ilustrimi 7.3, më shumë se gjysma e të anketuarve nuk dinë nëse OJQ-të bashkëpunojnë me qeverinë qendrore dhe lokale: 29 për qind e të anketuarve thanë se ato bashkëpunojnë me qeverinë qendrore dhe 24 për qind thanë me qeverinë lokale. Në

anën tjetër, anëtarët e grupit të fokusit që udhëheqin njëkohësisht *Anketën për perceptimet e shoqërisë civile në Kosovë* thanë se në nivel komunal, problemet janë më të drejtpërdrejta, njerëzit janë më të përkushtuar dhe rezultatet janë më konkrete. Zakonisht sa më shumë fonde OJQ-ja mund të sjellë mbi tavolinë, aq më shumë komuniteti do të jetë i lumtur për të bashkëpunuar. OJQ-të ndërkombëtare në Kosovë kanë më shumë fonde prandaj kanë më shumë qasje te zyrtarët e qeverisë lokale. Zyrtarët komunalë gjithashtu synojnë ndihmën e OJQ-ve për të zgjidhur problemet e tyre.

Ilustrimi 7.3

A bashkëpunojnë organizatat e shoqërisë civile me qeverinë lokale dhe qendrore?

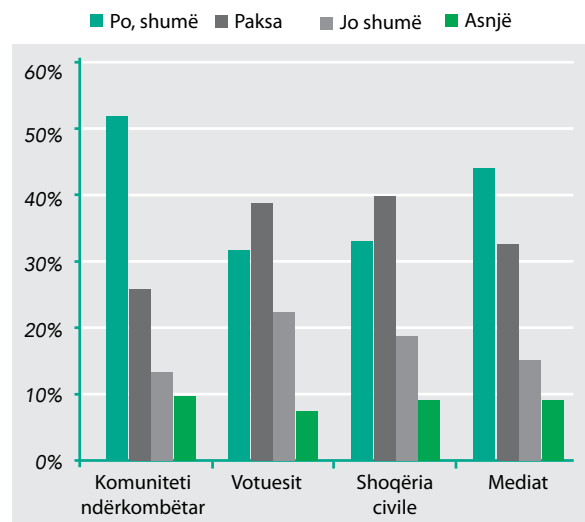

Përgjigjet e anketës treguan se opinion publik nuk beson se shoqëria civile në Kosovë është në gjendje që të kërkojë llogaridhënie të fuqishme nga qeveria (ilustrimi 7.4). Në të vërtetë shumica e të anketuarve thanë se qeveria është falënderuese komunitetit ndërkom-

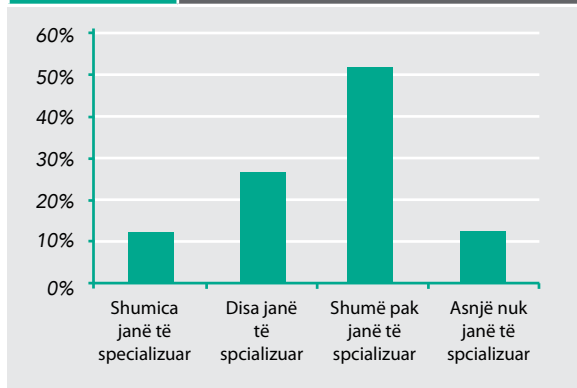
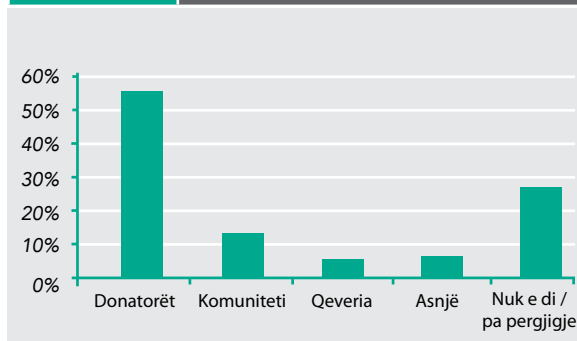
bëtar. Ata shohin mediat duke ushtruar pak ndikim, përderisa shoqëria civile dhe votuesit dolën të fundit. Perceptimet e tilla mund të bëjnë opinionin publik më pak kompetent për të bërë kërkesa nga zyrtarët e zgjedhur.

Ilustrimi 7.4

A mbajnë ndonjë nga këta akterë qeverinë e Kosovës përgjegjëse?

Mungesa e specializimit e bën më të vështirë për OJQ-të e Kosovë që të llobojnë, këshillojnë ose monitorojnë qeverinë. Më shumë se gjysma e të anketuarve thanë se numër shumë i vogël ose asnjë OJQ e Kosovës nuk është e specializuar (ilustrimi 7.5). Kjo mungesë e specializimit është kryesisht për shkak se OJQ-të zakonisht konkurrojnë me njëra-tjetrën për projekte afatshkurtra nga donatorët e me këtë i miratojnë prioritetet e donatorëve. Siç tregon ilustrimi 7.6, opinionin i gjerë gjithashtu beson se OJQ-të caktojnë prioritetet e tyre kryesisht në pajtim me donatorët. Prioritetet e donatorit pjesërisht shpjegojnë pse vetëm disa OJQ në Kosovë punojnë për të drejtat e njeriut dhe mjedis sesa në çështje gjinore dhe rinore.¹⁰⁴

Ilustrimi 7.5 A janë OJQ-të në Kosovë të specializuara?**Ilustrimi 7.6** Si organizatat e shoqërisë civile në Kosovë caktojnë prioritetet e tyre?

7.2 Bashkëveprimi i OJQ-ve të pakicave me institucionet e Kosovës

OJQ-të e pakicave në Kosovë bashkëveprojnë shumë pak me institucionet e Kosovës. OJQ-të lokale të serbëve nuk kanë besim te institucionet e Kosovës. Gjer në vitin 2006, aktivistët e OJQ-ve serbe janë përballur me kufizime të lirisë së lëvizjes së tyre për në qytetet kryesore ku gjenden institucionet e Kosovës dhe donatorët ndërkombëtar.¹⁰⁵ OJQ-të që përfaqësojnë pakicat tjera kanë qenë më bashkëpunuese me institucionet e Kosovës, por edhe ato kanë problemet me resurse dhe kapacitete.

Para vitit 1999, ishin disa OJQ të pakicave në Kosovë. Janë disa organizata të shoqërisë civile për serbët e Kosovës dhe ato kryesisht janë degë të organizatave që kanë selinë në Beograd, siç është Qendra e të drejtës humanitare. OJQ-të e serbëve të Kosovë janë formuar në fund të vitit 1999 dhe fillim të vitit 2000, dhe që atëherë janë regjistruar një numër i madh. Ato përqendrohen kryesisht në çështjet e komunitetit lokal, siç janë pas-trimi i oborreve të shkollave ose promovimin e teatrove për fëmijë, e nuk adresojnë çështjet politike. Gjithmonë ekziston frika se nëse ato bashkëpunojnë me institucionet e Kosovës, ata do të cilësohen si tradhtarë nga komuniteti i tyre dhe nga shteti serb.¹⁰⁶

Komuniteti rom, ashkali dhe egjiptian (RAE), boshnjak dhe turk gjithashtu janë munduar që të organizohen që nga viti 1999, dhe janë të vullnetit që të bashkëpunojnë me institucionet e Kosovës. Zhvillimi i tyre socio – ekonomik dhe arsimor i pengon ata nga marrja e më shumë përgjegjësi. Një bashkëveprim pozitiv është se qeveria e Kosovës është duke organizuar një strategji pjesëmarrëse për përfshirjen e komuniteti RAE, në veçanti në sektorin e arsimit. Shoqëria civile dhe organizatat e komunitetit kanë marrë pjesë në procese të tilla. Komuniteti boshnjak është orientuar më shumë kah mediat. Përmes forumit të tyre të boshnjakëve të Kosovës, ata kanë organizuar një sërë tavolinash të rrumbullakëta. Ata lobuan për përfshirje në negociata për statusin e Kosovës, dhe u përfshi një numër e pjesëtarëve të komunitetit boshnjak si dhe komunitetit RAE.

Sikurse me OJQ-të shqiptare të Kosovës, fondet donatore shpesh kanë përcaktuar agjendën e shoqërisë civile për bashkëpunim ndëretnik. Rrjetet ndëretnike shpesh fillojnë me kërkesë të donatorit. Në momentin e ndërprerjes së fondeve, rrjeti zakonisht zhduket. Rrjetet e OJQ-ve zakonisht janë të orientuara kah kërkesat e donatorëve prandaj nuk kanë fushë të specializuar. Prandaj OJQ-të e komunitetit mundohen që të punojë në fushën e kulturës, arsimit, mediave dhe fushave tjera. Konkurrenca për fonde inkurajon ndarjen dhe xhelozinë. Një kritikë e zakonshme nga aktivistët e pakicave është se organizatat e shqiptarëve të Kosovës me seli në Prishtinë marrin fonde për përfaqësim të brengave të komuniteteve në Kosovë.¹⁰⁷

7.3 Nismat e OShC-ve për bashkëveprim kuptimplotë me institucionet e Kosovës

Shoqëria civile mund të ofroj mbështetje të rëndësishme institucioneve ekzekutive dhe legjislative në kuptim të dialogut, bërjes së politikave dhe monitorimit të qeverisjes. Shoqëria civile mund të sjellë në njohuri lokale të planifikimit të politikave. Përveç kësaj shoqëria civile mund të luaj një rol më të fuqishëm në zbatim të politikave, duke ofruar shërbime (për shembull shëndetësi dhe mirëqenie) dhe duke vazhduar plotësimin e funksioneve të qeverisë në mbrojtjen e barazisë gjinore dhe të drejtat e njeriut.

Roli i mbikëqyrësit, përfshirë kritikën e hapura ndaj qeverisë, janë ndërmarrë nga organi-

zatat siç janë Çohu! dhe Vetëvendosje!. Qeveria nuk i ka pranuar kritikën e asnjërës organizatë. Vetëvendosje!, një lëvizje shoqërore që nuk ka financim dhe advokon për pavarësinë e pambikëqyrur nga komuniteti ndërkombëtar, është organizata e vetme në Kosovë që kundërshton direkt organizatat ndërkombëtare dhe qeverinë. Pasi që shihet si organizatë radikale nga ndërkombëtarët dhe qeveria, qeveria nuk i përgjigjet kritikave. Çohu! Shpesh boton raporte cilësore që monitorojnë korrupsionin qeveritar. Këto raporte mbulojnë gjerë nga mediat dhe ndonjëherë përdoren si dëshmi nga organizatat ndërkombëtare për të kritikuar qeverinë. Përveç kësaj, Çohu! është pjesë e koalicionit anti – korrupsion të quajtur Shoqëria civile për një parlament të pastër, që vlerësonte kandidatët për parlament para zgjedhjes. Qeveria mundohet që të portretizoj kritikën nga Çohu! si të motivuara politikisht dhe jovalide.¹⁰⁸

Qeveria nuk duhet t'i druhet kritikave konstruktive nga OJQ-të mbikëqyrëse por t'i mirëpresin dhe t'i inkurajojnë ato, pasi që janë thelbësore për ndërtimin e kapacitetit të vet. Një sugjerim për qeverinë është që të ndajë fonde për t'ju shpërndarë OJQ-ve përmes procesit të aplikimit konkurrues, për të mbështetur funksionet mbikëqyrëse dhe të bërjes së politikave. Bordi që do të ndante fondet nuk duhet të politizohet, por duhet të përbëhet nga intelektualët me reputacion.

Një mënyrë tjetër e angazhimit të shoqërisë civile dhe qeverisë është mbështetja në bërje të politikave ku organizatat e shoqërisë civile do të kryejnë shërbime dhe funksione qeveritare.

Organizatave hulumtuese siç janë KIPRED, Riinvest, *Policy Analyses Group* (GAP) dhe KODI, kanë shkruar dokumente politike dhe kanë ofruar qeverisë trajnime dhe ekspertizë. Ato shpesh marrin miratimin e qeverisë dhe ndonjëherë bile edhe fonde qeveritare.

Një nga disa tentime për të krijuar mekanizma të institucionalizuar për dialog në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë ishte një përpjekje dyvjeçare nga organizatat e grave që kulminuan në krijimin e Agjencisë për barazi gjinore në zyrën e Kryeministrit. E udhëhequr nga KFOS, CiviKos është një përpjekje tjetër e fortë nga shoqëria civile për të krijuar një marrëveshje për bashkëveprim me qeverinë. Përderisa Kryeministri Agim Çeku nënshkroi marrëveshjen me CiviKos më 9 nëntor 2007, Platforma CiviKos nuk është aq aktive me qeverinë aktuale. Një botim nga CiviKos në vitin 2008 për të ardhmen e zhvillimit në Kosovë, i përgatitur për konferencën e donatorëve 2008 në Kosovë, është bazuar në një proces të gjerë pjesëmarrës që përfshiu disa punëtori dhe u konsultuan mbi 3000 persona të cilët përfaqësonin të gjitha grupet etnike në Kosovë.¹⁰⁹ Pse krijimi i bashkëpunimit të institucionalizuar në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë është aq i vështirë? Përveç koordinimit të problemeve në mes të OJQ-ve, administrata e qeverisë është shumë e politizuar, e re dhe jokohërente në kuptim të vizionit të vet dhe në zbatim të politikave. Për shembull zyra qendrore e qeverisë për ndërlidhje me OJQ, zyra për qeverisje të mirë, është shumë hollë e shpërndarë për të qenë efektive.

Në përpjekjet e veta për të ndërtuar mekanizmat për bashkëpunim, Kosova mund të mësojë nga përvojat e ngjashme në shtetet e ndryshme. Bashkëpunimi mund të ndodhë në çdo nivel, në Kuvend, qeveri qendrore ose komunë, dhe në çdo sektor (Agjencia për barazi gjinore në Zyrën e kryeministrit është shembull i mirë). Parlamenti hungarez ka një komision për mbështetje të organizatave civile që ofron grante për organizatat e shoqërisë civile dhe tani ka mandatin për të hartuar legjislacionin për shoqërinë civile. Në nivel të qeverisë qendrore, partneriteti me shoqërinë civile shpesh fillohet nga qeveria. Në Hungari, departamenti për çështje civile në zyrën e Kryeministrit është përgjegjëse për bashkëpunim me shoqërinë civile. Në Sllloveni, zyra për çështje Evropiane ka emëruar një koordinator vendor për bashkëpunim me shoqërinë civile.

Edhe Slllovenia edhe Hungaria kanë përfshirë bashkëpunimin me shoqërinë civile në përgatitje të planeve zhvillimore kombëtare për integrim Evropian. Organizatat e shoqërisë civile gjithashtu mund të bashkëpunojnë me ministrinë e caktuara me të cilat kanë interes të përbashkët. Për shembull Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve e Kosovës mund të bashkëpunojë me OJQ-në e të rinjve për të organizuar muajin e rinisë. Në nivel të qeverisë lokale, komunat në Kosovë mund të përcjellin shembullin e qytetit Szczecin në Poloni, që hapi një zyrë që ofron asistencë për OJQ-të dhe i mbështet ato në kontestet me autoritetet lokale.¹¹⁰

Tabela 7.2 Strategjitë për bashkëpunim në mes të shoqërisë civile dhe qeverisë			
Strategjia	Shembujt	Mekanizmat	Treguesit e suksesit
Dialog	Qendra për trajnim dhe resurse në advokaci CiviKos Agjencia për barazi gjinore	Zyrat në kuvendin kombëtar, kabinetin kombëtar dhe komuna	Numri i takimeve në vit Numri i kërkesave për informatë
Bashkëpunim në politikë bërje	KIPRED Riinvest KODI GAP Forum 2015	Miratimi qeveritar dhe përdorimi i hulumtimeve nga organizatat hulumtuese	Numri i raporteve të organizatave hulumtuese të miratuar nga qeveria në vit
Bashkëpunim në monitorim	ÇOHU! Instituti Demokratik i Kosovës	Një fond qeveritarë i administruar pavarësisht	Krijimi i fondet Numri i aplikacioneve

Tabela 7.1 paraqet strategjitë kyçe të bashkëpunimit, jep shembuj nga Kosova, dhe propozon mekanizmat për zbatimin e strategjive dhe treguesit e zbatimit të suksesshëm.

7.4 Përfundim

Shoqëria civile në Kosovë është e gatshme për mekanizma më të institucionalizuar për bashkëpunim me qeverinë. OJQ-të kanë marrë shuma të mëdha të ndihmave pas vitit 1999 për kryerjen e detyrave kuaziqeveritare. Trendi i financimit tani ka përfunduar. Agjenda donatore tani është zhvendosur nga sponsorizimi i OJQ-ve në mbështetje të institucioneve shtetërore. Pjesa më e madhe e fondeve të zotuar në konferencën e donatorëve të vitit 2008 në Kosovë do t'i shkojë shtetit. Megjithatë sektori i shoqërisë civile, përkundër të metave, ka vlera të rëndësishme për t'i kontribuar edhe shtetit edhe shoqërisë. Përdorimi i shërbimeve ka qenë detyra kryesore e OJQ-ve në periudhën e rindërtimit pas konfliktit, ato duhet të luajnë një rol në rritje në promovim të dialogut, pjesëmarrje në bërje të politikave dhe monitorim të

punës së qeverisë në mënyrë më të institucionalizuar. Më poshtë janë rekomandimet për mënyrën si të arrihet kjo.

Rekomandimet për qeverinë e Kosovës

Krijimi i zyrave për bashkëpunim me OShC në Zyrën e kryeministrit, Kuvend dhe në komuna.

Përfshirja e shoqërisë civile në grupe drejtuese dhe diskutime për të ardhmen e Kosovës me organizatat ndërkombëtare dhe donatorë.

Dhënia e granteve konkurruese për OJQ për të kryer avokim dhe shërbime publike, por qeveria të mos nënkontrakttojë funksionet e veta thelbësore të OJQ-të ose në sektorin privat.

Rekomandimet për donatorët dhe organizatat ndërkombëtare

Vazhdimi i financimit të OJQ-ve, së paku në afat të mesëm, gjersa të zhvillojnë kapacitetet më të forta dhe të diversifikojnë burimet e tyre të financimit.

Ofrimi i mbështetjes institucionale afatgjatë për OJQ-të e dëshmuar si të suksesshme në vend të granteve afatshkurtra për projektet që nuk sigurojnë qëndrueshmëri.

Rekomandimet për shoqërinë civile në Kosovë

Ngritja e profesionalizmit përmes ndërtimit të kapacitetit.

Specializimi dhe forcimi i aftësive specifike në vend të përpjekjeve për t'u bërë "kallauz i të gjitha punëve" me deklaratë misioni të turbullt që mundohet që përfshijë të gjitha misionet.

Diversifikimi i burimeve të financimit, eksplorimi i opsioneve për grante qeveritare, donacionet nga bizneset private ose aktivitete të ndara komerciale për të siguruar qëndrueshmëri.

8

Bashkëpunimi i shoqërisë civile në Kosovë

Driton Tafallari

8 Bashkëpunimi i shoqërisë civile në Kosovë

Driton Tafallari

Ky kapitull eksploron dhe analizon përpjekjet e bëra nga anëtarët e shoqërisë civile të Kosovës për të ndërtuar aleanca për përforsim të aftësive të tyre për përmbushje të nevojave që ngarkojnë shoqërinë e Kosovës.

Asnjë shtet nuk mund të konsiderohet demokratik ose i lirë pa shoqëri civile të organizuar mirë dhe të koordinuar. Pas fundit të luftës së ftohtë në vitin 1989 dhe thyerjes së komunizmit, koalicionet e shoqërisë civile luajtën një rol thelbësor në përhapjen e demokracisë në ish-vendet komuniste. Unioni shoqatave ndërkombëtare në Bruksel numëronte afro 17.000 organizata ndërkombëtare dhe mijëra organizata vendore fetare ose të natyrës specifike. Shtetet e Bashkuara kanë rreth 2 milionë organizata vullnetare, shumica të krijuara që nga vitet 1979-ta, dhe rreth 100.000 shoqata kanë lindur në Evropën lindore që nga rënia e komunizmit. Disa nga grupet punojnë në çështje specifike, të tjerat janë organizata me shumë destinime, siç është fondi mbarëbotëror për natyrë që ka 5 milionë anëtarë.¹¹¹

Disa rrjete mbarëbotërore kanë pasur ndikim enorm. Një shembull është fushata ndërkombëtare për të ndaluar minat tokësore, një koalicion prej 1.400 OJQ-ve nga 90 vende që bindën 146 vende për të nënshkruar traktatin për të ndaluar minat tokësore.¹¹²

Kosova është duke kaluar një transformim të rëndësishëm politik, shoqëror dhe ekonomik. Synimi i saj është tranzicioni i shoqërisë, kra-

për krahu me zhvillimin ekonomik, demokracizimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Synimi i Kosovës është që të jetë pjesë e vendeve demokratike perëndimore, prandaj i duhet që të miratojë normat dhe instrumentet ligjore ndërkombëtarisht të pranuar. Shoqëria civile është thelbësore për t'u bërë pjesë e familjes perëndimore.

Shoqëria civile luan rol të rëndësishëm për të ndihmuar Kosovën që të bëhet shtet me të vërtetë demokratik. Në shumë shtete, OJQ-të individuale nuk mund të adresojnë vetëm çështje të caktuara, të cilat paraqesin nevojën për koordinim në mes të OJQ-ve. Rrjetet dhe koalicionet e OJQ-ve janë shumëfishuar, në veçanti gjatë dekadës së fundit. Ato kanë arritur rezultate konkrete, përfshirë monitorimin e zgjedhjeve, lobim për ndryshime të ligjeve dhe avokim për të drejtat e pakicave, grave, të rinjve dhe personave me aftësi të kufizuara.

Bashkërendimi mes organizatave të shoqërisë civile nuk është synimi përfundimtar, por një mjet për të arritur synimet. Ai shërben për të përforsuar zërin e shoqërisë civile dhe për të ngritur mundësinë e tyre për të përmirësuar jetën e njerëzve dhe për të luftuar padrejtësinë, korrupsionin dhe format e tjera të pabarazisë.

8.1 Formimi i koordinimit të shoqërisë civile

Shoqëria civile në Kosovë kryesisht koordinohet përmes rrjeteve dhe koalicioneve të OJQ-

ve që punojnë bashkë për të adresuar çështjet e përbashkëta. Nuk ka formulë të saktë që qeverisë këtë proces. Edhe pse shumë aleanca të tilla synojnë që të mbesin të qëndrueshme për kohë të gjatë, disa u bashkuan për kohë të kufizuar me qëllim të adresimit të çështjeve specifike.

Me qëllim të sigurimit se i përgjigjen nevojave të anëtarëve, aleancat e OJQ-ve duhet të kontrollojnë kohë pas kohe funksionalitetin e tyre. Nëse aleanca nuk përmbushë më nevojat e anëtarëve të vet, ekziston rreziku që pjesëmarrja të bie, dhe grupi mund të mos ekzistojë më. Grupi koordinues i OJQ-ve për të kthyer (NRCC) është shembull tipik. Ky koalicion është krijuar në vitin 2002 nga OJQ-të ndërkombëtare dhe lokale përshirë GOAL nga Irlanda, Këshillin Danez për Refugjatë, Mbrojtjen e të drejtave civile në Kosovë dhe *Mercy Corps*. NRCC ishte shumë aktiv gjatë tri viteve të para, duke adresuar çështje të ndjeshme që lidheshin me kthime të pakicave në Kosovë. Gjer në vitin 2006, vetëm disa OJQ ishin direkt të përfshira në procesin e kthimit dhe numri i OJQ-ve në NRCC ra dukshëm. Kjo ngriti nevojën për NRCC që të modifikojë dhe zgjerojë misionin e vet, dhe të bëhet Grup për koordinim të OJQ-ve në ndërtim të paqes (NPCG).

OJQ-të presin të shohin përfitime konkrete nga anëtarësimi në aleancë. Përfitimet mund të përfshijnë këto:

- Ndikim më të madh: Nuk është njëjtë sikur një OJQ të ngre zërin sikur 50 OJQ të adresojnë çështjen e njëjtë. Nëse synimi i aleancës është që të ndikojë në

legjislacion, numri i personave që kërkojnë ndryshime do të përkthehet në numrin e votuesve që e mbështesin në zgjedhjet e radhës. Numrat kanë rëndësi.

- Qasja më e mirë në informatë: Rrjetet dhe koalicionet kanë takime të rregullta në të cilat OJQ-të ndajnë informatat. Në shumë raste donorët, përfaqësuesit qeveritarë dhe akterët e tjerë ftohen për të marrë pjesë në takime.
- Dukshmëria e shtuar: Pjesëmarrja në aleancë të suksesshme dhe eminente mund të përmirësojë reputacionin e OJQ-ve individuale dhe të krijojë një platformë ku anëtarët mund të shihen dhe të dëgjohen.
- Shtrirje më e gjerë gjeografike: Kjo është me rëndësi të veçantë kur vije të zbatimi i projekteve mbarëkosovare. Urat e Miqësisë (Bridges of Friendship), një koalicion që zbatoi një projekt të financuar nga OSBE, përbëhej nga pesë OJQ që mbulonin pesë regjione të Kosovës. Rezultatet ishin të qarta: rreth 300 debate u mbajtën në 300 fshatra në tërë Kosovën. Asnjë OJQ nuk do të mund të arrinte këtë vetëm. Demokracia në Veprim, një koalicion tjetër, që monitoroi zgjedhjet në vitin 2007, ishte në gjendje që të rekrutojë mbi 2.500 monitorues për tri javë. Përsëri, asnjë OJQ nuk do të mund të arrinte këtë vetëm.
- Qasje më të madhe te donatorët: Donorët zakonisht i kushtojnë vëmendje rrjeteve dhe koalicioneve të OJQ-ve. OJQ-të janë të vetëdijshme për këtë dhe besojnë se krijimi ose anëtarësimi në ndonjë grup do të krijojë qasje te donatorët e ri dhe do të çojë në mundësi shtesë për financim.

- Fillim më i shpejtë i projekteve: Nëse një rrjet ose koalicion është zbatues i projektit, ai mund të kujdeset edhe për disa formalitetet administrative, duke lehtësuar OJQ-të në fillimin më të shpejtë të punës.

Pjesëmarrja në rrjete dhe koalicione ka rreziqet dhe vështirësitë e veta, dhe OJQ-të duhet t'i marrin ato në konsideratë me kujdes. Reputacioni i tërë grupit varet nga anëtarët e vet. Nëse një OJQ punon në mënyrë të papërshtatshme, të gjithë mund të humbin besueshmërinë. Tutje, pasi që të gjitha aleancat nuk kanë fonde për koste operative siç janë transporti dhe zyrat, OJQ duhet të bëj analizën e kostos dhe përfitimeve për të përcaktuar nëse ia mban xhepi të bëhen pjesëtarë. OJQ-të anëtare gjithashtu rrezikojnë të humbin identitetin e tyre nëse nuk përfaqësohen mjaft në grup.

Një synim i aleancave të OJQ-ve duhet të jetë ndërtimi i kapacitetit të anëtarëve të vet. Ky shkrimtar nuk është i vetëdijshëm për shumë aleanca që kanë ofruar trajnime për anëtarët. Nga OJQ-të me potencial për anëtarësim në shumicën e rasteve kërkohet që të përmbushin kriteret profesionale dhe ndonjëherë edhe financiare për t'u bashkangjitur. Kjo mund të ndryshohet, dhe anëtarët më të dobët duhet të ndihmohen për t'u bërë pjesë e barabartë e familjes. Fakti se disa anëtarë kanë më shumë resurse të kufizuara duhet të merret parasysh kur të aplikohet për financim.

Aleancat e OJQ-ve në Kosovë kryesisht janë të orientuara kah nevojat ose kah donatorët. Në rastin e parë, OJQ-të bashkohen për të

përmbushur nevojat specifike ose për të arritur ndonjë synim konkret. Ky zakonisht është proces autonom dhe jo doemos kërkon mbështetje donatore. Në shumë raste, OJQ-të formojnë një aleancë me qëllim që të bëhen më atraktiv te donatorët. Shembujt përfshijnë Fol '08, Grupi koordinues i OJQ-ve për ndërtim të paqes, Vetëvendosje!, Rrjeti Kosovar i Rinisë, Demokracia në Veprim dhe Civikos. Donorët mund të specifikojnë që OJQ-të të bashkëpunojnë me qëllim që të pranohet konkurrenca e tyre për fonde. Shembujt përfshijnë Urat e Miqësisë dhe ProPeace. Në të dy skenarët, OJQ-të zakonisht përfundojnë me mbështetje donatore.

8.2 Historiku

Kjo histori e shkurtër e ndërtimit të aleancës së shoqërisë civile në Kosovë fillon me një pasqyrë të shkurtër të kohës kur Kosova ishte pjesë e Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë dhe përfundon me përshkrimin e mënyrave të koordinimit të OJQ-ve siç është organizuar tani në Kosovë.

Koordinimi i shoqërisë civile në komunizëm

Koalicionet e shoqërisë civile kanë ekzistuar në Kosovë edhe në kohën komuniste (edhe pse nuk kanë qenë plotësisht të pavarura), në veçanti në viset rurale ku kanë punuar në projektet e infrastrukturës, siç janë rruga dhe rryma elektrike.

Sikur në republikat tjera të Jugosllavisë, shoqëria civile nuk ishte organizuar në koali-

cione zyrtare, por në grupe politikisht të orientuara të ndikuara nga partia komuniste e Jugosllavisë, siç është Lidhja e Pensionistëve dhe Lidhja e Rinisë Socialiste. Këto lidhje ishin zyrtarisht të pavarura, por prioriteti kryesor i tyre ishte që t'i shërbejnë shtetit dhe interesave partiake e jo nevojave të vërteta të komunitetit. Ato funksiononin në Partinë Komuniste të Jugosllavisë (PKJ). Organizatat që mundoheshin të përhapin mendime demokratike konsideroheshin anti-patriotike dhe keqtrajtoheshin.

Koalicionet e OJQ-ve gjatë shpërbërjes së Jugosllavisë (1989-1999)

Dhjetëvjeçari në mes 1989-1999 në Kosovë njihet si periudha e shtetit paralel. Gjatë kësaj kohe partitë politike dhe OJQ-të e shqiptarëve të Kosovës morën rolin udhëheqës në politikën e rezistencës paqësore. Ato organizuan sistemin privat paralel të arsimit dhe ofruan kujdes shëndetësor dhe asistencë humanitare për familjet nevojtare kosovare.¹¹³

OJQ-të e para në Kosovë u themeluan në vitin 1989 dhe kryesisht vepronin si degë të shpërndara në tërë Kosovën (për shembull Shoqata Nëna Terezë, Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut dhe Motrat Qiriazi). Shoqata Nëna Terezë u themelua në vitin 1990 dhe shpejt themeloi degët e saj në tërë Kosovën. Qindra vullnetarë ndihmuan në shpërndarjen e ndihmave (kryesisht ushqim dhe veshmbathje) që ishin donacion nga shtetet perëndimore. Shoqata Nëna Terezë shumë shpejt u bë sinonim i solidariteti në Kosovë.

Koalicioni i parë në Kosovë filloi punën në vitin 1997 dhe përfshinte Rrjetin e Grave të Kosovës. Ky rrjet zyrtarisht u regjistrua në vitin 2000.

Pas 1999—“Lulëzimi” i OJQ-ve

Tërheqja e forcave serbe dhe hyrja e NATO-së në qershor 1999 ndryshoi jo vetëm gjendjen e sigurisë, por edhe mjedisin politik e shoqëror. Mijëra OJQ ndërkombëtare dhe qindra donatorë vërshuan Kosovën. Lufta dyvjeçare në Kosovë la prapa mijëra viktima dhe shkatërroi një numër enorm të shtëpive.¹¹⁴

Mjedisi i ri ofroi mundësi të shumta financiare. Kjo ishte një shtytje për kosovarët që të themelojnë OJQ lokale dhe legjislacioni i UNMIK-ut lehtësoi regjistrimin e tyre.¹¹⁵ Shumica e tyre u përqendruan në ofrimin e ndihmës humanitare, rindërtim të shtëpive dhe shkollave dhe në projekte të tjera shoqërore. Shumica e OJQ-ve ishin partnerë zbatues për donatorët, siç janë Komisionari i Lartë i OKB-së për Refugjatë (UNHCR), UNDP, Agjencia e SHBA-ve për Zhvillim Ndërkombëtar (USAID) dhe AER-i.

Prania e numrit aq të madh të organizatave ndërkombëtare nuk ishte e bashkërenduar mirë, dhe në shumë raste rezultoi në dyfishim të punëve.

8.3 Koordinimi i OJQ-ve në Kosovë tani

Sot janë rreth 4.200 OJQ lokale të regjistruara në Kosovë,¹¹⁶ edhe pse numri saktë i OJQ-ve

që operojnë është i panjohur. Numri i madh i OJQ-ve ka sjellë nevojën për koordinim. Si rezultat, në Kosovë janë disa rrjete të OJQ-ve, koalicionë dhe grupime të tjera; të gjitha me një synim – që të bëhen zë i fuqishëm për shoqërinë civile dhe për të përforcuar demokracinë në Kosovë.

Anëtarësimi është i pakufizuar për organizatat, dhe rrjetet janë shpesh struktura joformale. Nuk ka rregullore formale të shkruara se si këto grupe duhet të organizohen. Ato nuk janë zyrtarisht të regjistruara dhe zakonisht rregullohen përmes memorandumit të mirëkuptimit.

OJQ-të në Kosovë në përgjithësi koordinojnë aktivitetet përmes rrjeteve dhe koalicioneve. Rrjetet janë të organizuara dhe strukturuar më mirë sesa koalicionet dhe zakonisht kanë çështje më afatgjata për të adresuar. Ato mbështeten financiarisht nga donatorë të ndryshëm të angazhuar në Kosovë.

Rrjetet e OJQ-ve

Rrjetet zakonisht janë mirë të strukturuar dhe të përshtatshme. Ato kanë bordet e zgjedhura dhe një këshill që përfaqëson OJQ-të, dhe zakonisht kanë shumë anëtarë me mision të ngjashme. Dy shembuj të mirë janë Rrjeti i Grave të Kosovës (RGK) dhe Rrjeti Rinor i Kosovës (RRK).

Rrjetet zakonisht krijohen për të mundësuar anëtarët e vet të adresojnë një çështje të veçantë në mënyrë më efektive. RGK është krijuar nga 85 OJQ të grave që konsiderojnë se gratë në Kosovë nuk trajtohen në mënyrë të duhur

dhe nuk mjaftonte që OJQ-të individuale të adresojnë atë çështje aq të rëndësishme. Ngjashëm me këtë, të rinjtë e Kosovës themeluan Rrjetin Rinor të Kosovës për të adresuar më me efikasitet problemet e rinisë.

Disa OJQ kosovare gjithashtu janë pjesë e rrjeteve regjionale. Për shembull në vitin 2007 OJQ Qendra për Trajnim dhe Resurse për Avokim (ATRC) u anëtarësua në Euklid, që përbëhet nga OJQ-të nga Shqipëria, Mali i Zi dhe Kosova. Ky është një rrjet funksional ku të gjithë partnerët kanë obligime konkrete për të përmbushur.

Nuk kishte anëtarë gra në ekipe të krijuara për të negociuar statusin e Kosovës. RGK në lidhje me “Gratë në të Zeza” nga Serbia ngrenë zërin shumë fuqishëm për të kërkuar pjesëmarrjen e grave në negociatën e një çështjeje të rëndësishme.

Rrjeti i Grave të Kosovës

RGK zyrtarisht u regjistrua në vitin 2000. Në fillim ishte një rrjet joformal i grupeve dhe organizatave të grave nga regionet e ndryshme në Kosovë. Ai u zhvillua në rrjet që avokoi në emër të grave kosovare në nivel lokal, regional dhe ndërkombëtar. Duke përfaqësuar interesat e 85 organizatave të grave nga të gjitha grupet etnike në Kosovë, RGK është udhëheqëse në mesin e organizatave të shoqërisë civile në Kosovë dhe regjion. Në vitin 2006, ai u bë rrjeti i parë i OJQ-ve në Kosovë që miratoi kodin e mirësjelljes, duke dhënë shembull të transparencës dhe llogaridhënies. RGK gjithashtu boton raporte hulumtimi dhe dokumente

politike, përfshirë: *Monitorimi i zbatimit të Rezolutës së Këshillit të Sigurimit të OKB-së 1325 në Kosovë, Niveli i dhunës në bazë gjinore dhe ndikimi në shëndetin riprodhues të grave në Kosovë, dhe Dhuna familjare në Kosovë* (e radhës).

Misioni i RGK-së është që të mbështesë, mbrojtë dhe promovojë të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave në tërë Kosovën, pa marrë parasysh bindjet politike, fenë, moshën, nivelin arsimimit, orientimin seksual ose paaftësinë. RGK përmbushë misionin e tij përmes këmbimit të përvojave dhe informimit, partneritetit dhe rrjetit, hulumtimit, avokimit dhe shërbimit.

Rrjeti Rinor i Kosovës

RRK përfaqëson 127 organizata rinore dhe qendra rinore përgjatë Kosovës. Misioni i tij është zhvillimi i kapacitetit të rinisë për të adresuar nevojat e tyre dhe të bëhen aktorë efektiv për një shoqëri të lirë, të hapur dhe demokratike në Kosovë.

Synimi i RRK-së është që të ngritë kapacitetin e grupeve rinore në Kosovë, që të përforcojnë bashkëpunimin, koordinimin dhe këmbimin e ideve në mes të grupeve dhe organizatave rinore, brenda dhe jashtë Kosovës, për të kryer aktivitetet që adresojnë nevojat prioritare të rinisë siç janë pjesëmarrja, fuqizimi, siguria njerëzore, vullnetarizmi, shëndeti publik dhe punësimi.

Zyra kryesore e RRK-së në Prishtinë ka katër punëtorë me orar të plotë dhe pesë punëtorë me gjysmë orari, varësisht në projektet në të

cilat përfshihen, si dhe vullnetarët lokalë që punojnë në aktivitetet dhe projektet e ndryshme.

Koalicionet e OJQ-ve

Koalicionet zakonisht janë më joformale sesa rrjetet. Ato rrallëherë kanë borde ose kuvende, por marrëdhëniet e tyre të brendshme përcaktohen prej memorandumit të mirëkuptimit ose ndonjë forme tjetër kontraktuale. Koalicionet në përgjithësi janë shumë bashkëpunuese dhe shpesh përfshijnë avokimin, ndërtimin e kapacitetit teknik, hulumtimet e përbashkëta dhe zhvillimin e standardeve.

Kjo formë e koordinimit në mes të OJQ-ve është shumë e zakonshme në Kosovë. Koalicionet në Kosovë zakonisht janë të drejtuara kah çështjet (problemet) ose donatorët.

Koalicionet e drejtuara kah çështjet

OJQ-të ndonjëherë formojnë një koalicion rreth ndonjë çështje ose projekti të caktuar. Shembull i mirë është Demokracia në Veprim, një koalicion prej 11 OJQ-ve që u pajtuan të monitorojnë bashkërisht zgjedhjet e nëntorit 2007. Ato bashkërisht krijuan një plan punues dhe kërkuan mbështetje financiare nga donatorët që punojnë në Kosovë. Koalicionet tjera të drejtuara kah problemet përfshijnë NPCG, ProPeace, dhe Çohu!. Koalicionet mund të bashkohen në baza *ad-hok* ose afatgjata.

Koalicionet *ad hoc* zakonisht krijohen për të adresuar problemet afatshkurtra. Një shembull është Gërmia 2005, qëllimi i së cilës

ishite ndalimi i institucioneve kosovare që të ndërtojnë rezidencën në parkun kombëtar në Gërmi. Ajo u krijua spontanisht dhe joformalisht dhe u shua menjëherë pasi që problemi i zgjidh. Asaj nuk iu desh mbështetja financiare për të përmbushur misionin e vet. Koalicionet që mund të funksionojnë pa mbështetje donatore kanë fuqi shtesë sepse ato iu shmangen ndikimit nga donatorët. Dy koalicionet tjera *ad hok* të OJQ-ve janë Koalicioni për parlament të pastër (e udhëhequr nga Çohu!) dhe Fol 08. Këto koalicione u bënë aktive kur konsiderojnë se ndonjë problem duhet të adresohet. Rasti i fundit kur Fol 08 avokoi kundër rritjes së planifikuar të rrogës së presidentit të Kosovës. Si rezultat, presidenti anuloi rritjen e rrogës.

Në qershor 2007 një grup i OJQ-ve nga pjesë të ndryshme të Kosovës formuan Koalicionin për parlament të pastër. Ai u modelua në bazë të koalicionit të suksesshëm rumun të themeluar në vitin 2004. Qëllimi ishte krijimi i një parlamenti të lirë nga korrupsioni, krimi i organizuar dhe aktivitetet tjera ilegale duke hulumtuar të kaluarën e secilit kandidat për parlament nga gjashtë partitë më të mëdha politike të Kosovës me qëllim që të zbulojnë ndonjë aktivitet ilegal. Shoqëria civile për parlament të pastër udhëhiqet nga Çohu! (Organizatë për demokraci, anti-korrupsion dhe dinjitet, me seli në Prishtinë), anëtarët tjerë janë Iniciativa për progres (Ferizaj), Syri vizion (Pejë), Forumi i OJQ-ve (Gjakovë), Ndërtimi i komunitetit në Mitrovicë (CBM), Iniciativa qytetare e Llapit (Podujevë), Çelnaja (Malishevë/Prishtinë) dhe Federalistët e Rinj të Evropës (JEF – Vushtrri dhe Prishtinë).

Koalicionet afatgjata janë më të qëndrueshme sesa koalicionet tjera të OJQ-ve në Kosovë por më pak formale sesa rrjetet. Ato takohen në baza të rregullta, zakonisht një herë në muaj ose dy muaj, dhe zakonisht kanë komitetin ekzekutiv që përgatitë agjendën dhe përcakton çështjet për adresim.

Një shembull i mirë i koalicionit afatgjatë është NPCG. Ai takohet çdo gjashtë javë për të adresuar çështjet që paraqiten në fushën e ndërtimit të paqes dhe procesin e kthimit. Komiteti i tij ekzekutiv përbëhet nga tri OJQ lokale dhe dy ndërkombëtare, ku secili shërben mandatin nga një vit. Koalicioni lehtëson këmbimin e informatave, identifikon dhe vepron si reagim ndaj problemeve, punon për të siguruar transparencë dhe koordinim në mes të OJQ-ve, ofron një forum për diskutime të hapura dhe të sigjerta, dhe shërben si pikë kontakti në mes të OJQ-ve dhe aktorëve tjerë të përfshirë në ndërtim të paqes dhe kthim.

Koalicionet e drejtuara kah donatorët

Këto koalicione krijohen për të zbatuar projekte që kërkohen nga donatorët, zakonisht përmes ftesës për propozime. Për shembull, Urat e miqësisë është krijuar si përgjigje ndaj ftesës së OSBE-së për propozime për një projekt që shtynë përpara komunikimin në mes të komunave dhe qytetarëve. Ajo ndërpreu funksionimin menjëherë pas përfundimit të projektit.

Donatorët e ndryshëm në Kosovë kanë bërë përpjekje për të krijuar koalicione. Disa donatorë vënë krijimin e koalicionit si kriter për pranueshmëri për pranim të fondeve.

Fatkeqësisht në shumë raste këto koalicionet janë shpërbërë pas përfundimit të projektit.

Një shembull i mirë i koalicionit të drejtuar nga donatorët është ProPeace. Në vitin 2005, OJQ-ja gjermane *Forum Ziviler Friedensdienst* (Forumi për shërbimin për paqe civile) bashkoi OJQ-të kosovare që punonin në ndërtim të paqes dhe për pajtim, për të vlerësuar se çfarë i duhet për të bërë punën e tyre më të lehtë. OJQ shprehu nevojën për t'u takuar, ndarë përvojat, këmbyer idetë dhe ndihmuar njëri tjetrit për ndërtim të kapacitetit për të ndikuar procesin e paqes në Kosovë. ProPeace është duke punuar për të fituar vëmendjen e medieve, vendosur besueshmërinë të politikanëve dhe donatorëve, dhe për të luajtur rol në bërje të politikës. Ajo tani ka 13 OJQ anëtare.

8.4 Përfundim

Përvoja tregon se format më efektive dhe natyrore të koordinimit të OJQ-ve bazohen në nevojë e jo në të priturat e donatorit. Sidoqoftë nuk është e mundur për OJQ-të që të përmbushin nevojat e tyre pa mbështetje financiare. Me qëllim të përmbushjes së misionit të tyre, pa marrë parasysh a punojnë vet a në grup, OJQ duhet të paguajë qiranë e zyrës, karburantin, rrogat, faqen e internetit dhe shpenzimet tjera operationale ose të projektit. Për momentin OJQ-të plotësisht varen nga donatorët ndërkombëtarë. Qeveria e Kosovës ende nuk ka politikë të qartë ose buxhet për të punuar me OJQ-të. Tutje, OJQ-të në Kosovë ende janë duke punuar në bazë të Rregullores së UNMIK-ut nga viti 1999 që kishte për qëllim

zgjidhjen e përkohshme. Kuvendi ka hartuar një ligj për OJQ-të që duhet të përmirësohet për të rregulluar si duhet funksionimin e OJQ-ve. Shoqëria civile duhet të ftohet për të komentuar këtë ligj.

Rekomandimet

Rekomandimet për rrjete dhe koalicionet janë si më poshtë:

Vazhdimi i punës së bashku. Puna në grupe arin më shumë rezultate sesa puna individuale.

Ofrimi i ndërtimit të kapacitetit për të OJQ-të anëtare të reja dhe me më pak përvojë, të investohet në resurse njerëzore, nëse është e mundur.

Kosova është shoqëri shumë e re me shumë probleme. Koalicionet dhe rrjetet duhet të jenë më proaktive në ofrimin e kundërshtimit konstruktiv ndaj qeverisë dhe për të ndihmuar institucionet e Kosovës për të krijuar Kosovën një shtet me të vërtetë demokratik.

Në anketën e perceptimit të shoqërisë civile në Kosovë, vetëm 12.6 për qind të anketuarve thanë se nuk dinë për ekzistencën e ndonjë koalicioni të OJQ-ve në Kosovë. Rrjetet dhe koalicionet duhet të kërkojnë më shumë dukjen publike.

Komunikimi në mes të koalicioneve dhe rrjeteve duhet të përmirësohet.

Rrjetet dhe koalicionet duhet të jenë më proaktive në drejtim të donatorëve duke zhvilluar projekt propozime, duke kërkuar asistencë dhe duke zhvilluar strategji afatgjata për të punuar me donatorë.

Rrjetet dhe koalicionet ekzistuese duhet të kryejnë analizën SWOT (përparësitë, dobësitë, mundësitë dhe kërcënimet) që mund të ndihmojë zhvillimin e tyre të mëtejshme.

9. ■ Mediat dhe shoqëria civile

Virtyt Gacaferi

9. Mediat dhe shoqëria civile

Virtyt Gacaferi

Ky kapitull shpalos marrëdhëniet ambivalente në mes të mediave dhe shoqërisë civile në Kosovë. Në fillim do të përqendrohemi në detalet që kanë të bëjnë në veçanti me mediat dhe zhvillimin e tyre. Më pas do të nënvizohen vetitë e përbashkëta të mediave dhe shoqërisë civile, e më pas do të diskutohen mënyrat si këto dallojnë. Përfundimisht do të jepet një numër i rekomandimeve pragmatike në lidhje me veprimet për të ngritur kontributin e të dyjave për zhvillim të mëtejshëm në Kosovë.

Për të mbështetur diskutimet, janë analizuar të dhënat nga *Anketa mbi perceptimin e Sho-*

qërisë Civile në Kosovë dhe janë krahasuar me rezultatet e anketës së ndarë në kryer në veçanti në internet që përfshinte hapësirën për komentuar për pyetjet (shih dritaren 9.1).

Termi "shoqëria civile" u përkufizua në këtë raport. Mediat për qëllim të këtij artikulli, duhet të kuptohen si një grup i entiteteve private që janë të përfshira në botim të materialeve informative, zbavitëse dhe arsimore dhe që përmes kanaleve të veta synojnë që të luajnë një rol në shoqëri.¹¹⁷

9.1 Mediat në Kosovë

Para vitit 1990, mediat e Kosovës kishin vetëm një gazetë, një transmetues mbarëkosovar, disa botime të specializuara dhe radio stacione lokale në qytetet kryesore. Këto media ishin pronë shtetërore dhe kontrolloheshin nga regjimi socialist i Jugosllavisë, për dallim nga mediat kosovare sot.

Pas rënies së perdes së hekurt, mediat lulëzuan në shumicën e shteteve të Evropës lindore gjatë viteve të 1990-ta. Sidoqoftë Kosova kishte statusin e vet si krahinë autonome me vetëqeverisje të gjerë, e siguruar me Kushtetutën e vitit 1974, që u suprimua në vitin 1989 nga regjimi Jugosllav i Sllobodan Milloseviqit. Mbyllja me forcë e mediave në gjuhën shqipe filloi pak kohë më vonë. Siç deklaroi OSBE-ja "Çka filloi me një sërë dekretesh për masa të reja nga kuvendi i Serbisë në mars

Rubrika 9.1

Metodologjia e anketës në internet "Media dhe shoqëria civile"

Pyetësi në internet iu shpërnda gazetarëve të zgjedhur gjatë shtatorit dhe tetorit të vitit 2008 dhe Shoqatës së gazetarëve profesionistë të Kosovës për shpërndarje të anëtarët e vet. Gjithsej 22 profesionistë të mediave që punojnë për 14 organizata të ndryshme mediale morën pjesë në anketë. Kjo përfshiu dy kryeredaktorë dhe pesë gazetarë të vjetër që kanë punuar mbi tri vite në mediat kosovare. Të anketuarit me përvojën më të shkurtër kishin një vit përvojë pune, përderisa ata me përvojë të gjatë kishin 26 vite përvojë në mediat kosovare. Gjatësia mesatare e përvojës në media ishte nëntë vite. Të anketuarit ishin nga fusha të ndryshme të mediave, përfshirë gazetarinë e shtypur, të transmetuar dhe asaj në internet.

Përderisa shumica e pyetjeve ishin të mbyllura, u dha një hapësirë për të anketuarit të bëjnë komente shtesë dhe të elaborojnë çështjet e ngritura nga pyetjet. U pranuan gjithsej 23 komente të shkruara.

1990 rezultoi në ndalesë të gazetës së vetme në gjuhën shqipe Rilindja dhe ndalimin e transmetimeve radio-televizive nga *Radio TV Prishtina (RTP)*.¹¹⁸

Si rezultat i këtyre lëvizjeve, gjer në vitin 1997 mediat kosovare në gjuhën shqipe përbëhej vetëm nga programi satelitor prej katër orëve e prodhuar në Shqipëri, një gazetë ditore (*Bujku*), dhe revista mujore, *Koha* dhe *Zëri*. Në vitin 1997, javorja *Koha* filloi me *Kohën ditore*, botim ditor, dhe në vitin 1998, filloi e përditshmja e dytë, *Kosova sot*. Sidoqoftë gjatë vitit 1999 në Kosovë përshkallëzoi konflikti dhe si rezultat i kësaj, i kombinuar me refuzimin e marrëveshjes së paqes së hartuar në Rambuje nga kryetari serb, Millan Millutinoviq, filluan edhe bombardimet pasuese të Jugosllavisë nga NATO-ja, dhe mediat në gjuhën shqipe u shkatërruan dhe shumica e gazetarëve u dëbuan nga Kosova.

Pas përfundimit të fushatës ushtarake të NATO-së dhe dëbimin e forcave Jugosllave nga Kosova, mediat lokale filluan rimëkëmbjen dhe zhvillimin, themelimi i UNMIK-ut kontribuoi lulëzimit të lirisë së shprehjes, duke e sjellë në atë shkallë që më herët në Kosovë nuk ishte përjetuar. Në më pak se një vit pas krijimit të UNMIK-ut, në sipërfaqe dolën tre transmetues mbarëkosovarë televiziv, pesë gazeta ditore dhe disa radio stacione. Kishte edhe përfitime tjera të mëdha nga hyrja e parave nga ndihmat ndërkombëtare në Kosovë pas vitit 1999. Sipas përllogaritjeve nga OSBE, mbështetja financiare e dhënë mediave kosovare arriti në 36 milionë euro gjer në vitin 2006.¹¹⁹

Gjatë përpjekjeve të menjëhershme për rindërtim pas konfliktit, ky “eksplozim” i mediave u përforcua shtesë nga mungesa e rregullave dhe rregulloreve për transmetim. Ish-Komisionari i Përkohshëm i Mediave nga OSBE, Robert Xhillet (Robert Gillette) shpjegoi se numri i madh i mediave u krijua nga “licencimi i pakoordinuar i stacioneve nga UNMIK-u dhe KFOR-i [forca paqeruajtëse e NATO-së] në vitin 1999/2000, si dhe nga politika fillestare e licencimit të KPM (Komisionari i përkohshëm i mediave), synonte në pluralizëm dhe të drejta e liri maksimale të shprehjes”¹²⁰. Të dhënat nga OSBE gjithashtu ilustron faktin se gjatë asaj kohe, licenca për transmetim mund të merrej me kërkesa minimale, që çoi në koncentrim të madh të stacioneve mediale: “Në gusht të vitit 2005 në Kosovë operonin gjithsej 111 radio dhe TV stacione. Me një popullsi të llogaritur në mes 1.9 gjer në 2.2 milion banorë, Kosova cilësohet si entiteti që ka më së shumti transmetues në ish Jugosllavi.”¹²¹

Mediat në Kosovë karakterizohen dhe përbëhen nga organizata të krijuara pas konfliktit armatosur në një mjedis me rregullore të kufizuara dhe mbështetje të lartë financiare. Mediat në Kosovë sot vazhdojnë pranimin e mbështetjes financiare dhe institucionale nga donatorët ndërkombëtar, edhe pse në nivel dukshëm më të ulët.

9.2 Lidhjet në mes të mediave dhe shoqërisë civile

Vetitë e përbashkëta

Gjashtëdhjetë për qind të gazetarëve që morën pjesë në anketën e parë u pajtuan se media në

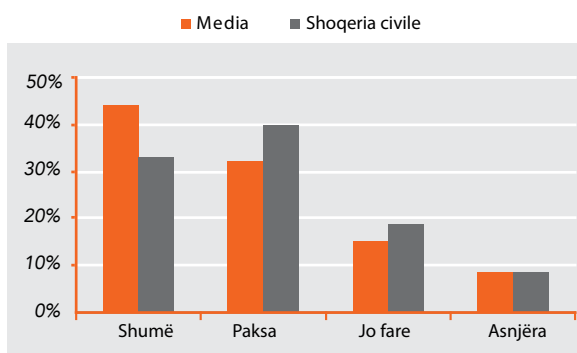
Kosovë përmbushë funksionin e mbikëqyrësit, duke synuar në përkufizimin e mediave si “një grup i personave të motivuar për të monitoruar se çka bën qeveria me paratë e tatimpaguesve”. Ky funksion është edhe më gjerë i pranuar në opinionin e gjerë të Kosovës: 76 për qind e të anketuarve në sondazhin e RZhNjK-së 2008¹²² thanë se besojnë me mediat e konsiderojnë qeverinë përgjegjëse. Në krahasim me 72 për qind të të anketuarve konsideruan se ky rol përmbushur me efikasitet nga organizatat e shoqërisë civile (shih ilustrimin 9.1).

Sipas anketës në internet “Media dhe Shoqëria civile”, një pjesë e madhe (70 për qind) të gazetarëve të anketuar konsideruan se media është një grup i personave të cilët “luftojnë për të drejtat civile”, një funksion që shpesh përmbushet nga llojet tjera të organizatave të shoqërisë civile, për shembull në lidhje me çështjen e të drejtave të grave ose gjatë mbrojtjes së të drejtave civile të afro-amerikanëve në SHBA.

Të dyja këto deklaratat do të aplikohen padyshim dhe barabartë për shoqërinë civile siç është definuar në këtë raport (shih kapitullin 1), dhe dy aspektet janë marrë parasysh

Ilustrimi 9.1

A e konsideron shoqëria civile dhe mediat qeverinë përgjegjëse?

më poshtë gjatë vlerësimit të nivelit në të cilin mediat mund të konsiderohen si pjesë e shoqërisë civile.

Rezultatet e anketës në internet gjithashtu tregojnë se vullnetarizmi mund të jetë karakteristikë shtesë e përbashkët për shoqërinë civile dhe mediat: 70 për qind e gazetarëve thanë se do të jenë të vullnetit për të kryer punën në baza vullnetare nëse do të kishin të ardhura tjera. Kjo gatishmëri për të punuar vullnetarisht ka ngjashmëri me ata të përfshirë në organizatat e shoqërisë civile që tradicionalisht kanë qenë entitete vullnetare. Kjo reflektohet në shoqërinë civile në Kosovë. Ngjashëm në Kosovë, dhe siç dëshmohet nga sondazhi i RZhNjK-së 2008, vullnetarizmi duket të jetë simbolikë e punës së shoqërisë civile.

Në fund, fakti se 60 për qind e gazetarëve të anketuar që konsiderojnë mediat si pjesë të shoqërisë civile sugjeron se koncepti i shoqërisë civile duhet të përfshijë mediat. Sidoqoftë 40 për qind të të anketuarve kontestuan idenë. Kjo duket të jetë si rezultat i perceptimit se mediat kanë besnikëri ose agjendë dhe nuk mund të jenë përfaqësues të vërtetë të shoqërisë civile, “disa media mbështesin qeverinë, disa të tjera interesohen në grupe të caktuara, dhe rrallëherë përfaqësojnë shoqërinë civile”, komentoi një redaktor me 10 vjet përvojë pune në mediat e Kosovës.

Aspektet kyçe që dallojnë mediat nga shoqëria civile

Përkundër perceptimit mbizotërues në mesin e gazetarëve të intervistuar se mediat dhe sho-

qëria civile shërbejnë për qëllim të ngjashëm dhe se pasi që gazetaret janë pjesë e shoqërisë civile, nuk ka konsensus nëse mediat i përkasin shoqërisë civile. Argumentet kryesore të përdorura nga ata që propozojnë ndarjen në mes të mediave dhe shoqërisë civile përfshijnë pangjashmëritë në lidhje me kërkesat për regjistrim, kryerjen e punëve të brendshme, rregulloret dhe administrimin e profitit.

Në Kosovë, organizatat e shoqërisë civile që kanë së paku tre anëtarë themelues dhe një statut, regjistrohen në Ministrinë e Shërbimeve Publike. Mediat në anën tjetër regjistrohen në Ministrinë e ekonomisë dhe financave ku konsiderohen si biznese dhe paguajnë për regjistrimin e tyre dhe japin emrat e pronarëve të tyre. Sidoqoftë nga ato nuk kërkohet që të sigurojnë statutin themelues. Tutje, ato mund të themelohen, pronësohen dhe qeverisen nga një person të vetëm, në dallim ndaj organizatave të shoqërisë civile, që duhet të përfshijnë së paku tre persona.

Përveç kësaj, TV dhe radio stacionet duhet të licencohen me qëllim të transmetimit, dhe në anën tjetër numri i transmetuesve është i kufizuar dhe i rregulluar nga agjencitë e specializuara. Për dallim të kësaj, organizatat e shoqërisë civile operojnë më lirshëm, pa nevojë të licencimit.

Tutje, organizatat mediale lejohen që të shpërndajnë përfitimet të aksionarët e vet. Ky nuk është rasti të organizatave të shoqërisë civile, pasi që kanë statusin e organizatave jo-profitabile, prandaj tepricat financiare duhet të riinvestohen në organizatë e nuk mund të shpërndahen të themeluesit ose anëtarët e bordit.

Këto dallime ligjore reflektohen në mendimet e shprehura nga të anketuarit e anketës. Vetëm 15 për qind e të anketuarve në sondazhin RZhNjK-së 2008 thanë se perceptojnë mediat si pjesë të shoqërisë civile (shih tabelën 9.1).

Tabela 9.1		Actors perceived as belonging to civil society			
		Shqiptarë	Serb	Të tjerë	Gjithsej
OJQ	Numri	774	115	161	1,050
	% brenda kombësisë	90.3%	56.4%	91.5%	
Sindikatat	Numri	558	88	117	763
	% brenda kombësisë	65.1%	43.1%	66.5%	
Njerëzit/ organizatat e komunitetit	Numri	260	78	32	370
	% brenda kombësisë	30.3%	38.2%	18.2%	
Mediat	Numri	126	45	20	191
	% brenda kombësisë	14.7%	22.1%	11.4%	
Partitë politike	Numri	13	38	4	55
	% brenda kombësisë	1.5%	18.6%	2.3%	
Bizneset private	Numri	25	29	2	56
	% brenda kombësisë	2.9%	14.2%	1.1%	
Gjithsej	Numri	857	204	176	1,237

Tabela 9.2	Përkufizimi i mediave nga gazetarët				
	1 (pajtohet fuqishëm)	2	3	4	5 (kundërshtoj fuqishëm)
Një pjesë e sektorit të tretë (dy tjerat janë qeveria dhe sektori privat)	21.1%	10.5%	21.1%	15.8%	31.6%
Autoriteti i katërt (fuqia e katërt, tri tjerat janë legjislatura, ekzekutivi dhe gjyqësia)	42.1%	15.8%	5.3%	21.1%	15.8%
Pjesë të sektorit privat, si grup i profesionistëve të mbledhur për të bërë profit	21.1%	10.5%	31.6%	15.8%	21.1%
Një grup i vogël i njerëzve që paguajnë profesionistët për të arritur objektivat shoqërore	22.2%	11.1%	11.1%	33.3%	22.2%

Ngjashëm, gazetarët që morën pjesë në anketën në internet synonin të përgënjeshtrojnë idenë se mediat i përkasë “sektorit të tretë” siç e quajnë disa shoqërinë civile¹²³ (shih tabelën 9.2). Shumica e të anketuarve preferonin përkufizimin e atribuuar eseistit të shekullit 19, Tomas Karllajll (Thomas Carlyle), të ndër-tuar në komentin e atribuuar burrështetasi aAnglez Edmund Burke: “Burke tha se në parlament janë tri autoritete, por, atje në galerinë e reporterëve, ulet autoriteti i katërt që është shumë më i rëndësishëm se të gjitha tjerat.”¹²⁴

Rezultatet e treguara në këtë tabelë tregojnë se gazetarët nuk pajtohen se mediat duhet të konsiderohen si entitet i sektorit privat që synon përfitimin, e as që shoqëria është një grup i njerëzve me synime dhe qëllime të përcaktu-

ara. Në vend të kësaj, një numër i madh konsiderojnë mediat si mjet i qeverisjes.

Në lidhje me rolin funksional të luajtur nga mediat, gazetarët mbështesin idetë e mediave si “grup i personave të motivuar për të monitoruar se çka është duke bërë qeveria me paratë e tatimpaguesve” e jo “persona të udhëhequr që mundohen të arrijnë objektivat e përbashkëta” (shih tabelën 9.3). Ngjashëm, nuk ka unanimitet në mes të gazetarëve të anketuar në lidhje me përkufizimin e mediave as si “grup i personave të angazhuar për më shumë demokraci” as për “më shumë të drejta civile”. Si e tillë, përderisa funksioni mbikëqyrës i mediave duket se është gjerësisht i pranuar, ndërlidhja e tyre me shoqërinë civile në konceptin e gjerë është më pak i dukshëm.

Tabela 9.3	Mendimi i gazetarëve për karakteristikat e mediave				
	1 (agree)	2	3	4	5 (disagree)
Grup i personave të udhëhequr nga koncepte të ngjashme dhe që mundohen të arrijnë objektivat e përbashkëta	27.8%	22.2%	11.1%	22.2%	16.7%
Grup i personave të motivuar për të monitoruar se çka është duke bërë qeveria me paratë e tatimpaguesve	50.0%	12.5%	12.5%	12.5%	6.3%
Grup i personave të angazhuar për më shumë demokraci	37.5%	12.5%	25.0%	12.5%	6.3%
Grup i personave të angazhuar për më shumë të drejta civile	43.8%	25.0%	6.3%	6.3%	12.5%
Grup i profesionistëve që punojnë për një kompani	47.1%	5.9%	29.4%	5.9%	5.9%

9.3 Marrëdhënia e veçantë

Siç u tha më sipër, ekzistojnë funksione, në veçanti i mbikëqyrjes së qeverisë, që edhe mediat edhe shoqëria civile i përmbushin. Përderisa ato dallojnë qartë nga njëra-tjetra në kuptim ligjor dhe rregullativ, dallimi në mes të roleve të tyre në lidhje me promovimin e të drejtave civile dhe demokraci duket se është më pak i qartë. Dykuptimësia ka kontribuar në ushqimin e një marrëdhënie të veçantë në mes të mediave organizatave të shoqërisë civile, në veçanti në mes të atyre që ndajnë vlerat, idetë dhe interesat e ngjashëm.

Për shembull, shumica (70 për qind) e gazetarëve të anketuar pohuan se është më lehtë të raportohet për çështjet në të cilat shoqëria civile është e përfshirë. Një gazetar njëherë madje tha “zëri i shoqërisë civile ndonjëherë e bën raportimin më interesant sesa zëri i opozitës”. Kjo mund të lidhet me faktin se shumica e ent-

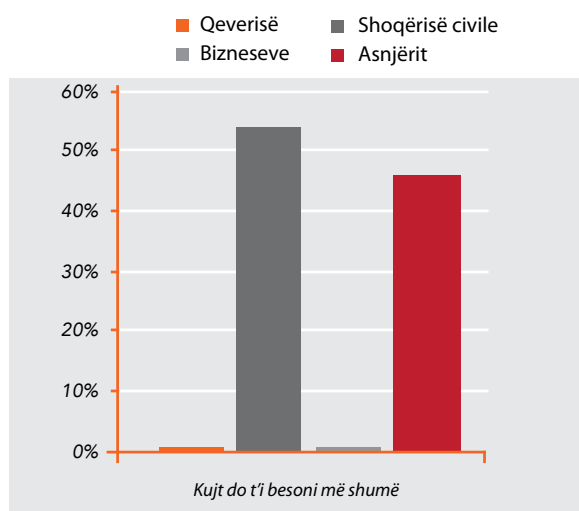
iteteve mediale i besojnë më shumë shoqërisë civile sesa qeverisë dhe sektorit privat.

Sidoqoftë, vullneti i gazetarëve për të përfshirë shoqërinë civile në storjet e tyre varet në atë nëse e perceptojnë atë grup si të paruar nga ndonjë agjendë e caktuar politike. Një gazetar tha: “Do ta përfshija shoqërinë civile në të gjithë artikujt e mi po të kishte angazhim të vërtetë të shoqërisë civile, e jo shoqërinë civile që punon për interesa të grupeve të ndryshme.” (shih ilustrimin 9.3.)

Sidoqoftë, shumica e të anketuarve në anketën në internet pranuan se ndihen të obliguar që të përfshijnë shoqërinë civile në raportimin e tyre. Përveç kësaj, cilësia dhe llojllojshmëria e organizatave të shoqërisë civile në Kosovë konsiderohet e kufizuar nga mediat dhe si i tillë besimi i gazetarëve në shoqërinë civile ndryshon varësisht nga organizata e përfshirë. Një gazetar tha “[përderisa] ne i japim hapësirë edhe shoqërisë civile, këto organizata duhet të jenë serioze dhe të kujdeshme për deklaratat që japin pasi që ndonjëherë janë të pasakta.”

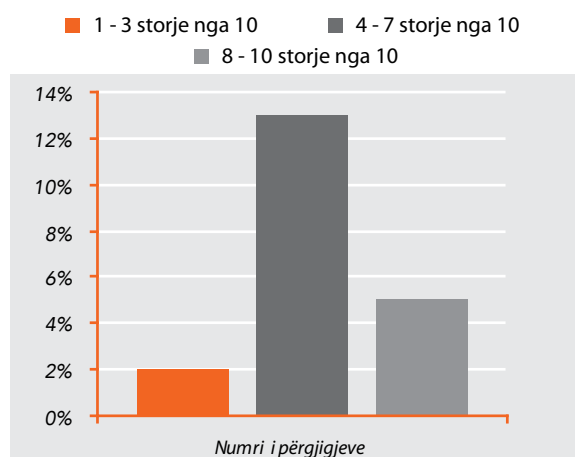
Ilustrimi 9.2

Kujt do t'i besoni më shumë, qeverisë, shoqërisë civile ose bizneseve?

Ilustrimi 9.3

Në sa storje do të përfshini shoqërinë civile?

Ekziston një konsensus në mesin e gazetarëve se organizatat e shoqërisë civile në Kosovë janë pjesë e fortë e realitetit ditor të mediave. Sidoqoftë, që gazetarët t'i japin mbulesë shtesë shoqërisë civile, OShC-të duhet të ofrojnë më shumë informata të besueshme dhe komente substanciale lidhur me çështjet në të cilat mediat të interesuara drejtpërdrejtë.

9.4 Përfundim

Mediat, të përkufizuara në fillim të këtij kapitulli si "grup i entiteteve private që janë të përfshirë në botim të materialeve informative, zbavitëse dhe arsimore dhe që përmes kanaleve të veta synojnë që të luajnë një rol në shoqëri", nuk mund të konsiderohet si grup i shoqërisë civile, pasi që shumica e organizatave mediale mund të realizojnë përfitime nga puna e tyre dhe janë të rregulluara si biznese, të qeverisura nga dëshirat e pronarëve të tyre, dhe udhëhiqen nga qëllimet divergjente. Sidoqoftë, sikurse organizatat e shoqërisë civile, shumica e mediave përmeshin funksionin mbikëqyrës. Duke shfrytëzuar marrëdhëniet e veçanta të tyre, ato

punojnë me shoqërinë civile për të forcuar demokracinë në Kosovë, përfshirë në veçanti menaxhimin e përmirësuar të fondeve publike.

Rekomandimet për organizatat e shoqërisë civile

Të synohet përmirësimi i nivelit të bashkëpunimit dhe kontakti me mediat. Ekziston momenti brenda komunitetit të gazetarëve në Kosovë për të përfshirë më shumë zërin e shoqërisë civile në media dhe për të mundësuar ndërmarrjen e aktiviteteve nga OShC-të për të pasur ndikim më të madh në shoqërinë kosovare.

Rekomandimet për donatorët dhe organizatat zhvillimore

Synimi për të trajnuar organizatat e shoqërisë civile në marrëdhënie me media.

Kur organizatat e shoqërisë civile takohen brenda ose jashtë Kosovës, përfaqësuesit e mediave duhet të ftohen për të marrë pjesë dhe për të raportuar.

10. ■ Integrimi në Bashkimin Evropian dhe shoqëria civile

Shenoll Muharremi

10. Integrimi në Bashkimin Evropian dhe shoqëria civile

Shenoll Muharremi

Integrimi evropian është një nga proceset më rraskapitës për institucionet dhe shoqërinë e Kosovës. Ajo ka qenë një nga faktorët kyç që lehtësoi transformimin e institucioneve dhe shoqërive nga Evropa lindore socialiste në demokratike dhe nga ekonomitë qendrore në ato të tregut pas komunizmit. Anketat tregojnë se qytetarët e Kosovës mbështesin për së tepërmi Bashkimin Evropian. Raportet vlerësuese tregojnë se Kosova dhe institucionet e veta ende kërkojnë reforma serioze me qëllim që të arrijnë këtë synim.

Pasi që Kosova është ende në fazat shumë të hershme të procesit të anëtarësimit në BE, ende nuk është angazhuar plotësisht në këtë rrugë. Kjo mund të dëshmojë se është një shtytje e madhe për organizatat e shoqërisë civile për t'u konsoliduar dhe, nëse munden, të ushtrojnë ndikimin e tyre dhe të shfrytëzojnë këtë proces për të formësuar të ardhmen e Kosovës. Sikur në pjesën tjetër të Evropës lindore, organizatat e shoqërisë civile kanë rol të rëndësishëm për të luajtur.

Ky kapitull nuk synon vlerësimin e kapacitetit të shoqërisë civile për të bashkëvepruar me procesin e integritit Evropian, edhe pse ilustron mënyrën si Komisioni Evropian (KE) raporton për funksionalizimin e shoqërisë civile në Kosovë. Ai koncentrohet në procesin e integritit Evropian siç shihet nga perspektiva e organizatave të shoqërisë civile. Diskuton instrumentet kyçe, mekanizmat dhe mjetet që shoqëria civile mund të shfrytë-

zojë për të monitoruar dhe për t'u bërë aktor në proces, që mund të transformojë institucionet dhe shoqërinë e Kosovës. Do të analizohet edhe angazhimi i aktorëve të tjerë me organizatat e shoqërisë civile.

Nuk ka politikë të shoqërisë civile *per se* në procesin e anëtarësimit në BE. Pothuajse nuk ka legjislacion primar për shoqërinë civile në afro 100.000 faqe të *acquis communautaire* (legjislatura e BE-së). KE adreson çështjen në një nga etapat e kriterëve politike, do të thotë brenda seksionit të demokracisë dhe sundimit të ligjit. Komisioni vetëm vlerëson nivelin e zhvillimit të shoqërisë civile, ai nuk mund të kontrollojë ose rregullojë shoqërinë civile pasi që kjo punë i përket autoriteteve kombëtare.

Tutje, Komisioni kërkon nga qeveritë dhe institucionet e vendeve që dëshirojnë të bashkëngjite në BE që të ndjekin praktikën e shëndosha të qeverisjes që mundësojnë shoqëritë civile të kenë ndikim në procese politike dhe vendim marrje. Por si e tillë, nga natyra, është pjesë thelbësore e zhvillimit të demokracisë, është proces që merr kohë për të lëshuar rrënjë dhe të bëhet e qëndrueshme, në veçanti në shoqëritë pa histori të gjatë të angazhimit demokratik dhe qytetar.

Çështjet dhe zhvillimet brenda organizatave të shoqërisë civile në rrjedhën e procesit të integritit evropian nuk janë të ndryshme nga ato në ndonjë sistem tjetër demokratik me ekonomi të tregut. Integrimi evropian

nuk duhet të qaset si procesi i izoluar ose paralel. Roli i organizatave të shoqërisë civile në procesin e integrimit Evropian nuk dallon nga roli i tyre në zhvillimin e vendeve dhe shoqërive të shëndosha demokratike. Por mund të përdorin procesin si mënyrë për të formësuar organizimin dhe funksionimin e shoqërive dhe institucioneve të tyre.

10.1 Shoqëria civile dhe procesi i integrimit Evropian

Organizatave të shoqërisë civile janë një nga aktorët më të rëndësishëm në procesin e evropianizimit për qytetarët dhe autoritetet e Kosovës. Sikur demokracia, ky proces merr kohë, dhe organizatat e shoqërisë civile kërkojnë zhvillimin e tyre me qëllim që të jenë në gjendje të luajnë rolin e tyre me efikasitet. Komisioni Evropian, në raportin e tij vjetor të progresit, kryesisht vlerëson autoritetet. Por shkurtimisht vlerëson edhe shoqërinë civile. Më poshtë është përmbledhur mënyra se si shoqëria civile është vlerësuar në raportet vjetor të progresit për Kosovën nga KE.

Në *Raportin e progresit për Kosovën 2005*, nuk ka vlerësim direkt të shoqërisë civile sikurse edhe në raportet pasuese. Por analiza e raportit tregon se vlerësimi i funksionimit dhe kapaciteti i organizatave të shoqërisë civile ishte i dobët, siç është rasti në vitet pasuese. Për shembull seksioni për mjedisin i raportit thotë: “Shoqëria civile mjedisore mbetet në nivel të ulët të zhvillimit, që kufizon mundësitë për pjesëmarrje.”¹²⁵

Raporti i progresit për Kosovën 2006 thotë se “nuk ka pasur ndryshime të mëdha që nga

raporti i fundit në kuptim të kapacitetit dhe ndikimit të organizatave lokale të shoqërisë civile”.¹²⁶ Kjo është paksa e vështirë që të interpretohet, sepse është vështirë të kuptohet vlerësimi preciz i shoqërisë civile në raportin paraprak. Ai gjithashtu reflekton faktin se pikat kryesore të agjendës për aktorët vendor dhe ndërkombëtar në Kosovë në kohën e politikave të nivelit të lartë siç ishte statusin final politik i Kosovës dhe çështjet etnike pas trazirave të marsit 2004, dhe mos funksionimin e organizatave të shoqërisë civile. Por fakti se organizatat e shoqërisë civile zënë paragrafin e vet në raport brenda diskutimeve të kriterëve politike përbën përparimin e vërtetë, edhe pse janë përmendur vetëm dy herë në raport. Kjo do të thotë se KE nuk do të vlerësojë dhe monitorojë vetëm kapacitetin dhe ndikimin e tyre por edhe do të adresojë mangësitë e identifikuar politike dhe financiare.

Raporti i progresit për Kosovën 2007 thotë se “kapacitetet administrative, financiare dhe menaxhuese të organizatave të shoqërisë civile nuk janë të njëtrajtshme dhe janë veçanërisht të dobëta në nivelin komunal që pengon zhvillimin e tyre. Bashkëpunimi në mes të autoriteteve dhe organizatave të shoqërisë civile mbetet i pabarabartë. Në përgjithësi pothuajse nuk është bërë kurrfarë përparimi në këtë fushë. Organizatat e shoqërisë civile mbesin të dobëta.”¹²⁷

Edhe pse shoqëria civile është vlerësuar si e dobët, KE nuk e ka përdorur gjuhën më të fortë siç është “shumë shumë e dobët” ose “jashtëzakonisht e dobët”, siç është përdorur

për shembull në vlerësimin e administratës publike të Kosovës në raportin e vitit 2005 ku thuhet “administrata publike e Kosovës mbetet jashtëzakonisht e dobët, joefikase dhe me personel të tepruar”.¹²⁸ Vlerësimi i shoqërisë civile në raportin e vitit 2007 ishte më detal por edhe sinjalizoi nevojat për ndërhyrje urgjente në sektor.

Raporti i progresit për Kosovën 2008 ruajti deklaratën se “kapaciteti i organizatave të shoqërisë civile mbetet i dobët”.¹²⁹ KE ka kapacitetin për të vlerësuar, pa ndikim të madh politik, situatën e vërtetë në terren. Por raportet e KE-së jo doemos janë 100 për qind të sakta, sepse atyre iu duhen partnerë siç janë organizatat e shoqërisë civile për të ndihmuar në grumbullimin e informatave. Mund të ndodhë që disa aktivitete të organizatave të shoqërisë civile, kryesisht në nivel lokal, nuk janë regjistruar, por kjo nuk duhet të jetë arsye. Fakti i rëndësishëm është se këto në nivel të madh janë raporte të paanshme dhe profesionale dhe duhet të trajtohen me profesionalizëm.

Këto raporte çojnë në disa përfundime. Së pari raportet dhe paralajmërimet nuk merren seriozisht, dhe bile nuk janë lexuar as analizuar me kujdes. E dyta, udhëheqësia kosovare ka qenë e tej ngarkuar gjatë këtyre viteve me çështjen e statusit final të Kosovës, ashtu që funksionimi i organizatave të shoqërisë civile nuk ka qenë në agjendën e tyre. E treta, nuk kishte strategji gjithëpërfshirëse për përforsimin e rolit të organizatave të shoqërisë civile, shumica e vepërimeve ishin *ad hoc* dhe dështuan në ofrimin e rezultateve të duhura. E katërta, kosovarët,

në veçanti organizatat e shoqërisë civile, nuk duhet të presin nga të huajt që të vinë dhe të zgjidhin problemet e tyre. Kjo nuk do të thotë se aktorët ndërkombëtar nuk mund të zgjidhin problemet, por ndonjëherë mund të jetë konflikt i interesave pasi që demokracia nuk është gjithmonë sistemi më efikas për lëvizjen e projekteve përpara me shpejtësi, në veçanti projektet e mëdha.

Megjithatë procesi i integritimit Evropian kërkon shoqërinë civile si partner kryesor, dhe KE është i zotuar që ta zhvillojë dhe mbështesë. Shoqëria civile mirë e zhvilluar dhe funksionale është një nga parakushtet kyçe për demokracitë e zhvilluara mirë dhe institucionet e shoqëritë funksionale në Ballkanin perëndimor. Kjo është arsyeja pse KE ka përfshirë dispozitat për mbështetje të shoqërisë civile në dokumentet e veta strategjike për zgjerim dhe korniza financiare. Për shembull, raporti i progresit i vitit 2007 thoshte:

Asistenca e vazhdueshme e KE-së nën programin CARDS [asistenca e komunitetit për rindërtim, zhvillim dhe stabilizim] kap rreth 170 milionë euro dhe përfshinë mbi 80 projekte. Programet aktuale, në mes tjerash, ofrojnë asistencë financiare për organizatat e shoqërisë civile. Një numër i organizatave të shoqërisë civile kanë kontraktuar dhe pranuar grante nga KE pas procesit konkurrues përzgjedhës¹³⁰ ”

Në anën tjetër, një analizë e zgjerimit të pestë të BE-së (në vitin 2007) thotë:

Pjesa e asistencës së shënjestruar për shoqërinë civile si pjesë e programeve për demokraci të donatorëve ndërkombëtarë ka mbetur e vogël... BE ka dhënë më pak mbështetje shoqërisë civile në shtetet lindore sesa disa donatorë të mëdhenj ... ndihma direkte financiare për shoqërinë civile është përbërë vetëm nga një pjesë e vogël e programeve të asistencës financiare në regjion. Programet për promovim të demokracisë kanë pasur mungesë të qëllimit të qartë dhe synimeve të specifikuar.¹³¹ ”

Një komentues tjetër me të drejtë thotë se “integrimi në BE dhe përforcimi i rolit të shoqërisë civile në shtetet kandidate nuk është proces paralel.”¹³² Kjo do të thotë se gjatë procesit të anëtarësimit në BE ndryshon dhe përmirësohet jo vetëm korniza por edhe funksionimi i institucioneve dhe shoqërisë civile. Në shumicën e rasteve, procesi i integrimit Evropian dhe organizatat e shoqërisë civile janë aleatë natyral dhe i duhen njëra tjetrës për të përparuar gjatë procesit. “Integrimi në BE është bërë faktori kryesor që ndikon transformimin e shoqërisë civile në shtetet Baltike.”¹³³ E njëjta

mund të thuhet për të gjitha shtetet në zgjerimin e pestë.

Shoqëria civile, sikur vet demokracia, është një proces afatgjatë dhe merr kohë gjersa të kryhet, nëse ndonjëherë mund të konsiderohet si i përfunduar. “Nëse njerëzit thjesht nuk janë mësuar në mbrojtjen e interesave të tyre dhe të marrin pjesë aktivisht në jetën publike, ata nuk ndryshojnë lehtë sjelljet e tyre bile edhe nëse sistemi politik bëhet më i favorshëm për aktivitetet qytetare.”¹³⁴

Fakti që Kosova ka pësuar disa tranzicione – politike, ekonomike dhe pas konfliktit, është një sfidë. Kosova ka institucione të reja dhe i mungon përvoja e gjatë që mund ta ndihmojë në trajtimin e duhur të këtyre proceseve të shumta njëkohësisht. Sidoqoftë, Kosova nga aspekti strategjik është në rrugë të mirë. Tani i duhet udhëheqësi proaktive që përcjellë parimet e qeverisjes së mirë dhe zhvillon politikën që garantojnë rezultate dhe sjellin zhvillimin e shumë nevojshëm, me qëllim që Kosova të zë hapin me shtetet fqinje dhe përparimin në procesin e integrimit Evropian.

Bregat kryesore të procesit të integrimit Evropian janë harmonizimi, miratimi dhe zbatimin i *acquis* të BE-së, reformat institucionale dhe zhvillimin ekonomik. Natyrisht se zhvillimi i kapaciteteve të organizatave të shoqërisë civile është pjesë e këtij procesi. Përjetësimi i kulturës së pasivitetit nuk do të përshtatet me procesin, dhe duhet të vendoset strategjitë për ndryshime.

Në terma shumë të përgjithshëm, shoqëria civile nevojitet në demokratizim për dy qëllime: e para për të lëvizur procesin përpara, dhe e dyta për të penguar rrëshqitjen prapa... Në vendet në tranzicion, nuk ka shoqëri civile për të filluar punën, edhe pse ekzistojnë disa forma të aktiviteteve të organizuara qytetare në të gjitha shoqëritë. Procesi i demokratizimit përfshinë krijimin e organizatave qytetare që mund të kryejnë këto funksione, dhe të zhvillojnë marrëdhëniet në mes të shtetit dhe shoqërisë civile për të mundësuar shoqërinë civile që të jep kontributin në funksionimin e demokracisë.¹³⁵ ”

10.2 Kosova dhe procesi i integrimit Evropian

Është thelbësore për organizatat e shoqërisë civile që synojnë të përfshihen në procesin e integrimit evropian, të kuptojnë kriteret e anëtarësimit në BE, procesin dhe instrumentet e tij në nivel evropian dhe kombëtar. Akterët e interesuar duhet të marrin pjesë në bërje të politikës dhe vendimmarrjes nga fazat shumë të hershme. Fatkeqësisht opinioni i gjerë shpesh njoftohet vetëm në fund të procesit kur vendimi miratohet ose nën-

shkruhet. Prandaj ky seksion adreson vet procesin, instrumentet dhe mekanizmat me qëllim të lehtësimit të pjesëmarrjes së organizatave të shoqërisë civile.

Procesi i stabilizimit dhe asociimit

Kosova merr pjesë në procesin e integrimit Evropian përmes Procesit të Stabilizim Asociimit (PSA)—mekanizmi qendror që ngasë marrëdhëniet e BE-së me Ballkanin perëndimor si dhe punon në drejtim të anëtarësimit. Për shkak të statusit të pazgjidhur politik të Kosovës, në vitin 2003 u dizajnuar një instrument special i quajtur Mekanizmi Përcjellës i Stabilizimit (MPS) për ti mundësuar Kosovës që të merr pjesë në PSA. Edhe pse MPS nuk u përgjigj pyetjes së marrëdhënieve kontraktuale në mes të Kosovës dhe BE-së, ai ende ofroi kornizë për Kosovën për t’u angazhuar individualisht në proces (ndaras nga Serbia).

Tani që Kosova ka shpallur pavarësinë e vet, mund të jetë e arsyeshme lëvizja nga procesi MPS në PSA. Por kjo mund të jetë e vështirë për shkak të faktit se pesë shtete anëtare ende nuk kanë njohur pavarësinë e Kosovës, duke vendosur Komisionin Evropian në gjendje të vështirë dhe duke vështirësuar negociatat e Marrëveshjes për Stabilizim asociim (MSA).

Vendimet për të filluar studimin e arsyeshmërisë ose negociatat bëhen nga Këshilli i Bashkimit Evropian. Prandaj Komisioni Evropian nuk do të jetë në gjendje që të lëviz përpara në marrjen e dritës së gjelbër nga Këshilli. Nuk është e vështirë që të konstatohet se lobimi te pesë shtetet anëtare të BE-

së që nuk kanë njohur pavarësinë e Kosovës duhet të jetë një nga detyrat kryesore të Ministrisë së Sapoformuar të Punëve të Jashtme të Kosovës. Shpresohet se këto pengesa politike do të mënjanoohen në të ardhmen e afërt. Njëkohësisht autoritetet Kosovare duhet të vazhdojnë që të lëvizin përpara me reformat e domosdoshme.

Kriteret për anëtarësi në BE

Çështjet politike të përmendura më sipër janë shumë teknike dhe kërkojnë përpjekje të gjata dhe të rëndësishme për t'i zgjidhur. Kriteret e anëtarësisë në anën tjetër janë të qarta. Për t'iu bashkangjitur BE-së, vendi duhet të jetë gjeografikisht në Evropë dhe të respektojë parimet e caktuara në nenin 6(1) të traktatit të Bashkimit Evropian: "parimi i lirisë, demokracisë, respektimi i të drejtave të njeriut dhe lirive fundamentale, dhe sundimi i ligjit, parimet që janë të përbashkëta për shtetet anëtare".¹³⁶ Kriteret e mirënjohura të Kopenhagës (kriteret politike, ekonomike dhe ligjore që rrjedhin nga samiti i Këshillit të Evropës 1993) ofrojnë udhëzime thelbësore për vendet që dëshirojnë të pranohen për anëtarësim në BE, një nga klubet më me ndikim politik dhe ekonomik në planet.

Politikisht "vendi aplikues duhet të arrijë stabilitet të institucioneve të saj duke garantuar demokraci, sundim të ligjit, të drejtat e njeriut dhe respektim dhe mbrojtje të pakicave;¹³⁷ ekonomikisht, ai duhet të "ketë ekonomi funksionale të tregut, si dhe kapacitet për t'u përballë me presionin krahasues dhe forcat e tregut brenda BE-së;¹³⁸ ligjërisht (ndoshta kri-

teri më shterues), vendi duhet "të harmonizojë, miratojë dhe zbatojë organin komplet të legjislacionit të BE-së".¹³⁹

Në vitin 1995 në Madrid, Këshilli Evropian shtoi një kriter në kapacitetin administrativ që adresoi funksionalitetin e administratave publike dhe reformat në shtetet aspiruese. Në kuptim të Kosovës dhe Ballkanit perëndimor në përgjithësi, nga PSA rrjedhin dy kritere shtesë për anëtarësim: bashkëpunimi regional dhe bashkëpunimi me Tribunalin Ndërkombëtar Penal për ish-Jugosllavinë. Kapaciteti i Bashkimit Evropian për të absorbuar financiarisht dhe politikisht një vend kandidat, si dhe momentin për integrim Evropian, gjithashtu është duke u bërë shumë e më shumë i rëndësishëm për zgjerimet e ardhme të BE-së.

Arritja e anëtarësisë në BE është një proces i gjatë me disa faza të dizajnuara për të angazhuar vendet aspiruese në reformat multi-sektoriale në vazhdim e sipër, ku përparimi vlerësohet në baza vjetore në raportin e progresit të Komisionit Evropian.

Hapi i parë në proces është shpallja, nga BE dhe vendi aspirues, i synimit për t'u angazhuar në bashkëpunimin afatgjatë me potencial për të çuar kah anëtarësimi i plotë në BE. Brenda SAP ekzistojnë disa instrumente (të diskutuara në seksionin e ardhshëm të këtij kapitulli) që shtyjnë procesin nga shpallja gjer në bashkëpunim politik dhe teknik. Takimet e rregullta politike dhe teknike sektoriale në mes të KE-së dhe autoritetet Kosovare mbahen për të punuar në shtyrjen e Kosovës përpara dhe për të vlerësuar përparimin e saj në drejtim të

përmbushjes së kriterëve, në këtë rast prioritetet e partneritet evropian. Raporti vjetor i përparimit gjithashtu sinjalizon kohën kur vendi lëviz përpara në hapin e ardhshëm në proces. BE siguron mbështetje të vazhdueshme financiare përmes procesit të anëtarësimit, përmes instrumentit të para-anëtarësimi (IPA) me synim të asistimit të vendeve aspiruese në rrugën përpara me reformat e domosdoshme.

Hapi i radhës zakonisht është studimi i arsyeshmërisë nga ekspertët e KE-së që bëjnë rekomandimet për Këshillin nëse BE duhet të fillojë negociatat SAA. Ky kapitull tanimë ka diskutuar çështjet politike që mund të pengojnë fillimin e studimit të arsyeshmërisë për Kosovën. Në çdo rast, studimi i tillë jo doemos do të japë rekomandime pozitive. Studimi i arsyeshmërisë për Bosnjën dhe Hercegovinën, për shembull, rekomandoi pritjen për përparim shtesë para fillimit të negociatave SAA. Tutje, fillimi i studimit të arsyeshmërisë do të jetë përparim i rëndësishëm për Kosovën dhe së paku do të qartësojë, sikur në Bosnje e Hercegovinë, etapat në të cilat Kosova duhet të përqendrohet.

Kjo përcillet me negociatat që çojnë në marrëveshje dhe nënshkrim të MSA-së të cilat duhet të miratohen nga shtetet anëtare të BE-së. Kjo perceptohet me të drejtë si marrëveshje para anëtarësimit që ligjërisht afirmon perspektivën e vendit aspirues për anëtarësim të plotë. Të gjitha vendet nga Ballkani përëndimor përveç Kosovës kanë negociuar dhe nënshkruar MSA me Bashkimin Evropian.

Ndërkohë zbatimi i reformave në bazë të prioritetëve të partneritet Evropian duhet të

vazhdojë gjersa të adresohen të gjitha çështjet e mësipërme paralelisht. Vendi do të fillojë zbatimin e SAA-së dhe kur të vlerësojë se ka aritur përparim të dukshëm, do të aplikojë për anëtarësim në BE. Këshilli atëherë do të kërkojë nga Komisioni që të jep mendimin e vet nëse vendi aplikues është i gatshëm për të filluar negociatat për anëtarësim. Nëse Komisioni thotë po, negociatat do të fillojnë. Marrëveshja për 35 kapitujt negociues çon në anëtarësim në BE, me kusht që të gjithë shtetet anëtare të aprovojnë anëtarësimin. Përfundimet e samitit të Këshillit të Bashkimit Evropian të mbajtur më 17 dhjetor 2004 në Bruksel thonë se “qëllimi i përbashkët i negociatave është anëtarësimi”, por “këto negociata janë një proces me fund të hapur, rezultati i së cilës nuk mund të garantohet paraprakisht”.¹⁴⁰

Statusi aktual i Kosovës, si dhe puna e nevojshme me qëllim që të bëhet shtet anëtar i BE-së, janë të qarta. Nuk është fshehtësi që anëtarësimi është shumë i rëndësishëm për autoritetet kosovare, shoqërinë civile dhe qytetarët. Megjithatë vet procesi duhet të jetë po aq i rëndësishëm sa edhe rezultati përfundimtar, sepse është një mundësi unike jo vetëm për autoritetet por edhe për organizatat e shoqërisë civile që të formësojnë të ardhmen e tyre dhe mënyrën e organizimit të shoqërisë së Kosovës.

10.3 Instrumentet, mekanizmat dhe strukturat e procesit të integrimit Evropian

Ky seksion do të elaborojë instrumentet, strukturat dhe mekanizmat për anën e BE-

së dhe Kosovës, që mund të përdoren nga organizatat e shoqërisë civile për të marrë pjesë dhe për të ndikuar në bërjen e politikës dhe vendimmarrje në këtë proces. Shumica e pikave më poshtë janë përmendur në këtë tekst por kanë pasur qasje të ndryshme. Këtu do t'i kushtohet vëmendje bërjes së politikës dhe vendimmarrjes.

Prioritetet e partneritetit Evropian

Një nga instrumentet kryesore brenda PSA është dokumenti me prioritetet e partneritetit Evropian, që ka filluar në Këshillin Evropian të Selanikut në vitin 2003. Këshilli ka thënë se “partneritetet Evropiane janë mjete për të materializuar perspektivën Evropiane të Ballkanit perëndimor”¹⁴¹ dhe se “qëllimi i këtyre partneriteteve është identifikimi i reformave afatshkurtra dhe afatmesme që duhet të kryhen nga vendet për të shërbyer si listë kontrolli për të matur përparimin, dhe për të ofruar udhëzime për programim të asistencës nga BE”.¹⁴²

Partneritetet Evropiane bazohen në gjendjen aktuale të secilit shtet dhe adresojnë nevojat e shtetit dhe veprimet që duhet ndërmarrë me qëllim të lëvizjes më afër BE-së. Të gjitha veprimet dhe rekomandimet në partneritete bazohen në reforma në afat të shkurtër (një gjer në tri vite) dhe afat të mesëm (tri gjer në katër vite) që duhet të zbatohen nga shteti.

Partneriteti Evropian shfrytëzon kriteret e anëtarësimit në BE dhe raportin vjetor të përparimit të shtetit për të bërë rekomandimet për reforma sektoriale.

Që një organizatë e shoqërisë civile të ketë ndikim në këtë proces, ajo duhet të marrë pjesë në fazat e hershme të hartimit të marrëveshjes. Shoqëria civile mund të gjej mbështetje nga Komisioni për të përfshirë një pikë specifike ose për të theksuar ndonjë politikë që më vonë do të shtyjë autoritetet për zbatim të saj. Për shembull nëse qasja në informatë është brengë për organizatat e shoqërisë civile, ato mund të angazhohen dhe diskutojnë me Komisionin Evropian me qëllim të kanalizimit të kësaj brengje në Partneritetin Evropian. Në këtë mënyrë KE, që ka fuqinë më të madhe të negociimit në proces, do të adresojë çështjet rregullisht me autoritetet kombëtare, dhe do të përcjellë nëse qeveria ka zbatuar rekomandimet e tyre. Çështja më vonë do të bëhet pjesë e raportit vjetor të përparimit.

Plani i veprimit për zbatim i Partneritetit Evropian

Partneritetet Evropiane kërkojnë nga secili shtet që të përgatisin një plan veprimi duke dhënë detallet e masave që do të ndërmerren dhe një orar kohor e buxhet për zbatimin e tyre me qëllim të përgjigjes ndaj prioriteteteve të dhëna në dokumentin e partneritetit. Monitorimi i përparimit do të kryhet nga mekanizmat e themeluar të SAP. Komisioni është përgjegjës për vlerësim të zbatimit të planit të veprimit në raportin vjetor.

Mbështetjes financiare të BE-së për shtetet në Ballkanin perëndimor i caktohet prioriteti në bazë të veprimeve për reformë afatshkurtër dhe afatmesme që rrjedhin nga Partneriteti Evropian, duke marrë parasysh nevojat dhe

kapacitetin e veçantë të çdo shteti. Pas botimit të raporteve vjetore të përparimit, Komisioni Evropian azhurnon dokumentet e Partneritetit Evropian, duke larguar veprimet që janë kryer dhe duke shtuar ato të reja.

Edhe pse, hipotetikisht, brengat e shoqërisë civile inkorporohen në dokumentin e Partneritetit Evropian, puna në këtë aspekt nuk është kryer. Organizatat e shoqërisë civile duhet të llobojnë dhe të punojnë me autoritetet kombëtare për t'u siguruar kryerjen e veprimeve të zotuar në dokumentin e Partneritetit Evropian. Që kjo të ndodhë, veprimet duhet të jenë reale dhe të zbatueshme dhe të kenë buxhet të mjaftueshëm për zbatim.

Fakti se asistenca nga BE (IPA) bazohet në rekomandime në dokumentin e Partneritetit Evropian jep një mjet tjetër organizatave të shoqërisë civile që të llobojnë edhe në KE (në Kosovë, zyra ndërlidhëse e Komisionit Evropian) dhe autoritetet kombëtare kur ato bëjnë programin vjetor. Pasi që brengat e tyre të inkorporohen në dokumentin e Partneritetit Evropian, organizatat e shoqërisë civile kanë të drejtë që të insistojnë që masat të pranojnë asistencën financiare të BE-së përmes IPA-së.

Masat financiare dhe kërkesat për raportim e bëjnë këtë proces kompleks dhe gjithëpërfshirës. Organizatat e shoqërisë civile duhet të zotërojnë procesin në tërësi me qëllim që të jenë në gjendje ta shfrytëzojnë proaktivisht, për këtë arsye është diskutuar detajisht në këtë kapitull.

Raporti vjetor i përparimit nga KE

Raporti vjetor i përparimit nga KE është vlerësim shumë i respektuar, real dhe i drejt-përdrejtë në natyrë. Investitorët rreth botës shfrytëzojnë raportin si referencë për të kontrolluar arsyeshmërisë e investimeve të tyre. Për vendet në fazat e përparuara në procesin e anëtarësimit, mund të ndihmojë përcaktimi nëse partitë politike fitojnë zgjedhjet.

Shoqëria civile mund të shfrytëzojë këtë instrument në shumë mënyra. Ai mund të shfrytëzohet për të lobuar te autoritetet kombëtare në të mirë të reformave të caktuara. Tutje, shoqëria civile është ftuar nga KE që të kontribuoj në përgatitjen e raportit. Ato mund të shprehin brengat ose falënderimet e tyre me shkrim, ose nëse kërkohet, mund ta përfshijnë në raport. Pas lëshimit të raportit, Komisioni njofton qeverinë dhe më pas mban takim me organizatat e shoqërisë civile që të komunikojë konstatimet. Është me rëndësi që të shfrytëzohet kjo mundësi për të ndikuar raportin e përparimit me qëllim të mbështetjes së argumenteve për përfshirje të çështjeve dhe brengave në dokumentin e Partneritetit Evropian, planin e veprimit të zbatimit dhe në IPA.

Asistenca financiare nga BE

Menaxhimi financiar dhe rregullat e prokurimit të BE-së janë komplekse dhe kërkojnë përpunim të konsiderueshëm burokratik – këtu vetëm mund të diskutohet shkurtimisht. Organizatat qeveritare dhe joqeveritare shpesh kërkojnë përgjigje të menjëhershme nga BE për të financuar ndonjë kërkesë, por kjo tr-

egon se ato nuk kuptojnë procesin mirë. Është me rëndësi që të elaborohen çështjet thelbësore që lidhen me asistencën nga BE.

Instrumenti thelbësor për asistencën financiare nga BE për vendet aspiruese dhe kandidatë është IPA. Ai programohet për çdo vit në bazë të disa instrumenteve, përfshirë komizën treguese financiare shumë-vjeçare, dokumentin planifikues tregues shumë-vjeçar, raportin e përparimit dhe dokumentin e Partneritetit Evropian. Merren strategjitë zhvillimore të autoriteteve kombëtare (në bazë të deklaratës së Parisit). Autoritetet kombëtare përgjegjëse për procesin dhe asistencë financiare nga BE mund të marrin pjesë me Komisionin në proces. Operacionet e IPA-së mund të menaxhohen centralisht (nga KE), bashkërisht (nga KE dhe autoritetet kombëtare), ose në mënyrë të decentralizuar (nga autoritetet kombëtare). Kosova ka një sistem të centralizuar të menaxhimit.

Përveç IPA-së, në mesin e mekanizmave të rëndësishëm mbështetës të BE-së janë edhe programi multi-përfitues, nisja Evropiane për të drejtat e njeriut dhe demokraci, programet e komunitetit dhe asistencë teknike, dhe këmbimi i informatave.

Pasi që IPA është instrument qendror financiar për Kosovë, ja vlen të përmendet se vendimet se si programohen dhe shpërndahen duhet të merren në një sërë konsultimesh me aktorët dhe merr disa muaj, ndonjëherë një vit, gjersa të kryhen. Organizatat e shoqërisë civile janë në mesin e aktorëve kyç që konsulton Komisionin. Prandaj nëse organizatat e shoqërisë

civile dëshirojnë të promovojnë agjendat e tyre, ato duhet aktivisht të marrin pjesë në proces. Kjo mund të jetë detyrë komplekse dhe rraskapitëse: "Një nga pengesat e njohura për zgjerimin e mbështetjes së BE-së ndaj shoqërisë civile në shtetet [kandidate] paraqitet nga procedurat burokratike të programeve të ndihmës."¹⁴³

Takimet politike dhe teknike të MSP

Forumet kryesore ku BE dhe autoritetet kombëtare diskutojnë procesin e integrimit Evropian janë takimet e MSP-së (për çështjet politike) dhe punëtoritë (për çështje teknike dhe sektoriale). Organizatat e shoqërisë civile në disa raste kanë marrë pjesë aktive dhe janë përfshirë në agjendën zyrtare, siç është punëtorja e MSP-së për mjedis e mbajtur më 24 janar 2007 në Prishtinë. Kjo është mënyrë efektive për shoqërinë civile që të dërgojë porosinë në nivel shumë të lartë.

Strukturat

Adresat kryesore në Kosovë për menaxhim teknik të procesit të integrimit Evropian janë Agjencia për koordinim të zhvillimit dhe integrim Evropian (ish Agjencia për integrim Evropian dhe qendër koordinuese për donatorë) dhe Zyra ndërlidhëse e Komisionit Evropian (që në vendet tjera njihet si Delegacioni i KE-së). Këto dy zyra punojnë së bashku në baza ditore. Njësia e Kosovës brenda drejtorisë së përgjithshme për zgjerim, drejtorja C, është përgjegjëse për menaxhimin e punëve të Kosovës në emër të Komisionit Evropian.

Në kuptim të përfaqësimit politik, zëvendës kryeministri i Kosovës është përgjegjës për këtë agjendë. Kuvendi i Kosovës në vitin 2008 ka themeluar komisionin për integritet Evropian, dhe Kosova ka vendosur misionin diplomatik në Bruksel. Strukturat e kërkuara të menaxhimit të IPA-së ende nuk janë vendosur.

MSA dhe negociatat për anëtarësim

MSA dhe negociatat për anëtarësim janë komplekse dhe marrin kohë të konsiderueshme për përfundim. Përderisa MSA kryesisht ka të bëjë me tregti, negociatat për anëtarësim në BE (gjithashtu e njohur për aderim) mbulojnë të gjitha kriteret e përshkruara më sipër. Këto negociata organizohen në kapituj për sektorë të ndryshëm (për shembull kapitulli 10, shoqëria e informimit dhe mediat, dhe kapitulli 22, politika regionale dhe koordinimi i instrumenteve strukturore¹⁴⁴); çdo shtet ka kornizën e ndarë negociuese¹⁴⁵. Sa i përket punëtorëve të MSP-së të përshkruara më sipër, shoqëria civile do të ftohet për të marrë pjesë aktive në këtë fazë finale të procesit. Përvoja nga shtetet e Evropës lindore që i'u bashkuan BE-së në vitin 2004 dhe 2007 kanë treguar se në shtetet ku shoqëria civile ka qenë më mirë e informuar ka pasur më shumë ndikim në proces.

10.4 Si mundet shoqëria civile të bëjë ndryshime

Përveç pjesëmarrjes aktive në proces, një nga rolet e organizatave të shoqërisë civile është monitorimi i procesit. Siç u diskutua më lartë, procesi përfshinë disa instrumente. Një nga

më të rëndësishmet është monitorimi i Planit të Veprimit të Partneritetit Evropian (PVPE), që zakonisht përfshinë këto:

1. Objektivat për tu arritur
2. Veprimet që duhet ndërmarrë për të arritur objektivat
3. Institucionet dhe partnerët përgjegjës për zbatimin e veprimeve
4. Orari kohor për përfundimin e veprimeve
5. Buxheti i domosdoshëm për të zbatuar veprimet dhe nga ku do të vijë
6. Komentet dhe çështjet tjera të ndërlidhura

PVPE është dokument publik dhe bazë për shumicën e takimeve që mbahen gjatë procesit. Organizatat e shoqërisë civile mund ta shfrytëzojnë për të monitoruar zbatimin e planit. Kjo është shumë me rëndësi, pasi që përvoja ka treguar se vendet në fazat e hershme të integritet kanë mungesë të kapacitetit për zbatim të politikave dhe strategjive. Kosova nuk është përjashtim.

Bërja e politikës është aspekt tjetër i procesit që shoqëria civile duhet monitoruar. Përm-bushja e PVPE-it do të kërkojnë një numër të ligjeve të reja. Organizatat e shoqërisë civile mund të monitorojnë nëse ligjet miratohen me kohë. Ato gjithashtu mund të punojnë me departamentin ligjor të Agjencisë për koordinim të zhvillimit dhe integritet Evropian, që është përgjegjës për sigurimin se çdo draft ligjor kalon kontrollimin e kompatibilitetit me BE. Në shumicën e rasteve, sa më shumë ligje plotësojnë standardet e BE-së (për shembull për mbrojtje të mjedisit ose të konsumatorit, ose për siguri të ush-

qimit), aq më shumë ato i përshtaten qëllimeve të shoqërisë civile. (Në këtë fazë, ligjet kontrollohen vetëm për të siguruar se nuk janë në kundërshtim me legjislacionin e BE-së – nuk janë në përafrim të plotë ose të harmonizuara. Por shoqëria civile mund të llojë për sa më shumë përafrim dhe harmonizim që është e mundur.)

Një mënyrë tjetër që organizatat e shoqërisë civile mund të monitorojnë dhe marrin pjesë në procesin e integritimit është duke kërkuar për të marrë pjesë në takimet e Komisionit për integrim Evropian në kuvendin kombëtar. Edhe pse komisioni është i ri dhe ende bën përpjekje për t'u themeluar, ka gjasa që të bëhet lojtari kyç në harmonizim të legjislacionit. Aktualisht vetëm qeveria kontrollon ligjet për harmonizim. Por kur ligjet shkojnë në kuvend ato ende mund të ndryshohen ose plotësohen, dhe nuk ka procedurë (as nuk duhet të ketë) për qeverinë që të aprovojë ato ndryshime. Prandaj kuvendit i duhet një mënyrë për të kontrolluar nëse ligjet e tij janë në linjë me standardet e BE-së. Kjo do të jetë detyrë për Komisionin për integrim Evropian, dhe duhet të përfshihet edhe shoqëria civile.

10.5 Përfundim

Organizatave të shoqërisë civile janë në mesin e akterëve më të rëndësishëm në procesin e anëtarësimit në BE. Shoqëria civile nuk mund

të kryej vetëm rolin monitorues, ajo duhet gjithashtu të bëhet një nga partnerët kryesor, në veçanti të KE-së, në këtë proces. Kapaciteti i shoqërisë civile për pjesëmarrje në bërje të politikës dhe vendimmarrje duhet të përmirësohet. Është parë në raportet e ndryshme se shoqëria civile në Kosovë është në një fazë të hershme të zhvillimit.

Udhëheqësia lokale, e institucioneve dhe shoqërisë civile, në bashkëpunim me akterët ndërkombëtarë të përfshirë në Kosovë, duhet të përgatisin dhe të zbatojnë një strategji për të përforcuar rolin dhe pjesëmarrjen e organizatave të shoqërisë civile në procesin e integritimit Evropian. KE dhe qeveria e Kosovës duhet të merr në konsideratë financimin dhe përfshirjen e organizatave të shoqërisë civile gjatë planifikimit të tyre.

Ekzistojnë disa instrumente, siç janë elaboruar në këtë kapitull, që organizatat e shoqërisë civile mund t'i shfrytëzojnë për të marrë pjesë në proces. Zhvillimi dhe profesionalizmi i tyre do të ketë ndikimin e vet në proces. Sidoqoftë, shoqëritë pa kulturë proaktive qytetare kërkojnë më shumë kohë për të zhvilluar shpirtin e tyre të pjesëmarrjes. U deshën dekada për shoqëritë perëndimore për të arritur nivelin e zhvillimit qytetar që gëzojnë sot. Demokracia është proces, dhe thënia "Roma nuk është ndërtuar brenda një dite" vlen edhe për zhvillimin e shoqërisë civile në Kosovë.

11

■ Qëndrueshmëria e shoqërisë civile

Hajrulla Ceku

11 Qëndrueshmëria e shoqërisë civile

Hajrulla Ceku

Indeksi për qëndrueshmëri të OJQ-ve nga USAID në vitin 2007 konstatoi se në mesin e vendeve të Ballkanit, vetëm OJQ-të e Kosovës janë zbrapsur në qëndrueshmëri: “Për pjesën më të madhe, sektorët e OJQ-ve që operojnë në Tierin jugor, përfshirë shtetet anëtare të reja të BE-së Bullgarinë dhe Rumaninë, kanë përmirësuar qëndrueshmërinë e tyre gjatë vitit. Vetëm Kosova ka përjetuar rënie në qëndrueshmëri.”¹⁴⁶ Një nga shpjegimet e dhëna në raport është se viti 2007 ka kaluar me negociata për statusin e Kosovës (pavarësia u shpall në shkurt të vitit 2008), dhe më pas “OJQ-të Kosovare u gjetën të paafta për të angazhuar qeverinë në çështjet e tyre, dhe u angazhuar në vet-censurim gjatë vitit.”¹⁴⁷ Gjatë një dekade e gjysmë më herët, vendet perëndimore, institucionet ndërkombëtare, dhe donatorët privat investuan resurse të mëdha në ndërtimin e një shoqërie civile të fortë dhe efektive në shtetet në tranzicion në Evropën qendrore dhe juglindore. E parë si komponentë e domosdoshme e demokracisë së shëndoshë, funksionale dhe moderne, shoqëria civile e porsa formuar ose organizatat jo-qeveritare u furnizuan me mbështetje financiare dhe teknike si mjete për të fituar bazën në çështjet e qeverisjes në vendet e tyre përkatëse.¹⁴⁸

Roli thelbësor i OJQ-ve në Evropën qendrore dhe lindore, në veçanti në ndihmën e këtyre vendeve që të bashkohen në Bashkimin Evropian, ishte i madh. Nuk ka dyshim se komunitet donatore ndërkombëtare ishin një nga shtyllat kryesore të shoqërisë civile të suksesshme, dhe

rënia e fondeve të jashtme ka shfaqur sfida serioze për qëndrueshmërinë financiare të OJQ-ve. Raporti i kohëve të fundit përshkroi: “Por tani, sa më shumë që thahen ose shkojnë diku tjetër fondet e huaja që financonin organizatat e tilla, një nga çështjet në regjion është mënyra si sektori i shoqërisë civile mund të jetë i qëndrueshëm, së paku në nivel të pranueshëm.”¹⁴⁹ Indeksi i qëndrueshmërisë nga USAID 2007 nënvizon se OJQ-të në Shqipëri, Kroaci, Kosovë, Mal të Zi dhe Serbi kanë bërë hapa të mëdhenj në diversifikimin e burimeve të tyre të burimeve dhe përmirësimin e qëndrueshmërisë financiare të tyre.¹⁵⁰ Por ka dëshmi të pakta se OJQ-të në regjion së shpejti do të bëhen më pak të varur nga donatorët.

Një OJQ ideale për zhvillim njerëzor do të kishte këtotribute:

- Ka vetiniciativë.
- Formalisht është organizuar me sjellje të përgjegjësive dhe sistem të qeverisjes.
- Demonstron përgjegjësi publike.
- Shfrytëzon resurset në mënyrë të qëndrueshme.
- Vetëfinancohet, që siguron autonomi në vendimmarrje.
- Është demokratik dhe i paanshëm në funksionim.
- Është efektiv dhe efikas në realizim të objektivave që cakton për vete.
- Është në gjendje që të pozicionet në drejtim të bashkëpunimit dhe kompromisit me të tjerët në bazë të konsideratave mirë të arsyetuara.
- Nëse funksionet me një vetëdije të saktë të mënyrës së punës së shoqërisë, ekonomisë dhe politikave rreth saj.

Qëndrueshmëria e OJQ-ve preket nga katër faktorë të ndërlidhur: arsyeshmëria organizative, siguria financiare, efektshmëria e programit dhe ndikimi i qëndrueshëm. “Për shembull nëse qeverisja e një organizate është e dobët (arsyeshmëria organizative), menjëherë bile kredibiliteti dhe aktorët siç janë donatorët nuk e financojnë (arsyeshmëria financiare), që rezulton në reduktim të ndërhyrjeve (efektshmëria e programit) që eventualisht ka efekte negative në përfitimet afatgjata për komunitetin (ndikim i qëndrueshëm).”¹⁵¹ Shifrat aktuale tregojnë një pasqyrë komplekse të sektorit të OJQ-ve në Kosovë. “Përderisa rreth 4,500 OJQ janë zyrtarisht të regjistruara në Zyrën ndërlidhëse me OJQ, vëzhguesit e mirinformuar llogarisin se janë aktive vetëm rreth treqind, përfshirë organizatat e drejtuara kah ofrimi i shërbimeve, zhvillimi i komunitetit dhe/ ose advokaci politike. Të tjerët thonë se numri real i OJQ-ve aktive dhe gjer në një masë të qëndrueshme në Kosovë është dy shifror.

11.1 Zhvillimi i shoqërisë civile në Kosovë

Zhvillimi i shoqërisë civile në Kosovë ka lloji nëpër dy faza: rezistenca civile dhe solidariteti në vitet e 90-ta, dhe periudha e rindërtimit pas luftës dhe ndërtimi i qeverisjes demokratike pas vitit 1999 (gjithashtu e quajtur periudha e kërpuhëve). “Përderisa shumica e organizatave civile shqiptare [gjatë 90-tave] ishin ofrues të shërbimeve, ato ishin shumë të politizuara dhe nacionalisht të orientuara pasi që përqaftonin qëllimet e përpjekjeve nacionaliste të shqiptarëve të

Kosovës dhe ishin mjete të rezistencës paqësore kundër regjimit serb. Të tjerët ndoqën këtë qëllim përmes advokacisë në fazën botërore.”¹⁵² Lëvizja e OJQ-ve në Kosovë fitoi substancë përmes paraqitjes së Këshillit për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut në vitin 1989, Komisionit të Helsinkit në Kosovë në vitin 1990 dhe Unionin e sindikatave të pavarura gjithashtu në vitin 1990. Këto organizata ombrellë dhe një numër i organizatave hulumtuese dominonin shoqërinë civile në vitet 90-ta.

Afër ndërrimit të shekujve, institucionet kryesore që mbijetuan luftën ishin ato që kishin mbështetjen e shqiptarëve të Kosovës, e mbështetur nga “shoqëria paralele” nga një pjesë e madhe e opinionit publik që besonin në kauzën e saj. Prandaj ajo çka përshëndetet si pluralizëm demokratik në Evropën perëndimore, në Kosovë u bë baza e rezistencës kundër represionit serb dhe përpjekjeve për pavarësi.”¹⁵⁴

Siç e tha një komentues, “në nivel lokal, një numër i organizatave të ndryshme që përfaqësojnë interesa të ndryshme u shfaqën në këtë periudhë [90-at], përfshirë rininë (pas pesimistët, klubi Pjetër Club, Alternativa), studentët (UPSUP), personat me aftësi të kufizuara (Handikos), dhe ata të angazhuar në radio dhe mediat të shtypura.”¹⁵⁴

Rubrika 11.1 Zhvillimi i shoqërisë civile në Kosovë

Zhvillimi i shoqërisë civile në Kosovë u bë në katër faza. Faza e parë filloi në vitin 1989 kur dy organizata, Këshilli për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut (KLMDNJ) dhe shoqëria bamirëse Nëna Terezë u themeluan dhe mekanizmat tjerë politik krijuan një sistem paralel si kundërshtim i regjimit të Millosheviqit... Pothuajse të gjitha OJQ-të në atë kohë merreshin me mbrojtjen e të drejtave të njeriut ose aktivitete humanitare, dhe të gjitha i kundërviheshin regjimit. Faza e dytë filloi në vitin 1995 me paraqitjen e organizatave hulumtuese siç janë Riinvest dhe Aksioni i Kosovës për iniciativa qytetare, në mes tjerash. Gjer në fund të vitit 1998, në Kosovë ekzistonte vetëm një numër i vogël i organizatave, por të shquara për suksesin dhe efikasitetin në fushëveprimin e aktiviteteve të tyre. Faza e tretë, pas konfliktit, në zhvillimin e OJQ-ve në Kosovë gjithashtu quhet edhe "faza emergjente" dallohet me krijimin e një tregu të madh donatorësh me rreth 500 donatorë në vitin 1999, sipas disa llogaritjeve. Faza e katërt dhe aktuale njihet si "faza e kërpuhëve" për shkak të shpejtësisë së paraqitjes së organizatave. Në përgjithësi procedura për regjistrim të OJQ-ve është e lehtë dhe bëhet në Ministrinë e Shërbimeve Publike.

— Shtëpia e lirisë: Raporti për vendin e Kosovës, Kombet në tranzicion 2007, f. 360

Ilustrimi 11.1 Gradimi i OJQ-ve të Kosovës sipas indeksit për qëndrueshmëri të OJQ-ve

Burimi: USAID, Indeksi për qëndrueshmëri të OJQ-ve 2007, faqe 129. Indeksi shfrytëzon një shkallë me 7 pika, për të lehtësuar krahasimin me treguesit e shtëpisë së lirisë, ku numri 7 tregon nivelin më të ulët të zhvillimit, dhe numri 1 tregon nivelin shumë të avancuar.

Nga OJQ-të e regjistruara, vetëm rreth 150 janë të themeluara mirë dhe aktive... "Një numër në rritje i OJQ-ve tani është pak a shumë i qëndrueshëm, me struktura stabile organizative... Bashkëpunimi dhe lidhja në rrjet në mes të OJQ-ve me bazë të ndryshme etnike dhe nga regionet e ndryshme ende është i rrallë".¹⁵⁵

11.2 Vetërregullimi dhe qeverisja e përmirësuar

Marrë parasysh se OJQ-të nuk zgjidhen me vota por themelohen në bazë të interesave të përbashkëta, pyetja e llogaridhënies dhe përgjegjësisë mund të jetë më e paqartë sesa te institucionet shtetërore. Paraqitet brenga nëse OJQ-të, përkundër bizneseve dhe qeverive të zgjedhura me vota, kanë mungesë të një baze adekuate mirë të definuar mbi të cilën ato mund të mbahen përgjegjëse. Komenti për këtë çështje ka përfshirë:

“Marrëdhëniet e tyre të lidhura në rrjet dhe profili publik sigurisht se mund të ofrojnë elemente thelbësore të presionit dhe mbikëqyrjes. Por këto mekanizma me të drejtë shihen si qeverisje joadekuate për një formë të organizimit që është bërë aq e rëndësishme në ndikimin e sjelljeve individuale dhe të opinionit publik dhe politikat e praktikave private..¹⁵⁷”

“OJQ-të duhet të jenë transparente dhe përgjegjëse nën kornizën e tyre ligjore, si dhe përballë grupeve të interesit që ato përfaqësojnë. Është karakteristikë që dallon OJQ-të e besueshme nga ato që nuk kanë kapacitet për të qenë përfaqësues legjitim të grupeve të tyre të interesit.”¹⁵⁸”

“Ekziston marrëveshje e gjerë se nëse sektori vullnetar dëshiron të mbajë qeveritë dhe bizneset përgjegjëse, ky sektor duhet të sigurojë legjitimitetin, çiltërsinë dhe transparencën e vet.”¹⁵⁹”

“OJQ-të duhet të jenë përgjegjëse ndaj një numri të madh të aktorëve: personave të drejtat e së cilëve dëshiron të mbroj dhe avancojë, anëtarëve të vet, mbështetëse e personelit, atyre që kontribuojnë financiarisht, mallrave ose shërbimeve, institucioneve partnere – qeveritare dhe joqeveritare, organeve rregullative, atyre që dëshirohet t’i ndryshohen politikat, programet ose sjelljet, dhe më gjerësisht mediave dhe opinionit publik.”¹⁶⁰”

Përgjatë Evropës qendrore dhe lindore ekziston i ashtuquajti “vakuum i llogaridhënies”, për këtë OJQ-të shpesh ndihen nën presion nga aktorët që të sillen me përgjegjësi - donatorët nuk pyesin si shpenzohen paratë, dhe përfituesit nuk pyesin kush dhe pse financojnë organizatën. Por siç një komentues e tha: “OJQ-të më të mira shohin këtë vakuum të përgjegjësive si arsye më të mirë për të dëshmuar se ata meritojnë privilegje speciale. Duke u sjellë me përgjegjësi, OJQ-ja demonstroi angazhimin për të shërbyer interesave të opinionit publik.”¹⁶⁰

Rubrika 11.2 Rregullimi i OJQ-ve

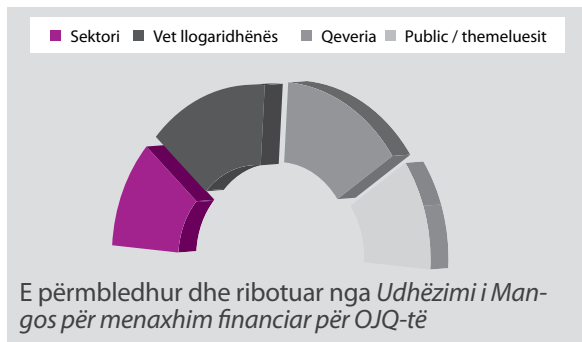
Rregullimi i OJQ-ve është përgjegjësi e ndarë e shoqërisë, pasi që OJQ-të ekzistojnë për përfitim të shoqërisë. Rregullimi efektiv adreson nevojën dhe mund të bëhet nga qeveria ose sektori i OJQ-ve. Ekziston edhe lidhja e qartë në mes të suksesit të sistemit rregullativ dhe mbështetjes që gëzon nga sektori i OJQ-ve dhe nga qeveria... Përgjegjësia e ndarë ka disa elemente të ndryshme, Ura rregullative ilustron mënyrën si ato lidhen.

Llogaridhënia e brendshme tregon, dhe përmirëson forcën e një OJQ-je individuale.

Rregullatori është gjithashtu thelbi siç është marrëdhënia me OJQ.

Në shumë vende sektori i OJQ-ve vullnetarisht ka paraqitur kodin e mirësjelljes, dhe në disa raste qeveria i ka inkurajuar marrjen në kontroll të disa pjesëve të rëndësishme të rregullimit.

Opinionit i gjerë dhe donatorët gjithashtu luajnë rol të rëndësishëm mbikëqyrës.

Shumë OJQ kosovare udhëhiqen nga një ose dy persona, që angazhohen kohë pas kohe në menaxhimin e organizatës së tyre, kurdo që disa fonde të vihen në dispozicion. Një komentues tha:

“Organizatata e reja dhe ato që i përkasin grupeve të dëmtuara ende zotërojnë kapacitetet themelore, përderisa ato më të avancuara ndjejnë lodhje nga trajnimet dhe kërkojnë qasje në trajnime më të avancuara jashtë vendit ose trajnim të kus-tomizuar. Gati të gjitha OJQ-të kërkojnë ende përforcim në organizimin e tyre të brendshëm dhe profesionalizëm të shtuar, e me këtë dëmtojnë kredibilitetin e tyre kur kërkojnë çiltërsi më të madhe në shoqëri në përgjithësi.¹⁶²”

Në mënyrë të ngjashme, *One World Trust*¹⁶² dhe të tjerët thanë se vijat e përgjegjësisë duhet të funksionojnë (sa më paanshëm) në katër drejtime: lart te donatorët, qeveritë dhe fondacionet, teposhtë te përfituesit, brenda te personeli dhe misioni i vet organizatës, dhe horizontalisht te organizatat e nivelit të njëjtë.¹⁶³

Rubrika 11.3 Çka është llogaridhënia?

Që një OJQ të jetë llogaridhënese do të thotë demonstrimi i rregullt se ajo shfrytëzon resurset me mençuri dhe nuk shfrytëzon përparësinë e privilegjeve speciale për të ndjekur aktivitetet që nuk statusin joprofitabil. Një OJQ e përgjegjshme është transparente, lehtë hap xhirollogaritë dhe regjistrat e veta ndaj kontrollit publik nga themeluesit, përfituesit ose të tjerët.

— Marilyn Wyatt, Doracaku për qeverisje të OJQ-ve, f. 5b

Pengesat kryesore për llogaridhënien e OJQ-ve përfshijnë aftësitë joadekuate të brendshme në menaxhim dhe mungesa e motivimit, ku motivimi ndërlidhet direkt me mosnjohje dhe mungesë të kuptimit të përfitimeve të vet-rregullimit dhe qeverisjes së përmirësuar.

OJQ-të në Kosovë duhet të shfrytëzojnë struktura themelore të qeverisjes së mirë siç janë bordi i zgjedhur me vota, auditimet financiare, raportet vjetore, ndalesat specifike të abuzimit siç janë konflikti i interesit, dhe udhëzimet për kryerjen e detyrave.

“Çdo OJQ me strukturë vertikale të qeverisjes duhet të shfrytëzojë mekanizmat e brendshëm të llogaridhënies, duke filluar nga bordi e teposhtë te stafi menaxhues. Llogaridhënia e brendshme është institucion i fortë i bazuar në ligj dhe veprime pozitive.¹⁶⁵”

Në një përpjekje për të adresuar llogaridhënien, “një Kartë e llogaridhënies për OJQ-

të ndërkombëtare, e hartuar nga komisioni i punëtorisë së OJQ-ve për advokaci ndërkombëtare, është miratuar në qershor 2006 për të krijuar standardet e përbashkëta për OJQ-të që punojnë përgjatë kufijve kombëtar.¹⁶⁵ Ky dokument, edhe nëse i dizajnuar dhe nënshkruar nga OJQ-të ndërkombëtare, ofron bazë të arsyeshme për OJQ-të e Kosovës që të kuptojnë vlerat e transparencës dhe llogaridhënies në punën e tyre.

Rubrika 11.4

Karta e llogaridhënies për OJQ ndërkombëtare

Kjo kartë nënvizon zotimin tonë të përbashkët për përsosmëri, transparencë dhe llogaridhënie. Për të demonstruar dhe ndërtuar këto zotime, ne synojmë që të:

- Identifikojnë dhe përkufizojmë parimet, politikat dhe praktikat e përbashkëta;
- Shtojmë transparencën dhe llogaridhënien e jashtme dhe të brendshme;
- Inkurajojmë komunikimin me aktorët, dhe
- Përmirësojmë punën tonë dhe efikasitetin si organizatë.

Ne pranojmë se transparenca dhe llogaridhënia janë thelbësore për qeverisjen e mirë, pa marrë parasysh a nga qeveritë, bizneset ose organizatat jo-profitabile. Ku do që operojmë, ne synojmë sigurimin se standardet e larta që kërkojmë nga të tjerët respektohen edhe në organizatat tona. Karta plotëson ligjet ekzistuese. Ajo është kartë vullnetare, dhe mbështetet në një gamë të kodeve ekzistuese, normave, standardeve dhe operacioneve. Karta nuk zëvendëson kodet ose praktikat ekzistuese në të cilat të nënshkruarit mund të jenë palë, përveç nëse specifikohet nga ta. Miratimi i saj nuk ndalon palët nënshkruese nga mbështetja ose shfrytëzimi i mjeteve tjera që të promovojnë transparencën dhe llogaridhënien. Ne do të rafinojmë kartën nga përvoja, duke marrë parasysh zhvillimet e ardhme, në veçanti ato që përmirësojnë llogaridhënien dhe transparencën.

—Karta e llogaridhënies për organizatat jo-qeveritare ndërkombëtare, 20 dhjetor 2005, f. 2

11.3 Qëndrueshmëria financiare

Përveç për një numër të vogël të OJQ-ve në Kosovë që arritën në nivelin e dëshirueshëm të qëndrueshmërisë institucionale dhe financiare, shumica e OJQ-ve përballen me vështirësi serioze në qëndrueshmërinë e punës dhe ekzistencës së tyre.

Varësia e vetme në fondet e huaja dhe resurset e kufizuara njerëzore janë në mesin e sfidave më të mëdha me të cilat përballlet shoqëria civile sot. Për të tejkaluar këtë gjendje, duhet të ndërtojmë strategjitë afatgjata në partneritet me qeverinë dhe sektorin e bizneseve, ku secili duhet të merr përgjegjësitë e veta nën sistemin demokratik të qeverisjes.¹⁶⁷

Mungesa relative në financa nga donatorët ndërkombëtarë nuk është kompensuar nga burimet lokale: “Shumica e OJQ-ve varen në fonde afatshkurtra nga një donator, dhe shumë OJQ më të vogla janë pa mbështetje të madhe financiare.”¹⁶⁷

Kapaciteti i OJQ-ve vendore kosovare është i dobët, dhe puna e tyre kryesisht është e paqëndrueshme pa mbështetje donatore ndërkombëtare. “Edhe organizatat me financimet më të mëdha pranojnë këtë fakt: OJQ-të karakterizohen si mjete për projekte – për

qëllime të marrjes së fondeve ndërkombëtare prandaj nuk janë të qëndrueshme.”¹⁶⁸ Për shkak të gjendjes së dobët ekonomike, strukturës joadekuate tatimore,¹⁶⁹ dhe mungesës së kuptimit publik të vlerës së tyre, OJQ-të në Kosovë nuk janë afër që të bëhen financiarisht të qëndrueshme.

Përderisa organizata të numërta mund të bëhen institucionalisht të qëndrueshme brenda 2-3 viteve, qëndrueshmëria financiare mbetet një synim i largët. Filantropia lokale duhet të pres për shumë vite, gjatë së cilave OJQ-të duhet të japin maksimumin për të diversifikuar burimet e tyre të financimit në synimin për t’u bërë më të pavarura, si dhe të zgjerojnë e thellojnë zonën elektorale për të qenë në gjendje të përdorin anëtarësimin e tyre për detyrat vullnetare si dhe taksat e anëtarësisë.¹⁷¹ ”

“Pothuajse të gjitha të hyrat e OJQ-ve bien në tri kategori të gjera... (1) financimi qeveritar, dhe (2) donacionet private, ose filantropia, dhe (3) të ardhurat e gjeneruara vet.”¹⁷¹ Ka shumë rrjedha të mundshme të të ardhurave për aktivitetet operative dhe programore të OJQ-ve. Këto përfshijnë, por nuk kufizohen në: mbështetjen qeveritare përmes financimit direkt publik ose subvencionimit indirekt siç janë përjashtimet nga taksat, ndihma e

Rubrika 11.5 Resurset financiare për OJQ-të

Ekzistojnë resurset financiare të përgjithshme në të cilat OJQ-të mund të qasen në parim:

1. *subvencionet publike që mbulojnë mbështetjen e përgjithshme*
2. *grantet publike për projektet individuale*
3. *grantet nga donatorët ndërkombëtar ose burimet jashtë buxhetore*
4. *prokurimi publik i mallrave/ shërbimeve që sigurohen nga OJQ-të*
5. *donacionet nga mirëbërësit dhe kompanitë private*

OJQ-të gjithashtu mund të pranojnë mbështetje indirekte nga:

1. *ndalesat e tatimeve organizative*
2. *përjashtimet statusore ose kreditë e mundësuar nga përgjegjësia individuale e të ardhurave në fitim*
3. *shfrytëzimi i pronës publike në shkallë të zvogëluar*

Resurset e OJQ-ve përbëhen nga:

1. *pagesat hyrëse dhe të anëtarësisë*
2. *të ardhurat nga shitja e produkteve ose shërbimeve*
3. *koha e kontribuar nga anëtarët dhe vullnetarët*

—Iniciativa për reformë të qeverisë lokale dhe shërbimeve publike, Qëndrueshmëria e OJQ-ve in Evropën qendrore: Ndhma për mbijetesë të shoqërisë civile, f 3

jashtme, të ardhurat e fituara nga aktiviteti ekonomik ose pagesat e anëtarësimin, dhe filantropia private.

Sistemi një për qind ka arritur gjer në Japoni, ku prefektura Ichikawa ka futur një version special të tij. Gjetiu në Azi ka pasur sukses puna me qeverinë për të marrë resurset fi-

Rubrika 11.6 Ligji një për qind

Hungaria paraqiti një mekanizëm për Evropën qendrore në vitin 1996 që u bë i njohur si "ligji 1 për qind". Iniciativa erdhi nga Ministria e financave, dhe qëllimi ishte shtimi i resurseve për OJQ, përderisa promovohet zhvillimi i një kulture të filantropisë. Tatimpaguesit individual mund të përcaktojnë 1% nga tatimet e tyre për një OJQ dhe 1% për kishën. Nuk ka kosto për tatimpaguesit, ndarja thjesht kërkon plotësimin e një formulari dhe dorëzimin e formularit te zyra për tatime. Për të fituar të drejtën për marrje të 1% të kontributeve, fondacioni ose shoqata mund të kryej aktivitetet me përfitim. Pas udhëheqjes nga Hungaria, edhe disa shtete tjera adaptuan mekanizma të ngjashëm: Sllovakia, Lituania, Polonia dhe kohëve të fundit Rumania. Në Sllovaki dhe Lituani, tatimpaguesit mund të përcaktojnë 2 për qind të tatimeve të paguara për përfitim nga OJQ. Korporatat gjithashtu mund të shfrytëzojnë rastin e 2% alokimit në Sllovaki. Polonia shfrytëzon një qasje paksa më të ndryshme procedurale duke kërkuar nga tatimpaguesit, e jo nga autoriteti tatimor, që të transferojnë një shumë që është ekuivalente me 1% të tatimit të tij/saj në të ardhura.

—Ribotim nga David More, Ligjet dhe mekanizmat tjerë për promovim të qëndrueshmërisë financiare të OJQ-ve, f 4&5

nanciare për OJQ, siç është projekti qendra e Pakistanit për filantropi "Porta për të dhënë" që synon certifikimin e OJQ-ve që mund të pranojnë donacione të liruara nga taksat. Në Mbretërinë e Bashkuar, inkurajohet zhvillimi i burimeve më fleksibile të financimit të pavarur përmes kredisë për tatime në investime në komunitet (që çon në një valë të institucioneve të reja financiare në komunitet), përmes licencimit të bankës për bamirësi si burim i kapitalit të lirë dhe përmes inkurajimit të bankave që të jenë më pak konzervative në plotësimin e nevojave të komuniteteve të përjashtuara.¹⁷²

Për shkak të mendimit të përhapur se OJQ të shumta kanë keqmenaxhuar resurset dhe se udhëheqësit e tyre janë paguar për së tepërmi, ekziston një konsensus i qartë se ka nevojë për të forcuar lidhjet në OJQ. Një numër i tyre ka humbur statusin e përfitimit publik si rezultat. Sidoqoftë, ekziston mungesë e qartësisë për të drejtat dhe obligimet e OJQ-ve në lidhje me tatimet, taksat donatore, TVSH-në etj,¹⁷³ pasi që ka mungesë të legjislacionit adekuat për OJQ në Kosovë.

Rubrika 11.7 Filantropia private

Përgjatë regjionit, ekzistojnë sfida të mëdha në zhvillimin e burimeve lokale të të hyrave. Zhvillimi i filantropisë lokale ndoshta përfaqëson sfidën më të madhe. OJQ-të në baza rutinore raportojnë nivele të ulëta të kuptimit nga qytetarët dhe interesim të ulët nga shoqëria civile, që çojnë në nivele të ulëta të donacioneve në formë të mbështetjes monetare ose vullnetarizmit. Përkundër faktit se pothuajse çdo shtet ka miratuar stimulimet e korporatave për donacione, ende janë të zhurmshme ankesat se vetëm pak korporata japin donacione. Për individët janë gjasat edhe më të vogla për të dhënë para, duke marrë parasysh rrethanat e rënda ekonomike dhe mungesa e besimit te sektori i OJQ-ve.

—Ribotim nga David More, Ligjet dhe mekanizmat tjerë për promovim të qëndrueshmërisë financiare të OJQ-ve, f 4&5

Prandaj në lidhje me qëndrueshmërinë financiare, pikëpyetja më e madhe e OJQ-ve është cila është mënyra më e mirë e shfrytëzimit të fondeve publike pa komprometuar autonominë ose pa u angazhuar në aktivitetet ekonomike që mund të korruptojnë shfrytëzimin moral të tyre. Do të ishte ideal pranimi i shumicës së resurseve nga kontributet individuale ose pagesat për anëtarësi, por kjo rrallëherë arrihet.

Rubrika 11.8 Rast studimi i një kolapsi të OJQ-së

Ky rast studimi përshkruan mënyrën si kolaboi një OJQ e madhe britanike në vitin 2002 për shkak të menaxhimit të dobët financiar dhe dobësisë në qeverisje dhe menaxhment të lartë. Detali i vetëm që është ndryshuar është emri.

Kolapsi i CDA-së rezultoi në humbje të një shume të madhe të parave që ishte investuar në këtë infrastrukturë, emrin dhe organizatën e saj (për shembull koha e shpenzuar për të zhvilluar deklaratën e misionit). Mbi 500 punëtorë u bënë tepriçë. Disa nga projektet fushore të organizatës i kaluan OJQ-ve tjera. Të tjerët u mbyllën. CDA kolapsoi pasi që mbet pa para. Ky ishte rezultati i mbështetjes së tepërt në mbitërheqje dhe të ardhurave nga grantet e kufizuara që quan në deficit të madh në rezervat e përgjithshme. Grantet e kufizuara nuk kontribuuan mjaft për të mbuluar koston e selisë së organizatës, dhe grumbullimi i pakufizuar i fondeve nuk mbledhi ndonjë fond tjetër. Gjendja nuk u zhvillua shpejtë. Ajo u zhvillua përgjatë pesë viteve nga 1997-2001, gjatë së cilës CDA kishte deficit nga jo më pak se 300,000 £ në rezervat e përgjithshme. Kjo ishte financuar kryesisht nga mbitërheqja për së paku katër vite që kulmoi në afro 1 milion £ në vitin 2001. Faktorët e jashtëm (siç janë humbja në shkallën e këmbimit, pagesat e vonuara nga donatorët dhe sëmundja afta epizootike) përkeqësuan por nuk e krijuan atë krizën financiare. Ishte përgjegjësi e të besuarve që të sigurohet se organizata të mos kolapsoj. Ata, dhe menaxherët tjerë të lartë, duket se mbështeteshin së tepërmi në shefin paraparak ekzekutiv, themeluesin e organizatës. U krijua distancë shumë e madhe në mes të bordit dhe personelit, dhe bordi nuk sfidonte menaxhmentin mjaft, përkundër pozitës së vështirë financiare të raportuar në deklaratat financiare. Nuk është e qartë nëse cilësia e punës fushore të CDA-së ishte mbikëqyrur më me efikasitet sesa sa pozita financiare e CDA-së. Bordi ose nuk vlerësonte si duhet rrezikun me të cilin përballëj organizata, ose dështoi që t'i përgjigjet në mënyrë adekuate. Prioritetet e programit afatshkurtër u përcollën me mbikëqyrje joadekuate strategjike.

Në veçanti, bordi duhet të ketë marrë hapa urgjent për të:

- shtuar rezervat e përgjithshme,
- diversifikuar burimet e të ardhurave,
- përmirësuar menaxhimin e marrëdhënieve me donatorët,
- ndërtuar një kulturë të menaxhimit të mirë financiar (duke filluar me veten e tyre dhe menaxherët e lartë),
- siguruar se sistemet e menaxhimit janë adekuate.

Drejtori ekzekutiv ishte punësuar nga administruesi i besuar që të udhëheqë me organizatën. Ai nuk vendosi sistemet e nevojshme për të menaxhuar rritjen e organizatës. Nuk është e qartë sa menaxherët tjerë mund t'i ndihmonin që të kuptojë këto probleme dhe të merret me to. Por kultura menaxhuese duket t'ia ketë vështirësuar adresimin e problemeve thelbësore. Në këtë rast, mbajtja e fshehtësive dhe mungesa e transparencës në nivelet më të larta vështirësoi qeverisjen e mirë. Ato drejtpërdrejtë kontribuan në rënien e organizatës.

Burimi: Udhëzimi i Mangos për menaxhim financiar për OJQ-të

11.4 Lidhja në rrjet dhe ndërtimi i koalicionit

Bashkimi i OJQ-ve për të vepruar më me vendosmëri dhe efikasitet në punën dhe misionin e tyre përbën pjesën më të errët të rrëfimit për

shoqërinë civile në Kosovën e pas 1999. Në këtë periudhë u krijuan vetëm disa rrjete të OJQ-ve, dhe shumica ishin ose me jetë të shkurtër ose joefikase në mobilizim të potencialit të OJQ-ve dhe në krijimin e sinergjive të fuqishme. Faktorët që i kontribuuan kësaj situate ndryshon-

in nga mosmarrëveshjet e shpeshta të brendshme në mes të organizatave anëtare ndaj diverzitetit të interesave të përfaqësuara brenda rrjetit të njëjtë. Mjedisi i ndryshëm i shoqërisë civile e vështirësoi themelimin e mbajtjen e rrjeteve të qëndrueshme të OJQ-ve. Prandaj procesi i ndërtimit të rrjeteve dhe koalicioneve të OJQ-ve duhet të përcjellë një vijë natyrore të bashkimit për të vepruar në lidhje me interesat e përbashkëta, dhe për t'i ikur sa më shumë rrjeteve të orientuara kah donatorët dhe rrjeteve të “perceptimit pozitiv”¹⁷⁴. Ndërtimi i rrjeteve dhe koalicioneve ishte sfidë e vërtetë në shoqëritë civile në Evropën qendrore dhe lindore gjatë kohës së tranzicionit, dhe Kosova nuk është përjashtim.

“*Është dëshmuar pothuajse i pamundur bashkimi i 3-4 organizatave rreth një interesimi ose projekti të përbashkët. Kishte grupime ad hoc, të motivuar nga paratë dhe stimuluar nga donatorët, por ne nuk pamë asnjë koalicion të suksesshëm, ku organizatat u bashkuan për tu bërë më të fortë në veprimet e tyre.*”¹⁷⁶

Ekzistojnë dy arsye fundamentale për koordinim në mes të OJQ-ve: për të minimizuar dyfishimin dhe humbjet përmes këmbimit të informatave dhe resurseve, dhe për të ofruar një forum me mandat përmes së cilit mund të shprehet konsensusi kolektiv i OJQ-ve të tjerët, përfshirë veten, por gjithashtu edhe te autoritetet qeveritare, donatorët dhe opinionin

publik, etj. Ndërtimi i aleancave brenda sektorit ose domenit do të mbështesë anëtarët individual të sektorit ose komunitetet me brenga të njëjta. Ai çon në përmirësim të informimit, përmes ndarjes së praktikave më të mira dhe në shmangien e dyfishimit. Përmes veprimeve bashkëpunuese në aleanca mund të arrihet ndikim më i madh në nivel politik, dhe për mjetet për të caktuar standarde të llogaridhënies.¹⁷⁶ Përmes rrjetit, OJQ-të mund të ndikojnë vendimet, të ofrojnë bazë të përbashkët (jo të ndryshëm), dhe të ofrojnë një nivel të kontrollit cilësor.

Rubrika 11.9

Parakushte për rrjet të suksesshëm të OJQ-ve

Nuk ka ndonjë plan të gatshëm për zhvillimin e rrjetit. Sidoqoftë, në bazë të një llojllojshmërie të përvojave, është e mundur të përmenden disa parakushte dhe çështje për tu marrë parasysh për gjithkënd që ka vendosur të themelojë një rrjet të organizatave jo-qeveritare.

Rrjeti është një mjet, e jo vet fundi.

Asnjë rrjet nuk duhet të krijohet pa studime paraprake të arsyeshmërisë.

Rrjetet nuk ndërtohen gjatë natës.

Rrjetet janë krijesa të përkohshme.

Rrjetet duhet të mbështeten në resurse të veta.

Rrjeteve iu duhet llojllojshmëri e anëtarësisë.

Rrjeteve iu duhet menaxhim fleksibil dhe mundësi për t'u adaptuar gjatë kohës ndaj rrethanave në ndryshim.

Puna në rrjet është më shumë e rëndësishme sesa strukturat formale.

Rrjeteve iu duhen baza të forta në komunitetet lokale.

Kontakti ballë për ballë në mes të anëtarëve është thelbësor, në veçanti te rrjetet e reja.

Përmbledhur nga Zyra e UNDP-së për luftim të shkrimit dhe thatësisë, Optimizimi i përpjekjeve: Udhëzime praktik për rrjetet e OJQ-ve, f. 29, 30

11.5 Imazhi publik

Në përgjithësi ekziston pajtimi se opinioni i gjerë kosovar ka një konceptim të gabuar në lidhje me punën e OJQ-ve. Ka mungesë të kuptimit të duhur për rolin e OJQ-ve, misionin dhe efikasitetin e tyre. Në përgjithësi ekzistojnë perceptime të ndryshme për OJQ-të në Kosovë. Disa thonë se opinioni i gjerë në përgjithësi ka perceptim pozitiv për OJQ-të dhe kuptim më të madh për aktivitetet e tyre përderisa të tjerët fajësojnë OJQ-të për mentalitet dhe paraqitje elitiste e me këtë provokojnë antipatinë e opinionit. OJQ-të bartin përgjegjësi serioze për mos promovimin e punës së tyre në mënyrë adekuate.

“Edhe pse ndoshta më pak në të kaluarën, ende ekziston xhelozia në mes të elitës politike lidhur me organizatat relativisht mirë të themeluara të shoqërisë civile, dhe në përgjithësi me individët e cilësisë së lartë që ato joshin. Pasi që shumica e OJQ-ve mbështetet nga elektorati i cekët ose joekzistues, ato perceptohen si elite. Të financuara pothuajse plotësisht nga donatorët e jashtëm, disa besojnë se OJQ-të caktojnë vetë prioritetet e veta.¹⁷⁷”

Funksionimi mbikëqyrës dhe kritikues i programeve qeveritare ose udhëheqësve nuk reflektohet gjithmonë pozitivisht në opinion të gjerë. Ndonjëherë advokacia nga OJQ-të duket si sulm ndaj qeverisë. Si kanë bërë të tjerët:

“Është e mundur që komentet e tilla të reflektojnë keqkuptim të rolit të OJQ-ve në demokraci, por gjithashtu sugjeron se sektori, ndonjëherë shihet thjesht si pararojë e interesave të huaja, përballet me luftë në rritje për t’u legjitimizuar në opinionin kosovar.¹⁷⁸”

“Jam i sigurt se imazhi publik i OJQ-ve të Kosovës është plotësisht i gabuar, dhe është pasojë jo vetëm e njohurive të vogla për punën e tyre, por edhe mos ekzistenca e njohurive për sektorin në tërësi e cila ka munguar gjatë komunizmit. Menjëherë pas luftës, Kosova pranoi një pako të ndihmave humanitare, dhe duke konsideruar se aktualisht nuk është më faza humanitare dhe as nuk ekziston komunizmi, njerëzit do të kenë vështirësi të kuptojnë pse një OJQ duhet të qëndrojë kundër qeverisë, veçanërisht nëse ata janë votues të partisë në qeveri.¹⁷⁹”

“Është e qartë se imazhi negativ gjithashtu vjen si rezultat i mungesës së “marketingut” për të promovuar praktikat më të mira, që jo vetëm se ngritin vizibilitetin e opinionit dhe imazhin e OJQ-së, por edhe inkurajojnë qytetarët të bëhen pjesë aktive e shoqërisë dhe të punojnë për të mirën e përgjithshme.”¹⁸⁰”

Aktivistët e OJQ-ve ndonjëherë përshkruhen si “snobë që bëhen se punojnë por që rrinë aty vetëm për rroga të majme, gjer te mendimet se OJQ-të ndikohen shumë nga politika dhe se shumë prej tyre nuk bëjnë asgjë.”¹⁸¹

11.6 Përfundim

Shoqëria civile në Kosovë një sektor i pakonsoliduar. Organizatat joqeveritare ende janë entitete duke u pjekur dhe kanë mungesë të parakushteve të domosdoshme për të qenë të qëndrueshëm dhe efektiv në punën e tyre. Ka mangësi serioze në së paku katër fusha të identifikuara në këtë raport: mungesa dhe mosfunksionimi i strukturave të brendshme të qeverisjes, mungesa e burimeve financiare dhe mjeteve për të siguruar ekzistencën afatgjatë dhe pavarësinë dhe për iu shmangur varësisë shumë të lartë nga donatorët, pamundësia për t’i bashkuar forcat dhe kapacitetet për të vepruar së bashku nën rrjete ose koalicione, dhe imazhi jo aq pozitiv publik, që prodhon perceptimin e elitizmit.

Sidoqoftë, është duke u bërë përparim. Disa OJQ kanë arritur të distancohen nga mijëra OJQ që aktualisht janë të regjistruara në Kosovë duke dhënë shembuj pozitiv të qëndrueshmërisë. Kjo është arritur përmes përqendrimit në një çështje të veçantë në vend të prioriteteve oportuniste të donatorëve, si dhe përmes shfrytëzimit efektiv të presionit publik dhe mjeteve të avokimit, që i bën veprimet shumë realiste dhe më të afërta me qytetarët. Këta shembuj inkurajues duhet të shërbejnë si modele për shumicën e OJQ-ve, të cilat kanë mungesë të strategjisë dhe mjeteve të duhura për t’u bërë organizata të qëndrueshme.

Institucionet shtetërore, në anën tjetër, luajnë një rol thelbësor, duke ndikuar qëndrueshmërinë e OJQ-ve në mënyra të ndryshme. Legjislacioni joadekuat dhe i varfër, tatimet dekurajuese dhe neglizhenca e përgjithshme nga institucionet shtetërore janë disa nga pengesat kryesore ndaj sektorit më të qëndrueshëm të OJQ-ve në Kosovë. Kjo megjithatë nuk do të thotë se institucionet shtetërore duhet të zgjerojnë kontrollin e tyre dhe mbikëqyrjen në nivel brengosës, që rrezikon pavarësinë e OJQ-ve dhe pengon funksionalitetin e tyre.

Puna e OJQ-ve dhe qëllimi të cilit ato i shërbejnë nuk perceptohen qartë nga opinioni i gjerë. OJQ-të kosovare bartin shumë përgjegjësi për qartësimin e ekzistencës së tyre, misionit dhe aktiviteteve të tyre para opinionit publik dhe grupeve të veçanta të shënjestruara nga to. Fundja OJQ-të ekzistojnë dhe operojnë sepse këto grupe kanë nevoja dhe probleme që duhet zgjidhur. Është më se e duk-

shme se imazhi elitist i OJQ-ve ka shkaktuar dyshime serioze publike nëse OJQ-të janë të besueshme dhe efektive për përfaqësimin e brengave dhe nevojave të qytetarëve.

Rekomandimet

Kosova duhet të miratojë një ligj gjithëpërfshirës për OJQ-të, dhe legjislacion fleksibil për tatime dhe stimulime fiskale për filantropi. Draft ligji për OJQ, aktualisht nën konsideratë legjislative, duhet të miratohet së shpejti dhe të ofrojë bazë të qëndrueshme ligjore për OJQ-të që funksionojnë në Kosovë. Ligji aktual i tatimeve që prek OJQ-të duhet të bëhet më fleksibil dhe duhet kushtuar më shumë vëmendje zhvillimit të stimulimeve fiskale për filantropi si mënyrë e inkurajimit të komunitetit (në veçanti korporatat) për të mbështetur OJQ-të financiarisht.

OJQ-të duhet diversifikuar burimet e financimit dhe të bëhen më pak të varur nga donatorët. OJQ-të kosovare duhet të gjejnë burime dhe mjete alternative financiare për të siguruar qëndrueshmërinë institucionale dhe financiare. Financimi nga qeveria, donacionet private, të ardhurat e gjeneruara vet dhe opsionet tjera të financimit do të ndihmojnë OJQ-në që t'i shmanget varësisë së vetme nga donatorët ndërkombëtar.

OJQ-të duhet të zhvillojnë struktura adekuate të brendshme të qeverisjes për më shumë

transparencë dhe llogaridhënie. Një nga barrierat më serioze për efikasitetin e OJQ-ve Kosovare është mungesa e strukturës qeverisëse. Adaptimi i parimeve demokratike të qeverisjes së brendshme ka rëndësi thelbësore që do të mundësojë transparencë më të madhe dhe do të promovojë zhvillimin e mekanizmeve për të siguruar përgjegjësi.

OJQ-të duhet të ndjekin një imazh të përmirësuar publik përmes iniciativave të nivelit më të ultë dhe qasje më të përqendruar. Duke qenë transparent dhe përgjegjës, OJQ-të mund të ndihmojnë krijimin e një imazhi pozitiv publik. Ato mund të përmirësojnë tutje imazhin publik duke u shtrirë te grupet e tyre të shënjestruara dhe duke aplikuar qasje më të përqendruar në misionin e tyre, në vend të ndryshimit të qasjeve të tyre në momentin që shohin mundësi për t'u përshtatur me prioritetet e donatorëve.

OJQ-të duhet të krijojnë rrjete më të forta. Rrjetet janë një mënyrë efektive për arritje të rezultateve më të mira dhe shpejta, në veçanti gjatë advokimit për çështjet e rëndësishme zhvillimore për Kosovën. OJQ-të duhet të kalojnë nga qasja individualiste e bazuar në interesa të ngushtë, në kuptim më të gjerë të përfitimeve që mund të arrihen kur OJQ-të veprojnë së bashku dhe krijojnë një forcë që është më e fuqishme sesa kapacitetet individuale.

12.

Roli i zhvillimit të orientuar
kah komuniteti në formësimin
e Kosovës së re

Faton Bislimi

12. Roli i zhvillimit të orientuar kah komuniteti në formësimin e Kosovës së re

Faton Bislimi

Bota në të cilën jetojmë sot përballet me shumë sfida. Një sfidë e madhe është duke përfunduar, ose së paku reduktuar - varfëria. Edhe komuniteti ndërkombëtar ka punuar për reduktim të varfërisë për shumë vite, por rezultatet ishin të kufizuara. Si rezultat i varfërisë së vazhdueshme në tërë botën, ne i referohemi vendeve të botës së parë (vendet e zhvilluara), botës së dytë (vendet në zhvillim) dhe botës së tretë (vendet e pazhvilluara dhe shumë të varfra).

Në një përpjekje serioze për të reduktuar varfërinë në botë, komuniteti ndërkombëtar në përgjithësi, dhe shumë organe të specializuara në të, seriozisht kanë punuar në fushën e zhvillimit. Përderisa ka shumë mënyra për të kuptuar zhvillimin, dikush mund të thotë se zhvillimi do të thotë ecja përpara dhe një proces i modernizimit. Zhvillimi gjithashtu mund të shpjegohet si përmirësim. Sa janë të vërteta interpretimet e veçanta mbetet të gjykohet nga secili nga ne veç e veç.

Përfshirja në biznesin e zhvillimit do të thotë përfshirja në biznesin e inovacionit dhe kreativitetit në kërkim të zgjidhjeve për çështjet, problemet dhe sfidat shumë të mëdha, të cilat ndikojnë jetën e shumë personave në mbarë botën. Ekonomistët, shkencëtarët shoqëror, humanistët dhe profesionistët e tjerë të shkëlqyeshëm nga fusha të ndryshme kanë kryer punë enorme në studimin e zhvillimit dhe prodhimin e modeleve, qasjeve dhe teorive që ata besojnë mund të jenë të frytshme

në gjetjen e zgjidhjeve ndaj problemeve që ndikojnë jetën në vendet e pazhvilluara dhe ato në zhvillim.

Në këtë kuptim, Zhvillimi i Orientuar kah Komuniteti (ZhOK) është shfaqur si qasje për të tejkaluar pengesat në procesin e zhvillimit. Kuptimi i rëndësisë së përfshirjes së komuniteteve në reduktimin e varfërisë dhe zhvillimin e mëtejshëm në lokalitetet e tyre është bërë karakteristikë kyçe e qasjes ZhOK. Sipas Bankës Botërore, "Zhvillimi i orientuar kah komuniteti është aktivitet i kontrollit të komunitetit përmes vendimeve dhe resurseve të drejtuara kah reduktimi i varfërisë dhe zhvillimi."¹⁸²

Banka Botërore, duke qenë një nga donatorët më të mëdhenj të projekteve të zhvillimit të orientuar kah komuniteti, beson se synimi i ZhOK është që të mundësojë komunitetet që i shënjestron të kenë më shumë siguri, të jenë në gjendje të krijojnë mundësi më të mëdha për të gjithë pjesëtarët dhe të bëhen më të fuqishëm në procesin e vendimmarrjes. Përderisa nuk ka algoritëm të veçantë që shkencëtarët zhvillimorë mund të përdorin për të dalë me mënyrën më të mirë për zbatim të ZhOK-së, Banka Botërore beson se synimet e ZhOK-së mund të arrihen përmes aktiviteteve vijuese.¹⁸³

- përforcimi i grupeve gjithëpërfshirëse të komunitetit që janë përgjegjëse
- mbështetja e pjesëmarrjes së gjerë nga të varfrit në strategjitë dhe vendimet që i prekin ata

- lehtësimit i qasjes në informatë dhe lidhje me tregje
- përmirësimi i qeverisjes, institucioneve dhe politikave ashtu që qeveritë lokale dhe qendrore si dhe ofruesit e shërbimeve, përfshirë OJQ-të dhe sektorin privat, të bëhen përgjegjës ndaj nismave të komunitetit.

12.1 Faktorët kyç të suksesit

Së paku tre faktorë kyç janë kritik për suksesin e projekteve ZhOK: pjesëmarrja, komuniteti dhe kapitali shoqëror.¹⁸⁴ Secili ndërlihet direkt edhe me organizatat e shoqërisë civile. Prandaj kjo tregon një rol esencial që OShC-të mund të luajnë në procesin e zhvillimit të botës, përfshirë Kosovën.

Pjesëmarrja

Dikush mund të supozojë, në një masë edhe me vend, se pjesëmarrja nuk do të jetë problem për një projekt ZhOK. Supozimi i tillë do të mbështetet në besimin se për shkak se projekti i ZhOK-së synon në përmirësimin e komunitetit lokal, të gjithë pjesëtarët e atij komuniteti do të jenë të gatshëm që të marrin pjesë në projekt. Pa pjesëmarrje adekuate, suksesi i projektit ZhOK lehtë mund të zhduket, prandaj pjesëmarrja adekuate nga komuniteti është çelësi i dizajnit dhe zbatimit të suksesshëm. Qasja ZhOK bazohet në të priturat se nëse projekti përfshinë njohurinë lokale, ai mund të planifikohet më mirë, të zbatohet më lehtë dhe më kosto më të ulët.

Por anëtarët e komunitetit të shënjestruar nga projektet ZhOK nuk tregojnë gjithmonë nive-

lin adekuat të pjesëmarrjes në planifikim, dizajnim, vendimmarrje dhe zbatim të këtyre projekteve. Kjo mund të jetë për shkak të disa arsyeve. Një arsye e qartë dhe e thjeshtë është mungesa e kohës të anëtarët e komunitetit. Kur një projekt ZhOK shënjestron një komunitet shumë të varfër, anëtarët e së cilës bëhen të pavarur në punën shteruese mund të mos jenë në gjendje të kalojnë kohën në projektet ZhOK sepse kostoja e kohës së kaluar do të jetë shumë e lartë.

Vetëm pjesëmarrja nuk është tregues i mirë i suksesit. Në disa raste ajo çka konsiderohet njohuri lokale, që duhet të përfitojë dizajnimin dhe zbatimin e projektit, bëhet keqinterpretim i njohurisë së vërtetë lokale. Ky keqinterpretim mund të del nga situatat e veçanta politike, implikime të fuqisë dhe autoritetit, dhe pengesave të tjera brenda ndonjë komuniteti të caktuar, siç është treguar nga Dejvid Mose (David Mosse).¹⁸⁵

Komuniteti

Vetë komuniteti është një faktor tjetër në sigurimin e projektit të suksesshëm për ZhOK. Por interpretimet e termit “komunitet” mund të jenë të gjera. Përderisa ky term përdoret gjerësisht të zhvillimi i orientuar kah komuniteti, përkufizimi ende mbetet problematik. Dikush mund të mendojë komunitetin si një grup i njerëzve me disa interesa ose përvoja të përbashkëta. Por çka në të vërtetë është në kontekst të ZhOK-së? Përgjigja është: varet. Nganjëherë termi i referohet një grupi të personave me interesa të përbashkëta në një lokalitet ose zonë (në të cilin rast kjo mund t'i

ngajë shumë një OJQ-je lokale, por herëve të tjera i referohet ndonjë regjioni të përcaktuar administrativ ose popullsisë brenda shtetit. “Komuniteti” zakonisht në fund përkufizohet nga vet projekti, hartuesit e tij dhe ndihmësit e projektit.¹⁸⁶

Kur një projekt ZhOK shënjestron një komunitet homogjen, atëherë logjikisht ka mundësi më të mirë për sukses, me kusht që synimet e projektit të jenë në linjë me nevojat dhe objektivat e komunitetit. Por ka raste në të cilat ZhOK shfrytëzon termin “komunitet” për t’iu referuar një grupi më heterogjen të njerëzve. Në rrethana të tilla, përderisa objektivat e projektit ZhOK mund të jenë në linjë me nevojat e shumicës së popullsisë së komunitetit, ai ende mund të përballet me kundërshtim të fuqishëm nga pakica në komunitet, e cila nuk dëshiron të besojë ose nuk i duhen përmirësimet të cilat projekti ZhOK synon t’i sjellë. Një grup brenda komunitetit të shënjestruar nga projekti ZhOK mund të bëhet objekt i tij pasi që interesat ose privilegjet e tij kërcënohen nga projekti.

Kapitali shoqëror

Termi “kapital shoqëror” është sajuar nga Robert Putnam në studimin e tij për tranzicionet qytetare italiane.¹⁸⁷ Sipas Majkëll Volkok (Michael Woolcock), ai është një “term i gjerë që përfshinë normat dhe rregullat për të mundësuar veprime kolektive për përfitim të dyanshëm.”¹⁸⁸ Dikush mund të thotë se komuniteti përforcon veten përmes veprimeve kolektive për përfitim të dyanshëm, që përfaqëson

një përparësi tjetër operuese për OShC-të. Duke forcuar veten përmes ndërtimit të kapitalit shoqëror, komuniteti krijon një “stok të aftësive” për përmirësimin e vet.

Sikur konceptet e tjera, nocioni kapital shoqëror është kritikuar. Alejandro Portes (Alejandro Portes) ka thënë se efekti i vërtetë shkaktar mund të jetë i kundërt. Sipas Portes, këtu ndoshta është më shumë rasti që pasuria të shkaktojë rritjen e aktivitetit të grupit ose veprimeve kolektive që eventualisht ndërton kapitalin shoqëror, sesa që aktiviteti i grupit të shkaktojë pasurinë, në kuptim të ndërtimit të kapitalit shoqëror, që si rezultat mund të jetë i dobishëm për përmirësim të komunitetit.¹⁸⁹

Vlerësimi i rezultateve

Një çështje tjetër që është diskutuar shumë në fushën e zhvillimit të orientuar kah komuniteti është rritja proporcionale. Projektet ZhOK duhet të vlerësohen me kujdes para se të rriten. Kjo nuk është vetëm e dëshirueshme, por edhe relevante për të matur rezultatet e fazës fillestare duke kryer vlerësim formal para rritjes së projektit ZhOK. Edhe kur të bëhen vlerësimet, duhet kushtuar konsideratë të kujdesshme rezultateve të tyre. Njerëzit që projektet e tyre të lënë mbresa të mira, dhe menaxherët e projekteve ZhOK mund të joshen për prezantim vetëm të rrëfimeve të suksesit, siç shpjegohet nga Llant Pritçet (Lant Pritchett).¹⁹⁰ Prandaj vlerësimet e paravara dhe shkencore duhet të jenë ideale. Duke marrë parasysh se vetëm një numër

tepër i vogël (rreth 3%)¹⁹¹ i projekteve të Bankës Botërore janë vlerësuar ndonjëherë zyrtarisht, dhe se Banka Botërore është një nga donatorët më të mëdhenj të projekteve ZhOK, është e qartë se duhet të kryhet punë e madhe para se të përpilohen të dhëna të mjaftueshme empirike në mbështetje të vazhdimin dhe për rritje të fondeve për qasjen ZhOK. Disa nga këto analiza gjithashtu mund të jenë të dobishme në diskutime për rritje proporcionale.

12.2 Zhvillimi i orientuar kah komuniteti në veprim

Pas vendosjes së kornizës teorike, tani mund të kthehemi te një shembull konkret i një projekti në vijim e sipër që sponsorohet nga Banka Botërore që shfrytëzon qasjen ZhOK. Sipas dokumentacionit të Bankës Botërore, projekti për pastrim dhe menaxhim të integruar të zonës bregdetare që filloi në qershor 2005 me “objektiv të përgjithshëm... që të mbrojnë resurset natyrore bregdetare dhe vlerat kulturore, dhe të promovojë zhvillimin e qëndrueshëm dhe menaxhimin e bregdetit shqiptar.” Për të arritur këtë objektiv, projekti synoi në themelimin e “kornizës moderne institucionale dhe politike” për projektin për Menaxhim të Integruar të Zonës Bregdetare” (MIZB) dhe në përforcimin e kapacitetit operativ të institucioneve qendrore, regionale dhe lokale të Shqipërisë që mbrojnë resurset bregdetare dhe detare. Komponentët e projektit priten të arrijnë si në vijim:¹⁹²

1. Ngritja e kapacitetit të autoriteteve shqiptare për të menaxhuar resurset bregdetare, të zhvillojnë një politikë operationale adekuate, kornizë të duhur ligjore dhe rregullative, si dhe instrumente

financiare/ekonomike për MIZB; të përforcohen kapacitetet institucionale për të shtuar efikasitetin e funksioneve rregullative, planifikuese dhe menaxhuese të MIZB në nivel qendror, regional dhe lokal, përforcimi i rrejtës për monitorim të cilësisë së ujit bregdetar, përforcimi i menaxhimit të zonave të mbrojtura në Parkun Kombëtar Butrint, dhe zgjerimi i bazës së njohurive dhe ngrija e vetëdijes publike për çështjet bregdetare.

2. Ndiqja komunave jugore bregdetare që të ruajnë, mbrojnë dhe zgjerojnë resurset natyrore bregdetare dhe vlerave kulturore për të përmirësuar kushtet mjedisore të zonës bregdetare dhe inkurajimi i mbështetjes së komunitetit për menaxhim të qëndrueshëm të zonës bregdetare. Ky komponent do të mbështesë përmirësimin e menaxhimit të mbeturinave në zonën bregdetare jugore, transformimin e Portit të Sarandës në terminal për udhëtar dhe tragete, dhe vendosjen e programit për zhvillim dhe ruajtje të fshatrave bregdetare.
3. Zbutja e kontaminimit të tokës dhe ujërave nëntokësore në impiantin kimik në Portin Romano, seriozisht të kontaminuar në Ballkan. Komponenti ndjek ndërtimin e kapacitetit dhe vetëdijes për menaxhim të mbeturinave të rrezikshme, në ndjekje të monitorimit adekuat mjedisor, përfshirja e punës rikuperuese dhe pastruese, planifikimin e përdorimit të tokës, dhe zbatimi i planit për rivendosje.
4. Mbështetje menaxhimit, koordinimit, monitorimit dhe vlerësimit të projektit përmes asistencës teknike, trajnimit dhe ofrimit të kostove operative rritëse (inkrementale).

Pjesa e projektit për pastrim ishte dizajnuar në shpirtin e zhvillimit të orientuar kah komuniteti. Përderisa Shqipëria është një

nga vendet më të varfra në Evropë, ajo ka plazhet të bukura dhe atraksione turistike. Duke zhvilluar industrinë e turizmit përgjatë bregdetit Adriatik dhe menaxhimit të duhur të resurseve detare, Shqipëria shpejt mund të rrisë ekonominë e saj.¹⁹³

Një nga gjërat e para që duhet të kryhen është pastrimi i plazheve ashtu që ato të mund të bëhen joshëse për turistët. Por grupet e ndryshme të komunitetit ku kërkohen pastrimet kanë interesa të ndryshme. Pronarët e pronave në ose afër plazheve janë shumë të interesuar të marrin pjesë dhe të kontribuojnë në këtë pjesë të projektit, por pjesëtarët tjerë të komunitetit të njëjtë nuk janë edhe aq entuziast.¹⁹⁴ Përderisa ata nuk e kundërshtojnë projektin publikisht, me heshtje tentojnë t'iu shmangen dhe shpresojnë se asgjë nuk do të ndodhë. Pse? Përderisa pronarët e pronave afër plazhit presin që të jenë në gjendje më të mirë për të përfituar (duke lëshuar dhomat me qira vizitorëve ose duke ndërtuar hotele dhe restorante), të tjerët do të jenë në disavantazh sepse me ardhjen e turistëve, këto zona do të urbanizohen, pastrohen dhe do të bëhen tepër të shtrenjta për t'i vizituar.

Ky është shembull shumë i thjeshtë se si një element thelbësor i qasjes ZhOK, do të thotë pjesëmarrja, mund të bëhet joadekuat dhe do të dëmtojë rezultatin e përgjithshëm të projektit. Përderisa ka shpresa se ky projekt i sponsorizuar nga Banka Botërore në Shqipëri do të arrijë shumicën e objektivave të veta, ende ka dëshmi të qarta se sfidat që ndeshen me ZhOK janë realitet.

Rubrika 12.1

Fondi për zhvillimin e komuniteteve në Kosovë

Fondi për zhvillim të komunitetit (CDF) është një nga iniciativat e para në Kosovën e pasluftës, i dizajnuar për të ndihmuar komunitetet që të rindërtojnë infrastrukturën e tyre të shkatërruar dhe të përmirësojnë shërbimet në komunitet. CDF funksionon si organizatë joqeveritare për të zbatuar projektet për zhvillim të komunitetit përmes investimeve në shkallë të vogël. Me buxhet të përgjithshëm prej 23.15 milionë \$ gjatë periudhës 2000-2006, të financuar nga Banka Botërore dhe donatorët e tjerë ndërkombëtarë dhe vendorë dhe i mbështetur me kontribut prej 3.63 milionë \$ nga komunitetet përfituese, CDF ka zbatuar projekte për të mirë të mbi 40 për qind të popullsisë së Kosovës. Në Kosovë dhe jashtë vendit, CDF është i njohur mirë si agjenci zhvillimore për ndikim të dukshëm në arritjen e qëllimit kryesor të reduktimit të varfërisë dhe përmirësimin e kushteve jetësore në viset rurale dhe urbane, përfshirë komunitetin serb dhe komunitetet e tjera të pakicave si dhe të kthyerit. Suksesi i projektit CDF II Project të financuar nga Banka Botërore, CIDA dhe donatorët tjerë i atribuohet zbatimit të tri llojeve të projekteve të cilësisë së lartë dhe kostot efektive që kanë bërë ndikim të prekshëm në kushtet jetësore të popullsisë së Kosovës:

1. Projektet në infrastrukturë, në veçanti të komunitetet e varfra, të prekura nga konflikti dhe ato malore, ku CDF ka zhvilluar kapacitetin për të depërtuar dhe angazhuar komunitetet në formulimin e propozimeve relevante për projekte
2. Projektet për shërbime shoqërore si përgjigje ndaj nevojave prioritare të grupeve të rrezikuara dhe ato të pafavorizuara në Kosovë
3. Projektet për ndërtim të kapacitetit institucional në nivel lokal për të siguruar qëndrueshmërinë e kapaciteteve të ndërtuara ose rehabilituara, përmirësimin e ofrimit të shërbimeve shoqërore, dhe mbështetje në agjendën e qeverisë për decentralizim.

Përmbledhur nga Fondi për zhvillimin e komunitetit, www.kcdf.org

12.3 ZhOK në Kosovë

ZhOK gjithashtu është shfrytëzuar nga OS-hC-të në Kosovë, me fillim menjëherë pas përfundimit të luftës në vitin 1999. Një OS-hC e mirënjohur në Kosovë që kryesisht ka punuar me projektet ZhOK është Fondi për zhvillim të komunitetit në Kosovë (CDF).

Rubrika 12.2

Fondi për zhvillim të komunitetit zbaton ZhOK

Në ditët e hershme të Fondit për zhvillim të komunitetit, kontributet nga komuniteti mund të ishin në formë të parave të gatshme dhe punës fizike vullnetare. Kur fshati i Studençanit me 800 shtëpi në komunën e Suharekës (jugperëndim të Kosovës) kishte nevojë për rrjetin e ri të kanalizimit, njerëzit punuan vullnetarisht punë fizike me vlerë 9.500 euro dhe dhanë 7.500 euro si kontribute në para të gatshme. Ky ishte një nga projektet e para të CDF, me vlerë totale të kontratës prej 74.719 euro. Puna vullnetare ishte efektive në këtë rast sepse firma e kontraktuar për të kryer punën ishte e fshatit, ashtu që kishte lidhje të fortë në mes të komunitetit dhe kontraktuesit.

Kanali kryesor i ujitjes që kalon përmes qytetit të Pejës që përdoret për të ujitur 400 hektarë tokë në fshatrat e afërta, nuk është mirëmbajtur me vite të tëra, dhe bile disa kanalizime të qyteteve kalonin përmes tij. Vlera totale e projektit ishte 88.459 euro, prej së cilave 25.475 euro u kontribuan në para të gatshme nga Kuvendi Komunal i Pejës, ndërsa komuniteti kontriboi me punë fizike në vlerë prej 29.029 euro. Personeli i CDF-së shkroi: "Ky projekt u zbatua ngadalë për shkak të vështirësive në punë fizike të investuar nga komuniteti dhe disa muajve vonesë në largimin e kabllos elektrike të tensionit të lartë që duhej të bëhej nga Korporata Energjetike e Kosovës. Sidoqoftë, ky megjithatë është njëri nga projektet më të mira të zbatuara nga CDF."

Përmbledhur nga *Fondi për zhvillimin e komunitetit*, www.kcdf.org/old/eng/index.php?id=20

Projektet ZhOK që janë zbatuar nga CDF kanë treguar nivele të ndryshme të pjesëmarrjes së komunitetit. Komunitetet përfituese jo vetëm që kanë marrë pjesë përmes punës vullnetare dhe kontributeve në natyrë, por edhe përmes investimeve direkte në para të gatshme. Në kutizën e mëposhtme janë dhënë disa shembuj të këtyre projekteve CDF.

Edhe pse nuk ka zgjidhje unike dhe të dëshmuar për mënyrën si të tejkalohen problemet zhvillimore, fatmirësisht së paku ka qasje që mund të sjellin rezultate pozitive. Në bazë të punës së kryer gjer tani, dhe në bazë të kreativitetit dhe inovacionit të shumëllojshëm nga zhvilluesit e gjeneratës së re që vinë nga fushat e ndryshme – ekonomi, sociologji, shkenca natyrore, humanitet – zhvillimi i biznesit mund të prodhojë qasje gjithmonë më të mira për t'u përballë me varfërinë, një nga problemet më kritike të botës, që çdo ditë ndikon në jetën e shumë njerëzve. Ndoshta varfëria një ditë mund të reduktohet në atë masë që mos të paraqes më problem të madh për botën tonë. Komunitetet dhe OS-hC-të mund të luajnë rol të madh në arritjen e këtij qëllimi. Andaj e ardhmja e Kosovës është duke u formësuar përmes veprimeve që duhet të ndërmerren sot nga të gjithë akterët relevant.

Bibliografi

- Urdhëresa administrative nr. 2000/10 për zbatimin e Rregullores së UNMIK-ut nr. 1999/22 për regjistrimin e punën e organizatave joqeveritare në Kosovë, UNMIK/DIR/2000/10, 9 maj 2000.
- Blair, Harry; Donaghey, Lorel; dhe Velija, Dardan. 2004. *Vlerësimi i shoqërisë civile në Kosovë*. Uashington, DC.
- Clark, Howard. 2000. *Rezistenca civile në Kosovë*. Londër: Pluto Press.
- Clark, Howard. 2002. *Kosova, puna në vazhdim e sipër: mbyllja e ciklit të dhunës*. Coventry, UK: Qendra universitare e Coventry për studimin e faljes dhe pajtimit.
- Claussen, Kathleen. Depërtimi ndërkombëtar në zhvillimin e shoqërisë civile, Kosovë: Perspektiva strukturore
- Kushtetuta e Republikës së Kosovës.
- Këshilli i Bashkimit Evropian. 2004. *Përfundimet e presidencës (dhjetor)*. Bruksel: Bashkimi Evropian.
- Këshilli i Bashkimit Evropian. 2006. *IPA—Instrumenti i ri për asistencë të paraanëtarësimi, Rregullorja e Këshillit (KE) nr 1085/2006*. Bruksel: Bashkimi Evropian.
- David More. *Ligjet dhe mekanizmat tjerë për promovim të qëndrueshmërisë financiare të OJQ-ve*.
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2004. "2004 Dokumenti strategjik për zgjerim."
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2005. "2005 Dokumenti strategjik për zgjerim."
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2005. "Korniza negociuese—tetor 2005."
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2005. *Raporti i progresit për Kosovën 2005*.
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2006. "2006 Dokumenti strategjik për zgjerim."
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2006. *Raporti i progresit për Kosovën 2006*.
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2007. "2007 Dokumenti strategjik për zgjerim."
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2007. *Raporti i progresit për Kosovën 2007*.
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2008. "2008 Dokumenti strategjik për zgjerim."
- Komisioni Evropian, DP për zgjerim, 2008. *Raporti i progresit për Kosovën 2008*.
- Komisioni Evropian, EUR-lex, 2006. "Traktati i Bashkimit Evropian."
- Komisioni Evropian. 2003. "Ballkani perëndimor dhe integrimi Evropian (Komunikimi nga Komisioni për Këshillin dhe Parlamentin Evropian)." *Komisioni Evropian, DP për zgjerim: Kushtet për zgjerim*.
- Komisioni Evropian. 2008. *Kosova (nën rezolutën e KS të OKB-së 1244/99) 2008 Raporti i përparimit*. Bruksel: Komisioni Evropian.
- Bashkimi Evropian. 2006. "Vendimi i këshillit i datës 30 janar 2006 për parimet, prioritetet dhe kushtet e përmbajtura në Partneritetin Evropian." *Gazeta zyrtare e Bashkimit Evropian*. Bruksel: Këshilli i Bashkimit Evropian.
- Foweraker, Joe. 1995. *Teoria e lëvizjeve shoqërore*. Londër: Pluto Press.
- Freedom House. 2007. "Raporti për vendin e Kosovës." Në *Kombet në tranzicion 2007*. Uashington, DC: Freedom House.

- Komisioni i pavarur ndërkombëtar në Kosovë. 2000. *Raporti për Kosovën: Konflikti, përgjigja ndërkombëtare, mësimet e nxjerra*. Oksford: Oxford Shtypi i universitetit.
- Këshilli ndërkombëtar për menaxhim të programeve të popullsisë. *Qëndrueshmëria e OJQ-ve* (broshurë).
- Grupi ndërkombëtar i krizës. 2004. *Kolapsi në Kosovë*. Bruksel: Grupi ndërkombëtar i krizës.
- Instituti Kosovar për hulumtime dhe dokumentim dhe misioni i OSBE-së në Kosovë. 2007. *Shoqëria civile dhe procesi legjislativ në Kosovë: Studim analitik në fund të mandatit të dytë të kuvendit të Kosovës*. Prishtinë.
- Ligji nr. 02/L-6 për lirinë e anëtarësimit në organizata jo-qeveritare, 2005.
- Letër e Hapur Deputetëve të Kuvendit të Kosovës, Platforma CiviKos, Prishtinë, 15 shtator 2008.
- Iniciativa për reforma në qeverinë lokale dhe shërbime publike. 2005. *Qëndrueshmëria e OJQ-ve në Evropën Qendrore: Ndhma për shoqërinë civile për të mbijetuar*.
- Menaxhimi i kontabilitetit për organizatat jo-qeveritare. *Udhëzuesi i Mangos për menaxhim financiar për OJQ*, www.mango.org.uk/guide/introduction.aspx (i vizituar më 21 janar 2009).
- Mansuri, Ghazala dhe Vijayendra Rao. "Zhvillimi i bazuar dhe drejtuar kah komuniteti: Rishikim kritik." *The World Bank Research Observer* 19 (Spring 2004), 1-39.
- Mehmet, Kraja. 2003. *Mirupafshim në një luftë tjetër*. Prishtinë: Rozafa.
- Mertus, Julie. 1999. *Kosovë: Si mitet dhe të vërtetat filluan luftën*. Berkeley: University of California Press.
- Mosse, David. 2001. "Njohuria, pjesëmarrja dhe patronazhi i njerëzve: punët dhe përfaqësimet në zhvillimin rural," në Bill Cooke dhe Uma Kathari (eds.), *Pjesëmarrja: tirania e re*. Londër: Zed Books.
- Nietsch, Julia. 2006. *Shoqëria civile në Kosovë: bashkëveprimi në mes të OJQ-ve lokale dhe Institucioneve të përkohshme të vetëqeverisjes* (AP 54 – 9/2006).
- Qendra për informim dhe trajnim jo-profitabil (NIOK). Uebajti pa titull, www.onepercent.hu/project.htm
- Organizata për bashkëpunim dhe zhvillim ekonomik. 2005. *Deklarata e Parisit për efektshmëri të ndihmave: pronësia, harmonizimi, përvijimi, rezultatet dhe përgjegjësia e dyanshme*, www.oecd.org/dataoecd/11/41/34428351.pdf
- Platforma CiviKos. 2007. *Partneriteti Qeveri- Shoqëri Civile në Kosovë*. SOROS.
- Portes, Alejandro. "Kapitali shoqëror: origjina dhe aplikimi në sociologjinë e kohës." *Rishikimi vjetor i sociologjisë* 24: 1-24.
- Pritchett, Lant. "Shpaguhet të jesh injorant: Ekonomi e thjeshtë politike e vlerësimit rigoroz të programit." *Reformë politike* 5(4): 251-269.
- Pula, Besnik. 2004. *Shoqëria në ndryshim, Shoqëria civile në ndryshim: sektori i OJQ-ve në Kosovë pas luftës*. Prishtinë: Instituti Kosovar për hulumtime politike dhe zhvillim.

- Putnam, Robert. 1993. *M Funksionalizimi i demokracisë: Traditat qytetare në Italinë moderne*. Princeton, NJ: Princeton Shtypi i universitetit.
- Raik, Kristi, 2006. *Promovimi i demokracisë përmes shoqërisë civile: Si të ngritet politika e BE-së në drejtim të fqinjëve lindor*. Bruksel: Qendra për studime politike Evropiane.
- Rregullorja nr 1999/22, 15 nëntor 1999, për regjistrimin e punës së organizatave jo-qeveritare në Kosovë, www.unmikonline.org.
- Rregullorja nr 2001/19, 13 shtator 2001, për degën ekzekutive të Institucioneve të përkohshme të vetëqeverisjes, UNMIK/REG/2001/19.
- Spurga, Saulius. 2005. *Vlerësimi i ndikimit të integritetit Evropian në shoqërinë civile në shtetet baltike*. Mykolas Universiteti Romeris.
- Sterland, Bill. 2006. *Ndërtimi i kapacitetit të shoqëria civile në shoqëritë pas konfliktit: përvoja e Bosnjës dhe Hercegovinës dhe Kosovës*. INTRAC.
- Përforcimi i qeverisjes demokratike: Roli i shoqërisë civile*. Raporti për konferencën Wilton Park, 2006.
- Udhëzimi Administrativ Nr. 2004/6 mbi Organizimin dhe Strukturimin e brendshëm të MSHP, IPVQ/MSHP, 6 Korrik 2004.
- Udhëzimi për trajtimin tatimor të OJQ-ve me status të përfitimit publik, Administrata Tatimore e Kosovës, 14 Qershor 2007
- UNDP Zyra për të luftuar shkretime dhe thatësinë 2000. *Optimizimi i përpjekjeve: Udhëzues praktik për rrjetin e OJQ-ve*.
- USAID Kosovë. 2008. *Raporti final i vlerësimit të shoqërisë civile në Kosovë*.
- USAID. 2008. *Indeksi i qëndrueshmërisë së OJQ-ve 2007*.
- Vendimi 01 Nr. 97 mbi transferimin e Divizionit për regjistrim dhe ndërlidhje me OJQ në Departament për regjistrim dhe ndërlidhje me OJQ në, MSHP, 24 mars 2006.
- Wild, Leni. 2006. *Përforcimi i shoqërisë civile globale*. IPPR.
- Woolcock, Michael. "Kapitali shoqëror dhe zhvillimi ekonomik: Kah sinteza teorike dhe korniza politike." *Teoria dhe shoqëria* 27(2): 151-208.
- www.advocacy-center.org/Newsletters/0404special%20edition_eng.pdf.
- Wyatt, Marilyn. 2004. *Doracak për qeverisjen e OJQ-ve*. ECNL.
- Zadek, Simon. *Qeverisja dhe llogaridhënia civile: Nga frika dhe urrejtja në inovacione shoqërore*.

Shënimet përfundimtare

- 1 Agjencia ndërkombëtare kanadeze për zhvillim. 2007 (qershor). Shoqëria civile dhe efektshmëria e ndihmës, për grupin këshillëdhënës për shoqërinë civile dhe efektshmërinë e ndihmës.
- 2 Shumica e mendimtarëve kanë tendenca të thonë se 30 vitet e fundit kanë qenë periudhë e ekspansionit e shoqërisë civile të organizuar, e bazuar në tregues, siç janë nivelet e financimit, referencat në punët e dijetarëve dhe rritja e entiteteve të regjistruara ligjore. Për shembull, një kut konservativ i OJQ-ve ndërkombëtare, *Yvjetari i organizata ndërkombëtare* (1999) tregon rritjen e OJQ-ve ndërkombëtare nga 6.000 në vitin 1990 deri në më shumë se 26.000 në vitin 1999.
- 3 Lester M. Salamon, S. Wojciech Sokolowski, and Regina List. 2003. *Global Civil Society: An Overview*. The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project.
- 4 Raporti i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim. *Raporti i Zhvillimit njerëzor i Egjiptit*, 2008
- 5 Geoff Prewitt. Shoqëria civile në BShP dhe EJ. Dokument i pabotuar.
- 6 D. Korten, *Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda* (West Hartford, CT: Kumarian Press, 1990), 118.
- 7 P. Campbell, *Management Development and Development Management for Voluntary Organisations* (Occasional Paper No. 3).
- 8 Anheier et al, "Global Civil Society 2001", 2001
- 9 USAID, *Civil Society Groups and Political Parties: Supporting Constructive Relationships*, Office of Democracy and Governance Occasional Papers Series no. PN-ACU-631 (Washington, DC: USAID, 2004),
www.usaid.gov/our_ëork/democracy_and_governance/publications/pdfs/pnacu631.pdf
- 10 Po aty.
- 11 World Civil Society Forum, "Summary: Working Group on the Private Sector,". Nxjerrur për herë të fundit më 20 shtator 2009 nga:
www.worldcivilsociety.org/REPORT/EN/06/18-jul-02/summ_18.16.html
- 12 Kumi Naidoo. (2003). Civil Society Accountability: "Who Guards the Guardians? Nxjerrur për herë të fundit më 22 shtator 2008 nga faqja e internetit: www.gdrc.org/ngo/accountability/ngo-accountability.pdf
- 13 "Infohabitat: Kodi i mirësjelljes për NGOs," www.gdrc.org/ngo/codesofconduct/infohabitat.html
- 14 Parafrazuar nga The Advocates for Human Rights, "Stop Violence Against Women," www.stopvaw.org/NGOs_and_the_Human_Rights_Movement.html
- 15 Prezentim në Power Point nga Qendra evropiane për ligjin joprofitabil (ECNL), Budapest, Hungari 2004.
- 16 Deklarata përfundimtare e Varshavës. Drejt komunitetit të demokracive. Konferencë ministrore. Varshavë, Poland, qershor 27, 2000. Nxjerrur për herë të fundit më 20 dhjetor

- 2008 nga: http://www.demcoalition.org/pdf/ëarsaë_english.pdf.
- 17 UNDP dhe organizatat e shoqërisë civile: *Dokument praktik për angazhimin*.
- 18 Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara, *Raporti për Zhvillim Njerëzor i Kosovës 2006*.
- 19 Komisioni i pavarur ndërkombëtar për Kosovën, *raporti për Kosovën: Conflict, International Response, Lessons Learned* (Oxford: Oxford University Press, 2000.).
- 20 Besnik Pula, *Shoqëria civile në ndryshim: Sektori i OJQ-ve në Kosovë pas luftës* (Prishtinë, 2004).
- 21 Julie Mertus, *Kosovo: How Myths and Truths Started a War* (Berkeley, University of California Press, 1999).
- 22 Howard Clark, *Rezistenca civile në Kosovë* (London: Pluto Press, 2000), 95.
- 23 Intervistë me Ibrahim Makollin, ish-anëtar i KMDLNj-së Prishtinë, 10 nëntor 2008.
- 24 Intervistë me Zef Shalën, Shoqata Nëna Terezë, Prishtinë, 30 tetor 2008.
- 25 Howard Clark, *Rezistenca civile në Kosovë* (London, Pluto Press, 2000), 107.
- 26 Intervistë me Zef Shalën, Shoqata Nëna Terezë, Prishtinë, 30 tetor 2008.
- 27 Intervistë me Igballe Rogovën, Rrjeti i Grave i Kosovës, Prishtinë, 31 tetor 2008.
- 28 “Lëvizjet shoqërore nuk janë ekuivalente me shoqërinë, por ato shihen si pjesëmarrëse në proces të ndërtimit të asaj shoqërie, apo si rimëkëmbës të saj nga shteti” —Joe Foweraker, *Theorizing Social Movements* (London: Pluto Press, 1995) 6.
- 29 Komisioni i pavarur ndërkombëtar për Kosovën, *Raporti i Kosovës: Konflikti, Reagimi Ndërkombëtar, mësimet e nxjerra* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 45.
- 30 Julia Nietsch, *Shoqëria civile në Kosovë: Ndërveprimi mes OJQ-ve vendore dhe Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes* (AP 54 – 9/2006).
- 31 Rregullorja nr. 1999/22, 15 nëntor 1999, *për regjistrimin dhe punën e organizatave joqeveritare në Kosovë*, www.unmikonline.org (qasur më 1 nëntor 2008).
- 32 Pula, *Një shoqëri në ndryshim*.
- 33 Intervistë me Ibrahim Makollin, ish-anëtar i KMDLNj-së, Prishtinë, 10 nëntor 2008.
- 34 Intervistë me Zef Shalën, Shoqata Nëna Terezë, Prishtinë, 30 tetor 2008.
- 35 Harry Blair, Lorel Donaghey dhe Dardan Velija, *Vlerësimi i shoqërisë civile të Kosovës* (Uashington, DC, 2004).
- 36 Blair, dhe të tjerët, *Vlerësimi i shoqërisë civile në Kosovë*, iv.
- 37 Mehmet Kraja, *Mirupafshim në një luftë tjetër [“Farewell till the new war”]* (Prishtinë: Rozafa 2003).
- 38 Intervistë me Luan Shllakun, Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur, Prishtinë, 17 tetor 2008.
- 39 Shih për shembull Howard Clark, *Kosovo, Work in Progress: Closing the Cycle of Violence* (Coventry, UK: Koventri, Qendra universitare për studime të faljes dh pajtimit, 2002).
- 40 Pula, *Një shoqëri në ndryshim*, 12.

- 41 Blair, dhe të tjerët, *Vlerësimi i shoqërisë civile në Kosovë*, 12.
- 42 Grupi Ndërkombëtar i Krizave, *Kolapsi në Kosovë* (Bruksel: Grupi Ndërkombëtar i Krizave, 2004), 25.
- 43 www.advocacy-center.org/Newsletters/0404special%20edition_eng.pdf
- 44 Për më shumë informata, shih *Shoqëria civile dhe procesi legjislativë Kosovë: Studim analitik në fund të mandatit të dytë të Kuvendit të Kosovës* (Prishtinë: Instituti i Kosovës për Hulumtime dhe Dokumentin me misionin e OSBE-së në Kosovë, 2007).
- 45 Vetëm disa organizata, siç është Lëvizja Vetëvendosje, ende janë në gjendje të tërheqin një numër më të madh të simpatizuesve në momente të caktuara.
- 46 Intervistë me Naim Rashitin, Grupi Ndërkombëtar i Krizave, Prishtinë, 29 tetor 2008.
- 47 Komisioni Evropian, *Raporti i progresit për Kosovën 2008* (Bruksel: Komisioni Evropian, 5 nëntor 2008).
- 48 Po aty. 19.
- 49 USAID Kosovë, *Programi i Kosovës për shoqërinë civile – Raporti përfundimtar i vlerësimit* (2008).
- 50 Shtojca IX e Rregullores së UNMIK-ut nr. 2001/19.
- 51 Rregullorja e UNMIK-ut nr. 99/22.
- 52 Ligji nr.02/L-6 për lirinë e bashkimit në organizata joqeveritare.
- 53 Komisioni Evropian, *Raporti i progresit për Kosovën 2008* (Bruksel: Komisioni Evropian, 5 nëntor 2008), SEC (2008) 2697.
- 54 Qendra e Edukimit e Kosovës, për shembull, është një OJQ me status të privilegjuar publik, që ka bërë hulumtime të rëndësishme, hartime të planprogrameve mësimore dhe aktivitetet arsimore. Megjithatë, i është dashur të paguajë më shumë se 70.000 euro tatime në mënyrë retroaktive, pas vendimit të Administratës Tatimore se aktivitetet e saj nuk kualifikoheshin për statusin e privilegjuar publik. Qendra ka paditur një gjyq Administratën Tatimore.
- 55 Rregullorja e UNMIK-ut nr. 2001/19, neni 9.1
- 56 Po aty.
- 57 Neni 6 i rregullores së UNMIK-ut nr. 2002/3, nën kapitullin III – shpenzimet, titullohet “Shpenzimet e lejueshme”.
- 58 Rregullorja e UNMIK-ut nr. 2002/3, neni 8, kontributet bamirëse.
- 59 Një shembull i mirë është donacioni i Agjencisë Evropiane për Rindërtim (AER) për qeverinë e Kosovës lidhur me rindërtimin e ndërtesës së qeverisë. Administrata Tatimore mori vendimin se kompania e ndërtimit duhet t’ia llogarisë qeverisë edhe TVSh-në edhe pse fondet për pagesën e projektit vinin nga donacioni. Në fund, qeveria ka paguar TVSh-në nga buxheti i saj vetanak.

- 60 Në vitin 2002, për shembull, Cisco Systems i dhanë Universitetit të Prishtinës donacion pajisje për laborator, në kuadër të projektit të zbatuar nga Instituti për TI - një OJQ. Pajisjet janë mbajtur pothuajse një muaj në kufi dhe ka qenë rrezik që ato t'i kthehen donatorit.
- 61 Rregullorja e UNMIK-ut nr. 2002/17, neni 11, Përjashtimet, (c),
- 62 Administrata Tatimore e Kosovës , Udhëzim për trajtimin tatimor të OJQ-ve me status të privilegjuar publik, 14 qershor 2007, faqe 3: Dhënia e informatave, paragrafi dy.
- 63 Versioni në shqip i dokumentit thotë “shumë zemërgjerë” për “shumë i lartë”.
- 64 Administrata Tatimore e Kosovës, Udhëzimi për trajtimin tatimor të OJQ-ve me status të privilegjuar publik, 14 qershor 2007, faqe 3: Dhënia e informatave, paragrafi tre.
- 65 Po aty, paragrafi pesë.
- 66 Kjo shpesh pasqyrohet në dokumentet e statusit të tyre. Për shembull, Kontrata Konstitutive e Institutit Riinvest (1 janar 2000), neni II, thotë: “Personat nga neni I i kësaj kontrate pajtohen të përcaktojnë statusin e Institutit Riinvest për kërkime Zhvillimore, si një subjekt privat, i pavarur dhe joprofitabil”. *Raporti vjetor* i Riinvestit 2003 (mars 2004), faqe 3, thotë: “Instituti për Kërkime Zhvillimore Riinvest punon që nga 15 maji 1995 si një organizatë dhe institut privat hulumtues joprofitabil”.
- 67 Internet Project Kosova – IPKO, fillimisht ka filluar punën në vitin 1999 si OJQ, e ila ofronte shërbime të lidhjes në internet për shumë organizata dhe institucione ndërkombëtare dhe vendore. Me zgjerimin e punës të OJQ-së, ajo u shndërrua në IPKOnet L.L.C., një kompani profitabile. Ndarja mes këtyre të dyjave – OJQ-së dhe biznesit, bartja e punëve, e pasurisë dhe e njerëzve ka qenë temë e shumë spekulimeve mediatike, dhe këto diskutime janë jashtë fushëveprimit të raportit.
- 68 Në vitin 2007, qeveria kërkoi të ketë qasje në monitorimin e aktiviteteve financiare të OJQ-së kryesore kundër korrupsionit Çohu. Çohu e refuzoi kërkesën e qeverisë, duke thënë se kjo nuk parashihej me ligj dhe se kishte natyrë hakmarrëse, edhe pse aktiviteti kryesor i organizatës ishte që të avokojë për transparencë financiare në qeveri.
- 69 Komisioni Evropian, *Raporti i progresit për Kosovën 2008*.
- 70 Platforma CiviKos 2007.
- 71 Po aty.
- 72 William I. Jenkins, *Policy Analyses: A Political and Organizational Perspective* (London: Martin Robertson, 1978).
- 73 Thomas Dye, *Understanding Public Policy* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1972).
- 74 Policy Association for an Open Society, *Public Policy Centres, A Directory of Think-Tanks in Central and Eastern Europe and Central Asia*, 2007.

- 75 Colin J. Bennet, "What Is Policy Convergence and What Causes It?" *British Journal of Political Science*, 21(2): 215-233; Clark Kerr, *The Future of Industrial Societies, Convergence or Continuing Diversity?* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983).
- 76 Anthony Downs, *Up and Down with Ecology—the Issue Attention Cycle*. The Public Interest, 1972.
- 77 Roger Cobb, J. K. Ross, and M. H. Ross, "Agenda Building as a Comparative Political Process," *American Political Science Review*, 1976.
- 78 Simon James, "The Idea Brokers: The Impact of Think Tanks on British Government," *Public Administration-London* 71(4): 491.
- 79 Michael Howlett and M. Ramesh, *Studying Public Policy, Policy Cycles and Policy Subsystems* (Oxford: Oxford University Press, 2003).
- 80 Deborah Stone, *Policy Paradox, The Art of Political Decision-Making* (New York: Norton and Company, 1988).
- 81 Howlett and Ramesh, *Studying Public Policy*.
- 82 Komisioni Evropian, "Ndërmarrja dhe industria: Ekonomia shoqërore e Evropës," http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/social_economy.htm (vizituar më 10 tetor 2009)
- 83 UNDP, *Perceptimet e shoqërisë civile në Kosovë*. Prishtinë: UNDP, 2008.
- 84 Përfundimet e grupit të fokusit. *Çfarë është roli i OJQ-ve në Kosovë*. Mbajtur në Prishtinë më 8 tetor 2008.
- 85 Intervistë me përfaqësues nga shoqëria civile, 25 tetor 2008.
- 86 Po aty.
- 87 Po aty
- 88 Të anketuarit nga këto kombësi u klasifikuan në këtë kategori: boshnjakë, goranë, turk, rom, ashkali dhe egjiptas.
- 89 UNDP, *Raporti i zhvillimit njerëzor në Kosovë 2004—Ngritja e qytetarëve: sfidat dhe zgjidhjet* (Kosovë: UNDP, 2005).
- 90 Charles Tilly dhe Gabriel Ardant, *Formimi i shteteve kombëtare në Evropën perëndimore* (Princeton, NJ: Princeton Shtypi i universitetit, 1975); Deborah Brautigam, Odd-Helge Fjeldstad, dhe Mick Moore, *Tatimet dhe ndërtimi i shtetit në vendet në zhvillim: Kapaciteti dhe pajtimi* (Kembrixh: Shtypi i universitetit Kembrixh, 2008).
- 91 Besnik Pula, "Shfaqja e 'shtetit paralel' të Kosovës 1988-1992," *Dokumente të nacionaliteteve* 32(4); Howard Clark, *Rezistenca civile në Kosovë* (Londër: Pluto Press, 2000).
- 92 Index Kosova, *Vullnetarizmi në Kosovë* (Prishtinë, UNDP, 2004).
- 93 Grupi i fokusit me përfaqësues të OJQ-ve organizoi në zyrat kryesore të UNDP-së në Prishtinë nga Elton Skendaj, dhe udhëhequr nga Dardan Velija, 8 tetor 2008. Metodologjia

- për grupin e fokusit përcolli nga afër studimin krahasues nga hulumtuesi Ase Grodeland, projekti i së cilit u financua nga Këshilli hulumtues i Norvegjisë (projekti nr 15049/730).
- 94 Besnik Pula, *Shoqëria në ndryshim, Sektori i OJQ-ve në Kosovën e pas luftës*, Dokumenti 3 i vëllimit të hulumtimit politik (Prishtinë: KIPRED, 2004), 7-8.
- 95 Po aty, 8.
- 96 Po aty, 10.
- 97 Po aty, 15.
- 98 Julia Nietsch, *Shoqëria civile në Kosovë: Bashkëveprimi në mes të OJQ-ve lokale dhe Institucioneve të përkohshme vetëqeverisëse*, dokument pune nr. 54 (Instituti austriak për punë ndërkombëtare, 2006), 17-18.
- 99 Armend Bekaj, *Shoqëria civile dhe mangësitë partneritet për ndërtim të paqes në Kosovën e pas luftës: Analizë e OJQ-ve lokale* (teza kryesore, 2005, Universiteti i Bradfordit), 59; Harry Blair, Lorel Donaghey, dhe Dardan Velija, *Vlerësimi i sektorit të shoqërisë civile në Kosovë*, prodhura për USAID Kosovë dhe Qendrën për demokraci dhe qeverisje të USAID-it, 2 maj 2004, f. 7, www.usaid.gov/missions/Kosovë/pdf/Kosovë_Civil_Society_Assesment.pdf (qasur me 1 nëntor 2008).
- 100 Intervistë me Igballe Rogova, Rrjeti i Grave të Kosovës, 6 nëntor 2008.
- 101 Václav Havel, "Fuqia e të pafuqishmit," në J. Keane (ed.), *Fuqia e të pafuqishmit: Qytetarët kundër shtetit në Evropën qendrore - lindore* (Armonk, NY: M.E. Sharpe, 1985), 228
- 102 Marc M. Howard, *Dobësia e shoqërisë civile në Evropën e paskomunizmit* (Kembrixh: Shtypi i universitetit Kembrixh , 2003).
- 103 V. P. Gagnon, *Miti dhe etika e luftës: Serbia dhe Kroacia në vitet 1990-ta* (Ithaca, NY: Cornell Shtypi i universitetit, 2004).
- 104 Nietsch, *Shoqëria civile në Kosovë*, 29.
- 105 Po aty., 32.
- 106 Komiteti i Helsinkit për të drejtat e njeriut në Serbi, *Bota e harruar—Enklavat në Kosovë*. Beograd, shtator 2008.
<http://www.helsinki.org.yu/doc/HC%20Report%20KOSOVA%20Enclaves.pdf> (vizituar më 24 janar 2009).
- 107 Intervistë në Fondacionin Kosovar për Shoqëri të Hapur, 20 tetor 2008.
- 108 Intervistë me Alban Bokshin, Çohu!, 20 shtator 2008.
- 109 Platforma CiviKos, *vizioni për shoqëri civile: Korniza zhvillimore në Kosovë*. Prishtinë, CiviKos 2008.
- 110 Këto shembuj dhe të tjerat mund të shihen në faqen e internetit të CiviKos: "Roli i shoqërisë civile në modernizim të shtetit të mirëqenies," www.civikos.org/j/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=7&lang=en (i vizituar më 1 nëntor 2008).

- 111 Barry James, "Sfidat e zhvillimit: Arritja e zgjatuar e ndihmës joqeveritare," Forumi për politikë Globale, 14 gusht 2002, www.globalpolicy.org/ngos/advocacy/conf/2002/0814joburg.htm
- 112 www.icbl.org – tetor 2008
- 113 Shqipe Pantina, *Roli i shoqërisë civile në shtet ndërtim, pajtim dhe integrim Evropian: Rasti i Kosovës* (teza kryesore). Karl-Franzens Universitat Graz – gusht 2007
- 114 Grupi menaxhues ndërkombëtar ka llogaritur se 120.000 shtëpi janë dëmtuar gjatë luftës.
- 115 Rregullorja e UNMIK-ut 1999/40.
- 116 Zyra ndërlidhëse me OJQ, Ministria e Shërbimeve Publike.
- 117 Marrëdhënia në mes të shoqërisë civile dhe transmetuesit publik RTK, që qeveriste me ligj të vetin dhe financohet përmes fondeve publike, nuk është trajtuar në këtë artikull dhe është i përshtatshëm për diskutime të ndara.
- 118 Eberhard Laue, *Mediat lokale elektronike në Kosovë* (Misioni i OSBE-së në Kosovë, 2005), 11, www.osce.org/documents/mik/2005/08/16222_en.pdf
- 119 Miklós Haraszti, *Gjendja e lirisë së mediave në Kosovë: Vëzhgime dhe rekomandime* (OSBE, përfaqësuesi i lirisë së mediave, 2006), 1, www.osce.org/documents/rfm/2006/07/19767_en.pdf
- 120 Eberhard Laue, *Mediat lokale elektronike në Kosovë* (Misioni i OSBE-së në Kosovë, 2005), 8, www.osce.org/documents/mik/2005/08/16222_en.pdf
- 121 Po aty.
- 122 *Anketa për perceptimin e shoqërisë civile në Kosovë* me mbi 1.200 të anketuar në tërë Kosovën.
- 123 Sektori i parë dhe i dytë janë qeveria dhe sektori privat.
- 124 Thomas Carlyle, *Libri i heronjve dhe adhurimi i heronjve* (1840), Projekti Gutenberg EBook, www.gutenberg.org/dirs/1/0/9/1091/1091.txt (i vizituar më 17 janar 2009).
- 125 Komisioni Evropian, zgjerim, *Raporti i progresit në Kosovë 2005*, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf, page 46.
- 126 Komisioni Evropian, zgjerim, *Raporti i progresit në Kosovë 2006*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/ks_sec_1386_en.pdf, page 14.
- 127 Komisioni Evropian, zgjerim, *Raporti i progresit në Kosovë 2007*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/Kosovë_progress_reports_en.pdf, page 17.
- 128 Komisioni Evropian, zgjerim, *Raporti i progresit në Kosovë 2005*, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf, page 11.

- 129 Komisioni Evropian, zgjerim, *Raporti i progresit në Kosovë 2008*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/reports_nov_2008/Kosovë_progress_report_en.pdf, page 19.
- 130 Komisioni Evropian, zgjerim, *Raporti i progresit në Kosovë 2007*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/Kosovë_progress_reports_en.pdf, page 6.
- 131 Kristi Raik, *Promovimi i demokracisë përmes shoqërisë civile: Si të ngritet politika e BE-së në drejtim të fqinjëve lindor* (CEPS dokument pune nr. 237, 1 shkurt 2006), faqe 3.
- 132 Saulius Spurga, *Vlerësimi i ndikimit të integritimit Evropian në shoqërinë civile të shteteve Baltike* (Mykolas Romeris University, 2005), 6.
- 133 Po aty.
- 134 Po aty.
- 135 Raik, *Promovimi i demokracisë përmes shoqërisë civile*, 7.
- 136 EUR-Lex, 2006, Traktati i Bashkimit Evropian. Komisioni Evropian, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:EN:pdf>
- 137 Komisioni Evropian, zgjerim, *Raporti i progresit në Kosovë*, (shtator 2008), http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/conditions-for-enlargement/index_en.htm
- 138 Po aty.
- 139 Po aty.
- 140 Këshilli i BE-së, "Përfundimet e presidencës" (dhjetor 2004), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=DOC/04/6&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>
- 141 Këshilli i BE-së, "Vendimi i këshillit i 30 janarit 2006 për parimet, prioritet dhe kushtet që përmbahen në partneritetin Evropian," *Gazeta zyrtare e Bashkimit Evropian*, (shtator 2008), http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_035/l_03520060207en00570072.pdf
- 142 Komisioni Evropian, "Ballkani Evropian dhe integritet Evropian," Forma e komunikimit nga komisioni me Këshillin dhe Parlamentin Evropian (Bruksel: Komisioni Evropian, DP për Zgjerim Bruksel, 2003).
- 143 Raik, *Promovimi i demokracisë përmes shoqërisë civile*.
- 144 Ejl lista e të gjithë 35 kapitujve në aneks të kornizës negociuese të Kroacisë, (shtator 2008): http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/croatia/st20004_05_hr_framedoc_en.pdf;
- 145 Po aty.
- 146 USAID, *Indeksi i qëndrueshmërisë së OJQ –ve 2007*, 1.
- 147 Po aty, 6.
- 148 Iniciativa e reformave të qeverisë lokale dhe shërbimeve publike, *qëndrueshmëria e OJQ-ve në Evropën qendrore: ndihma për shoqërinë civile për të mbijetuar*, 1.

- 149 Po aty.
- 150 USAID, *Indeksi i qëndrueshmërisë së OJQ –ve 2007*, 7.
- 151 Këshilli ndërkombëtar për menaxhim të programeve të popullsisë, *qëndrueshmëria e OJQ –ve* (broshurë)
- 152 Bill Sterland, *Ndërtimi i kapacitetit të shoqëria civile në shoqëritë e pasluftës: përvoja e Bosnjës dhe Kosovës*, 13.
- 153 Kathleen Claussen, *Depërtimi ndërkombëtar në evolucionin e shoqërisë civile, Kosovë: Perspektivë strukturaliste*, 10.
- 154 Sterland, *Ndërtimi i kapacitetit të shoqërisë civile në shoqëritë e pasluftës*, 13.
- 155 USAID, *Indeksi i qëndrueshmërisë së OJQ –ve 2007*, 130.
- 156 Simon Zadek, *Qeverisja dhe llogaridhënia civile: Nga frika dhe ngurrimi në risi shoqërore*, 1.
- 157 Intervistë me stafin e Fondacionit Kosovar për Shoqëri Civile, 18 tetor 2008, Zyra e KCSF në Prishtinë.
- 158 *Përforcimi i qeverisjes demokratike: Roli i shoqërisë civile*, raporti i konferencës në Wilton Park S06/10, 2, Wiston House, Steyning, West Sussex, 12-14 qershor 2006.
- 159 Po aty, 2-3.
- 160 Marilyn Wyatt, *doracak për qeverisje të OJQ-ve*, 5b
- 161 USAID Kosovë, *Raporti përfundimtar vlerësues i shoqërisë civile në Kosovë*, 7-8.
- 162 *One World Trust* promovon arsimin, trajnimin dhe hulumtimin në ndryshimet e kërkuara brenda organizatave globale me qëllim që të jenë të përgjegjshme ndaj njerëzve dhe të sigurojnë forcimin e ligjeve ndërkombëtare dhe të zbatohen për të gjithë barabartë.
- 163 Kovach dhe të tjerët. 2003; Leni Wild, *Përforcimi i shoqërisë civile globale*, 11.
- 164 Intervistë me Luan Shllakun, drejtor ekzekutiv i Fondacionit Kosovar për Shoqëri të Hapur, 17 tetor 2008.
- 165 *Përforcimi i qeverisjes demokratike: Roli i shoqërisë civile*, raport për konferencën Wilton Park S06/10, 3-4.
- 166 Intervistë me stafin e Fondacionit Kosovar për Shoqëri Civile, 18 tetor 2008, zyra e KCSF në Prishtinë.
- 167 Sterland, *Ndërtimi i kapacitetit në shoqëri civile në shoqëritë e pasluftës*, 28.
- 168 Claussen, *Depërtimi ndërkombëtar në evolucionin e shoqërisë civile*, 11-12.
- 169 OJQ-të, edhe ato me status të përfituesit publik, paguajnë TVSH në import, përfshirë mallrat nga donacioni.
- 170 USAID Kosovë, *Raporti përfundimtar vlerësues i shoqërisë civile në Kosovë*, 9.
- 171 David More, *Ligjet dhe mekanizmat tjerë për promovim të qëndrueshmërisë financiare të OJQ-ve*, 2.

- 172 *Përforcimi i qeverisjes demokratike: Roli i shoqërisë civile*, 6-7.
- 173 USAID Kosovë, *Raporti përfundimtar vlerësues i shoqërisë civile në Kosovë*, 8.
- 174 Kjo i referohet vendosjes së rrjetit vetëm për qëllim të bashkimit dhe lënies së mbresës pozitive në sektorët e tjerë dhe në opinion të gjerë publik.
- 175 Intervistë me Luan Shllakun, drejtor ekzekutiv i Fondacionit Kosovar për Shoqëri të Hapur, 17 tetor 2008.
- 176 *Përforcimi i qeverisjes demokratike: Roli i shoqërisë civile*, 10.
- 177 USAID Kosovë, *Raporti përfundimtar vlerësues i shoqërisë civile në Kosovë*, 7.
- 178 USAID Kosovë, *Raporti përfundimtar vlerësues i shoqërisë civile në Kosovë*, 9.
- 179 Intervistë me Luan Shllakun, drejtor ekzekutiv i Fondacionit Kosovar për Shoqëri të Hapur, 17 tetor 2008.
- 180 Intervistë me stafin e Fondacionit Kosovar për Shoqëri Civile, 18 tetor, zyra e KCSF në Prishtinë.
- 181 Claussen, *Depërtimi ndërkombëtar në evolucionin e shoqërisë civile*, 12.
- 182 Banka Botërore, *Zhvillimi i drejtuar kah komuniteti: Pasqyrë*, <http://Inweb18.worldbank.org/ECA/ECSSD.nsf/DocByUnid/93614E702C69AF85256C01000D677?Opendocument&Start=1&Count=5>
- 183 Po aty.
- 184 Ghazala Mansuri dhe Vijayendra Rao, "Zhvillimi i bazuar dhe drejtuar kah komuniteti: rishikim kritik," *Banka Botërore Research Observer* 19 (pranverë 2004), 1-39.
- 185 David Mosse, "Njohuria e personave, pjesëmarrja dhe patronazhi: Operimet dhe përfaqësimet në zhvillim rural," në Bill Cooke dhe Uma Kathari (eds.), *Pjesëmarrja: Tirania e re* (Londër: Zed Books, 2001), i cituar në Mansuri dhe Rao 2004.
- 186 Mansuri dhe Rao, "Zhvillimi i bazuar dhe drejtuar kah komuniteti: rishikim kritik."
- 187 Robert Putnam, *Funksionalizimi i demokracisë: Traditat qytetare në Italinë moderne* (Princeton, NJ: Princeton Shtypi i universitetit, 1993).
- 188 Michael Woolcock, "Kapitale shoqërore dhe zhvillimi ekonomik: në drejtim të sintezës teorike dhe kornizës politike," *Theory dhe Society* 27(2): 151-208
- 189 Alejandro Portes, "Kapitali shoqëror: Origjina dhe aplikacioni në sociologjinë e kohës," *Rishikimi vjetor i sociologjisë* 24: 1-24.
- 190 Lant Pritchett, "Shpaguhet të jesh injorant: Ekonomi e thjeshtë politike e vlerësimit rigoroz të programit," *Reforma politike* 5(4): 251-269.
- 191 Profesori Woolcock, "Politikat, Programet dhe Praktikat—Menaxhimi i procesit zhvillimor" (prezantim në klasë, KSG, Universiteti Harvard, mars 2005).
- 192 Banka Botërore, *projekti për menaxhim të integruar dhe pastrim të zonës bregdetare në*

- Shqipëri*, Projekt dokumenti ID P086807 (Uashington, DC: Banka Botërore, 2005).
- 193 Beqir Sina, *Turizmi i Shqipërisë si burim i rritjes ekonomike* (Nju Jork: Gazeta Illyria, 2005); artikulli origjinal në gjuhën shqipe.
- 194 Beqir Sina, *A do të jenë plazhet e Durrësit aq të mira sa i pritni këtë verë?* (Nju Jork: Gazeta Illyria, 2006); artikulli origjinal në gjuhën shqipe.

Kosovë

United Nations
Qyteza Pejton 14,
10000 Pristinë, Kosovë
Tel: ++381 38 249 066
Fax: ++381 38 249 065
www.ks.undp.org